

REPORT

"AZƏRENERJİ" AÇIQ SƏHMDAR CƏMİYYƏTİ

Azərbaycan: Bərpa Olunan Enerji Mənbələrinin Şəbəkəyə
İntegrasiya Layihəsi

(AZURE Layihəsi)

(P505208)

Layihə

Ətraf Mühit və Sosial Aspektlərin İlkin Əhatə
Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi Hesabatı

Avqust, 2024-cü il

*"Azərbaycan Elmi-Tədqiqat və
Layihə-Axtarış Energetika İnstitutu"*

Azərbaycan: Bərpa Olunan Enerji Mənbələrinin Şəbəkəyə İntegrasiya Layihəsi

Ətraf Mühit və Sosial Aspektlərin İlkin Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi Hesabatı - Hesabat Layihəsi

Sifarişçi: "Azərenerji" ASC

Hazırladı: "Azərbaycan Elmi-Tədqiqat və Layihə-Axtarış Energetika İnstitutu"

Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri, Zərdabi prospekti 94, AZ1012

Mündəricat

1. Giriş.....	14
1.1 ƏMSSTQ Qrafiki və Komandası.....	17
1.2 İlkın Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi Hesabatının (Hesabatın) məqsədi.....	19
1.3 Bu hesabatın strukturu	20
2. Layihənin Təsviri	22
2.1 Layihənin Yeri və Təsir Sahəsi/Tədqiqat Sahəsi.....	22
2.1.1 AZURE Layihəsinin təsviri	24
2.1.2 Layihə elementlərinin ümumi xülasəsi	25
2.1.3 Köməkçi infrastruktur	32
2.1.4 Layihə ilə Əlaqəli Obyektlər	32
2.2 Ətraflı məlumat və layihənin məqsədi	34
2.3 Təklif olunan Layihənin həyata keçirilməsi üçün tədbirlər	35
AZURE Layihəsi	35
3. Layihənin Alternativləri	37
4. İnstitusional və hüquqi çərçivə	41
4.1 Azərbaycanla institusional çərçivə	41
4.2 Siyasət və hüquqi çərçivə	45
4.3 Milli Strategiyalar və Planlar	58
4.4 Beynəlxalq Konvensiyalar, Protokollar və Sazişlər	62
4.5 Dünya Bankının Ətraf Mühitə və Sosial Çərçivəsinin Ətraf Mühitə və Sosial Standartları.....	64
4.6 Boşluqların təhlili: Dünya Bankının ƏMSS-ləri və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi	66
5. Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsi prosesi və metodologiyası	83
5.1 Skrininq qiymətləndirməsi.....	83
5.2 İlkın Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi	90
5.3 Tədqiqat dəhlizi	92
5.4 Maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi	93
5.5 İlkın məlumatların toplanması.....	95
5.6 Layihələndirmə və qərar qəbulətmə ilə qarşılıqlı əlaqə	100
5.7 Təsirlərin qiymətləndirilməsi və azaldılması	101
Layihənin yerləşdiyi yerə görə təsirlər və təsirlərin azaldılması tədbirləri	104
Altlayihə 1: 500/330/10kV-luq Nəvahi yarımstansiyası	104
Altlayihə 2: 500kV-luq elektrik verilişi xətləri və Altlayihə 3: 330kV-luq elektrik verilişi xətləri	106
Altlayihə 4: Mövcud yarımstansiyalarda genişləndirmə işləri	107

Layihə planı ilə əlaqəli təsirlər və təsirin azaldılması tədbirləri.....	108
Altlayihə 1: 500/330kV-luq yarımstansiya.....	108
Altlayihə 2 və 3: 500 və 330 kV-luq elektrik verilişi xətləri.....	109
Altlayihə 4: Mövcud yarımstansiyalarda genişləndirmə işləri.....	110
Tikinti fəaliyyətləri ilə əlaqəli təsirlər və təsir azaltma tədbirləri	110
Altlayihə 1: 500/330kV-luq yarımstansiya.....	110
Altlayihə 2 və 3: 500 və 330 kV-luq elektrik verilişi xətləri.....	113
İstismarın təsirləri və təsir azaltma tədbirləri.....	118
İstismar və Texniki Xidmət (İTX) heyətinin/qabiliyyətlərinin məqbul səviyyədə olmaması nəticəsində müxtəlif mənfi təsirlər:	118
Elektromaqnit sahələrin (EMS) təsirinə məruzqalma:	118
İcmaya təsirlər	120
İqlimlə bağlı məsələlər.....	121
İstixana qazlarının (İQ) təsirinin qiymətləndirilməsi.....	121
Tədqiqat sahəsi.....	121
Potensial təsirlər və əsas təsir azaltma tədbirləri.....	121
6. Maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi	124
6.1 Maraqlı tərəflərin cəlb olunmasının məqsədləri	124
6.2 İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi, daha sonra ƏMSSTQ üçün maraqlı tərəflərin gələcəkdə cəlb olunması yanaşması	125
6.3 Layihənin maraqlı tərəfləri	125
6.4 Digər maraqlı tərəflər	126
6.5 ƏMSSTQ üçün Maraqlı Tərəflərin Cəlb olunması Prosesi.....	129
7. Layihə Ərazisinin Ətraf mühitlə bağlı xüsusiyyətləri.....	130
7.1 500/330 kV-luq Nəvahi yarımstansiyasının təsviri	130
7.2 Trassaların təsviri.....	131
7.3 Mingəçevir SES-in təsviri	132
7.4 Azərbaycan İES-in təsviri.....	134
7.5 Abşeron YS-in təsviri.....	135
7.6 Qobu ES-in təsviri	137
7.7 Bioloji mühit	138
7.8 Biomüxtəliflik, mühafizə olunan ərazilər, bataqlıqlar.....	141
7.8.1 Tədqiqat sahəsi	141
7.9 Layihə ərazilərinin sosial-iqtisadi təsviri	148
7.9.2 Ehtiyatlar (elektrik, su, yanacaq və s.)	149
7.9.3 Layihənin həyata keçirildiyi rayonlarda məşğulluq	150

7.10	Layihənin təsirinə məruz qalan ərazi ilə bağlı xüsusi məlumatlar	151
1)	Altlayihə 4: Mövcud yarımstansiyalarda genişləndirmə işləri	168
7.11	İcmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi	168
7.12	Mədəni irs	173
8.	Potensial təsirlərin müəyyən edilməsi	178
8.1	Ekoloji və sosial resurslar və reseptorlar	178
8.2	Ekoloji, sosial, sağlamlıq və mədəni irslə bağlı təsirlər	179
8.2.1	Havanın keyfiyyəti	186
8.2.2	Səs-küy və titrəyiş	187
8.2.3	Geologiya, torpaq və yeraltı sular	188
8.2.4	Səth suları	189
8.2.5	Çirkab suları	193
8.2.6	Tullantıların idarə olunması	193
8.2.7	Yol hərəkəti və nəqliyyat	195
8.2.8	Biomüxtəliflik, mühafizə olunan ərazilər, bataqlıqlar	196
8.2.9	Layihənin sosial-iqtisadi aspektləri	200
8.2.10	Gender və əhəlinin həssas qrupları	202
8.2.11	Köçürülmə də daxil olmaqla, torpaqdan istifadə	204
	Altlayihə 2: Yeni 500 kV-luq elektrik verilişi xətləri	205
	Altlayihə 3: Yeni 330 kV-luq elektrik xətləri	205
	Altlayihə 4: Mövcud yarımstansiyalarda genişləndirmə işləri	206
8.2.12	Əmək və iş şəraiti	207
8.2.13	Əmək miqrasiyasının idarə edilməsi	208
8.2.14	Əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizlik	209
8.2.15	İcmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi	210
8.2.16	Mədəni irs	213
1)	Altlayihə 1: 500/330kV-luq yarımstansiya	214
2)	Altlayihə 2: 500 kV-luq elektrik verilişi xətləri	214
3)	Altlayihə 3: 330 kV-luq elektrik verilişi xətləri	215
4)	Altlayihə 4: Mövcud yarımstansiyalarda genişləndirmə işləri	215
8.2.17	Potensial təsirlər və əsas təsir azaltma tədbirləri	215
8.2.18	Kumulyativ təsirlər	215
9.	Nəticə	217
10.	ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	219

ƏLAVƏLƏR

Əlavə A. Maraqlı tərəflərin siyahısı

Əlavə B. ƏMSSTQ üçün Texniki Tapşırıq

Əlavə C. Maraqlı tərəflərlə yazışmalar

Əlavə D. Vacib mədəni irs obyektlərinin siyahısı

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1-1: ƏMSSTQ qrafiki

Cədvəl 1-2: İlk Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi mərhələsi və Layihənin Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən hissələrində iştirak edən ƏMSSTQ qrupu.

Cədvəl 4-1: Dövlət səviyyəsində müvafiq qurumlara ümumi baxış

Cədvəl 4-2: Müvafiq dövlət enerji müəssisələrinə ümumi baxış

Cədvəl 4-3: Layihəyə uyğun olan və onu tənzimləyən əsas Qanunlar

Cədvəl 4-4: Beynəlxalq və regional konvensiyalar

Cədvəl 4-5: DB-nın tələbləri ilə Azərbaycanın tələbləri arasındakı əsas boşluqların yüksək səviyyəli icmalı

Cədvəl 5-1: Layihənin skrininqi

Cədvəl 5-2: Əsas ətraf mühit və sosial-iqtisadi aspektlər

Cədvəl 5-3: Komponent 1 üzrə layihənin təsirinə məruz qalan tərəflər

Cədvəl 5-4: "AZURE" layihəsi üzrə digər maraqlı tərəflər

Cədvəl 5-5: İlk əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatlarının nəticələri

Cədvəl 5-4: Komponent 1 üzrə layihənin təsirinə məruz qalan tərəflər

Cədvəl 5-5: İQ emissiyası mənbələri və/və ya fəaliyyətləri

Cədvəl 6-1: Əsas maraqlı tərəf qrupları

Cədvəl 6-2: "AZURE" layihəsi üzrə digər maraqlı tərəflər

Cədvəl 6-3: Müəyyən edilmiş maraqlı tərəflərin siyahısı

Cədvəl 7-1: Azərbaycan Respublikasında mühafizə olunan ərazilər

Cədvəl 7-2: İqtisadi rayonlar və inzibati-ərazi vahidləri üzrə işsiz əhəlinin sayı

Cədvəl 7-3: Layihənin Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi - rayonlar və kəndlər səviyyəsində xüsusi məlumatlar

Cədvəl 7-4: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi - rayonlar və kəndlər səviyyəsində demoqrafiya və iqtisadi fəaliyyət haqqında xüsusi məlumatlar

Cədvəl 7-5: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Ağsu - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

Cədvəl 7-6: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Göyçay - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

Cədvəl 7-7: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Ağdaş - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

Cədvəl 7-8: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Yevlax - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

Cədvəl 7-9: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Mingəçevir - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

Cədvəl 7-10: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; İsmayıllı - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

Cədvəl 7-11: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Şamaxı - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

Cədvəl 7-12: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Hacıqabul - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

Cədvəl 8-1: Təsirin böyüklüyünü / miqyasını müəyyən etmək üçün ümumi meyarlar və səciyyəvi xüsusiyyətlər

Cədvəl 8-2: Səciyyəvi təsirin əhəmiyyəti matrisası

Cədvəl 8-3: Təsirin böyüklüyünü / miqyasını müəyyən etmək üçün ümumi meyarlar və səciyyəvi xüsusiyyətlər

Cədvəl 8-4: Səciyyəvi təsirin əhəmiyyəti matrisası

Cədvəl 8-5: Təsirin səciyyəvi əhəmiyyətlik kateqoriyaları və onların qərar qəbuletmə aspektləri

Cədvəl 8-6: Hava xətlərinin çaylarla kəsişmələri

Cədvəl 8-7: Tullantıların əmələ gəlməsinin əsas növləri

Cədvəl 8-8: Azərbaycan Respublikasının iqtisadi rayonları və inzibati ərazi vahidləri üzrə gender tərkibinə görə əhalinin sayı (min nəfər) (1 iyul 2023-cü il tarixinə)

Cədvəl 8-9: Rayonlar üzrə yaşayış məntəqələri və onların altlayihəyə yaxınlıq məsafəsi

Şəkil siyahısı

- Şəkil 1-1: Bərpa olunan enerji mənbələrinin integrasiyası üçün şəbəkə infrastrukturu
- Şəkil 2-1: Layihənin ərazi xəritəsi
- Şəkil 2-2: Nəvahi YS-nin ərazisi
- Şəkil 2-3: Azərbaycanın layihə ərazisinin müxtəlif yerlərinin göstərildiyi xəritəsi
- Şəkil 2-4: 330 kV-luq EVX-nin YS-ya giriş-çıxış sistemi
- Şəkil 2-5: İkidövrəli 330 kV-luq anker dayağın strukturu, mühafizə zonası və dəhlizin təxmini konfigurasiyası
- Şəkil 2-6: Aralıq ikidövrəli 330 kV-luq dayağın strukturu, mühafizə zonası və dəhlizin təxmini konfigurasiyası
- Şəkil 2-7: 330 kV-luq ikidövrəli aralıq dayağın trasda mümkün ümumi görünüşü
- Şəkil 2-8: Quraşdırılan və montaj edilmiş dayaqlara nümunə
- Şəkil 2-9: Bankə və Biləsuvar GES-lərin yerləşdiyi yerlər
- Şəkil 2-10: Abşeron KES-in yerləşdiyi yer
- Şəkil 3-1: Layihənin alternativlərinin nəzərdən keçirilməsi üçün çərçivə metodologiyası
- Şəkil 3-2: Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksindən yan keçmək üçün trassanın dəyişdirilməsi
- Şəkil 3-3: Bankə-Nəvahi HX-nin köhnə və yeni trassası
- Şəkil 4-1: Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəyə icazələrin verilməsi ilə bağlı mövcud prosedurlara ümumi baxış (IRENA, 2019)
- Şəkil 5-1: 60 metrlik təhlükəsizlik zonasını göstərən 200 metrlik Dəhlizin səciyyəvi bölməsi
- Şəkil 5-2: Layihənin altlayihələrinin yerləşdiyi yer
- Şəkil 5-3: Nəvahi YS-in yerləşdiyi yer
- Şəkil 6-1: Layihənin alternativlərinin nəzərdən keçirilməsi üçün çərçivə metodologiyası
- Şəkil 6-2: Bankə-Nəvahi HX-nin köhnə və yeni trassası
- Şəkil 7-1: Layihənin yeri
- Şəkil 7-2: Sahənin görünüşü
- Şəkil 7-3: Mingəçevir SES və əlavə yarımstansiyanın tikintisi üçün ayrılmış ərazi
- Şəkil 7-4: Azərbaycan İES-in yeri
- Şəkil 7-5: Abşeron yarımadasının tipik bitki örtüyü
- Şəkil 7-6: Abşeron YS-in yerləşdiyi yer
- Şəkil 7-7: Qobu ES və əlaqədar YS
- Şəkil 7-8: Azərbaycanın zoocoğrafi xəritəsi
- Şəkil 7-9: Azərbaycanda mühafizə olunan ərazilərin xəritəsi
- Şəkil 7-10: Bankə-Nəvahi hava xəttinin köhnə və dəyişdirilmiş trassaları Milli Parkın ərazisinə müdaxilə etmədən
- Şəkil 7-11: Hava xətlərinin trassası və Türyançay Dövlət Təbiət Qoruğunun sərhədləri
- Şəkil 7-12: Altlayihə 2 və 3-ün yaxınlığında yerləşən bataqlıq ərazilər.
- Şəkil 7-13: Layihə komponentləri ilə Azərbaycanın iqlim zonası
- Şəkil 7-14: Azərbaycanda orta illik yağıntı miqdarı və temperatur
- Şəkil 7-15: Əhalinin inzibati ərazi vahidləri üzrə bölgüsü
- Şəkil 7-16: Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksindən yan keçmək üçün trassanın dəyişdirilməsi
- Şəkil 7-17: Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksi
- Şəkil 7-18: Hava xətlərinin yeri və Qobustan Qaya Sənəti Mədəni Landşaftına qədər olan məsafə
- Şəkil 7-19: Hava xətlərinin trassası və mühüm palçıq vulkanlarının yeri (Qoturdağ və Daşgil)
- Şəkil 7-20: Hava xətləri boyunca mədəni obyektlərin yerləşməsi

Şəkil 8-3: Layihə ərazisindəki yerüstü su obyektlərinin xəritəsi

Şəkil 8-4: Layihə ərazisində yeraltı su ehtiyatlarının göstərildiyi xəritə

Şəkil 8-5: Tullantıların iyerarxiyası

Şəkil 8-6: Azərbaycanın nəqliyyat və kommunikasiya xətləri

Şəkil 8-7: Azərbaycanda mühafizə olunan ərazilərin xəritəsi

Şəkil 8-8: Payız fəslində quşların mühüm miqrasiya yolları

Şəkil 8-9: Quşların miqrasiya yollarından keçən hava xətləri

Şəkil 8-10: 2020-ci ilin əvvəlinə Azərbaycan Respublikası əhalisinin cins və yaş qrupları üzrə tərkibi (min nəfər)

Şəkil 8-11: Altlayihə 2 üçün nəzərdə tutulan trassanın torpaq örtüyü

Şəkil 8-12: Altlayihə 3 üçün nəzərdə tutulan trassanın torpaq örtüyü

Şəkil 8-13: 500 kV-luq gərginlikli dövrədən məsafə ilə elektromaqnit sahəsinin gücünün azalması

Şəkil 8-14 Azərbaycanın HX-ləri və mədəniyyət nümunələri.

İxtisarlar

<i>İxtisar</i>	<i>İzahı</i>
ACSR	Poladalüminium naqıl
ACWA	Təmiz Su Administratorları Assosiasiyası
AİB	Asiya İnkişaf Bankı
EMTA	Enerji Məsələlərini Tənzimləmə Agentliyi
AR	Azərbaycan Respublikası
BOEMDA	Bərpa Olunan Enerji Mənbələri Dövlət Agentliyi
AZN	Azərbaycan manatı
AZURE	Azərbaycanda Bərpa Olunan Enerji Mənbələrinin Şəbəkəyə İntegrasiya Layihəsi
MƏYÜ	Mövcud Ən Yaxşı Üsullar
BMİP	Bioloji Müxtəlifliyin İdarə olunması Planı
ƏMSİP	Ətraf Mühitə və Sosial İdarəetmə Planı
CITES	"Kökünün kəsilməsi təhlükəsi olan vəhşi fauna və yabanı flora növlərinin beynəlxalq ticarəti haqqında" Konvensiya
QSC	Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti
dB	Desibel
ƏMSA	Ətraf Mühitə və Sosial Aspektlər
AYİB	Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı
AYİB ET	Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının Effektivlik Tələbləri
ƏMST	Ətraf Mühitə, Sağlamlıq və Təhlükəsizlik
ƏMSTT	Ətraf Mühitə, Sağlamlıq və Təhlükəsizlik Təlimatları
ƏMTQ	Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi
EM	Elektromaqnit
EMS	Elektromaqnit sahələri
ƏMİP	Ətraf Mühitin İdarə olunması Planı
ƏMSÖP	Ətraf Mühitə və Sosial Öhdəlik Planı
ƏMSAKY	Ətraf Mühitə və Sosial Aspektlərin Kompleks Yoxlaması
ƏMSSTQ	Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirlərin Qiymətləndirilməsi
ƏMSİP	Ətraf Mühitə və Sosial İdarəetmə Planı
ƏMSİS	Ətraf Mühitə və Sosial İdarəetmə Sistemi
ƏMSS	Ətraf Mühitə və Sosial Standartlar
Aİ	Avropa İttifaqı
EUNIS	Avropa təbiət informasiya sistemi
AİZ	Azad İqtisadi Zona
FFI	Fortescue Future Industries
GƏZ	Gender əsaslı Zorakılıq
ŞK	Şikayət Komissiyası
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul
İQ	İstixana Qazı
SBUT	Sahə üzrə Beynəlxalq Uğurlu Təcrübə
CİS	Coğrafi informasiya sistemi

<i>İxtisar</i>	<i>İzahı</i>
ŞM	Şikayət mexanizmi
AzH	Azərbaycan Hökuməti
ŞBM	Şikayətlərə Baxılması Mexanizmi
SƏT	Sağlamlıq və Əmək Təhlükəsizliyi
ANV	Ağırçəkili Nəqliyyat Vasitələri
AYDNV	Ağır Yüklərin Daşınması üçün Nəqliyyat Vasitələri
SES	Su Elektrik Stansiyası
İM	İcra Müqaviləsi
IAIA	Təsirlərin Qiymətləndirilməsi üzrə Beynəlxalq Assosiasiya
MTMQT	Maraqlı və Təsirə Məruz Qalan Tərəflər
IAQM	Hava Keyfiyyətinin İdarə Edilməsi İnstitutu
MQBZ	Mühüm Quş və Biomüxtəliflik Zonası
BYİB	Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı
ICNIRP	Qeyri-ionlaşdırıcı Radiasiyadan Müdafiə üzrə Beynəlxalq Komissiya
MK	Məcburi köçkünlər
IEEE	Elektrik və Elektronika Mühəndisləri İnstitutu
BMK	Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası
BMK ES	Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının Effektivlik Standartları
BMİ-lər	Beynəlxalq maliyyə institutları
BƏT	Beynəlxalq Əmək Təşkilatı
ƏBƏ	Əsas Botanika Ərazisi
MK	Məcburi Köçürülmə
IRENA	Beynəlxalq Bərpaolunan Enerji Agentliyi
BTMİ	Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə İttifaqı
SRİİ	Su Resuslarının İntegrasiya edilmiş İdarəolunması
SC	Səhmdar Cəmiyyəti
TDEAQ	"Torpaqların dövlət ehtiyacları üçün alınması haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu
MMC	Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyət
ƏİP	Əməyin idarə edilməsi prosedurları
ETSN	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
FHN	Fövqəladə Hallar Nazirliyi
EN	Energetika Nazirliyi
MVT	Meqavatt
MSMT	Milli Səviyyədə Müəyyənləşdirilmiş Töhfə
QHT	Qeyri-hökumət təşkilatı
MP	Milli Park
İTX	İstismar və Texniki Xidmət
APQ	Açıq Paylayıcı Quruluşlar
NM	Nəzarət Mühəndisi
HX	Hava xətti
ƏMT	Əməyin mühafizəsi və təhlükəsizliyi
ASC	Açıq Səhmdar Cəmiyyəti
PKƏ	Prioritet Kəpənək Ərazisi
LİQ	Layihə İdarəetmə Qrupu

<i>İxtisar</i>	<i>İzahı</i>
ES	Elektrik Stansiyası
FMV	Fərdi Mühafizə Vasitələri
KFP	Köçürülmə üzrə Fəaliyyət Planı
BOE	Bərpa olunan Enerji
REXTŞ	Regional Elektrik Xidməti və Təchizatı Şöbələri
KH	Keçid Hüququ
KSÇ	Köçürmə Siyasəti üzrə Çərçivə Sənədi
SCADA	Dispetçer nəzarəti və verilənlərin toplanması
CİZ/SQ	Cinsi İstismar, Zorakılıq və Qısnama
DEEA	Dövlət Ekoloji Ekspertiza Agentliyi
MTCP	Maraqlı Tərəflərin Cəlb Edilməsi Planı
STQ	Sosial Təsirin Qiymətləndirilməsi
DTXK	Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsi
SOCAR	Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti
GES	Günəş Elektrik Stansiyası
TSB	Təhlükəsizlik Siyasəti üzrə Bəyanat
YS	Yarımstansiya
TT	Texniki tapşırıq
İES	İstilik Elektrik Stansiyası
BMT	Birləşmiş Millətlər Təşkilatı
BMTİP	BMT-nin İnkişaf Proqramı
BMTAİK	BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyası
BMTƏMP	BMT-nin Ətraf Mühit Proqramı
USD	ABŞ dolları
DBOE	Dəyişən Bərpa Olunan Enerji
GƏMS	Geniş Ərazilər üçün Monitoring Sistemi
DB	Dünya Bankı
SMÇD	Su Mənbələri üzrə Çərçivə Direktivi
Üİ	Ümumdünya İrsi
ÜST	Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı
ÜİO	Ümumdünya İrsi Obyekti
KES	Külək Elektrik Stansiyası
WWF	Ümumdünya Təbiəti Mühafizə Fondu

1. GİRİŞ

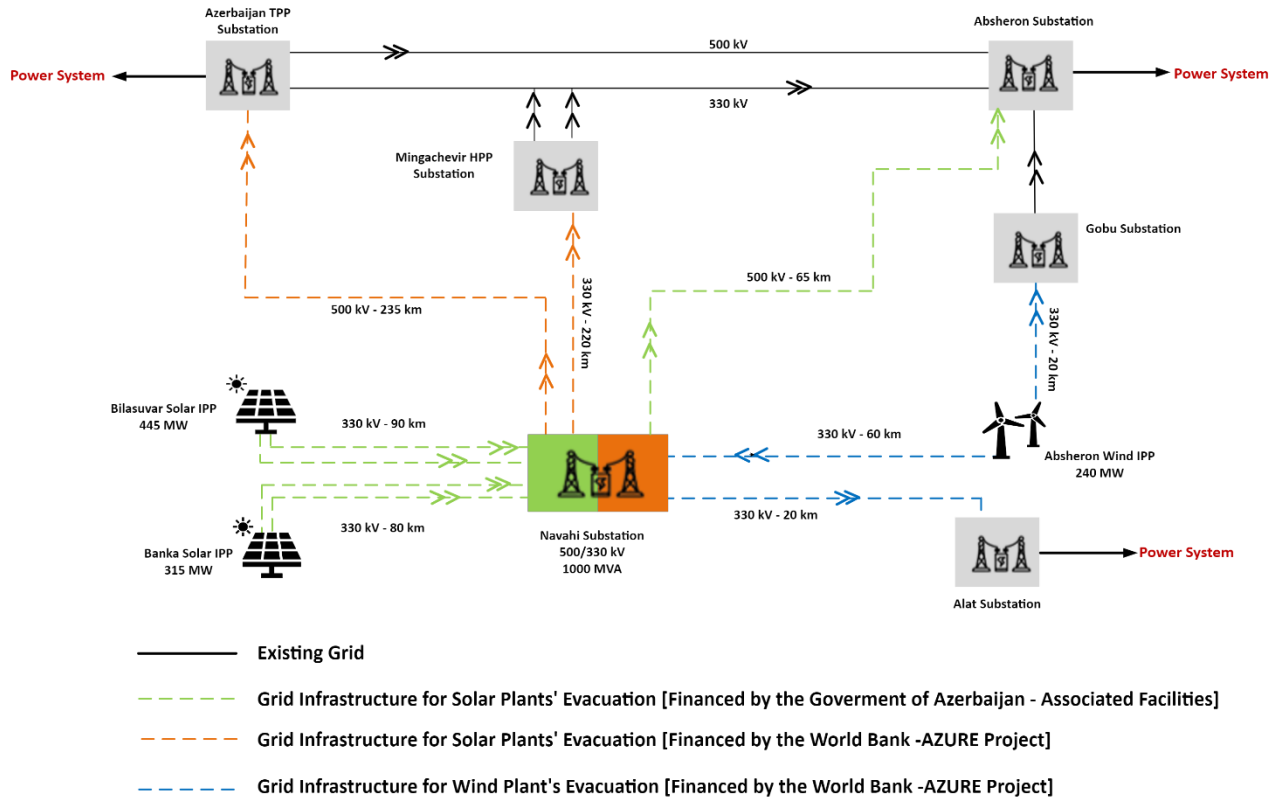
Bu Hesabatda Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən "Azərbaycanda bərpa olunan enerji mənbələrinin şəbəkəyə inteqrasiya layihəsi" layihəsini və aşağıdakı fəsillərdə göstəriləndiyi kimi Azərbaycan Hökumətinin layihələndirməli olduğu müvafiq obyektləri əhatə edən bərpa olunan enerji üzrə təklif edilən infrastruktur layihəsinin (Layihə) Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMSSTQ) prosesinin ilkin Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi fazası çərçivəsində əldə edilmiş nəticələr təqdim edilir. Layihə "Azərenerji" ASC tərəfindən hazırlanıb və həyata keçiriləcək. Layihə "Azərenerji" ASC-nin Strateji İnkişaf Planının¹ tərkib hissəsini təşkil edir. Bu planda şəbəkənin davamlılığının artırılması və bir sıra yeni enerji hasilatı layihəsinin birləşdirilməsi zərurəti ilə əlaqədar olaraq təklif edilən Layihənin strateji əhəmiyyəti müəyyən edilir. Layihənin məqsədi dəyişən bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin Azərbaycanın enerji şəbəkəsinə inteqrasiya edilməsi və ölkənin elektrik enerjisi sistemində karbon qazı ayrılımlarının səviyyəsinin azaldılmasıdır.

Azərbaycan Hökuməti elektrik enerjisinin hasilatı və ötürülməsi ilə məşğul olan, dövlət mülkiyyətində olan "Azərenerji" ASC-nin vasitəsi ilə elektrik enerjisi şəbəkəsinin 2027-ci ilədək 1 QVt günəş və külək enerjisinin inteqrasiyası üçün hazır olmasını planlaşdırmışdır. İlk növbədə, 2026-cı ilin aprel ayına qədər "Bankə" (315 MVt dəyişən cərəyan) və "Biləsuvar" (445 MVt dəyişən cərəyan) günəş elektrik stansiyalarının (ümumilikdə 760 MVt dəyişən cərəyan) enerji şəbəkəsinə inteqrasiyası həyata keçiriləcək, daha sonra 2026-cı ilin oktyabr ayına qədər 240 MVt-lıq Abşeron külək elektrik stansiyası şəbəkəyə qoşulacaq, paralel olaraq 500 kV və 330 kV-luq avadanlıqlar quraşdırılacaq.

Layihə müştərək şəkildə Azərbaycan Hökuməti və Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdiriləcək (Şəkil 1.1-ə baxın) Azərbaycan Hökuməti 500/330/10 kV-luq Nəvahi yarımstansiyasının 330 kV-luq hissəsinin tikintisini, Biləsuvar və Bankə günəş elektrik stansiyalarının 330 kV-luq xətt vasitəsilə Nəvahi yarımstansiyasına və müvəqqəti olaraq 330 kV gücündə işləyən 500 kV-luq xətt vasitəsilə Abşeron yarımstansiyasına qoşulmasını, Dünya Bankı isə aşağıdakıları maliyyələşdirəcək: (i) Nəvahi yarımstansiyasının (2 ədəd 500 MVA) 500 kV və 10kV-luq hissəsi üçün avadanlıqların təchizatı və quraşdırılması; (ii) Abşeron və Azərbaycan İES yarımstansiyalarında 500 kV-luq bölmələrin genişləndirilməsi; və (iii) Mingəçevir SES, Qobu ES və Ələt yarımstansiyalarında 330 kV-luq bölmələrin genişləndirilməsi. Dünya Bankının maliyyələşdirməsi eyni zamanda enerji şəbəkəsinin gücləndirilməsi və sistemin fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması, habelə layihənin icrası və kadr potensialının artırılmasının dəstəklənməsini əhatə edəcək. Azərbaycan Hökuməti və Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən tikinti işləri paralel olaraq həyata keçiriləcək, bu zaman 330 kV-luq EVX-nin erkən tamamlanmasına prioritet veriləcək.

Layihə Bakı şəhərindən 90 km cənub-şərqdə və Ələt Azad İqtisadi Zonasından 30 km məsafədə yerləşir. AZURE layihəsi paralel olaraq "Azərenerji" ASC-nin sistemin fəaliyyətini yaxşılaşdırması və planlaşdırılmış dəyişən bərpa olunan enerji mənbələrinin növbəti 10 il ərzində enerji şəbəkəsinə inteqrasiyasına nəzarət etməsinə dəstək göstərəcək. Buraya SCADA təkmilləşdirmələrinə, idarəetmə sistemlərinə və batareya enerjisinin saxlanması investisiyalar daxildir.

¹ "Azərenerji" ASC-nin 2020-2030-cu illər (daha sonra 2024-2034-cü illər üçün yenilənmişdir) üçün Strateji İnkişaf Planı ("McKinsey" tərəfindən hazırlanmışdır)

Şəkil 1-1: AZURE layihəsinin iş həcmi icmal; Azərbaycan Hökuməti və Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirmə

Azərbaycan Hökuməti Layihənin təkmilləşdirilmiş formada reallaşdırılmasını prioritetləşdirmişdir. Belə ki:

Hökumət tərəfindən maliyyələşdirmə (paralel) aşağıdakıları əhatə edəcək

- 500/330/10 kV-luq 2 ədəd 500 MVA-lıq Nəvahi Yarımtansiyasının 330 kV-luq hissəsinin tikintisi
 - (i) 500 kV-luq birdövrəli Abşeron YS-nin - Nəvahi YS-nin tikintisi - 65 km
 - (ii) 330 kV-luq ikidövrəli Biləsuvar GES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 90 km
 - (iii) 330 kV-luq ikidövrəli Bankə GES - Nəvahi YS HX-in tikintisi - 80 km
 - (iv) Abşeron yarımtansiyasında 330 kV-luq bölmənin quraşdırılması

Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirmə (AZURE) aşağıdakıları əhatə edəcək

Komponent 1

Bərpa olunan elektrik enerjisi şəbəkə infrastrukturunun gücləndirilməsi və inkişafı.

Elektrik verilişi xətləri

- (i) 330 kV-luq təkdövrəli Mingəçevir SES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 220 km
- (ii) 500 kV-luq təkdövrəli Azərbaycan İES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 235 km
- (iii) 330 kV-luq təkdövrəli Ələt AİZ YS - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 20 km

(iv) 330 kV-luq təkdövrəli Abşeron KES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 60 km

(v) 330 kV-luq təkdövrəli Abşeron KES - Qobu ES HX-nin tikintisi - 20 km

Yüksək gərginlikli yarımstansiyaların tikintisi və genişləndirilməsi

Yarımstansiyalar

(i)a 500/330 kV-luq Nəvahi YS üçün 500 kV-luq əlavə avadanlığın təchizatı və quraşdırılması

(i)b 500/330 kV-luq Nəvahi YS üçün iki ədəd 500 kV-luq transformatorun təchizatı və quraşdırılması

(i)c 500/330 kV-luq Nəvahi YS üçün reaktorun təchizatı və quraşdırılması

(ii)a "Azərbaycan" İES-də 500 kV-luq bölmənin quraşdırılması

(ii)b Abşeron YS-nin 500 kV-luq tərəfində genişləndirmə

(iii)a Mingəçevir YS-nin 330 kV-luq bölməsində genişləndirmə

(iii)b Qobu ES-in 330 kV-luq tərəfində genişləndirmə

Komponent 2

Elektrik enerjisi sistemlərinin idarə olunması və monitorinqi

(i) Mərkəzi idarəetmə otağında SCADA-nın təkmilləşdirilməsi, sazlanması və yeni proqram təminatının alınması.

Elektrik enerjisi sistemlərinin idarə edilməsi

(ii) Bütün elektrik stansiyaları üçün monitorinq sisteminin yaradılması (LİQ üçün uyğun cihazlar ilə Geniş Ərazi Monitorinq Sisteminin (WAMS) tətbiqi).

BESS

(i) 100 MVt/100 MVt-s akkumulyatorlu enerji saxlama sisteminin və BESS/SCADA nəzarəti üçün idarəetmə modulunun tikintisi

Komponent 3

Məsləhət xidmətləri

Nəzarət Mühəndisinin cəlb edilməsi (Komponent 1 və BESS)

Layihə hesablarının xarici auditi (üç illik)

SCADA/EMS və WAMS monitorinq sistemləri üçün Alıcı/Sifarişçi Tələblərinin hazırlanması

+ satınalma sənədlərinin hazırlanması + Nəzarət xidmətləri və Potensialın Artırılması

(Təlim və Texniki Dəstək)

BESS üçün Alıcı/Sifarişçinin Tələblərinin hazırlanması + satınalma sənədlərinin hazırlanması

Təklif edilən layihə Nəzarət mühəndisinin Layihənin İcra Qrupuna (LİQ) (i) layihənin ümumilikdə idarəedilməsi, satınalma, layihələndirmə, tikinti və istismara hazırlıq və bütün investisiya qoyulan layihə elementlərinin, o cümlədən bütün elektrik verilişi xətlərinin texniki xidməti, yarımstansiyaların tikintisi və yenilənməsinə gündəlik nəzarət; və (ii) Ətraf Mühitə və Sosial İdarəetmə Planının (ƏMSİP) və Layihənin Köçürmə üzrə Fəaliyyət Planlarının (KSP) reallaşdırılmasına razılaşdırılmış monitorinq planının əsasında nəzarət və monitorinqlə bağlı kömək etməsini maliyyələşdirəcək. Layihənin əməliyyat təlimatları LİQ-in Dünya Bankına müvafiq hesabatlar verməsi üçün prosedurları, o cümlədən satınalma və tikinti mərhələlərində aylıq yenilənmələrin məruzə edilməsi qaydalarını əks etdirəcək. Bu

yenilənmələr layihənin gedişatı haqqında dəqiq və vaxtaşırı məlumatların verilməsini təmin edəcək, əsas mərhələlər, potensial problemlər və qrafikə edilən hər hansı düzəlişləri əhatə edəcək.

1.1 ƏMSSTQ Qrafiki və Komandası

Layihənin ƏMSSTQ qrafiki aşağıda təqdim edilmişdir. Azərbaycan Hökuməti və Dünya Bankının maliyyələşdirdiyi AZURE layihəsinin altlayihələri üçün müxtəlif qrafiklər müəyyən edilmişdir.

Cədvəl 1-1: ƏMSSTQ qrafiki

No	Mərhələlər	Fəaliyyətlər	Müddət (təxmini)
1	Bütün Layihə üçün İlkin Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi	Qiymətləndirmədə nəzərə alınmalı olan əsas problemlər, maraqlı tərəflər və potensial təsirlərin müəyyən edilməsi	2024-cü ilin iyul ayı
2	İlkin Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi Hesabatı üçün ictimaiyyətlə məsləhətləşmələr	Əsas problemlərin müəyyən edilməsi, maraqlı tərəflərin narahatlıqlarının müəyyən edilməsi və layihənin istiqamətinin təyin edilməsi.	2024-cü ilin iyul-avqust ayları
3	İlkin məlumatların toplanması	Layihə ərazisində və onun ətrafında ətraf mühit və sosial sahələrlə bağlı mövcud şərtlər haqqında məlumatın toplanması. Bura havanın keyfiyyəti, su resursları, bioloji müxtəliflik, mədəni irs, sosial-iqtisadi şərtlər və s. haqqında məlumatlar daxil ola bilər.	2024-cü ilin may-iyul ayları
4	Layihənin Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən hissələri üçün təsirin qiymətləndirilməsi: 500/330/10 kV-luq Nəvahi YS Bankə-Nəvahi HX (90 km) Biləsuvar-Nəvahi HX (92 km) Nəvahi-Abşeron HX (65 km)	İlkin məlumatların əsasında layihənin ətraf mühitə və yerli icmalara potensial təsirinə qiymətləndirilməsi. Bura həm bilavasitə, həm də dolayı təsirlərin, habelə qısamüddətli və uzunmüddətli təsirlərin qiymətləndirilməsi daxil ola bilər.	2024-cü ilin iyun-iyul ayları
5	Təsirin azaldılması və idarəedilməsinə istiqamətlənmiş tədbirlər	Təsirin qiymətləndirilməsinin əsasında mənfi təsirlərin azaldılması və müsbət təsirlərin artırılması üçün tədbirlərin tövsiyə edilməsi. Bura layihənin planına dəyişikliklər edilməsi, ətraf mühitin idarəedilməsi planlarının, icmanın cəlb edilməsi strategiyalarının və s. reallaşdırılması daxil ola bilər.	2024-cü ilin iyul ayı

7	Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən hissələri üçün ƏMSSTQ Hesabatı layihəsi	Hazırda qiymətləndirmənin nəticələrini və təsirin azaldılması və idarə edilməsi üçün təklif edilən tədbirləri ümumiləşdirən hesabat layihəsi hazırlanır.	2024-cü ilin avqust ayı
8	ƏMSSTQ-nin ictimaiyyətə açıqlanması <i>Təsirin qiymətləndirilməsi</i>	ƏMSSTQ hesabatı layihəsi AzH və DB-nin tələblərinə uyğun olaraq ictimaiyyətə açıqlanacaq və ictimaiyyətlə məsləhətləşmələr üçün açıq olacaq. Bu zaman yerli icmalar, QHT-lər, dövlət agentlikləri və ekspertlər fikir və rəylərini paylaşmaq üçün dəvət edilir. İctimaiyyətlə məsləhətləşmələr ƏMSSTQ-nin hər bir mərhələsinin əsasında duracaq. ƏMSSTQ layihəsi 2024-cü ilin iyul-avqust aylarında ictimaiyyətlə məsləhətləşmələr zamanı əldə edilmiş rəyin əsasında yekunlaşdırılacaq.	2024-cü ilin avqust ayı
9	Yekun ƏMSSTQ Hesabatı	Yekun ƏMSSTQ hesabatı ictimaiyyətlə məsləhətləşmələr zamanı əldə edilmiş rəylərin nəzərə alınması ilə yekunlaşdırılacaq. Hesabatda edilən şərhlər nəzərdən keçiriləcək və müvafiq olaraq qiymətləndirmə və ya təklif edilən tədbirlərə yenidən baxılacaq.	2024-cü ilin avqust-sentyabr ayları
10	Təsdiq və icra	Yekun ƏMSSTQ hesabatı müvafiq tənzimləmə orqanına təqdim ediləcək.	2024-cü ilin sentyabr ayı
11	Monitoring	Layihənin icrası zamanı ƏMSSTQ-nin icrası və risklərin idarəedilməsinə monitoring.	2024-cü ilin sentyabrı - 2027-ci ilin apreli

Aşağıdakı cədvəldə Layihənin İlkin Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi Hesabatının hazırlanması prosesində iştirak edən ekspertlərin siyahısı verilmişdir.

Cədvəl 1-2: İlk Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi mərhələsi və Layihənin Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən hissələrində iştirak edən ƏMSSTQ qrupu.

Ekspertin adı	Vəzifə
Yusif Qayıbov	Qrup rəhbəri
Əmin Məmmədov	Ətraf mühit üzrə ekspert
Kamran Cəbrayilov	Ətraf mühit üzrə ekspert
İlahə İlyasova	Sosial müdafiə/köçürmə üzrə ekspert
Ziba Quliyeva	Maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı əlaqə mütəxəssisi

Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən hissələrində ƏMSSTQ hesabatının hazırlanması üçün "Azərenerji" ASC və LİQ tərəfindən xüsusi şirkət cəlb edilib. ƏMSSTQ layihəsinin 2024-cü ilin avqust ayının ortalarına qədər təqdim edilməsi gözlənilir.

1.2 İlk Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi Hesabatının (Hesabatın) məqsədi

İlkin Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi Layihənin bütün hissələrini, o cümlədən Azərbaycan Hökuməti və Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən hissələri əhatə edir. Bununla belə, Bank və Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən hissələr üçün ayrılıqda ƏMSSTQ/ƏMSİP hesabatları hazırlanır. Xüsusilə Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən hissələrdə hazırlanan ƏMSSTQ 500/330/10 kV-luq Nəvahi YS və üç hava xəttini, yəni aşağıdakıları əhatə edəcək: (i) 500 kV-luq təkdövrəli Abşeron YS - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 65 km; (ii) 330 kV-luq ikidövrəli Biləsuvar GES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 90 km; (iii) 330 kV-luq ikidövrəli Bankə GES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 90 km.

Bənzər şəkildə, hazırda DB tərəfindən maliyyələşdirilən hissələr üçün hazırlanan ƏMSSTQ aşağıdakı komponentlərin tikintisini əhatə edir:

- 330 kV-luq təkdövrəli Mingəçevir SES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 220 km
- 500 kV-luq təkdövrəli Azərbaycan İES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 235 km
- 330 kV-luq təkdövrəli Ələt AİZ YS - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 20 km
- 330 kV-luq təkdövrəli Abşeron KES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 60 km
- 330 kV-luq təkdövrəli Abşeron KES - Qobu ES HX-nin tikintisi - 20 km
- Azərbaycan İES-də 500 kV-luq yarımstansiyanın quraşdırılması
- Abşeron YS-də 500 kV-luq infrastrukturun genişləndirilməsi
- Mingəçevir SES-də 330 kV-luq yarımstansiyanın genişləndirilməsi
- Qobu ES-də 330 kV-luq infrastrukturun genişləndirilməsi

ƏMSSTQ-nin əhatə dairəsi ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatı vasitəsilə ƏMSSTQ prosesinin erkən mərhələsində müəyyən edilmiş və bu mərhələnin nəticələri bu hesabatda sənədləşdirilmişdir. Prosesin ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi mərhələsinin aşağıdakı məqsədləri var:

- Layihə ərazisində ətraf mühit və sosial sahə ilə bağlı artıq məlum olan ilkin şərtləri müəyyən etmək;
- Layihə ərazisində enerji infrastrukturunu layihələrinin reallaşdırılması ilə bağlı ətraf mühit və sosial sahəyə potensial təsirləri müəyyən etmək və onların potensial əhəmiyyətinin ilkin qiymətləndirməsini təqdim etmək.

- Layihə Ərazisindəki ilkin şərtləri daha yaxşı başa düşmək, təsirlərin qiymətləndirilməsini əsaslandırmaq və bərpa olunan enerji mənbələrinin inkişafı üçün münasib şərtləri müəyyən etmək üçün tələb olunan hər hansı tədqiqat və ya sorğuları müəyyən etmək.
- Maraqlı tərəfləri ƏMSSTQ haqqında məlumatlandırmaq və onlara ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi mərhələsi və ƏMSSTQ-də iştirak etmək imkanı vermək.

ƏMSSTQ-nin ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi mərhələsi aşağıdakı kimi həyata keçirilir:

- Layihə Ərazisi, təklif olunan inkişaf planları və tipik BOE layihə konsepsiyaları və dizaynlarına ilkin baxış;
- Potensial təsirləri, onların potensial əhəmiyyətini, tələb olunan zəruri ilkin məlumatları, qiymətləndirmə səviyyəsini və qiymətləndirmə metodologiyasını müəyyən etmək üçün təsirin müəyyənləşdirilməsi çalışması;
- Əsas maraqlı tərəflərə ilkin məlumatların verilməsi üçün ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatı layihəsində ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi baxışının sənədləşdirilməsi;
- Müəyyən edilmiş əsas maraqlı tərəflərlə ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi iclası keçirməklə ilkin maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi;
- ƏMSSTQ tədqiqatının yekun əhatə dairəsini müəyyən etmək məqsədilə ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi iclasının və ümumi ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi prosesinin nəticələrinə uyğun olaraq ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatı layihəsinin yenidən nəzərdən keçirilməsi və yenilənməsi;
- İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatının əsas maraqlı tərəflərə və ictimaiyyətə açıqlanması ("Azərenerji" ASC və Dünya Bankının veb-saytları, yerli icra hakimiyyəti orqanlarının veb-saytları vasitəsilə).

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hansı təsirlərin vacib ola biləcəyini və diqqət mərkəzində saxlanmalı olduğunu müəyyən edir. Bundan başqa, ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi məlumatların müyəssərliyi və çatışmazlığını müəyyən edir. İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi prosesi qiymətləndirmə üçün müvafiq məkan və zaman çərçivələrini müəyyən edir və münasib sorğu metodologiyalarını təklif edir.

1.3 Bu hesabatın strukturu

Bu sənəd Layihənin aşağıdakı Fəsil 2 "Layihənin təsviri" bölməsində təsvir edildiyi kimi təklif edilən altlayihələri ilə əlaqədar Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsinin (ƏMSSTQ) ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatından ibarətdir.

Hesabat Layihənin tərkibinə daxil olan AZURE layihəsinin icrası üçün kredit verəcək Dünya Bankının ətraf mühit və sosial standartlarının (ƏMSS) tələblərinə müvafiq olaraq ƏMSSTQ prosesinin tərkib hissəsi kimi hazırlanmışdır. Layihə əsas layihələndirmə mərhələlərindən (yəni ilkin layihələndirmə və təfərrüatlı layihələndirmə) keçməklə inkişaf etdiriləcək. Bu mərhələlər Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin ətraflı Qiymətləndirilməsi (ƏMSSTQ) və İdarəetmə Planının (ƏMSİP) əsasında duracaq və bu zaman müvafiq orqanlardan icazələr alınacaq.

Bundan başqa, Hesabat əsas maraqlı tərəflərlə erkən qarşılıqlı əlaqələrin qurulması haqqında məlumat verəcək və ətraf mühitə və sosial sahələrə konkret potensial təsirlərin müəyyən edilməsinə kömək edəcək.

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatı aşağıdakı kimi təşkil edilmişdir:

- Fəsil 1 giriş hissəsini əhatə edir.
- Fəsil 2-də Layihənin təsviri verilir.
- Fəsil 3-də Layihənin alternativləri müzakirə edilir.
- Fəsil 4-də milli təşkilatı və hüquqi çərçivələr, habelə Dünya Bankının Ətraf Mühitə və Sosial Çərçivəsinin (ƏMSÇ) müvafiq ətraf mühitə və sosial standartlarının (ƏMSS) tələbləri müəyyən edilir və təsvir edilir.
- Fəsil 5-də Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMSSTQ) prosesi və ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı təfərrüatların verildiyi metodologiya təsvir edilir.
- Fəsil 6-da maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi prosesi təsvir edilir.
- Fəsil 7-də Layihə Ərazisinin Ətraf mühitə bağlı xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi təsvir edilir.
- Fəsil 8-də Layihənin Ətraf Mühitə və Sosial Sahə ilə bağlı potensial risk və təsirləri ümumiləşdirilir.
- Fəsil 9-da ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi üçün texniki tapşırığın hazırlanması üçün istifadə ediləcək yekun nəticələr göstərilir.
- Fəsil 10-da istinadlar göstərilir.
- Əlavə A-da maraqlı tərəflərin siyahısı verilir.
- Əlavə B-də ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi mərhələsinin yekunlarının əsasında hazırlanacaq ƏMSSTQ texniki tapşırığı verilir.
- Əlavə C-də maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmələr təqdim olunur.

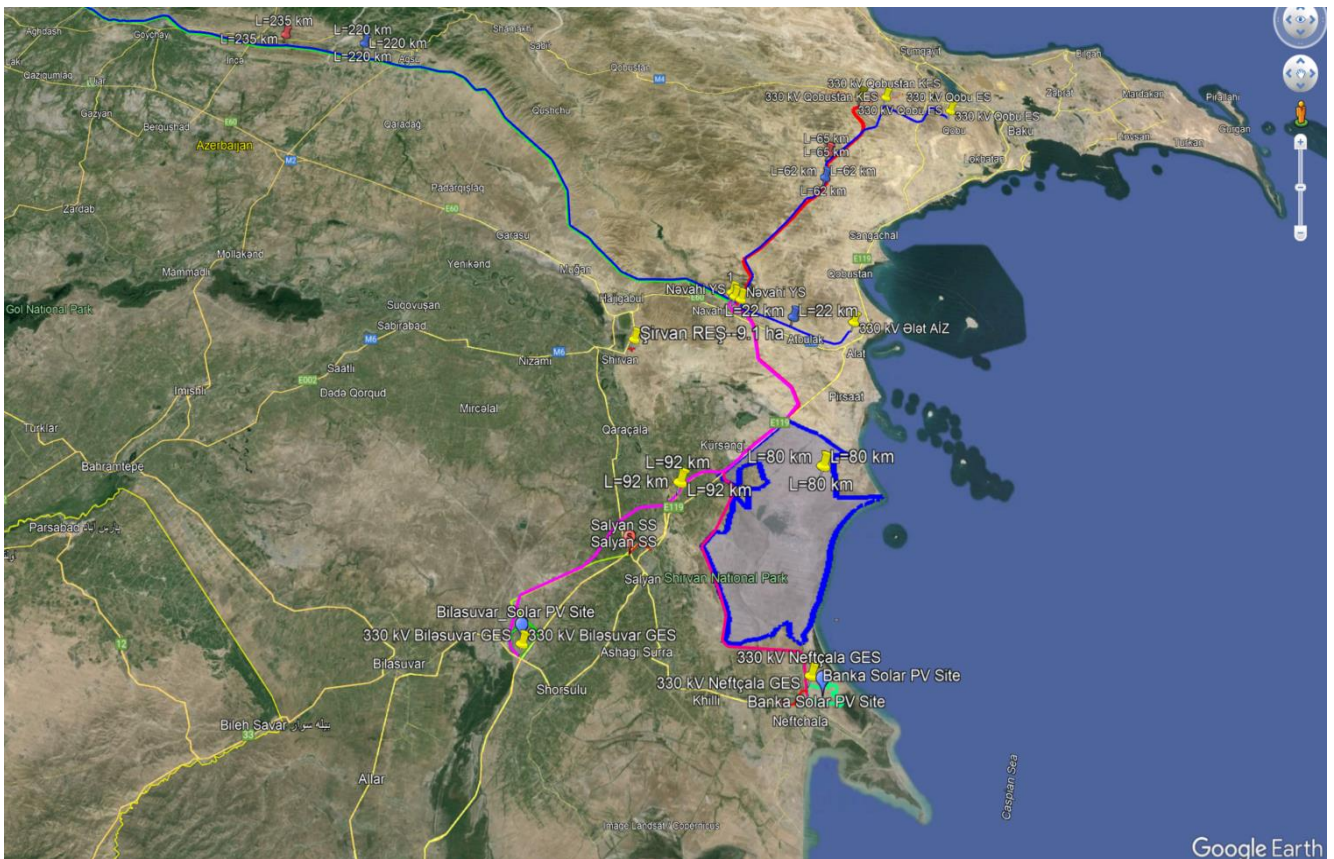
2. LAYİHƏNİN TƏSVİRİ

Bu Hesabatda Layihə Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən komponentlər və Hesabatın aşağıdakı bölmələrində ətraflı təsvir olunan, Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən hissələrdən ibarət bütöv layihə kimi başa düşülməlidir. Hesabatda bundan sonra Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən hissələr AZURE layihəsi, Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən hissələr isə Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən Layihə adlandırılacaq.

2.1 Layihənin Yeri və Təsir Sahəsi/Tədqiqat Sahəsi

Layihə Azərbaycanın cənubunda yerləşir və ölkənin 13 rayonunu, yəni Neftçala, Biləsuvar, Salyan, Hacıqabul, Qobustan, Qaradağ, Abşeron, Şamaxı, Ağsu, Göyçay, İsmayilli və Yevlax rayonlarını, habelə Mingəçevir şəhərini əhatə edir. Layihə ərazisinin bir hissəsi Neftçala və Hacıqabul rayonları arasındakı ərazidə, M60 Bakı-Qazax yolu və E119 Bakı-Ələt-Astara yolu boyunca yerləşir.

Aşağıdakı şəkildə Layihənin və AZURE altlayihələrinin, yəni hava xətləri və Nəvahi yarımstansiyasının ərazi xəritəsi təqdim olunur.

Yaşıl - 500 kV-luq Nəvahi YS - Azərbaycan İES HX - 235 km

Açıq-mavi - 330 kV-luq Nəvahi YS - Mingəçevir SES HX - 220 km

Açıq-bənövşəyi - 330 kV-luq Nəvahi YS - Biləsuvar GES HX - 90 km

Tünd-bənövşəyi - 330 kV-luq Banka GES - Nəvahi YS HX - 80 km

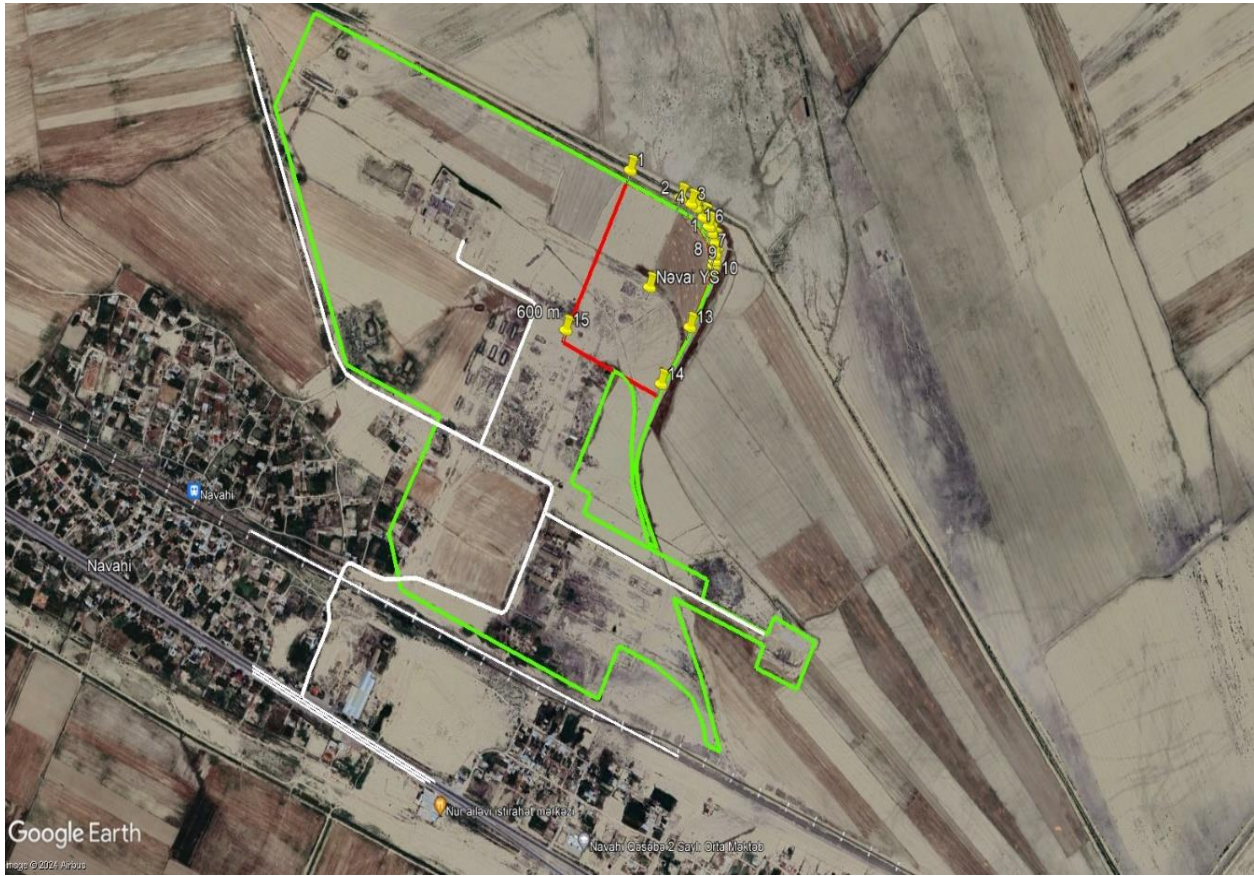
Qırmızı - 500 kV-luq Nəvahi YS - Abşeron YS HX - 65 km

Tünd-mavi - Nəvahi YS - Abşeron KES

Mavi - 330 kV-luq Nəvahi YS - Ələt AİZ YS HX - 20 km

Mavi - 330 kV-luq Abşeron KES - Qobu ES HX - 20 km

Şəkil 2-1: Layihənin ərazi xəritəsi

Şəkil 2-2: Nəvahi YS-nin ərazisi

500/330 kV-luq Nəvahi YS-nin torpaq sahəsinin künc nöqtələrinin koordinatları (L=500x600m)

Nö	X	Y
1	343247.327	4432345.314
2	343003.699	4431906.172
3	342461.870	4432163.895
4	342702.435	4432604.652

Aşağıdakı şəkildə ölkədəki layihə ərazisinin rayonları göstərilir.

Şəkil 2-3: Azərbaycanın layihə ərazisinin müxtəlif yerlərinin göstərildiyi xəritəsi

2.1.1 AZURE Layihəsinin təsviri

AZURE layihəsi tamamilə quruda həyata keçiriləcək və beş hava xəttindən ibarət olacaq: (i) Azərbaycan İES-dən Nəvahi YS-ə 235 km uzunluğunda 500 kV-luq hava xətti (HX); (ii) Nəvahi YS-dən Mingəçevir SES-ə 220 km uzunluğunda 330 kV-luq HX; (iii) Nəvahi YS-dən Abşeron KES-ə 60 km uzunluğunda 330 kV-luq HX; (iv) Abşeron KES-dən Qobu ES-ə 20 km uzunluğunda 330 kV-luq HX; (v) Nəvahi YS-dən Ələt yarımstansiyasına 20 km uzunluğunda 330 kV-luq HX. Paralel olaraq, layihə növbəti 10 il ərzində planlaşdırılan VRE-ni integrasiya etmək üçün sistemin işini və nəzarətini təkmilləşdirmək məqsədilə "Azərenerji"yə dəstək verəcək. Buraya SCADA təkmilləşdirmələrinə, idarəetmə sistemlərinə və batareya enerjisinin saxlanması investisiyalar daxildir.

Yeni HX iki məqsədlə yaradılır. İlk növbədə, onlar mövcud elektrik şəbəkəsinin etibarlılığını artıracaq. Bu məqsədlə Sovet dövründə inşa edilmiş yerlərdə mövcud köhnə xətlər üçün lazımi ehtiyat xətlər təmin ediləcək və bu xətlər Azərbaycanın qərbinə və şimal-qərbinə davamlı enerji təchizatının və Gürcüstanla Türkiyəyə ixrac xətlərinin təmin edilməsinə kömək edəcək. İkincisi, yeni Nəvahi yarımstansiyası elektrik enerjisinin cənubi Azərbaycandan qərbi Azərbaycana, o cümlədən Ələt AİZ-na ötürülməsi imkanını artıraraq mövcud təchizat sistemini daha etibarlı edəcək. Sistemin buraxılış qabiliyyətinin bu şəkildə artırılması son dərəcədə vacibdir. Azərbaycanın cənubi və mərkəzi hissələrində yeni bərpa olunan enerji layihələri, habelə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən ambisiyalı bərpa olunan enerji layihələri tezliklə ölkənin elektrik enerjisi şəbəkəsinə əlavə elektrik enerjisinin təchizatına başlayacaq.

2.1.2 Layihə elementlərinin ümumi xülasəsi

Daha geniş kontekstdə Layihənin əsas elementləri və onların ətraf mühit və sosial sahənin qiymətləndirilməsinə daxil edilməsi aşağıdakıları əhatə edir:

Hacıqabul rayonunun Nəvahi qəsəbəsində yerləşən 500/330 kV-luq Nəvahi yarımstansiyasının (Altlayihə 1) aşağıdakı tədbirlərin görülməsi ilə tikintisi və istismara verilməsi:

- YS 500 kV-luq paylayıcı quruluş, 330 kV-luq paylayıcı quruluş və 10 kV-luq paylayıcı quruluş kimi hissələrdən ibarət olacaq YS-da 3 ədəd 167 MVA-lıq avtotransformator quraşdırılması nəzərdə tutulub (1 ədədi ehtiyatda). YS-da 1 ədəd 500 kV-luq Açıq Paylayıcı Quruluş (APQ), 1 ədəd 300 kV-luq APQ olacaq.
- YS 1 ədəd sistern, nasosxana, nəzarət-buraxılış məntəqəsi, yanğın su anbarı, təsərrüfat sahəsi, içməli su anbarı, yağış suyu drenajları, yağmıran quyular, ehtiyat enerji mənbəyi kimi 1 ədəd 636 KVA dizel generator, 1 ədəd şambo, xarici və daxili hasardan ibarət olacaq. YS-nın planı Şəkil 2-1-də verilib.
- Layihədə nəzarət-buraxılış məntəqələri də daxil olmaqla, sahənin perimetrləri boyu daxili və xarici təhlükəsizlik hasarı quraşdırılacaq.
- Sahə daxili hərəkət yolları, kabel kanalları, daxili videomüşahidə sistemi, sahənin təhlükəsizlik sistemləri təşkil ediləcək. Layihəyə görə, YS-nın Şərq hissəsindən 7 ədəd 330 kV-luq hava xətti daxil olur. YS-nın elektrik enerjisinə ehtiyacının qarşılınması üçün eyni zamanda 10 kV-luq APQ, 2 ədəd 630 KVA-lıq YS layihələndirilir.

500 kV-luq APQ və onun tərkibi

500 kV-luq APQ-nin giriş hissəsinə 500 kV-luq Az.İES HX, 500 kV-luq Abşeron HX-nin 500 kV-luq AT-2-yə giriş sistemi və 500 kV-luq AT-1-ə girişi layihələndirilib. Giriş portallarında 2xAS-500/64 mm²-lik polad alüminium naqildən istifadə olunub.

Hər girişdə 500 kV-luq ifrat gərginlik məhdudlaşdırıcıları quraşdırılır. 3 ədəd 500 kV-luq tutumlu gərginlik transformatorları nəzərdə tutulub.

Hər HX-də və avtotransformatorların girişində 3150 A-lik 500 kV-luq mühərrik intiqallı, bir torpaqlayıcı bıçaqlı ayırıcılar qəbul olunub.

Girişdə 500 kV-luq APQ-də ardıcıl olaraq aşağıdakı avadanlıqlar nəzərdə tutulub:

- 2 ədəd 50 kV-luq 3150A; 50 A-lik eleqaz açarları;
- 2 ədəd 500 kV-luq 7 kernalı, 2000/1 kA-lik cərəyan transformatoru;
- hər fazada 500 kV-luq iki torpaqlayıcı bıçaqlı mühərrik intiqallı 3150 A-lik ayırıcılar;
- hər fazada 500 kV-luq 2000/1 A, 7 kernalı cərəyan transformatoru;
- girişdə hər fazada 500 kV-luq 3150 A, 50 kA-lik eleqaz açar;
- 500 kV-luq bir torpaqlayıcı bıçaqlı mühərrik intiqallı 3159 A-lik ayırıcılar;
- 3 ədəd AS-500/64 mm², 3000 A-lik poladalüminium naqil;
- 500 kV-luq iki torpaqlayıcı bıçaqlı mühərrik intiqallı 3150 A-lik ayırıcı;
- 500 kV-luq bir torpaqlayıcı bıçaqlı mühərrik intiqallı 3150 A-lik ayırıcı (hər fazada);

- 500 kV-luq gərginlik transformatoru (hər girişdə);
- 2xAS-500/64 mm² en kəsikli poladalüminium birləşdirici naqıl;
- hər fazada 500 kV-luq gərginlik məhdudlaşdırıcı;
- layihədə 500 kV-luq APQ-də, həmçinin ŞR 3x60 MVAr gücündə 500 kV-luq reaktor, sinxron kommutasiya qurğusu (RPH-4 ilə) nəzərdə tutulub.

Layihədə 3 ədəd АОДЦТН-167000/500/330-Y1 tipli güc transformatoru nəzərdə tutulub (biri ehtiyatda). Avtotransformatorların parametrləri: 167 MVA, 500/330±6x12% / 10,5 kV, birləşmə sxemi: YHavto/ Δ-0-11.

Fazalar arası:

$F_k(\%) = BH(YG) - CH(OG) = 9,5$

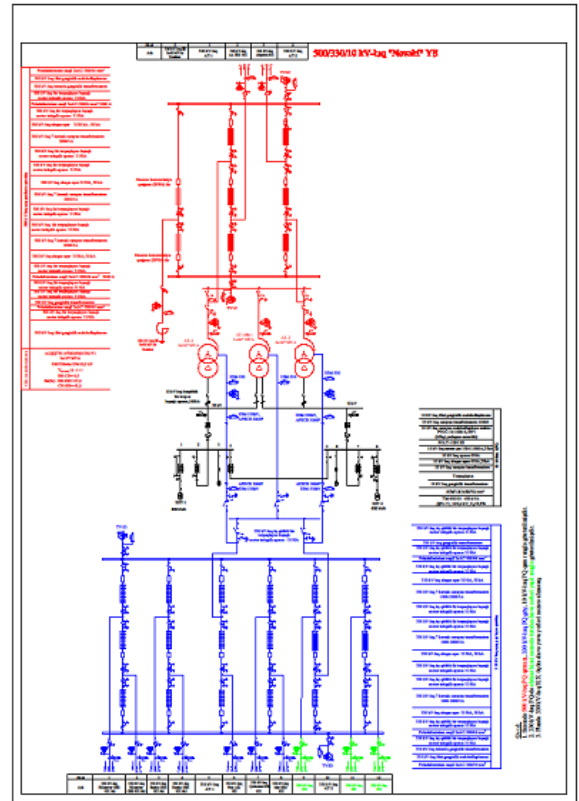
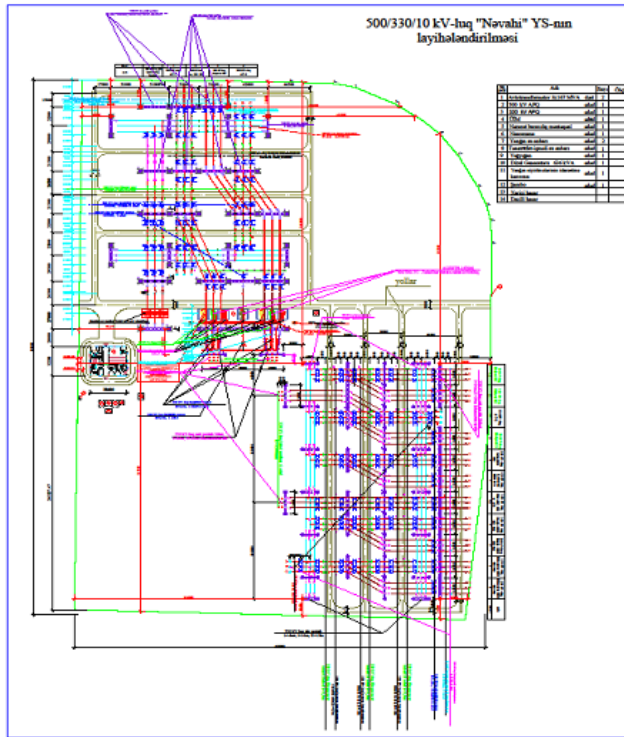
$BH(YG) - HH(AG) = 67,0$

$CH(OG) - HH(AG) = 61,0$

Layihədə 500 kV-luq APQ-də işçi personala və ətraf mühitə elektrik və maqnit sahəsinin zərərli təsirini azaltmaq üçün bioloji mühafizə sistemi nəzərdə tutulur. Bu yaxşı torpaqlanmış ekran tipli mühafizə sistemi ola bilər.

500 kV-luq APQ avadanlıqları və onların ətrafındakı ərazi ildırımın təsirindən ildırım ötürücüləri ilə mühafizə olunur. Ərazidə 16 ədəd, hündürlüyü $H=19,4$ m olan ildırım ötürücüləri quraşdırılması nəzərdə tutulub.

500 kV-luq APQ-yə daxil olan avadanlıqlar və digərlərinin deqradasiya dərəcəsi ekoloji şəraitdən, texnologiyadan və müntəzəm texnoloji nəzarətdən asılıdır. Avadanlıqların yüklənmə əmsalı 80% olduqda lazımi qaydada layihələndirilən YS-nin istismar dövrünün 30-35 il davam etməsi gözlənilir.

Şəkil 2-4: 330 kV-luq EVX-nin YS-yə giriş-çıkış sistemi

- 330 kV-luq Biləsuvar GES HX № 1;
- 330 kV-luq Biləsuvar GES HX № 2;
- 330 kV-luq Bankə GES HX № 1;
- 330 kV-luq Bankə GES HX № 2;
- 330 kV-luq ATNə 1-in girişi;
- 330 kV-luq Ələt AİZ HX;
- 330 kV-luq Abşeron KES HX;

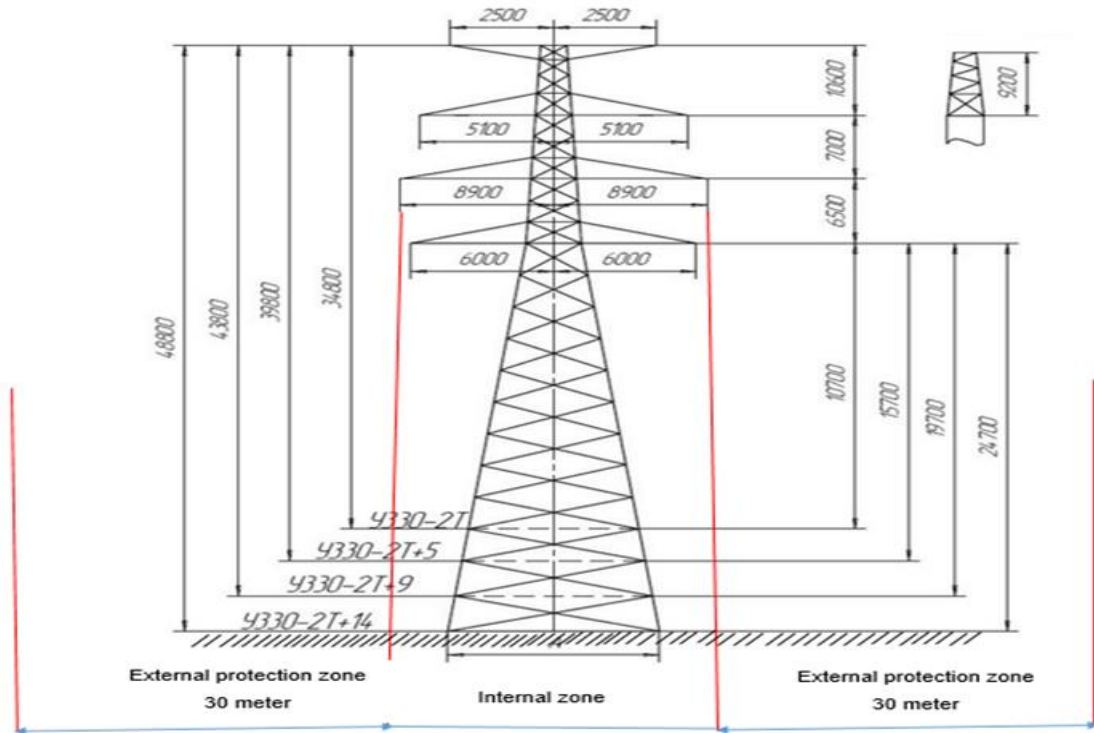
- 330 kV-luq Mingəçevir SES HX;
- 330 kV-luq HX üçün (ehtiyat);
- 330 kV-luq AT № 2-in girişi;
- 330 kV-luq HX üçün (ehtiyat);
- 330 kV-luq HX üçün (ehtiyat);
- 330 kV-luq HX üçün (ehtiyat);

Nəvahi YS-yə üç elektrik veriliş xətti və Nəvahi YS-dən beş hava xətti çəkiləcək:

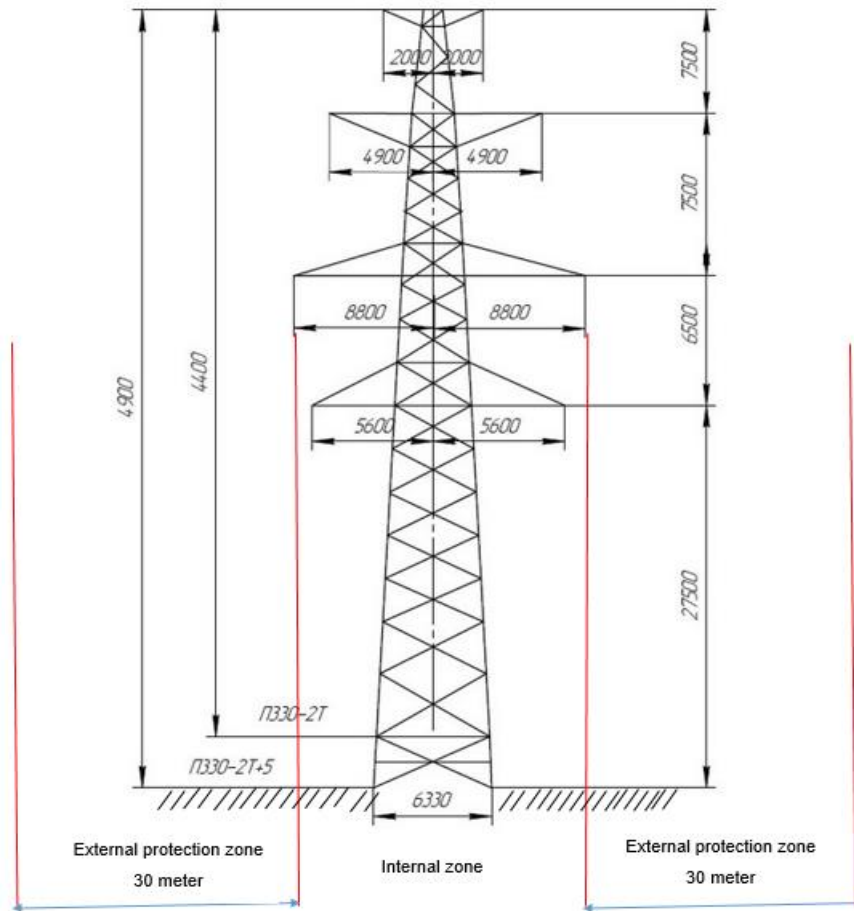
- 330 kV-luq ikidövrəli Biləsuvar GES - Nəvahi YS HX - 90 km
- 330 kV-luq ikidövrəli Bankə GES - Nəvahi YS HX - 80 km
- 330 kV-luq təkdövrəli Abşeron KES - Nəvahi YS HX - 60 km
- 330 kV-luq təkdövrəli Abşeron KES - Qobu ES HX - 20 km
- 500 kV-luq təkdövrəli Abşeron ES - Nəvahi YS HX - 65 km
- 330 kV-luq təkdövrəli Mingəçevir SES - Nəvahi YS HX - 220 km
- 500 kV-luq təkdövrəli Azərbaycan İES - Nəvahi YS HX - 235 km
- 330 kV-luq təkdövrəli Ələt AİZ YS - Nəvahi YS HX - 20 km

EVX təkdövrəli və ikidövrəli olduğundan dayaqlar arasında məsafə relyefdən asılı olaraq 250-300 metr olacaq. Relyefdən asılı olaraq, dayaqların hündürlüyü də 40-49 metr arasında dəyişir. Dayaqların seçilməsində texniki-iqtisadi əsaslandırma nəzərə alınmışdır. Anker dayaqlar tipindən və relyefdəki müqavimətindən asılı olaraq 95-190 m²-a qədər torpaq sahəsi tutur.

Dayaqların hər biri 4 ədəd özül üzərində quraşdırılır. Şəkil 2.2-də anker dayağın, Şəkil 2.3-də aralıq dayağın nümunəsi və onun mühafizə zonası verilmişdir.

Şəkil 2-5: İkidövrəli 330 kV-luq anker dayağın strukturu, mühafizə zonası və dəhlizin təxmini konfigurasiyası

Şəkil 2:6: Aralıq ikidövrəli 330 kV-luq dayağın strukturu, mühafizə zonası və dəhlizin təxmini konfigurasiyası

Şəkil 2-7: 330 kV-luq ikidövrəli aralıq dayağın trasda mümkün ümumi görünüşü

Şəkil 2-8: Quraşdırılan və montaj edilmiş dayaqalara nümunə

Dayağın hissələri

Özüllər

Quraşdırılmış dayaqlar

Montaj edilmiş dayaqlar

Şəkillərdə hava xətlərinin tikintisi ilə bağlı həyata keçirilən tipik işlər göstərilir. Hər bir dayağın trassa boyunca quraşdırılmasından sonra işçi heyət dayağın perimetri, torpağı, qruntu və s. bölüşdürür və

düzləşdirir. Bunun üçün zədələnmiş əraziyə yığılıb qorunmuş torpaqdan tökərək düzəldilir, yağışdan axan su eroziyaya səbəb olarsa, drenaj kanalları quraşdırılır. Bitkilərin və ya bitki toxumalarını gələcək eroziyasının qarşısı alınır. Bütün dayaqaların quraşdırılmasından sonra dayaqar arasında naqillər çəkilir və sınaqdan keçirilir.

Dayaqaların sayı və onların növü, habelə təklif edilən dəhlizdə hər bir konkret dayağın təklif edilən yeri Azərbaycan qanunvericiliyinə müvafiq olaraq Layihənin gələcək əsas layihələndirmə mərhələlərində (ətraflı layihələndirmə) müəyyən edilib təsdiqlənəcək.

Ötürücülərin sayı və onların hər bir dayaqda yerləşdirilməsi hər faza üçün bir ötürücü və dayağın yuxarı hissəsində bir qoruyucu naqıl olmaqla iki dövrədən ibarətdir.

Dayağın tutduğu maksimal ərazi 100 m²-dək təşkil edir. Elektrik veriliş xəttinin təhlükəsiz fəaliyyətini və texniki xidmətini təmin etmək üçün bu torpaq sahəsi həmişəlik əldə edilməlidir.

Hər bir dayağın dörd ayağı və hər bir ayağın ayrıca özülü olacaq, yəni hər bir dayağın dörd özülü olmalıdır. Özüllər qrunzun ərazinin xüsusi geotexniki tədqiqatı nəticəsində müəyyən edilmiş xüsusi daşıma qabiliyyəti üçün münasib olan beton növü ilə dəmir-beton bloklarla layihələndirilir.

Faza ötürücüləri

Ötürücülər aralıq dayaqalarda traverslərdən şaquli şəkildə asılan izolyasiya lentlərinin köməyi ilə HX dayaqalarında traverslərə qoşulur. Anker-bucaqlı dayaqalarda ötürücülər izolyasiyanın köməyi ilə traverslərə qoşulur, lakin bu zaman izolyatorlar ötürücülərlə eyni xətdə yerləşdirilir. Elektrik veriliş xətlərinin ötürücüləri bir qayda olaraq polad özəklə alüminiumdan hazırlanır. Bu 110 kV-luq elektrik xəttinin faza ötürücüləri kimi normal en kəsiyi 240/40 mm² olan poladalüminium naqıl (ACSR) ötürücüləri istifadə olunur.

İzolyatorlar

Elektrik xətləri elektrik şəbəkəsinə bilavasitə torpaqlanmış neytral nöqtənin köməyi ilə qoşulur və bu zaman nominal ildırım impulsu 550 kV gərginliyə davam gətirir.

İstifadə edilməli olan izolyator belə elektrik xətlərində istifadə üçün təsdiqlənmiş növə aid olmalıdır və fərqli izolyator zəncirləri növlərinin quraşdırılması üçün fərqli prosedurlardan istifadə olunur. İzolyatorlar bir qayda olaraq bərkidilmiş şüşədən hazırlanır.

Torpaqlama

Dayaqaların torpaqlanması hər bir dayağın özülünün ətrafında bir torpaqlama konturunun yaradılması ilə həyata keçirilir, üstəlik dayağın strukturunun ətrafında, mövcud konturlardan təxminən 1 metr məsafədə, 0,8-1,0 metr dərinlikdə nominal diametri (Ø) 10 mm olan əlavə Fe (dəmir) naqillə kontur yerləşdirilir. Bu konturlar öz aralarında və dayağın polad konstruksiyası ilə əlaqələndirilir. Torpaqlanmanın gücləndirilməli olduğu hallarda (məs., ötürücülük qabiliyyəti aşağı olan torpaqlarda) torpaqlanma FeZn naqillərindən və ya FeZn lentlərindən hazırlanmış iki ayağın (əlavənin) dayağın hər bir özülünün mövcud konturuna əlavə edilməsi ilə gücləndirilir.

Qoruyucu naqillər

Dayağın ildırımından qorunması üçün dayağın yuxarı hissəsində kronşteynlərin üstündən bir torpaqlayıcı naqıl asılır.

2.1.3 Köməkçi infrastruktur

AZURE layihəsinə daxil olacaq köməkçi infrastruktur və avadanlıqlar aşağıdakılardır:

- 500/330/10 kV-luq Nəvahi yarımstansiyası üçün:
 - Hava xətti və yarımstansiyaların tikintisi və istismara verilməsi məqsədilə giriş yollarının tikintisi;
 - Avadanlıq otağı və məişət zonaları;
 - Tikinti düşərgələrinin, o cümlədən işçilərin müvəqqəti yaşayış yerlərinin və avadanlıq və materialların müvəqqəti saxlanması üçün yerlərin yaradılması.
 - Daxili giriş yollarının və sərt örtüklü meydançaların tikintisi
 - Hasar, işıqlandırma, işarələrin quraşdırılması və tikintisi, habelə müvəqqəti işlərin aparılması (məsələn, drenaj və eroziya və çöküntülərə nəzarət).
 - Dayanacaq yerləri: Layihə ilə bağlı nəqliyyat vasitələrinin saxlanması üçün nəzərdə tutulmuş ərazilər, məsələn, tikinti avadanlığı, əməkdaşların maşınları və ya ziyarətçilər üçün dayanacaq.
 - Ehtiyat enerji təchizatı (məsələn, enerjinin saxlanması sistemi və/yaxud fəvqəladə hallar üçün ehtiyat generatorları).
 - Kranlar, ekskavatorlar və yük maşınları
- Elektrik veriliş xətləri üçün:
 - Giriş yolları və tikinti sahələri
 - Dayaqlar arasında daxili giriş yolları.
 - Ehtiyat enerji təchizatı (məsələn, enerjinin saxlanması sistemi və/yaxud fəvqəladə hallar üçün ehtiyat generatorları).
 - Kranlar, ekskavatorlar və yük maşınları
 - Dartma avadanlığı, qaldırıcılar və ötürücülərin çəkilməsi maşınları
 - Torpaqlama
 - Betonqarışdırıcılar

2.1.4 Layihə ilə Əlaqəli Obyektlər

Əlaqədar obyektlər Layihənin tərkib hissəsi kimi maliyyələşdirilməyən obyekt və ya fəaliyyətlərdir və Dünya Bankının Ekoloji və Sosial Standartlarında göstərildiyi kimi (a) layihə ilə birbaşa və ciddi şəkildə əlaqəlidir; və (b) layihə ilə eyni vaxtda həyata keçirilir və ya həyata keçirilməsi planlaşdırılır; və (c) layihənin həyata keçirilməsi üçün zəruridir və əgər layihə mövcud olmasaydı, tikilməyəcək, genişləndirilməyəcək və ya həyata keçirilməyəcəkdi.

Layihə ilə əlaqəli obyektlər aşağıdakılardır:

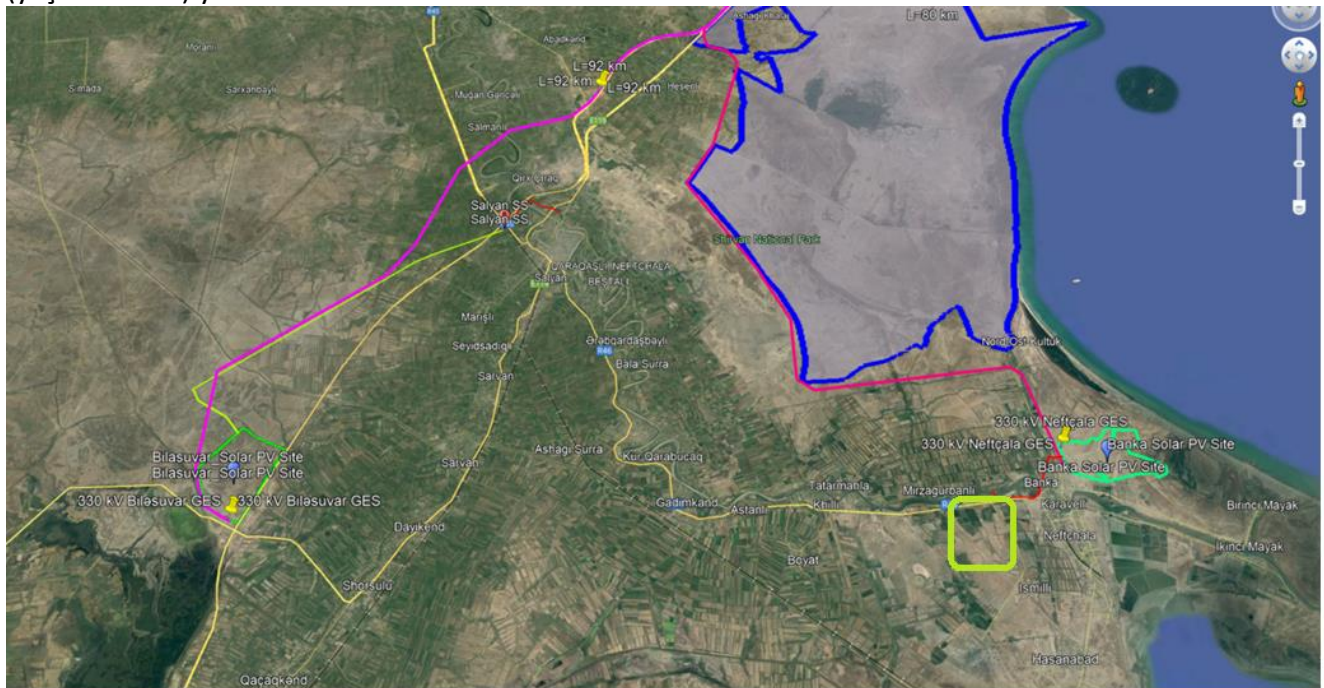
- Bankə (315 MVt dəyişən cərəyan) GES – özəl investor (Masdar şirkəti) tərəfindən tikiləcək,
- Biləsuvar (445 MVt dəyişən cərəyan) GES – özəl investor (Masdar şirkəti) tərəfindən tikiləcək,
- Abşeron (240 MVt) KES – özəl investor (Masdar şirkəti) tərəfindən tikiləcək.

AZURE Layihəsi ilə əlaqəli obyektlər aşağıdakılardır:

- 500/330/10 kV-luq 2 ədəd 500 MVA-lıq Nəvahi Yarımstansiyasının tikintisi
- 500 kV-luq birdövrəli Abşeron YS-nin - Nəvahi YS-nin tikintisi - 65 km
- 330 kV-luq ikidövrəli Biləsuvar GES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 90 km
- 330 kV-luq ikidövrəli Bankə GES - Nəvahi YS HX-in tikintisi - 80 km
- Abşeron yarımstansiyasında 330 kV-luq slotun quraşdırılması

Daha öncə qeyd edildiyi kimi, Masdar şirkəti günəş və külək elektrik stansiyalarının layihələndirilməsi, tikintisi, istismara verilməsi və istismarı üçün məsuliyyət daşıyır. Masdar eyni zamanda GES və KES-lərin tikintisi və istismarının ətraf mühitə və sosial sahəyə təsirlərinin qiymətləndirilməsinə cavabdehdir. İlkin layihələndirmə haqqında məlumatlar Masdar tərəfindən 2024-cü ilin martında təqdim edilib. Masdar şirkətinin icra planına əsasən, iki GES 2026-cı ilin aprelinə, KES isə 2026-cı ilin oktyabrına qədər istismara veriləcək.

Masdar tərəfindən verilən ilkin layihələndirmə məlumatlarına əsasən, aşağıdakı şəkillər GES və KES-in (yaşıl dairələr) yerlərini təsvir edir.

Legend:

Bilasuvar SPP in Bilasuvar region

Banka SPP in Neftchala region

Şəkil 2-9: Bankə və Biləsuvar GES-lərin yerləşdiyi yerlər

Şəkil 2-10: Abşeron KES-in yerləşdiyi yer

2.2 Ətraflı məlumat və layihənin məqsədi

Son illərdə ənənəvi təbii yanacağın dayanıqlı və ətraf mühitə zərər verməyən alternativini kimi bərpa olunan enerji mənbələrinə keçidə bütün dünyada maraq artmaqdadır. "Azərenerji" ASC bu keçidin əhəmiyyətini başa düşür və bərpa olunan enerji mənbələrinin mövcud enerji infrastrukturuna integrasiyasını təşviq etmək üçün strateji təşəbbüsün reallaşdırılmasına başlayıb.

Layihənin məqsədi bərpa olunan enerji mənbələrinin (günəş, külək, su) enerji şəbəkəsinə effektiv integrasiyası ilə bağlı əsas problemləri həll etmək və imkanları aşkar etməkdən ibarətdir. Layihə innovativ texnologiyalar, siyasət çərçivələri və maraqlı tərəflərlə əməkdaşlıqdan istifadə etməklə bərpa olunan enerji mənbələrinin qəbulu və integrasiyasını sürətləndirməyə çalışır, bununla daha dayanıqlı və davamlı enerji ekosisteminə töhfə verir.

Layihə hazırda Azərbaycanın 50 MVt külək və 230 MVt günəş enerjisinə əsaslanan bərpa olunan enerji portfelinin bir hissəsidir və bu portfeli Masdar şirkəti ilə tərəfdaşlıq etməklə 4 QVt genişləndiriləcək. İnvestisiyaların əsas hədəfi 2026-2027-ci illərdə Bankədə 315 MVt-lıq GES-in və Biləsuvarda 445 MVt-lıq GES-in tikintisi, daha sonra isə 2028-ci ilədək Abşeronda 240 MVt-lıq KES-in tikintisidir.

Layihənin hazırlanması və uğurlu inkişafı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və Azərbaycan Hökumətinin yüksək əlavə dəyər yaradan, dünya səviyyəli cəlbedici biznes mühitinə əsaslanan, müasir enerji, nəqliyyat və logistika infrastrukturuna malik olan, diversifikasiya edilmiş və ixraca istiqamətlənmiş iqtisadiyyatla bərpa olunan enerji mənbələrini inkişaf etdirmək və Azərbaycanın beynəlxalq bazarlara yaşıl enerji ixrac edən mühüm tərəfdaşa çevrilməsinə imkan vermək siyasətinin mühüm hissəsidir.

Layihənin məqsədi "Azərenerji" ASC-nin enerji şəbəkəsini gücləndirmək, onu daha etibarlı etmək və onun artan enerji axını və GES-lərin dəyişən enerji hasilatını tənzimləmək qabiliyyətinə malik olmasını təmin etməkdir. Bu, Azərenerji-nin dəyişən bərpa olunan enerji sisteminin integrasiya edilmiş planlaşdırması ilə sistemin çevikliyini artırmasına və əməkdaşların dəyişən bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə etmək və faydalanmaq qabiliyyətini inkişaf etdirməsinə imkan verəcək.

2.3 Təklif olunan Layihənin həyata keçirilməsi üçün tədbirlər

Azərbaycan Hökumətinin layihənin reallaşdırılmasını sürətləndirməyə ehtiyacı var və hökumət Dünya Bankı ilə konsultasiyalar əsasında 330 kV-luq elektrik verilişi xətləri və 500/330/10 kV-luq yarımstansiyanın tikintisinin dövlət vəsaitləri hesabına maliyyələşdirilərək prioritet qaydada reallaşdırılmasına, BYİB-dən kreditlə maliyyələşdirilən təklif edilən AZURE layihəsinin isə əsas layihənin qalan hissələrini əhatə etməsinə qərar vermişdir.

AzH tərəfindən maliyyələşdirilən Layihə

Azərbaycan Hökuməti Biləsuvar və Bankə günəş elektrik stansiyalarının 330 kV-luq xətt vasitəsilə Nəvahi yarımstansiyasına və müvəqqəti olaraq 330 kV gücündə işləyən 500 kV-luq xətt vasitəsilə Abşeron yarımstansiyasına qoşulmasını maliyyələşdirəcək. Hökumət tərəfindən bu ilkin investisiyaların qoyulması hər iki günəş elektrik stansiyasının yarımstansiyalarına 330 kV-luq cərəyanın qoşulmasını təmin edəcək və stansiyaların üçüncü tərəf günəş enerjisi layihəsi tərtibatçıların müəyyən etdiyi qrafikə uyğun olaraq 2026-cı ilin mart ayının sonunadək istismara verilməsi və enerji sisteminə qoşulmasına imkan verəcək. İki günəş elektrik stansiyasının "Azərenerji"-nin 330 kV-luq xəttinə müvəqqəti qoşulması, o cümlədən 330 kV-luq Nəvahi-Abşeron xəttinin istismara verilməsinin sistemin yekun konfigurasiyasında 500 kV-luq xətlərə keçidlə müşayiət olunması gözlənilir və bu, stansiyaların artırılmış istehsal potensialının bir hissəsini enerji sisteminə ötürməsinə imkan verəcək.

AZURE Layihəsi

Komponent 1

Bərpa olunan elektrik enerjisi şəbəkə infrastrukturunun gücləndirilməsi və inkişafı.

Elektrik verilişi xətləri

- (i) 330 kV-luq təkdövrəli Mingəçevir SES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 220 km
- (ii) 500 kV-luq təkdövrəli Azərbaycan İES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 235 km
- (iii) 330 kV-luq təkdövrəli Ələt AİZ YS - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 20 km
- (iv) 330 kV-luq təkdövrəli Abşeron KES - Nəvahi YS HX-nin tikintisi - 60 km
- (v) 330 kV-luq təkdövrəli Abşeron KES - Qobu ES HX-nin tikintisi - 20 km

Yüksək gərginlikli yarımstansiyaların tikintisi və genişləndirilməsi

Yarımstansiyalar

- (i)a 500/330 kV-luq Nəvahi YS üçün 500 kV-luq əlavə avadanlığın təchizatı və quraşdırılması
- (i)b 500/330 kV-luq Nəvahi YS üçün iki ədəd 500 kV-luq transformatorun təchizatı və quraşdırılması

- (i)c 500/330 kV-luq Nəvahi YS üçün reaktorun təchizatı və quraşdırılması
- (ii)a "Azərbaycan" İES-də 500 kV-luq bölmənin quraşdırılması
- (ii)b Abşeron YS-nin 500 kV-luq tərəfində genişləndirmə
- (iii)a Mingəçevir YS-nin 330 kV-luq bölməsində genişləndirmə
- (iii)b Qobu ES-in 330 kV-luq tərəfində genişləndirmə

Komponent 2

Elektrik enerjisi sistemlərinin idarə olunması və monitoringi

- (i) Mərkəzi idarəetmə otağında SCADA-nın təkmilləşdirilməsi, sazlanması və yeni proqram təminatının alınması.

Elektrik enerjisi sistemlərinin idarə edilməsi

- (ii) Bütün elektrik stansiyaları üçün monitoring sisteminin yaradılması (LİQ üçün uyğun cihazlar ilə Geniş Ərazi Monitoring Sisteminin (WAMS) tətbiqi).

BESS

- (i) 100 MVt/100 MVt·s akkumulyatorlu enerji saxlama sisteminin və BESS/SCADA nəzarəti üçün idarəetmə modulunun tikintisi

Komponent 3

Məsləhət xidmətləri

Nəzarət Mühəndisinin cəlb edilməsi (Komponent 1 və BESS)

Layihə hesablarının xarici auditi (üç illik)

SCADA/EMS və WAMS monitoring sistemləri üçün Alıcı/Sifarişçi Tələblərinin hazırlanması + satınalma sənədlərinin hazırlanması + Nəzarət xidmətləri və Potensialın Artırılması (Təlim və Texniki Dəstək)

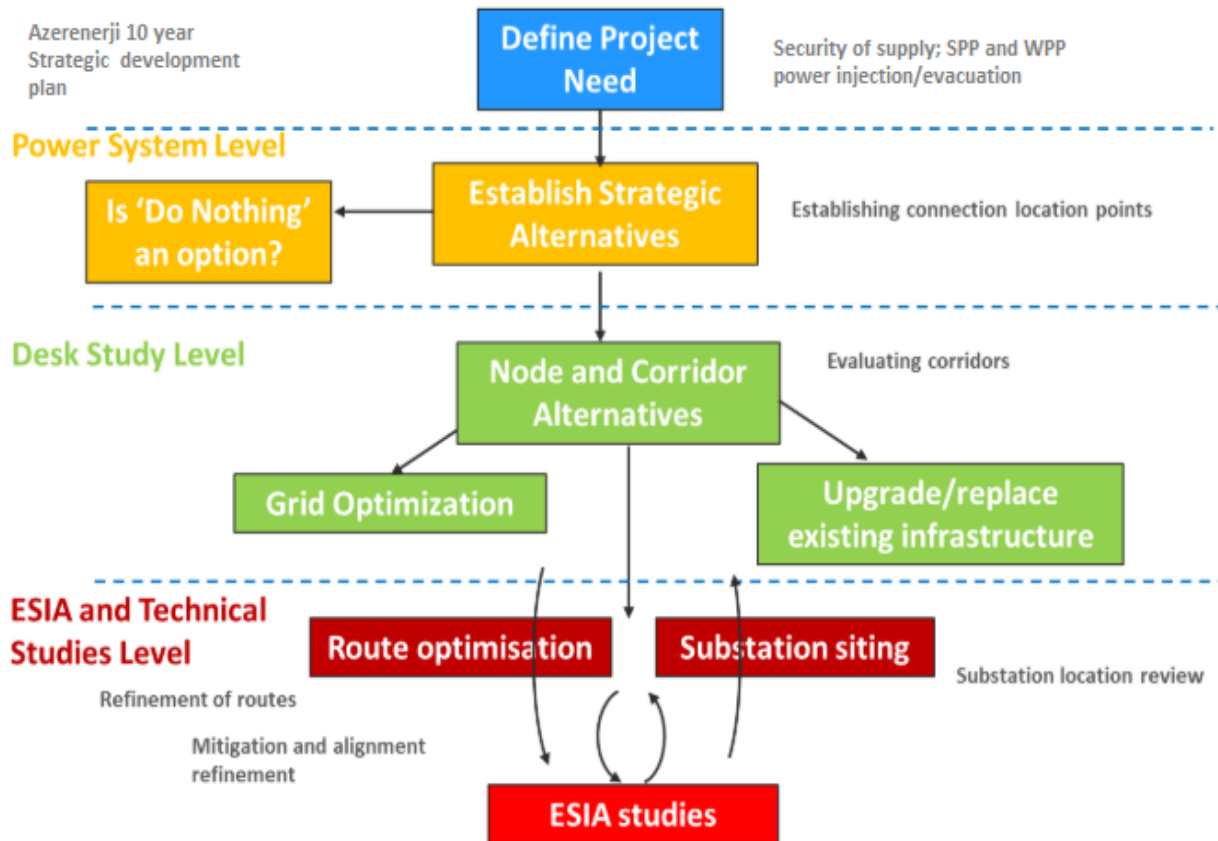
BESS üçün Alıcı/Sifarişçinin Tələblərinin hazırlanması + satınalma sənədlərinin hazırlanması

Təklif edilən layihə Nəzarət mühəndisinin Layihənin İcra Qrupuna (LİQ) (i) layihənin ümumilikdə idarəedilməsi, satınalma, layihələndirmə, tikinti və istismara hazırlıq və bütün investisiya qoyulan layihə elementlərinin, o cümlədən bütün elektrik verilişi xətlərinin texniki xidməti, yarımstansiyaların tikintisi və yenilənməsinə gündəlik nəzarət; və (ii) Ətraf Mühitə və Sosial İdarəetmə Planının (ƏMSİP) və Layihənin Köçürmə üzrə Fəaliyyət Planlarının (KSP) reallaşdırılmasına razılaşdırılmış monitoring planının əsasında nəzarət və monitoringlə bağlı kömək etməsini maliyyələşdirəcək. Layihənin əməliyyat təlimatları LİQ-in Dünya Bankına müvafiq hesabatlar verməsi üçün prosedurları, o cümlədən satınalma və tikinti mərhələlərində aylıq yenilənmələrin məruzə edilməsi qaydalarını əks etdirəcək. Bu yenilənmələr layihənin gedışı haqqında dəqiq və vaxtaşırı məlumatların verilməsini təmin edəcək, əsas mərhələlər, potensial problemlər və qrafikə edilən hər hansı düzəlişləri əhatə edəcək.

3. LAYİHƏNİN ALTERNATİVLƏRİ

Yanaşma

Layihə alternativlərinin nəzərdən keçirilməsi üçün çərçivə metodologiyasının hazırlanmasını da əhatə edib. Bu çərçivə layihələndirmə prosesini və alternativlərin nəzərdən keçirildiyi və ya nəzərdən keçirilə biləcəyi mərhələləri nümayiş etdirmək üçün hazırlanmışdır. Alternativlər üç mərhələdə nəzərdən keçirilir: strateji alternativlər ("Enerji Sistemi Səviyyəsi"ndə tədqiqatlardan sonra); dəhliz və qovşaq alternativləri (layihənin texniki, ekoloji və sosial məqamları ilə bağlı "Nəzəri Tədqiqat Səviyyəsi" tədqiqatlarından sonra) və nəhayət, trassanın optimallaşdırılması ilə bağlı alternativlər ("ƏMSSTQ və Texniki Tədqiqatlar Səviyyəsi"ndə). İndiyədək "Strateji Alternativlər"nin, habelə "Qovşaq və Dəhliz Alternativləri"nin müəyyən edilməsi ilə bağlı işlər görülüb. ƏMSSTQ avqustun ortasında davam etdiyindən və dəhlizlər artıq seçildiyindən ƏMSSTQ tədqiqatlarının nəticələri texniki, ekoloji və sosial məqamları optimallaşdırmaq üçün trassanın layihələndirilməsində istifadə ediləcək.

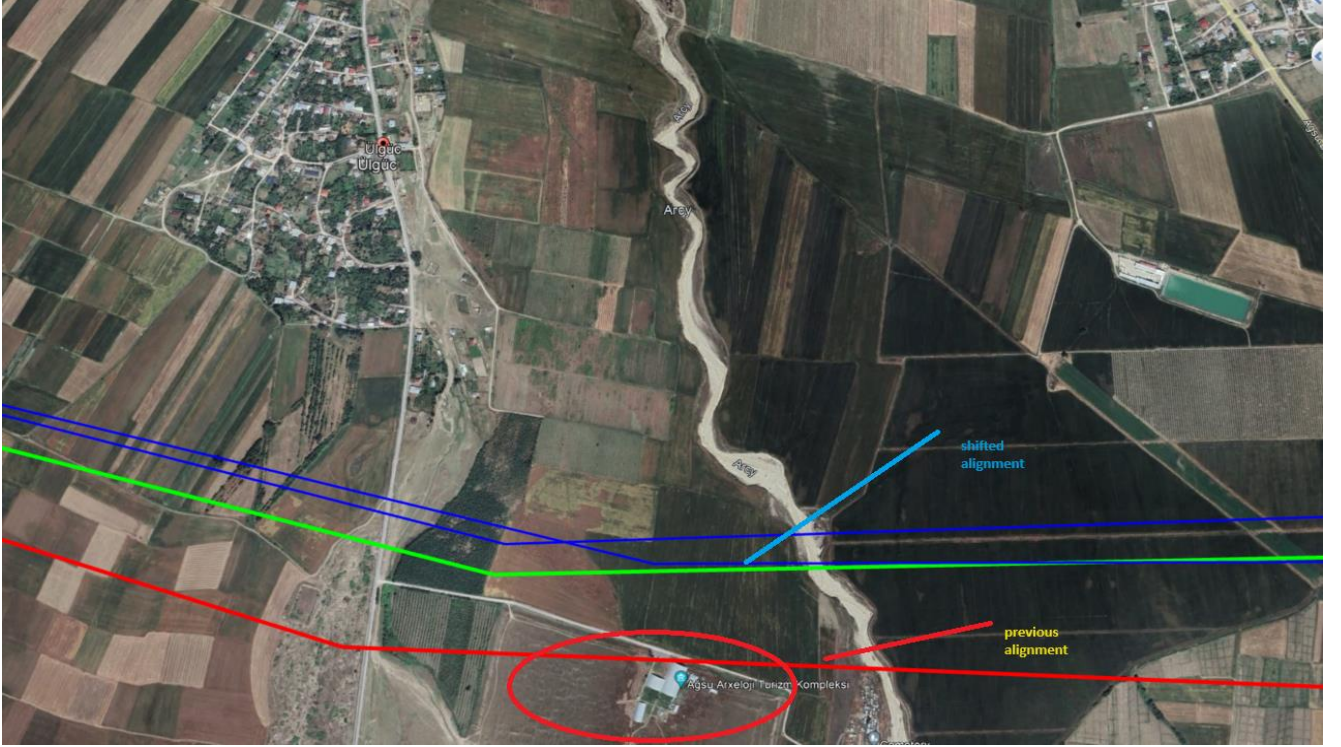

Şəkil 3-1: Layihənin alternativlərinin nəzərdən keçirilməsi üçün çərçivə metodologiyası

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatı hava xətlərinin mühafizə olunan ərazilərdə çəkilməsinin qarşısını almaq üçün nəzərdən keçirilməli olan alternativ trassaları təmin edib. Bu trassalar aşağıda təsvir edilmişdir:

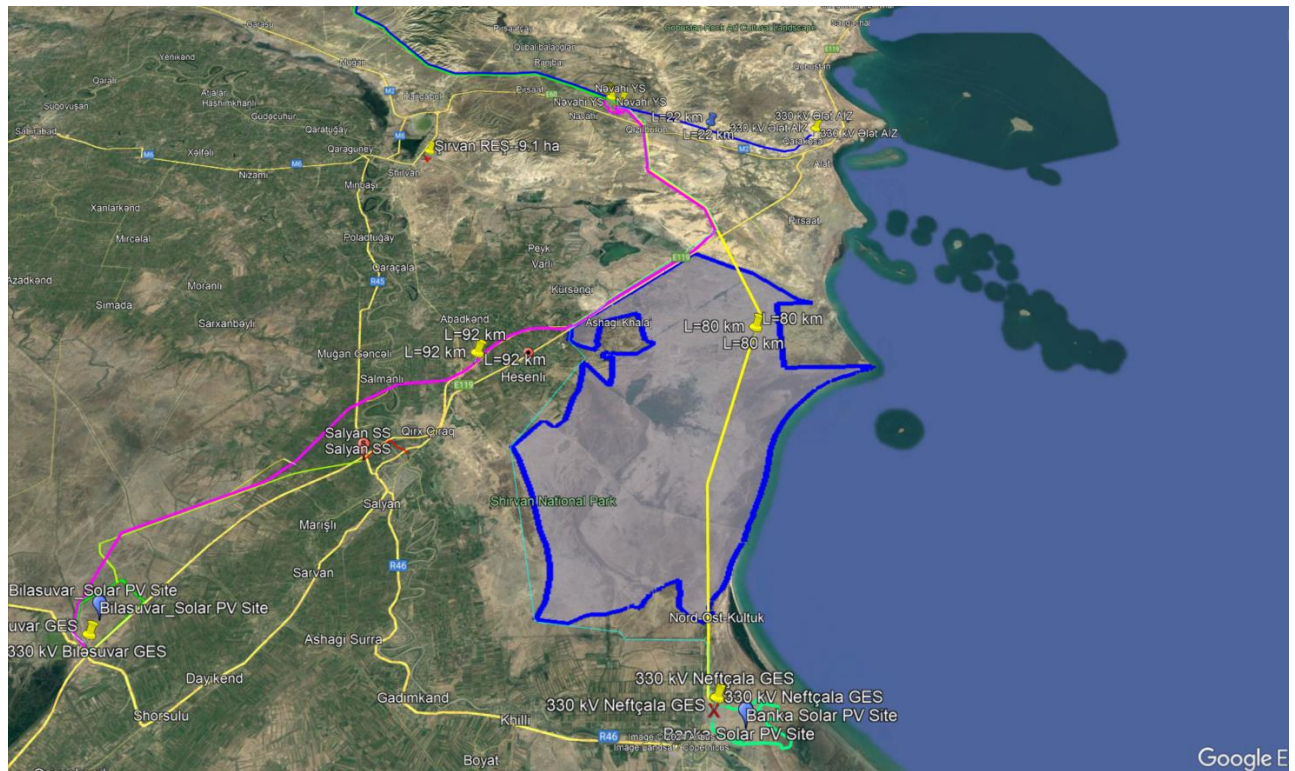
- İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatı hava xəttinin Ağsu rayonunda mühüm irs obyektiindən (Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksi) keçməsinin qarşısını alıb və trassa irs obyektiindən təhlükəsiz məsafədə dəyişdirib. (Aşağıdakı Şəkil 3-2-yə baxın)

Bundan başqa, ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatı sənaye və kənd təsərrüfatı strukturlarını, eləcə də HX-lərinin ilkin layihələndirilməsinin təsirinə məruz qalacaq yaşayış sahələrini əhatə edən inkişaf məqamlarını müəyyən edib. Layihənin konstruksiyaların sökülməsini və fiziki olaraq köçürülməsini tələb edəcək təsirlərini azaltmaq üçün bu düzəlişlər dəqiqləşdirilmişdir. Son layihələndirməyə əsasən, fiziki köçürülmənin həyata keçirilməsi üçün heç bir əsas yoxdur.

Şəkil 3-2: Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksindən yan keçmək üçün trassanın dəyişdirilməsi

- İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatı 330 kV-luq ikidövrəli Bankə-Nəvahi HX-nin Şirvan Milli Parkından keçməsinin qarşısını aldı və trassanı mühafizə olunan vacib ərazinin hüduqlarından kənara (ən yaxın məsafə 30 m) çıxardı (Aşağıda Şəkil 3-2-yə baxın).

Şərti işarə

Şirvan Milli Parkının sərhədləri

Bankə-Nəvahi hava xəttinin köhnə trassası

Bankə-Nəvahi hava xəttinin yeni trassası

Biləsuvar-Nəvahi hava xəttinin trassası

Şəkil 3-3: Bankə-Nəvahi HX-nin köhnə və yeni trassası

Alternativ konsepsiya və qoşulma imkanları, o cümlədən "heç bir tədbirin görülməməsi" seçimi nəzərdən keçirilib.

Heç bir tədbirin görülməməsi seçimi

Layihə həyata keçirilməsə, bu, ölkənin enerji sektoru ilə bağlı strategiyanın məqsədlərinə və bərpa olunan enerji mənbələrinə keçid məqsədlərinə mane olacaq. Bu seçim ənənəvi yanacağın köməyi ilə enerji istehsalına daha çox etibar edilməsinə səbəb olacaq. Azərbaycanın 2025-ci il üçün Strateji Baxışının bərpa olunan enerji mənbələrindən əldə edilən elektrik enerjisinin istehsal strukturuna inteqrasiya edilməsi məqsədinə nail olmaq mümkün olmayacaq.

Yer seçimləri

Nəvahi yarımtansiyasının sovet dövründə eyni məqsədlə (yarımtansiyanın tikintisi) "Azərenerji" ASC üçün ayrılmış ərazidə tikilməsi təklif olunur. Yarımtansiyanın mövqeyi ilə bağlı bir neçə variant nəzərdən keçirilmiş və ərazidə qeyri-rəsmi məskunlaşma evinin olmasının nəzərə alınması ilə minimum 30 m təhlükəsizlik məsafəsini saxlamaqla yer seçilmişdir.

Bankə və Biləsuvar GES-lərin və Abşeron KES-in əraziləri Azərbaycan hökuməti adından Energetika Nazirliyi tərəfindən Azərbaycanda günəş və külək enerjisindən istifadənin artırılması imkanlarının inkişafı üçün ayrılmış dövlət torpaq fondundan Masdar şirkəti üçün ayrılıb. Masdar tərəfindən GES-lər və KES üçün hazırlanan ƏMSSTQ sənədlərində ərazinin qiymətləndirilməsi və alternativ seçim prosesinin müzakirə ediləcəyi gözlənilir.

Yenidənqurma və Yeni Tikintinin aparılması Alternativi

Azərbaycan Hökuməti və Masdar şirkəti arasında imzalanmış İnvestisiya Müqavilələri Biləsuvar rayonunda 445 MVt-lıq günəş elektrik stansiyasının, Neftçala rayonunun Bankə qəsəbəsində 315 MVt-lıq GES-in və Abşeron rayonunda 240 MVt-lıq KES-in tikintisini nəzərdə tutur. Neftçala və Biləsuvar rayonlarındakı mövcud 330 kV-luq elektrik verilişi xətləri 50 il əvvəl tikilib, hazırda həddindən artıq yüklənib və əlavə 1000 MVt bərpa olunan enerjini qəbul etmək və ötürmək iqtidarında deyil. Buna görə də, mövcud şəbəkənin yenidən qurulması yeni GES-lərdə və KES-də hasil ediləcək enerjinin ötürülməsi üçün məqsəduyğun deyil. Əvəzində 500/330 kV-luq yeni Nəvahi yarımstansiyasının tikintisi, günəş və külək elektrik stansiyalarının 500/330 kV-luq birləşdirici/çıxış xətləri ilə elektrik sisteminə qoşulması vacibdir.

4. INSTITUSIONAL VƏ HÜQUQİ ÇƏRÇİVƏ

"AZURE" layihəsi çərçivəsində Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMSSTQ) işi milli normativ-hüquqi sənədlərin, eləcə də Dünya Bankının Ətraf Mühitə və Sosial Çərçivəsinin Ətraf Mühitə və Sosial Standartlarının tələbləri (ƏMSS-lər) nəzərə alınmaqla aparılır. Bu bölmədə Layihə ilə əlaqəli milli institusional çərçivə, siyasət və qanunvericilik tələbləri, habelə Dünya Bankının Layihə ilə bağlı ƏMSS-ləri əhatə olunur.

Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən Layihə üzrə Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMSSTQ) işi Azərbaycan Respublikasının milli normativ-hüquqi sənədlərinin müvafiq tələbləri nəzərə alınmaqla aparılır və bu qiymətləndirmə çərçivəsində "Azərenerji" ASC-nin təşkil edəcəyi müstəqil məsləhətçi şirkət tərəfindən aparılacaq ekoloji və sosial baxımdan zəruri yoxlama tədbirləri həyata keçiriləcək.

4.1 Azərbaycan institusional çərçivə

Aşağıdakı cədvəldə Layihənin ekoloji və sosial aspektlərinə cavabdehlik daşıyan əsas funksiyalara malik nazirliklər, idarələr və qurumlar verilib.

Cədvəl 4-1: Dövlət səviyyəsində müvafiq qurumlara ümumi baxış

Qurum		Funksiyalar
Ekologiya və Təbii Sərvətlər (ETSN)	Nazirliyi	Ətraf mühitin mühafizəsinə nəzarət edən mərkəzi dövlət hakimiyyəti orqanını təmsil edir. 23 may 2001-ci il tarixli 485 nömrəli Fərmanda ETSN ətraf mühitin qorunması, təbii ehtiyatlardan, yeraltı sülardan və mineral ehtiyatlardan səmərəli istifadə edilməsi, hidrometroloji proseslərin müşahidəsi, torpaqların münbitliyinin artırılması, bu məqsədlə monitoring, məlumatların toplanması və xəritələşdirmə prosesinin həyata keçirilməsi kimi ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində fəaliyyətləri həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı kimi təyin edilir və onun vəzifə və səlahiyyətlərinə, fəaliyyətinə və təşkilinə dair müddəalar göstərilir.
Energetika Nazirliyi		Energetika Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının mədənçıxarma və energetika sənayesində fəaliyyətlərin tənzimlənməsinə cavabdehdir və həm ləğv edilmiş Sənaye və Energetika Nazirliyinin, həm də Yanacaq və Energetika Nazirliyinin funksiyalarını əhatə edir. Nazirlik başda təbii qazın hasilatı, nəqli, emalı, bölüşdürülməsi və təchiz edilməsi; elektrik enerjisinin istehsalı, ötürülməsi, bölüşdürülməsi və tədarükü və enerjiyə qənaət və səmərəlilik olmaqla, enerji sektorunda dövlət siyasətinin və tənzimlənməsinin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsinə cavabdehdir. Bundan əlavə, Nazirlik müvafiq dövlət müəssisələrinə də nəzarət edir.

Qurum	Funksiyalar
Fövqəladə Hallar Nazirliyi (FHN)	Nazirliyin enerji səmərəliliyi və bərpa olunan enerji siyasətlərinin tətbiqinin artırılmasına cavabdeh olan xüsusi bir şöbəsi var. FHN mülki müdafiə və əhəlinin təbii və texnogen xarakterli fəlakətlərdən qorunmasına cavabdeh olan mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır.

Qurum	Funksiyalar
Səhiyyə Nazirliyi	Səhiyyə Nazirliyi ölkədəki sanitar-epidemioloji vəziyyətə nəzarət edən və iş yerində sağlamlığın qorunmasının tənzimlənməsini həyata keçirən dövlət qurumudur. Səhiyyə Nazirliyi tikintilərə icazə verilməsinə cəlb edilib. O, icazələrin verilməsi prosesində müəyyən rol oynayır.
Tarif (qiymət) Şurası	Bu orqan iqtisadiyyatda dövlət tərəfindən tənzimlənən bütün subyektlərdə enerji qiymətlərinin, xidmət haqlarının və yığımların dövlət tənzimlənməsini həyata keçirən orqandır. Şuraya İqtisadi İnkişaf Nazirliyi rəhbərlik edir və o, 12 üzvdən ibarətdir.
Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi yanında Bərpa Olunan Enerji Mənbələri Dövlət Agentliyi (BOEMDA)	Agentlik bərpa olunan enerji ehtiyatlarının yaradılması və artırılması üçün dövlət siyasəti, hüquqi aktlar, normativ-hüquqi sənədləri hazırlamaqla və dövlət siyasətini həyata keçirməklə ölkənin bərpa olunan enerji ehtiyatlarının və bununla əlaqəli layihələrin genişləndirilməsinə rəhbərlik edir. Agentliyin statusu Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 14 yanvar 2019-cu il tarixli 464 nömrəli Fərmanı ilə dəyişdirilmişdir.
Enerji Məsələlərini Tənzimləmə Agentliyi (EMTA)	Yeni yaradılan (2017-ci ilin dekabr ayı) bu Agentlik kommunal xidmətlərin bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğunlaşdırılması, nəzarət mexanizmlərini daha da təkmilləşdirməklə dayanıqlı inkişafa nail olunması, enerji təchizatında şəffaflığın və çevikliyin qorunub saxlanılması və bu xidmətlərin sahibkarlar üçün əlçatanlığının təmin edilməsinə cavabdeh olan, Energetika Nazirliyi yanında ictimai hüquqi şəxsdir.
Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi	Güclənən sosial siyasətin yüksək səviyyədə icrasına və ölkə əhəlisinin rifah halının yaxşılaşdırılmasına töhfə verən dövlət strukturu.
Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyi	Agentlik, tabeliyindəki dövlət qoruqlarının ərazilərində yerləşən tarixi və mədəniyyət abidələrinin qorunması sahəsində dövlət siyasətini və tənzimlənməsini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır. Dövlət xidməti dövlətin mühafizəsi altında olan daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələrinin ("İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq və "Qala" Dövlət Tarix-Etnoqrafiya Qoruğundan başqa) istifadəsi, bərpası, rekonstruksiyası və qorunmasına dövlət nəzarətini həyata keçirən icra hakimiyyəti orqanıdır.
Mədəniyyət Nazirliyi (Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi yanında Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və	Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında mədəniyyətlə bağlı fəaliyyətlərin tənzimlənməsinə və Azərbaycan mədəniyyətinin tanıtılmasına məsul olan dövlət qurumu.

Bərpası üzrə Dövlət
Xidməti)

Qurum	Funksiyalar
Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi	Komitə dövlət şəhərsalma kadastrını yaradır və saxlayır, ümumi planın və regional yaşayış sxemlərinin, rayon planlaşdırılması üzrə sxem və layihələrin, şəhərlərin və digər yaşayış yerlərinin baş planlarının, yaşayış sahələri və sənaye mərkəzləri ilə bağlı layihələrin, mühəndislik sxemləri və layihələrinin və yaşayış yerlərinin kommunikasiya xətlərinin və layihələrinin hazırlanmasını təmin edir.
Azərbaycan Respublikasının Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsi (DTXK)	Azərbaycan Respublikasında torpaq kadastrı, monitoring və islahatların həyata keçirilməsinə, torpağın münbitliyinin bərpası və artırılmasına və ərazi vahidlərinin müəyyən edilməsinə cavabdehdir. DTXK-nın Torpaq strukturu, islahatları və regionlarla iş şöbəsi icra hakimiyyəti orqanları ilə torpağın alınması və köçürmə işlərini əlaqələndirir.
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Geologiya İnstitutu	Azərbaycanda əsas dövlət tədqiqat təşkilatıdır və elm və sosial elmlər sahəsində tədqiqat aparan və fəaliyyətləri əlaqələndirən əsas orqandır. Palçıq vulkanları Geologiya İnstitutunda tədqiq edilib.
Şəhər / rayon icra hakimiyyəti orqanları və onların səlahiyyətləri	Şəhər / rayon icra hakimiyyəti orqanları Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yerli nümayəndələridir. Onlar öz səlahiyyətləri daxilində bir şəhəri (rayonu) idarə edir, tənzimləyici və normativ xarakterli aktlar qəbul edir, dövlət mülkiyyətində olan torpaqlar üzərində sərəncam verir, onlara həvalə edilən ərazilərin sosial-iqtisadi inkişafı üzrə proqramlar hazırlayır və həyata keçirirlər. Şəhər / rayon icra hakimiyyəti orqanları rayon ərazilərində dövlət mülkiyyətində olan torpaqların yerli səviyyədə idarə edilməsinə və bələdiyyələrə məxsus torpaqların idarə olunmasına nəzarət etməyə görə məsuliyyət daşıyırlar.
Bələdiyyələr	Bələdiyyələr Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyən edilmiş ərazi hüdudları daxilində vətəndaşların fəaliyyətlərinin təşkil edilməsi üçün yerli özünüidarəetmə və qeyri-dövlət sistemi formalarıdır. Bələdiyyələr öz səlahiyyətləri çərçivəsində sosial müdafiə və sosial inkişaf proqramları, iqtisadi inkişaf və yerli ekoloji proqramlar hazırlayır və həyata keçirir.

Cədvəl 4-2: Müvafiq dövlət enerji müəssisələrinə ümumi baxış

Qurum	Əsas funksiyalar
"Azərenerji" ASC - Elektrik enerjisinin istehsalı və ötürülməsi	Elektrik enerjisinin istehsalı və ötürülməsi. Layihənin təfərrüatlarının və icra prosesinin müəyyənləşdirilməsi məqsədilə Şirkətlə müzakirələr davam edir.
"Azərişiq" ASC - Elektrik enerjisinin paylanması və təchizatı	Elektrik enerjisinin paylanması və təchizatı.
Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Energetika Agentliyi	Azərbaycanın Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində elektrik enerjisinin istehsalı, ötürülməsi, təchizatı və paylanması (Türkiyə və İranla regional enerji mübadiləsi).
"Azalternativenerji" MMC	Alternativ və Bərpa Olunan Enerji Mənbələri üzrə Dövlət Agentliyinin strukturunda tamamilə dövlətə məxsus olan bu şirkət bərpa olunan enerji layihələrini həyata keçirmək, alternativ və bərpa olunan enerjiden elektrik enerjisi istehsal etmək, ötürmək və paylamaq və həm hökumətə, həm də özəl sektora tikinti və mühəndislik xidməti göstərmək məqsədi daşıyır.

4.2 Siyasət və hüquqi çərçivə

Ətraf mühitin qiymətləndirilməsi prosesi Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 13 iyul 2018-ci il tarixli 193 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında" (ƏMTQ) Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir.

Bu Qanuna əsasən, planlaşdırılan fəaliyyətin ETSN-in Dövlət Ekoloji Ekspertiza Agentliyi ilə əlaqələndirilməsi üçün ƏMTQ hesabatının işlənilib hazırlanması və ETSN-nin nümayəndələrinə təqdim edilməsi vacibdir. "Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında" Qanunun məqsədi dövlət və özəl layihələrin, yaxud planlaşdırılan fəaliyyət növlərinin ətraf mühitə təsirinin qiymətləndirilməsi mexanizminin fəaliyyəti üçün hüquqi əsas yaradaraq, ətraf mühitə və ictimai səhiyyəyə mənfi təsirlərin ən erkən mərhələlərdə qarşısının alınması, yaxud azaldılmasını təmin etməkdir. ƏMTQ hesabatının işlənilib hazırlanması icbari xarakter daşıyır.

Bu Qanunun müddəalarına uyğun olaraq, ƏMTQ aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirilir: nəzərdə tutulan fəaliyyətin ətraf mühitə və insan sağlamlığına təsirinin ekoloji, sosial və iqtisadi baxımdan

kompleks şəkildə qiymətləndirilməsi; nəzərdə tutulan fəaliyyətin ekoloji təhlükəsizliyi barədə məlumatların tamlığının, şəffaflığının və etibarlılığının təmin edilməsi; ekoloji tarazlığın və biomüxtəlifliyin qorunması; nəzərdə tutulan fəaliyyətin ətraf mühitə təsirlərinin məqbul standartları aşmaması; mümkün ekoloji nəticələrin əvvəlcədən proqnozlaşdırılması və ekoloji risklərin səviyyəsinin qiymətləndirilməsi; ƏMTQ-də şəffaflığın təmin edilməsi, ictimaiyyətin məlumatlandırılması və ictimai rəyin nəzərə alınması.

ƏMTQ hesabatı xüsusilə, aşağıdakıları ehtiva etməlidir:

- Ekoloji və sosial-iqtisadi mühitin ilkin və gözlənilən vəziyyətinin qiymətləndirilməsi.
- Obyektlərin tikintisi, rekonstruksiyası və istismarının ekoloji təsirlərinin müəyyənləşdirilməsi.
- Ekoloji təsirlərin azaldılması və yüngülləşdirilməsi məqsədilə tədbirlər sistemini özündə birləşdirən Ətraf Mühitin İdarə Edilməsi Planı.
- Ekoloji tədbirlərin səmərəliliyini təmin edən Ətraf Mühitin Monitoringi üzrə Plan.

4.2.1 Layihənin məqsədləri üzrə müvafiq qanunlar

Aşağıdakı cədvəldə yuxarıda təsvir olunan "Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında" Qanuna əlavə olaraq, Layihənin məqsədlərinə uyğun olan ətraf mühitlə bağlı əsas qanunların icmalı təqdim edilir.

Cədvəl 4-3: Layihəyə uyğun olan və onu tənzimləyən əsas Qanunlar²

Qanunun adı		İl	Təsvir
Əsas ekoloji qanunvericilik			
678-IQ	nömrəli 1999-cu il (sonuncu	1999-cu il (sonuncu	Bu Qanun ətraf mühitin mühafizəsinin hüquqi, iqtisadi və sosial əsaslarını müəyyən edir. Qanunun məqsədi ətraf mühitin ekoloji tarazlığının mühafizəsi sahəsində ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsindən, təbii ekoloji sistemlərə təsərrüfat və başqa fəaliyyətin zərərli təsirlərinin qarşısının alınmasından, bioloji müxtəlifliyin qorunub saxlanılmasından və təbabətdən istifadənin səmərəli təşkilindən ibarətdir. Bu Qanun ətraf mühitin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, təbii ehtiyatların səmərəli istifadəsi və bərpası, ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi məqsədilə cəmiyyətlə təbiətin qarşılıqlı əlaqəsini tənzimləyir.
"Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	mühitin dəyişiklik 2014-cü ildə edilib)	2014-cü ildə edilib)	

² Məlumat mənbələri:

- <http://www.aera.gov.az/en/legal-acts/laws>
 - "Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəyə hazırlığın qiymətləndirilməsi: Azərbaycan Respublikası" (IRENA, 2019);
 - "FAOLEX" məlumat bazası: <http://www.fao.org/faolex/country-profiles/general-profile/en/?iso3=AZE>

Qanunun adı	il	Təsvir
677-IQ nömrəli "Ekoloji təhlükəsizlik haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	1999-cu il (sonuncu dəyişiklik 2013-cü ildə edilib)	Bu Qanunun əsas məqsədi insanın həyatını və sağlamlığını, ətraf mühiti, o cümlədən atmosfer havası, su obyektləri, yerin təki, torpaq, bitki və heyvanlar aləmini təbii və antropogen amillərin təsiri nəticəsində yaranan təhlükələrdən qorumaq üçün hüquqi əsasları müəyyən etməkdir.

Qanunun adı	il	Təsvir
675-IQ nömrəli "Heyvanlar aləmi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	1999-cu il (sonuncu dəyişiklik 2015-ci ildə edilib)	Bu Qanun bütün növ vəhşi heyvanların mühafizəsinin və onlardan səmərəli istifadənin təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasında heyvanlar aləminin qorunmasının hüquqi əsaslarını müəyyən edir. Qanunda dövlət inventarlaşdırması və monitorinqin aparılması məsələləri, iqtisadi və cəza tədbirləri də nəzərdə tutulur.
957-IVQ nömrəli "Yaşılıqların mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	2014-cü il	Bu Qanun yaşıllıqları (ağac, kol, gül-çiçək, ot bitkiləri və onların əkin materialları) və yaşıllıq əraziləri mühafizə etmək məqsədi daşıyır, həmçinin bu sahədə dövlət orqanlarının, bələdiyyələrin, hüquqi və fiziki şəxslərin hüquq və vəzifələrini müəyyən edir.
840-IQ nömrəli "Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	2000-ci il (sonuncu dəyişiklik 2015-ci ildə edilib)	Bu Qanun Azərbaycan Respublikasının ərazisində xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin təşkilinin və mühafizəsinin, xüsusi mühafizə olunan təbiət obyektlərinin qorunmasının hüquqi əsaslarını müəyyən edir.
540-IQ nömrəli "Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	2000-ci il (sonuncu dəyişiklik 2006-cı ildə edilib)	Bu Qanun aşağıdakı əsas məqsədlər əsasında, mühafizə olunan ərazilərin təşkili, mühafizəsi və idarə edilməsinin hüquqi əsaslarını müəyyən edir: 1) bioloji müxtəlifliyin və ekosistemin qorunması; 2) xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin elmi tədqiqat, mədəniyyət və təhsil

məqsədləri üçün istifadəsi; 3) rekreasiya məqsədləri üçün istifadə; 4) beynəlxalq əməkdaşlıq (maddə 3).

109-IIQ nömrəli 2001-ci il
"Atmosfer havasının
mühafizəsi
haqqında"
Azərbaycan
Respublikasının
Qanunu

Bu Qanun atmosfer havasının mühafizəsinin hüquqi əsaslarını müəyyən etməklə əhalinin əlverişli ətraf mühitdə yaşamasına və ətraf mühit barədə dəqiq məlumat almasına dair hüquqlarını həyata keçirməyə yönəldilmişdir. Qanun iqtisadi fəaliyyətlər zamanı atmosfer havasının mühafizəsi üçün ümumi tələbləri müəyyən edir, atmosfer havasına fiziki və kimyəvi təsirlərin yüngülləşdirilməsi normalarını və zərərli emissiyaların və onların mənbələrinin dövlət inventarlaşdırılması qaydalarını müəyyən edir.

418-IQ nömrəli 1997-ci il (sonuncu
Azərbaycan dəyişiklik 2015-ci ildə
Respublikasının "Su edilib)
Məcəlləsi"

Bu Məcəllə Azərbaycan Respublikasında su obyektlərinin mühafizəsi və istifadəsi ilə bağlı hüquq münasibətlərini tənzimləyir, bu obyektlər üzərində mülkiyyət hüquqlarını müəyyən edir və inventarlaşdırma və monitoring məsələlərini əhatə edir.

Qanunun adı	İl	Təsvir
514-IQ nömrəli "İstehsalat və məişət tullantıları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	1998-ci il (sonuncu dəyişiklik 2012-ci ildə edilib)	Bu Qanun zərərli qazlar, çirkab suları və radioaktiv tullantılar da daxil olmaqla, ətraf mühitin istehsalat və məişət tullantılarından mühafizəsi sahəsində dövlət siyasətini müəyyən edir. Qanun dövlətin və digər subyektlərin hüquq və öhdəliklərini müəyyən edir, tullantıların emalı qurğularının layihələndirilməsi və tikintisinə dair tələbləri, tullantıların əmələ gəlməsi, saxlanması və daşınması (o cümlədən, sərhədlərarası daşınması) fəaliyyətlərinin lisenziyaləşdirilməsi qaydalarını müəyyənləşdirir və sənaye müəssisələrini tullantıların yaranmasını azaldan texnologiyaları tətbiq etməyə təşviq edir.
270-IIQ nömrəli "Ətraf mühitə dair informasiya almaq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	2002-ci il (sonuncu dəyişiklik 2016-cı ildə edilib)	Bu Qanun ətraf mühitin vəziyyətinə və təbii ehtiyatlardan istifadəyə dair dövlət hakimiyyəti və yerli özünüidarəetmə orqanlarından, həmçinin məsul şəxslərdən tam, dəqiq, vaxtında informasiya almaqla bağlı yaranan münasibətləri tənzimləyir.
Səhiyyə, sosial, mədəni və iqtisadi sahələr üzrə əsas qanunvericilik aktları		
360-IQ nömrəli "Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	1997-ci il (sonuncu dəyişiklik 2020-ci il tarixli 71-VIQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə edilib)	Bu Qanun Azərbaycanda ictimai səhiyyənin əsaslarını və səhiyyə sisteminin əsas prinsiplərini müəyyən edir.
423 nömrəli "Əhalinin radiasiya təhlükəsizliyi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	1998-ci il (sonuncu dəyişiklik 2020-ci il tarixli, 1592-VQD nömrəli Qanunla edilib)	Bu Qanun sənaye müəssisələrində radiasiya təhlükəsizliyi qaydalarına əməl edilməsini tələb edir. Qanun radiasiya təhlükəsizliyi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini, habelə radioaktiv ehtiyatlardan istifadə nəticəsində potensial təsirlərə məruz qalan ərazilərdə işçilərin və əhalinin təhlükəsizliyini təmin edən ekoloji standartları müəyyən edir.
470-IQ nömrəli "Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında"	1998-ci il (sonuncu dəyişiklik 2020-ci il tarixli, 1054 nömrəli Fərmanla edilib)	Bu Qanun Azərbaycanda tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması, öyrənilməsi və istifadəsi ilə bağlı hüquqi əsasları müəyyənləşdirir.

Azərbaycan
Respublikasının
Qanunu
1196-VQ nömrəli
"Məşğulluq
haqqında"
Azərbaycan
Respublikasının
Qanunu

2018-cil il (sonuncu
dəyişiklik 2019-cu ildə
edilib)

Bu Qanun məşğulluğa kömək sahəsində
dövlət siyasətinin hüquqi, iqtisadi və təşkilati
əsaslarını, eləcə də iş axtaran və işsiz
şəxslərin sosial müdafiəsi sahəsində dövlət
təminatlarını müəyyən edir.

Qanunun adı		İl	Təsvir
765-VQ "İşsizlikdən sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	nömrəli sığorta dəyişiklik ildə edilib)	2017-ci il (son 2018-ci ildə edilib)	Bu Qanun Azərbaycanın əmək bazarında qarşılıqlı münasibətlərin, sığorta olunmuş vətəndaşların itirilmiş əmək haqlarının maliyyələşdirilməsi üçün yeni mexanizmlərin yaradılmasının, onlara kompensasiya ödənilməsinin və əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinin əsas prinsiplərini müəyyənləşdirir.
Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi (618-IQ nömrəli)		1 fevral 1999-cu il	Əmək Məcəlləsi müvafiq hüquqi normalar vasitəsilə işçilərin və işəgötürənlərin əmək, sosial, iqtisadi hüquqlarını, habelə işləmək, istirahət etmək və təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək hüququnun təmin edilməsi və Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarının digər əsas hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi prinsipləri və qaydalarını müəyyən edir.
"Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	və	10 oktyabr 2006-cı il	Qanunun məqsədi gender mənsubiyyətinə görə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması və ictimai həyatın siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni sahələrində gender bərabərliyinin təmin edilməsindən ibarətdir. Qadın və kişilərin bütün insan hüquqları təmin edilir.
Torpaq və yer quruluşuna dair əsas qanunvericilik aktları			
Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası		1995-ci ildə qəbul edilmişdir	Vətəndaşların əmlaka sahib olmaq, ondan istifadə etmək və barəsində sərəncam vermək hüququnu tanıyır. Konstitusiya həmçinin, Azərbaycanda üç mülkiyyət növünü - dövlət mülkiyyəti, bələdiyyə mülkiyyəti və xüsusi mülkiyyəti tanıyır (Maddə 13). Konstitusiya heç kəsin öz razılığı, yaxud məhkəmə qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilməyəcəyinə və dövlət ehtiyacları üçün xüsusi mülkiyyətin özgəninkiləşdirilməsinə mülkiyyətçiye yalnız qabaqcadan onun dəyərini ədalətli ödəmək şərti ilə yol veriləcəyinə təminat verir (Maddə 29). Maddə 29-la bağlı 26 sentyabr 2016-cı il tarixində qəbul edilmiş konstitusiya dəyişikliyinə göstərilir ki, (i)xüsusi mülkiyyət sosial öhdəliklərə səbəb olur və (ii)sosial ədalət və torpaqlardan səmərəli istifadə məqsədi ilə torpaq üzərində mülkiyyət hüququ qanunla məhdudlaşdırıla bilər.

Qanunun adı	İl	Təsvir
25 iyun tarixli, 695-IQ nömrəli Torpaq Məcəlləsi	1999-cu il (son dəyişiklik 2019-cu ildə edilib)	Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsi torpaq münasibətlərinin tənzimlənməsinə, torpaq mülkiyyətçiləri, istifadəçiləri və icarəçilərinin torpaqla bağlı vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə və torpaq üzərində hüquqlarının müdafiəsinə, torpaqlardan səmərəli istifadə və onların mühafizəsi üçün şərait yaradılmasına, torpağın münbitliyinin bərpasına və artırılmasına yönəlmişdir. Məcəllənin 101-ci maddəsində göstərilir ki, torpaq sahələrinin alınması (məcburi satın alınması) və ya müvəqqəti tutulması, habelə torpaq mülkiyyətçilərinin, istifadəçilərinin və icarəçilərinin hüquqlarının məhdudlaşdırılması, yaxud hüquqi və fiziki şəxslərin fəaliyyətinin təsiri ilə torpaqların keyfiyyətinin pisləşməsi nəticəsində dəymiş bütün zərərlər və əldən çıxmış gəlir bu itkilərə məruz qalmış torpaq mülkiyyətçilərinə, istifadəçilərinə və icarəçilərinə tam həcmdə ödənilməlidir. Bundan əlavə, üçüncü tərəflər qarşısında daşdığı öhdəliklərə vaxtından əvvəl xitam verilməsi ilə əlaqədar düşdüyü xərclər də zərərçəkmiş şəxsə ödənilməlidir. Zərərin ödənilməsi ilə əlaqədar mübahisələrə qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada müvafiq məhkəmədə baxılır.
Mülki Məcəllə	1999-cu ildə qəbul edilib	Məcəllənin 246, 247, 248 və 249-cu maddələri torpaqların dövlət ehtiyacları üçün alınmasını tənzimləyir. Məcəllə torpaqların dövlət ehtiyacları üçün alınması haqqında müvafiq icra hakimiyyəti orqanının qərarının daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeyd alınmasını tələb edir. Məcəllədə həmçinin, qeyd edilir ki, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı a)torpaqların alınmasının təsirinə məruz qalan bütün şəxslərə bu barədə rəsmi bildiriş göndərməli; b)əməliyyat müqaviləsi bağlandıqdan sonra 90 gün ərzində təsirə məruz qalmış şəxslərə tam kompensasiya ödəməli; c)köçürülmüş insanlara kömək etməli və d)təsirə məruz qalan aktivlər üçün bazar qiyməti üzrə kompensasiya ödəməlidir (bazar qiymətini müəyyən etmək mümkün olmadıqda, əvəzedici qiymətlərdən istifadə olunur).

Qanunun adı	İl	Təsvir
"Torpaqların dövlət ehtiyacları üçün alınması haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu	Aprel, 2010-cu il	Mülki Məcəllədə həmçinin qeyd olunur ki, alınmanın təsirinə məruz qalan şəxs ona ödənilməli kompensasiyanın bir və ya daha çox növünü seçə bilər. Məcəllə həmçinin qeyd edir ki, daşınmaz əmlak üzərində hər hansı hüquqlar dövlət qeydiyyatına alınmalıdır və torpaq mülkiyyətçilərdən dövlət ehtiyacları üçün müvafiq məhkəmələrin təsdiqi ilə alına bilər. Məcəllədə deyilir ki, mülkiyyətin qanuniliyi Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsindən (DTXK) alınmış torpağın yerləşdiyi yerə aid kadastr məlumatı əsasında (torpağın identifikasiya nömrəsi) Daşınmaz Əmlakın Dövlət Kadastrı və Reyestri Xidməti tərəfindən verilmiş qeydiyyat şəhadətnaməsi ilə müəyyən edilir. Qanun xüsusilə məcburi köçürmə (MK) ilə bağlı məsələləri, o cümlədən torpaqların alınması prosesini və institusional tənzimləməni, kompensasiya və qiymətləndirməni, məsləhətləşmə tələblərini, müxtəlif kateqoriyadan olan köçkünlərin hüquqlarını və şikayət mexanizmlərini əhatə edir. Qanun müxtəlif kateqoriyadan olan köçkünləri, o cümlədən dövlət qeydiyyatı olmayanları, icarədarları, torpaqdan qeyri-formal şəkildə uzun müddət istifadə edənləri və yaşadığı torpaq üzərində hüquqi ixtiyarı olmayan şəxsləri əhatə edir. Qanun torpaq üzərində heç bir qanuni hüququ olmayan şəxslərə köçürülmə dəstəyi və qeyri-torpaq aktivləri üçün kompensasiya əldə etmək hüququ verir. Buraya biznes/gəlir itkisi üçün kompensasiya, köçürülmə müavinəti və nəqliyyat dəstəyi və itirilmiş aktivlər üçün əvəzetmə dəyəri əsasında kompensasiya daxildir. "Torpaqların dövlət ehtiyacları üçün alınması haqqında" Qanuna uyğun olaraq, fiziki yerdəyişmə halında alan orqan köçürülmədən ən azı 60 gün əvvəl alınmanın təsirinə məruz qalan şəxslərə (köçürülən şəxslərə) bildiriş göndərməlidir.

Qanunun adı	il	Təsvir
"Torpaqların dövlət ehtiyacları üçün alınması haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu haqqında Fərman	2011-ci il	Fərmanda "Torpaqların alınması haqqında" qanunun tətbiqi ilə bağlı əlavə müddəalar nəzərdə tutulub. O, həmçinin, adı çəkilən müvafiq icra hakimiyyəti orqanları olaraq konkret dövlət qurumlarını təyin edir.
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 506-3 QD sayılı Fərmanı	07 dekabr 2007-ci il	Fərman alınan mülkiyyətin hesablanmış bazar qiymətindən 20% əlavə kompensasiyanın təmin edilməsini tələb edir.
665-IQ nömrəli "Torpaq bazarı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	1999-cu il (sonuncu dəyişiklik 2018-ci il tarixli 1287-VQD nömrəli Qanun ilə edilib)	Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında torpaq bazarı münasibətlərinin ümumi qaydalarını müəyyənləşdirir və torpaq üzərində mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsini təmin edir.
593-IQ nömrəli "Dövlət torpaq kadastrı, torpaqların monitorinqi və yer quruluşu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	22 dekabr 1998-ci il. Ən sonuncu dəyişiklik Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Fərmanı ilə qəbul edilən 31 may 2018-ci il tarixli, 1156-VQD nömrəli qanunla edilib.	Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında dövlət torpaq kadastrı, torpaqların monitorinqi və yer quruluşu işlərinin nizama salınmasının hüquqi əsaslarını müəyyən edir.
11 dekabr tarixli 587-IQ nömrəli "Torpaq icarəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	Qanuna sonuncu dəyişiklik Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fərmanı ilə qəbul edilən 31 may 2018-ci il tarixli, 1156-VQD nömrəli qanunla edilib.	Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında dövlət, bələdiyyə və xüsusi mülkiyyətdə olan torpaqların icarəyə verilməsinin və icarə münasibətlərinin hüquqi əsaslarını müəyyən edir. Qanunun 16-cı maddəsində bildirilir ki, "torpaq dövlət ehtiyacları üçün alındıqda, onun əvəzində icarəçiyə eyni ölçüdə və keyfiyyətdə başqa torpaq verilə bilər". Bu torpağa dəyən zərər qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada ödənilməlidir.

Qanunun adı	il	Təsvir
160-IIQ nömrəli "Bələdiyyə torpaqlarının idarə edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	29 iyun 2001-ci il. Qanuna sonuncu dəyişiklik Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 19 iyun 2020-ci il tarixli, 138-VIQD nömrəli Fərmanı ilə edilib.	Bu Qanun bələdiyyə torpaqlarının idarə edilməsi xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla onların mülkiyyətə, istifadəyə və icarəyə verilməsinin ümumi qaydalarını, həmçinin istifadəsi və mühafizəsi sahəsində hüquq münasibətlərini tənzimləyir.
Nazirlər Kabinetinin 45 nömrəli Qərarı	2012-ci il	"Köçürülmə planı və köçürülmə təlimatının hazırlanması Qaydası"nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin Qərarı
Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 10 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Torpaqların kateqoriyalara aid edilməsi və onların bir kateqoriyadan digərinə keçirilməsi Qaydaları"	2017-ci il	Kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar (əkin sahələri) xüsusi formada qorunur və onların qeyri-kənd təsərrüfatı məqsədilə digər kateqoriyalara keçirilməsinə müstəsna hallarda Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsinə uyğun olaraq və "Torpaqların kateqoriyalara aid edilməsi və onların bir kateqoriyadan digərinə keçirilməsi Qaydaları"nın tələbləri əsasında icazə verilir.
Enerji sektoru ilə əlaqəli əsas qanunlar		
94-IQ nömrəli "Enerji resurslarından istifadə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	1996-cı il	"Enerji resurslarından istifadə haqqında" Qanun enerji ehtiyatlarından istifadə sahəsində dövlət siyasətinin hüquqi, iqtisadi və sosial əsaslarını, habelə onun həyata keçirilmə mexanizminin əsas istiqamətlərini müəyyən edir. Qanun enerjidən istifadə edən qurğuların, obyektlərin və s.-in sertifikatlaşdırılması və standartlaşdırılması haqqında müddəaları əks etdirir.
541-IQ nömrəli "Energetika haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	1998-ci il	Bu Qanun bütün energetika materiallarının və məhsullarının (o cümlədən, qaz) kəşfiyyatı, işlənməsi, hasilatı, emalı, saxlanması, nəqli, paylanması və istifadəsi üzrə fəaliyyətin tənzimlənməsini əhatə edir.

Qanunun adı	İl	Təsvir
858-VIQ nömrəli "Elektroenergetika haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	Aprəl 2023-cü il	Bu Qanun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 11-ci bəndinə uyğun olaraq, elektrik enerjisinin istehsalı, saxlanması, ötürülməsi, paylanması, təchizatı, idxalı, ixracı və istehlakı ilə bağlı elektroenergetika subyektləri, istehlakçılar və elektroenergetika sektorunda fəaliyyət göstərən dövlət orqanları (qurumları) arasında yaranan münasibətləri tənzimləyir, elektroenergetikanın hüquqi, iqtisadi və təşkilati əsaslarını müəyyən edir.
858-VIQ nömrəli "Elektroenergetika haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	2023	"Elektroenergetika haqqında" Qanun elektrik və istilik enerjisinin istehsalı, ötürülməsi, paylanması və satışı üçün hüquqi əsasları təmin edir. O, əsasən enerji ehtiyatlarından səmərəli istifadənin, eləcə də ətraf mühitin mühafizəsinin təmin edilməsi məqsədi daşıyır. Qanun Energetika Nazirliyini elektrik enerjisinin istehsalı, ötürülməsi, paylanması, satışı və idxalı-ixracı üzrə fəaliyyətin lisenziyalasdırılması və tənzimlənməsi üçün məsul orqan kimi təyin edir.
784-IQ nömrəli "Elektrik və istilik stansiyaları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu	2000-cil il (sonuncu dəyişiklik 2019-cu ildə edilib)	Bu qanun müstəqil elektrik stansiyaları da daxil olmaqla, elektrik stansiyalarının layihələndirilməsi, tikintisi və istismarının hüquqi əsaslarını müəyyən edir. İstənilən fiziki və ya hüquqi şəxs elektrik stansiyalarının tikintisi, yenidən qurulması və istismarı hüququna malikdir, "sənaye elektrik stansiyaları" (yəni kiçik elektrik stansiyaları istisna olmaqla) ilə bağlı fəaliyyət isə Energetika Nazirliyi tərəfindən lisenziyalasdırılmalıdır. Qanun, həmçinin bu cür lisenziyalı obyektlərin şəbəkələrə ardıcıl surətdə daxil olması və qoşulması qaydalarını və şərtlərini nəzərdə tutur.

4.2.2 Bərpa olunan enerji ilə bağlı qanunlar

Azərbaycanda bərpa olunan enerjinin inkişafının müxtəlif aspektlərini tənzimləyən xüsusi və hərtərəfli qanunlar qəbul edilib. Enerji sahəsində mövcud normativ-hüquqi baza bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə üzrə konkret müddəaları, həmçinin xüsusi güzəştlər vasitəsilə bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin təşviq edilməsini hədəfləyən aşağıdakı ikinci dərəcəli qanunları da nəzərə alır³.

Ölkəmizdə bərpa olunan enerji sektorunun inkişaf etdirilməsi və bu sahədə qanunvericilik və institusional mühitin yaxşılaşdırılması üçün müvafiq qanunlar və normativ-hüquqi aktlar qəbul

³ "Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəyə hazırlığın qiymətləndirilməsi: Azərbaycan Respublikası" (IRENA, 2019).

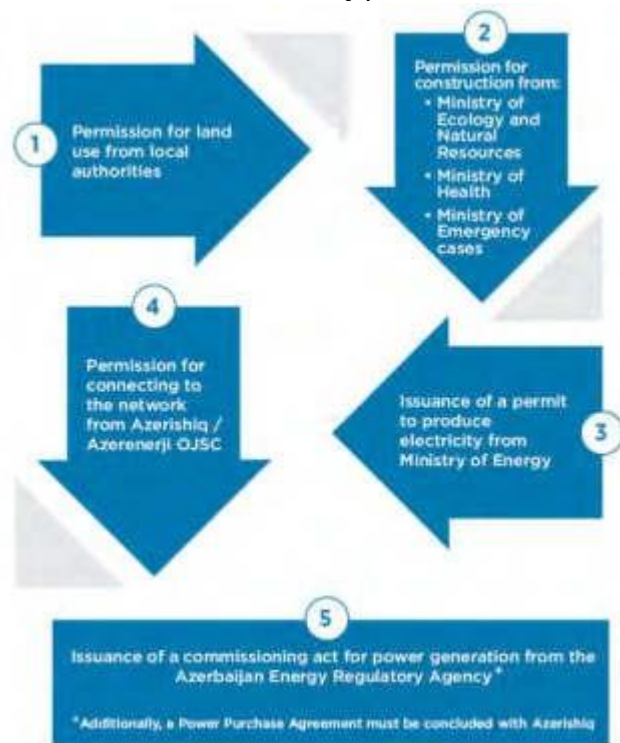
edilmişdir. Son illərdə, bu sahədə aparılan işlər davam etdirilmiş və 31 may 2021-ci il tarixli 339-VIQ nömrəli "Elektrik enerjisi istehsalında bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Bu Qanun bərpa olunan enerjinin inkişafına xüsusi töhfə verir.

2004-cü ildə qəbul edilmiş "Azərbaycan Respublikasında alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə olunması üzrə Dövlət Proqramı"nın məqsədləri elektrik enerjisinin istehsalında alternativ enerji mənbələrinin potensialını müəyyənləşdirmək, milli enerji mənbələrinin səmərəliliyini artırmaq, milli enerji təhlükəsizliyini təmin etmək, CO2 emissiyalarını azaltmaq və bərpa olunan enerji sektorunun inkişafı yolu ilə yeni iş yerlərinin yaradılmasını dəstəkləməkdən ibarətdir.

2014-cü ilin mart ayında Nazirlər Kabinetinin "Azərbaycan Respublikasında ixrac-idxal əməliyyatları üzrə gömrük rüsumlarının dərəcələri haqqında" və "Azərbaycan Respublikasının ərazisinə gətirilən, əlavə dəyər vergisindən azad olunan malların siyahısı haqqında" qərarlarına edilən dəyişikliklərə əsasən, bərpa olunan enerji sənayesində istifadə olunan avadanlıqların, qurğuların, detalların və alətlərin idxalı gömrük rüsumlarından və ƏDV-dən azad edilir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Elektrik enerjisinin istehsalı və elektrik qurğularının istismara buraxılışı üçün güc hədlərinin müəyyən edilməsi barədə" 482 sayılı 24 noyabr 2016-cı il tarixli qərarına əsasən alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəyə xüsusi icazələr yalnız 150 kVt-dan çox gücə malik elektrik stansiyaları, həmçinin gücü 500 kVt-dan çox olan su elektrik stansiyaları və bioqaz elektrik stansiyaları üçün tələb olunur.

Aşağıdakı şəkildən də göründüyü kimi, Azərbaycanda bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəyə icazələrin verilməsi proseduru nazirliklərlə yerli administrasiyalar arasında vəzifələrin fraqmentar şəkildə bölünməsi səbəbindən mürəkkəb xarakter daşıyır.

Şəkil 4-1: Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəyə icazələrin verilməsi ilə bağlı mövcud prosedurlara ümumi baxış (IRENA, 2019)

4.3 Milli Strategiyalar və Planlar

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2 fevral 2021-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər" adlı strateji sənədində⁴ beş prioritet qeyd edilir və bu prioritetlərdən biri olan "Təmiz ətraf mühit və "yaşıl artım" ölkəsi" yaşıl enerjinin prinsiplərinə əsaslanmaqla iqtisadiyyatın bütün sahələrində bərpa olunan enerjinin istehlakda payının artırılmasını hədəfləyir. "Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası"nda⁵ bərpa olunan enerji mənbələrinin tətbiq edilməsini təşviq etmək üçün konkret tədbirlər nəzərdə tutulur və bu sahədə aparılan işlər çərçivəsində bərpa olunan enerji mənbələri potensialına malik ərazilərin müəyyənləşdirilməsi və prioritetləşdirilməsi istiqamətində ölkə üzrə kameral araşdırmalar davam etdirilmişdir. Yuxarıda qeyd edilən milli prioritetlər BMT-nin "Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində Gündəlik"dən irəli gələn öhdəliklərin icrası istiqamətində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

12 dekabr 2015-ci il tarixində Tərəflərin 21-ci Konfransında qəbul olunmuş Paris Sazişinə əsasən, Azərbaycan Respublikası nəzərdə tutulan milli səviyyədə müəyyən edilmiş töhfələrini Konvensiya Katibliyinə təqdim edib. Azərbaycan tərəfindən qlobal iqlim dəyişmələrinə təsirlərin azaldılması təşəbbüslərinə töhfə olaraq baza ili ilə (1990) müqayisədə 2030-cu ilədək istixana effekti yaradan qaz emissiyalarının 35 % azalma səviyyəsində saxlanılması hədəf kimi götürülmüşdür. Azərbaycan 2021-ci ilin noyabr ayında Qlazqo şəhərində keçirilmiş COP26 Konfransında 2050-ci ilə qədər könüllü öhdəlik kimi emissiyaların 40 %-dək azaldılmasını və işğaldan azad edilmiş ərazilərdə⁶ "xalis sıfır emissiya" zonasının yaradılması üzrə yeni öhdəlik qəbul etmişdir. Ölkəmiz özünün yenidən işlənmiş Milli Səviyyədə Müəyyən Edilmiş Töhfələrini (MSMT-lər) 2023-cü ilin oktyabr ayında təqdim edib. MSMT-ə yenidən baxış "EU4Climate" təşəbbüsü vasitəsilə Avropa İttifaqı (Aİ) tərəfindən dəstəklənib. Bu hədəflərə nail olmaq üçün, Energetika Nazirliyi tərəfindən 2030-cu ilə qədər ölkənin ümumi enerji balansında bərpa olunan enerji üzrə qoyuluş gücü payının 30 %-ə çatdırılması əsas hədəf kimi müəyyən edilmişdir. Bundan əlavə, 2030-cu ilə qədər dünyada bərpa olunan enerji potensialının üç dəfə, enerji səmərəliliyinin isə ikiqat artırılması üzrə "Bərpa Olunan Enerji və Enerji Səmərəliliyinə dair Qlobal Vəd" birgə təşəbbüsünə Azərbaycanın dəstəyi ifadə edilib.

15 dekabr 2022-ci il tarixində Energetika Nazirliyi və Avstraliyanın "Fortescue Future Industries (FFI)" şirkəti arasında Azərbaycanda bərpa olunan enerji layihələri və "yaşıl hidrogen"in potensialının öyrənilməsi və inkişafı üzrə birgə əməkdaşlığa dair Çərçivə Müqaviləsi imzalanmışdır. Müqavilə Azərbaycanda bərpa olunan enerji və "yaşıl hidrogen"in istehsalı üzrə ümumi gücü 12 QVt-dək layihələrin araşdırılması və reallaşdırılmasını nəzərdə tutur.

17 dekabr 2022-ci il tarixində Buxarestdə "Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan, Rumıniya və Macarıstan Hökumətləri arasında yaşıl enerjinin inkişafı və ötürülməsi sahəsində strateji tərəfdaşlıq haqqında Saziş" imzalanıb. Sazişin icrası məqsədilə Cənub Qaz Dəhlizi Məşvərət Şurası Nazirlərin 9-cu iclası və Yaşıl Enerji Məşvərət Şurası Nazirlərin 1-ci iclasından başlayaraq, nazirlərin mütəmadi görüşləri

⁴ <https://president.az/en/articles/view/50474>

⁵ https://static.president.az/upload/Files/2022/07/22/5478ed13955fb35f0715325d7f76a8ea_3699216.pdf

⁶ https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2023-10/Second%20NDC_Azerbaijan_ENG_Final%20%281%29.pdf

keçirilir. Sazişə əsasən, Xəzər dənizində istehsal olunacaq yaşıl enerjinin Avropaya ixracı nəzərdə tutulur.

Asiya İnkişaf Bankının dəstəyi ilə həyata keçirilən "Üzən günəş panelləri sisteminin inkişafına dair biliklərin mübadiləsi və texniki yardım dəstəyi" pilot layihəsi çərçivəsində Böyükşor gölündə 100 kVt gücə malik fotovoltaiik sistemin quraşdırılması, habelə günəş qurğularının quraşdırılmasında özəl sektorun iştirakının təşviqi məqsədi ilə biznes modellərinin formalaşdırılması, təlimlər vasitəsi ilə milli potensialın gücləndirilməsi nəzərdə tutulur.

22 fevral 2021-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi və BP şirkəti iri miqyasda karbonsuzlaşdırılmış və integrasiya edilmiş enerji və nəqliyyat sistemləri, o cümlədən Azərbaycanın region və şəhərlərində bərpa olunan enerji layihələri üçün tələb olunan potensialın və şəraitin qiymətləndirilməsi üzrə əməkdaşlıq etmək məqsədilə Anlaşma Memorandumu imzalayıblar. Bu memorandum Azərbaycanın iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, rəqabətli enerji bazarının yaradılması, təmiz ətraf mühit və "yaşıl artım" ölkəsi, BP-nin isə 2020-ci ildə "xalis sıfır emissiya" hədəflərini elan etməsi kontekstində imzalanıb. Memoranduma əsasən, fəaliyyətin həyata keçirilməsi məqsədilə "Rəhbər Komitə" və "İşçi Qrupu"un yaradılması, Azərbaycanın müvafiq region və şəhərləri üçün karbonsuzlaşdırma üzrə "Baş Plan"ın hazırlanması nəzərdə tutulur. "Baş Plan" təmiz enerji layihələri, aşağı karbonlu nəqliyyat, yaşıl binalar, tullantıların idarə olunması, təmiz sənaye, təbii iqlim həlləri, integrasiyalı tərəfdaşlıqlar, həmçinin integrasiyalı və karbonsuzlaşdırılmış enerji və nəqliyyat sistemlərinin hazırlanması istiqamətlərini əhatə edəcək. Bundan başqa 2021-ci ilin 3 iyun tarixində Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi və BP arasında Cəbrayıl rayonu ərazisində 240 MVt gücündə günəş elektrik stansiyasının tikintisi layihəsinin qiymətləndirilməsi və həyata keçirilməsi fəaliyyəti üzrə əməkdaşlığa dair İcra Müqaviləsi imzalanmışdır. İcra Müqaviləsi çərçivəsində əməkdaşlıq günəş enerjisi layihəsinin texniki və kommersiya aspektində qiymətləndirilməsini, stansiyanın layihələndirilməsini, maliyyələşdirilməsinin təmin edilməsi və yekun investisiya qərarının qəbulu kimi istiqamətləri əhatə edir.

3 may 2021-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində "Yaşıl Enerji Zonası"nın yaradılması ilə bağlı tədbirlər haqqında" Sərəncam imzalamışdır. Sərəncamdan irəli gələn tapşırıqların icrası, həmçinin işğaldan azad olunmuş ərazilərdə "Yaşıl Enerji Zonası"nın yaradılması ilə əlaqədar Konsepsiyanın və "Baş Plan"ın hazırlanması üçün ixtisaslaşmış beynəlxalq məsləhətçi şirkətin cəlb edilməsi istiqamətində Energetika Nazirliyi ilə Yaponiyanın "TEPCO" şirkəti arasında müqavilə imzalanmışdır. Müvafiq dövr ərzində müqavilə çərçivəsində nəzərdə tutulan tədbirlər həyata keçirilmiş və bunun nəticəsi olaraq, "Yaşıl Enerji Zonası"nın yaradılması üzrə Konsepsiya sənədi hazırlanmışdır. "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində "yaşıl enerji" zonasının yaradılması ilə bağlı tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 may 2021-ci il tarixli 2620 nömrəli Sərəncamının 3-cü hissəsinin icrasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 21 iyun 2022-ci il tarixli 357s nömrəli Sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində 2022-2026-cı illərdə "yaşıl enerji" zonasının yaradılması üzrə Tədbirlər Planı" təsdiq edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 3 avqust 2022-ci il tarixli 459s nömrəli Sərəncamı ilə yaradılan "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində yaşıl texnologiyaların və enerji səmərəliliyi tələblərinin tətbiqi ilə bağlı əlaqələndirmə və monitorinq üzrə İşçi qrup"un ilk iclası keçirilmişdir. "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində 2022-2026-cı illərdə "yaşıl enerji" zonasının yaradılması üzrə Tədbirlər Planı"ndakı öhdəliklər, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə "yaşıl enerji" zonasının yaradılması məsələsi ilə bağlı qarşıya qoyulmuş vəzifələrin müzakirəsi

məqsədlə İşçi Qrupun və İşçi Qrupun tərkibində formalaşdırılmış alt İşçi Qrupun mütəmadi olaraq iclasları keçirilir. Yaşıl texnologiyaların və enerji səmərəliliyi üzrə tədbirlərin tətbiqi üzrə işğaldan azad olunmuş ərazilərdə həyata keçirilən və ya nəzərdə tutulan layihələrin qiymətləndirilməsi məqsədlə İşçi Qrupun iclasının qərarı ilə təsdiq edilmiş "Monitorinqin aparılmasının İcra Qrafikinə" əsasən 2023-cü ilin iyun ayından etibarən işğaldan azad edilmiş ərazilərdə monitorinqlərin keçirilməsinə başlanılmışdır.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə Azərbaycanın daxili su ehtiyatlarının təqribi 25%-i formalaşır və bu da təxminən illik 2,56 milyard m³ təşkil edir. Xüsusən qeyd etmək lazımdır ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə günəş enerjisi layihələri həyata keçirmək üçün əlverişli potensial var. Belə ki, Zəngilan, Cəbrayıl, Qubadlı və Füzuli ərazisində müşahidə edilən günəş radiasiyası Naxçıvan MR-da müşahidə edilən günəş radiasiyasından sonra ölkə üzrə ən əlverişli ikinci regiondur. Aparılan ilkin tədqiqatlar, günəş enerjisi layihələri üçün topoqrafiya, iqlim şəraiti, şəbəkəyə yaxınlıq, enerji istehsalı potensialı, nəqliyyat infrastrukturu və digər texniki faktorların müqayisəli təhlili əsasında Cəbrayıl və Zəngilan rayonlarının ərazisi məqsədəuyğun hesab edilmişdir. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə - xüsusən də Laçın və Kəlbəcərin dağlıq hissələrində əlverişli külək potensialının olması, ilkin araşdırmalara əsasən müəyyən edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 iyul 2022-ci il tarixli 3378 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası"nın Tədbirlər Planının 5.2.3. "Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin artırılması" fəaliyyət istiqaməti üzrə "Bioenerji və geotermal enerjidən istifadə imkanlarının genişləndirilməsi" altbəndinin icrasına uyğun olaraq hər iki istiqamət üzrə aidiyyəti qurumların nümayəndələrindən ibarət İşçi qruplar yaradılmışdır. Sözügedən İşçi qruplarının fəaliyyəti nəticəsində bioenerji və geotermal enerji potensialının qiymətləndirilməsinə dair məlumatlar toplanılmış və təhlil edilmiş, səmərəli sayılan layihə istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Sözügedən strateji sənədin 5.2.5. sayılı fəaliyyət istiqamətində qeyd olunan "Elektromobillik üzrə Milli Planın hazırlanması" altbəndinin icrasına uyğun olaraq İşçi qrupun yaradılmasına dair işlərə başlanılmışdır. Həmin sənədin hazırlanması məqsədlə beynəlxalq məsləhətçi şirkətin cəlb edilməsi üçün texniki tapşırıq sənədi hazırlanmışdır.

22 dekabr 2022-ci il tarixində Energetika Nazirliyi ilə Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYİB) arasında Azərbaycan Respublikasının elektroenergetika sektorunun inkişafı ilə bağlı texniki dəstəyə dair Anlaşma Memorandumu onlayn formatda imzalanıb. Memorandum çərçivəsində ölkəmizdə aşağı karbonlu elektroenergetika sektorunun inkişafına nail olmaq məqsədlə bərpa olunan enerjinin təşviqinə, enerji səmərəliliyinin artırılmasına, metan emissiyalarının azaldılmasına dəstək, həmçinin "yaşıl hidrogen" də daxil olmaqla innovativ texnologiyaların mərhələli şəkildə araşdırılması və tətbiqi üzrə əməkdaşlıq nəzərdə tutulur. Bu əməkdaşlıq çərçivəsində Dünya Bankının dəstəyi ilə "CESI" məsləhətçi şirkəti tərəfindən "Azərbaycanın elektroenergetika sistemində bərpa olunan enerjinin payının artırılmasına texniki yardım" layihəsi həyata keçiriləcək. Bu çərçivədə enerji sektorunun dekarbonizasiyası üçün müvafiq siyasət və texnologiyalarla bağlı tövsiyələrdən ibarət yol xəritəsinin hazırlanması nəzərdə tutulur.

3 fevral 2023-cü il tarixində Bakıda Cənub Qaz Dəhlizi Məşvərət Şurası Nazirlərin 9-cu iclası və Yaşıl Enerji Məşvərət Şurası Nazirlərin 1-ci iclası çərçivəsində Energetika Nazirliyi ilə Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının "ACWA Power" şirkəti arasında "Dənizdə 1,5 QVt-dək külək layihəsinin həyata keçirilməsinə dair İcra Müqaviləsi", "Quruda 1 QVt külək stansiyasının yaradılmasına dair İcra Müqaviləsi" və

"Azərbaycan Respublikasında enerji saxlanma sistemlərinin inkişaf etdirilməsinə dair Anlaşma Memorandumu" imzalanıb.

"Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına dair 2023–2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı"nın 2023–2024-cü illər üzrə Təfəssilatlı Tədbirlər Planı"nına əsasən, burada "Yaşıl Enerji Zonası"nın yaradılması, Konsepsiya və Tədbirlər Planının hazırlanması nəzərdə tutulur. Naxçıvanda bərpa olunan enerji layihələrinin həyata keçirilməsi ilə bağlı "Nobel Energy Management", "TotalEnergies" və "A-Z Czech Engineering" şirkətləri ilə ümumi gücü 1000 MVt-dan çox olan yaşıl enerji layihələri ilə əlaqədar müqavilələr imzalanıb.

4.4 Beynəlxalq Konvensiyalar, Protokollar və Sazişlər

Aşağıdakı cədvəldə Azərbaycanın illər ərzində ratifikasiya etdiyi və Layihə ilə əlaqəli olan əsas beynəlxalq və regional konvensiyaların siyahısı təqdim edilmişdir. Beynəlxalq konvensiyaların çoxu EP-lərə, BMK-nın FS-lərinə, AYİB-in FS-lərinə, AİB-in Təhlükəsizlik Siyasətinə və müvafiq təlimatlara daxil edilmişdir.

Cədvəl 4-4: Beynəlxalq və regional konvensiyalar

Beynəlxalq və Regional Konvensiya	Ratifikasiya ili
Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (Fundamental)	
C029 - "Məcburi əmək haqqında" Konvensiya, 1930	1992-ci il
C087 - "Assosiasiya azadlığı və təşkilat yaratmaq hüququnun müdafiəsi haqqında" Konvensiya, 1948	1992-ci il
C098 - "Təşkilat yaratmaq və kollektiv danışıqlar aparmaq hüququ prinsipinin tətbiqi haqqında" Konvensiya, 1949	1992-ci il
C100 - "Əməyin bərabər ödənişi haqqında" Konvensiya, 1951	1992-ci il
C105 - İcbari əməyin ləğv olunması haqqında Konvensiya, 1957	2000-ci il
C111 - Əmək və məşğulluq sahəsində ayrı-seçkilik haqqında Konvensiya, 1958	1992-ci il
C138 - "İşə qəbul olunmaq üçün minimum yaş həddi haqqında" Konvensiya, 1973	1992-ci il
Müəyyən edilən minimum yaş: 16 yaş	
C182 - "Uşaq əməyinin ən pis formalarının qadağan edilməsinə və onların aradan qaldırılması üçün təcili tədbirlərə dair" Konvensiya, 1999	2004-cü il
Çirklənmənin qarşısının alınması	
"Davamlı üzvi çirkləndiricilər haqqında" Stokholm Konvensiyası	2004-cü ildə qoşulub
"Sənaye qəzalarının transsərhəd təsiri haqqında" Konvensiya*	2004-cü ildə qoşulub
Təhlükəli tullantıların sərhədlərarası daşınmasına və kənarlaşdırılmasına nəzarət haqqında Bazel Konvensiyası	2001-ci il
Kioto Protokolu, 1997	2000-ci ildə qoşulub
BMT-nin Ozon qatının qorunması haqqında Konvensiyası (Vyana Konvensiyası)	1996-cı ildə qoşulub
Ozon qatını dağıdan maddələr üzrə Monreal Protokolu, 1987	1996-cı ildə qoşulub
Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası, 1992	1992-cı ildə qoşulub

Beynəlxalq və Regional Konvensiya	Ratifikasiya ili
UNECE-nin "Böyük məsafələrdə havanın transsərhəd çirkləndirilməsi haqqında" Cenevrə şəhərində imzalanmış Konvensiyası	2002-ci il
"Təhlükəli tullantıların sərhədlərarası daşınmasına və kənarlaşdırılmasına nəzarət haqqında" BMT Konvensiyası	2001-ci il
"Təhlükəli yüklərin quru yollar ilə beynəlxalq daşımaları haqqında" Avropa Sazişi*	2000-ci il
Espoo Konvensiyası*	
(Xüsusilə ətraf mühitin transsərhəd degradasiyasına qarşı qabaqlayıcı tədbirlər olaraq ƏMSSTQ-nin aparılması vasitəsilə ekoloji baxımdan təhlükəsiz və dayanıqlı inkişafı təşviq etmək üçün)	1999-cı ildə qoşulub
Orhus Konvensiyası*	
(Ətraf mühit ilə bağlı məsələlərdə məlumatın əldə edilməsi, ictimaiyyətin qərar qəbul edilməsində iştirakı və ədalət məhkəməsinin açıq keçirilməsini təmin etmək üçün)	2000-ci ildə qoşulub
Biomüxtəlifliyin qorunması	
YUNESKO-nun "Əsasən su quşlarının yaşama yerləri kimi beynəlxalq əhəmiyyətli olan sulu-bataqlıq yerlər haqqında" Konvensiyası / RAMSAR Konvensiyası	2001-ci il
BMT-nin "Bioloji müxtəliflik haqqında" Konvensiyası, 1992	2000-ci il
"Avropanın canlı təbiətinin və təbii mühitinin qorunması haqqında" Bern Konvensiyası	2002-ci ildən qüvvəyə minmişdir
"Kökünün kəsilməsi təhlükəsi olan vəhşi fauna və yabanı flora növlərinin beynəlxalq ticarəti haqqında" Konvensiya (CİTES)	1999-cu il
Mədəni irs	
YUNESKO-nun "Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında" Konvensiyası. Paris 2003-cü il	2007-ci il
YUNESKO-nun "Ümumdünya mədəni və təbii irsin qorunması haqqında" Konvensiyası. Paris, 16 noyabr 1972-ci il.	1993-cü il
"Arxeoloji irsin qorunması haqqında" Avropa Konvensiyası	2000-ci il
İnsan hüquqları	
"İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyası	2002-ci il
BMT-nin "Qadınlara qarşı ayrı - seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında" Konvensiyası	1995-ci il
BMT-nin "İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiyası"	1996-cı il
BMT-nin "Bütün əməkçi miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının qorunması haqqında" Beynəlxalq Konvensiya	1999-cu il
BMT-nin "İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında" Beynəlxalq Paktı	1992-ci il

Beynəlxalq və Regional Konvensiya	Ratifikasiya ili
"Uşaq hüquqları haqqında" BMT Konvensiyası / Uşaqların silahlı münaqişələrə cəlb edilməsinə dair Fakultativ Protokol	1992/2002-ci il
BMT-nin "İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Beynəlxalq Konvensiyası"	1996-cı il
"Milli azlıqların müdafiəsi haqqında Regional Çərçivə Konvensiyası"	2000-ci il
BMT-nin "Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında" Konvensiyası	2009-cu il
BMT-nin Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktı	1992-ci il
İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin gələcəyinə dair yüksək səviyyəli konfrans. İnterlaken Bəyannaməsi	2010-cu il
İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin gələcəyinə dair yüksək səviyyəli konfrans. İzmir Bəyannaməsi	2011-ci il
İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin gələcəyinə dair yüksək səviyyəli konfrans. Brayton Bəyannaməsi	2012-ci il
*UNECE sazişi; Azərbaycan 1993-cü ildə BMT-nin Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasının (UNECE) üzvünə çevrilmişdir. UNECE-nin əsas məqsədi normaların, standartların və konvensiyaların hazırlanması ilə ümumavropa integrasiyasını təşviq etməkdən ibarətdir.	

4.5 Dünya Bankının Ətraf Mühit və Sosial Çərçivəsinin Ətraf Mühit və Sosial Standartları

"AZURE" layihəsi çərçivəsində İnvestisiya Layihələrinin Maliyyələşdirilməsi vasitəsilə Dünya Bankı və Azərbaycan Hökuməti tərəfindən dəstəklənəcək altlayihələrin aşağıdakı Ətraf Mühit və Sosial Standartlara (ƏMSS-lər) cavab verməsi tələb olunur. Dünya Bankı həmçinin, müvafiq müəssisələrin Azərbaycan hökuməti tərəfindən hazırlanacaq ƏMSTQ/ƏMSİP-ə tətbiq ediləcək Ətraf Mühit və Sosial Ekspertizası (ƏMSE) və təshihedici tədbirlər vasitəsilə DB-nin Ətraf Mühit və Sosial Standartlarının tələblərinə cavab verməsini tələb edir:

- **Ətraf Mühit və Sosial Standart 1: Ekoloji və sosial risk və təsirlərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi** - Bu standartda layihənin təsir sahəsindəki sosial və ekoloji təsirləri, riskləri və imkanları müəyyənləşdirmək üçün kompleks qiymətləndirmənin əhəmiyyəti qeyd edilir. Bu standartda layihənin həyat dövrünü boyunca sosial və ekoloji fəaliyyətin idarə olunması üçün sosial və ekoloji qiymətləndirmə və idarəetmə sistemlərinin mövcudluğu tələb olunur. Standartın əsas elementlərinə (i) sosial və ekoloji qiymətləndirmə; (ii) idarəetmə proqramı; (iii) təşkilati potensial; (iv) təlim; (v) maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi; (vi) monitoring və (vii) hesabatvermə daxildir.
- **Ətraf Mühit və Sosial Standart 2: Əmək və iş şəraiti** - Standartda işçi-rəhbər münasibətlərinin qurulması və qorunub saxlanması, əmək və məşğulluğa dair milli qanunlara riayət olunması və işçilərin təhlükəsiz və sağlam iş şəraiti ilə təmin edilməsi tələb olunur. Layihənin həyata keçirilməsi üçün işçilər işə götürüləcəyindən bu standart çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir.
- **Ətraf Mühit və Sosial Standart 3: Ehtiyatlardan səmərəli istifadə və ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısının alınması və idarə edilməsi** - Bu standart a) fəaliyyətlərdən qaynaqlanan çirklənmənin

qarşısını almaq və ya onu minimuma endirməklə insan sağlamlığına və ətraf mühitə mənfi təsirlərin qarşısını almaq və ya onu minimuma endirmək və b) iqlim dəyişmələrinə töhfə verən emissiyaların azaldılmasını təşviq etmək məqsədilə beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş texnologiyalar və təcrübələrə uyğun olaraq ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısının alınması və azaldılmasına yönələn yanaşma təmin edir. Bu standart çərçivəsində, bir layihənin layihə fəaliyyətlərindən qaynaqlanan çirklənmənin qarşısını almaq və ya onu minimuma endirməklə insan sağlamlığına və ətraf mühitə mənfi təsirlərin qarşısını alması, onu minimuma endirməsi, yaxud azaltması tələb olunur. Bu standart su ehtiyatlarının, eləcə də havanın keyfiyyətinin çirklənmə ehtimalının olması baxımından əhəmiyyətlidir.

- **Ətraf Mühit və Sosial Standart 4: İcmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi** - Bu standart icmanın sağlamlığı, təhlükəsizliyi və mühafizəsinə layihə fəaliyyətlərindən qaynaqlana biləcək risklərin və təsirlərin qarşısını almaq və ya onları minimuma endirmək üçün məsul subyektin öz üzərinə götürməli olduğu öhdəliyi vurğulayır. "AZURE" Layihəsi çərçivəsində layihə fəaliyyətləri lazımı şəkildə idarə edilmədiyi təqdirdə, sağlamlıq və təhlükəsizlik risklərinə səbəb ola bilər.
- **Ətraf Mühit və Sosial Standart 5: Torpaq sahələrinin əldə edilməsi, torpaqdan istifadəyə məhdudiyyətlər və məcburi köçürülmə** - Bu standart layihənin məcburi köçürülməyə yol açmamasını, yaxud ən azı qaçılmaz olduğu halda, alternativ layihə tərtibatları araşdırılmaqla bunun minimuma endirilməsini tələb edir. Standart həmçinin, layihənin torpaqların alınması, yaxud təsirə məruz qalan şəxslərin torpaqdan istifadəsinə yaranan məhdudiyyətlərdən qaynaqlanan sosial və iqtisadi təsirlərin yüngülləşdirilməsini tələb edir. "AZURE" layihəsi torpaqların alınmasını ehtiva edə bilər.
- **Ətraf Mühit və Sosial Standart 6: Biomüxtəlifliyin qorunması və canlı təbii sərvətlərin dayanıqlı idarə edilməsi** - Bu standartın məqsədi dayanıqlı inkişafın əsasını təşkil edən biomüxtəlifliyi, onun bütün formalarında (cinslər, növlər və ekosistem müxtəlifliyi daxil olmaqla) həyatın müxtəlifliyini və dəyişmək və təkamül etmək qabiliyyətini qorumaq və mühafizə etməkdən ibarətdir. "AZURE" layihəsi layihə fəaliyyətləri nəticəsində biomüxtəlifliyə qarşı yaranan təhdidlərin qarşısını almağa, yaxud onları yüngülləşdirməyə çalışacaq və bunların qarşısını almaq mümkün olmadığı halda, müvafiq yüngülləşdirmə tədbirləri görülməlidir.
- **Ətraf Mühit və Sosial Standart 7: Yerli xalqlar/Böyük Səhradan cənubdakı Afrikanın tarixən diqqətdən məhrum qalmış ənənəvi yerli icmaları** - Azərbaycanda bu Standartın tərifinə uyğun gələn yerli xalqlar olmadığına görə bu standart layihə üçün uyğun deyil.
- **Ətraf Mühit və Sosial Standart 8: Mədəni irs** - Standart əvəzsiz mədəni irsi qorumaq və layihə fəaliyyətləri ərzində mədəni irsin qorunması ilə bağlı layihə təşəbbüskarlarına istiqamət vermək məqsədi daşıyır. Layihə çərçivəsində mədəni əhəmiyyətə malik əşyalar aşkarlandığı hallarda, həmin ərazinin və ölkənin mədəni irsinin qorunmasını təmin etmək məqsədilə bildiriş prosedurlarına əməl edilməsi zəruri olacaq.
- **Ətraf Mühit və Sosial Standart 9. Maliyyə vasitəçiləri** - Layihə hər hansı maliyyə vasitəçilərini dəstəkləmədiyi üçün bu standart müvafiq deyil.
- **Ətraf Mühit və Sosial Standart 10: Maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi və məlumatların açıqlanması:** Bu standart beynəlxalq təcrübənin mühüm elementi kimi Borcalanla layihənin maraqlı tərəfləri

arasında açıq və şəffaf qarşılıqlı əlaqənin vacibliyini təsdiq edir. Maraqlı tərəflərin effektiv şəkildə iştirakı layihələrin ekoloji və sosial dayanıqlılığını yaxşılaşdırır, layihənin qəbulunu artırır və layihənin uğurlu formada hazırlanmasına və həyata keçirilməsinə əhəmiyyətli töhfə verə bilər. Təklif olunan "AZURE" layihəsi çərçivəsində maraqlı tərəflərin geniş şəkildə cəlb olunması tələb olunacaq, çünki layihənin uğurlu olması onun icmalar tərəfindən necə qəbul olunmasından asılı olacaq. Bununla yanaşı, təsirə məruz qalan icmaların və digər maraqlı tərəflərin iştirakı layihənin planlaşdırılması üçün əsas yaratmalıdır.

DB özünün Ətraf Mühit və Sosial Çərçivəsinə (ƏMŞÇ) uyğun olaraq, "AZURE" layihəsinin ekoloji və sosial risklərini "əhəmiyyətli" kimi qiymətləndirir və bu da potensial mənfi ekoloji və sosial risklərin və təsirlərin konkret bir sahəyə xas olduğunu, böyük ölçüdə əvvəlki vəziyyətinə geri qaytarıla və standartların idarə edilməsi təcrübələri vasitəsilə asanlıqla yüngülləşdirilə biləcəyini göstərir. Bu təsnifat qismən, təsirə məruz qala biləcək həssas mühitlərdən və torpaqların alınması və məcburi köçürülmə zərurətindən qaynaqlanır. İlk Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi prosesi nəticəsində əsas risk sahələri, o cümlədən yaşayış mühitinin pozulması, havanın və suyun keyfiyyətinin pisləşməsi və yerli icmalara təsirlər müəyyənləşdirilib. Bu risklər ilkin sahə səfərləri, maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmələr və ilkin ekoloji və sosial məlumatların toplanması yolu ilə qiymətləndirilib. Layihənin dayanıqlı və məsuliyyətli formada həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə risklərin yüngülləşdirilməsi strategiyaları Dünya Bankının Ətraf Mühit və Sosial Standartlarına (ƏMSS-lər), xüsusilə də ƏMSS 1 (Ekoloji və sosial risk və təsirlərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi) və ƏMSS 4-ə (İcmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi) uyğun formada hazırlanacaq.

4.6 Boşluqların təhlili: Dünya Bankının ƏMSS-ləri və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi

Aşağıda verilən Cədvəl 4-4-də DB-nin "AZURE" layihəsi ilə bağlı Ətraf Mühit və Sosial Standartları (ƏMSS-lər) müvafiq Azərbaycan qanunvericiliyi ilə müqayisəli şəkildə təhlil edilir. Qeyd edildiyi kimi, tələblərdən daha sərt olanı tətbiq ediləcək.

Cədvəl 4-5: DB-nın tələbləri ilə Azərbaycanın tələbləri arasındakı əsas boşluqların yüksək səviyyəli icmalı

ƏMSS və mövzu	Əsas tələblər	Azərbaycan qanunvericiliyində əsas tələblər/çatışmazlıqlar	Layihəyə tətbiq olunacaq qaydalar
ƏMSS 1: Ekoloji və sosial risk və təsirlərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi			
Tətbiq sahəsi	• ƏMSS-lər Borcalanın nəzarəti/təsiri altında olan Müvafiq Obyektlərə tətbiq edilir	• Müvafiq müəssisələrin Azərbaycanın ƏMTQ qanunları ilə əhatə olunmaması	• Bu layihə üçün hazırlanmış, bütün layihəni əhatə edən ƏMSSTQ hesabatı
Ətraf Mühitə və Sosial Qiymətləndirmə	• DB krediti çərçivəsində maliyyələşdirilən bütün fəaliyyətlər üçün Ətraf mühit və Sosial yoxlama tələb olunur; • Sosial və fiziki ətraf mühitə yüksək və əhəmiyyətli dərəcəli təsir risklərini ehtiva edən bütün fəaliyyətlər üçün ƏMSSTQ tələb olunur; • sosial və ekoloji şərtlərin və təsirlərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi üçün bərabər tələblər; • Milli çərçivənin, ƏMSS-lərin, ƏSTT-lərin tətbiqi tələb olunur; • Əhəmiyyətli qalıq təsirləri əvəzləyir; • Həssas, yaxud əlverişsiz qruplar üçün fərqli tədbirlər müəyyən edir; • İlkin təchizatçılar üçün Ətraf Mühitə və Sosial tələbləri nəzərə almaq	• ƏMS yoxlaması sadəcə ƏMTQ haqqında qanunun Əlavə I bölməsində sadalananlar üçün tələb olunur; • “Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında” (ƏMTQ) Qanuna I Əlavədə nəzərdə tutulmuş və Əlavə I-ə daxil edilən və yoxlama proseduruna uyğun olaraq ƏMTQ-ni tələb edən fəaliyyətlər üçün Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMTQ) tələb olunur; • “Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında” (ƏMTQ) Qanun sosial şəraitə və təsirlərə daha az diqqət yetirsə də, sosial və iqtisadi təsirlərin kompleks qiymətləndirilməsinə dair bir müddəanı ehtiva edir. • "Əhəlinin sağlamlığının qorunması haqqında" Qanun bu çatışmazlığı qismən aradan qaldırır, lakin əsasən sağlamlığa təsirlərin qiymətləndirilməsinə yönəlir və sosial təsirləri tam əhatə etmir • ƏSTT-lərin tətbiqi tələb olunmur; • Əhəmiyyətli qalıq təsirləri əvəzləyir; • Həssas və əlverişsiz qruplar üçün fərqli tədbirlər görülmür; • İlkin təchizatçılar üçün Ətraf Mühitə və Sosial tələblər nəzərə alınmır • İlkin təchizatçıları əhatə etmir	• Bütün fəaliyyətlər üçün ƏMSS 1-ə uyğun olaraq ƏMS yoxlaması həyata keçirilir • Bu layihə üçün ƏMSSTQ hesabatı hazırlanıb • Sosial təsirlər və təsirlərin yüngülləşdirilməsi tədbirləri ƏMSSTQ hesabatına və Ətraf Mühitə və Sosial idarəetmə və monitoring planlarına daxil edilib • Layihədə ƏMTQ-lərin icrasının monitoringi aparılacaq • ƏMTQ-ə uyğun olaraq, qalan təsirlər zəruri hallarda azaldılacaq • Layihə çərçivəsində həssas və əlverişsiz qrupların qeyri-mütənəib təsirə məruz qalmamamasını və layihədən bərabər şəkildə faydalana bilməsini təmin etmək üçün müxtəlif tədbirlər görülməkdir. • Layihədə əsas təchizatçılar üçün tələblər nəzərə alınır
Layihənin monitoringi və hesabatvermə	• Layihənin xarakteri, riskləri və təsirlərinə uyğun fəaliyyətlərin daimi monitoringi və ƏMSİP-ə uyğun tədbirlərin tətbiqi tələb olunur; • Dünya Bankına hesabatvermə də daxil olmaqla, bir sıra	• Fəaliyyətlərin daimi monitoringi və ƏMSİP-ə uyğun tədbirlərin tətbiqi tələb olunmur; Monitoring təsadüfi formada aparılır; • Əsas diqqətin kəmiyyət əsaslı monitoringə yönəldilməsi, fəaliyyət və əməliyyat ilə bağlı digər məsələlərə daha az diqqət yetirilir;	• Bu sənəddə qeyd edildiyi kimi bütün fəaliyyətlər üçün ƏMS baxımdan davamlı monitoringin aparılması və hesabatvermə tələb olunacaq. • Layihə boyunca fəaliyyətin və uyğunluğun monitoringinə xüsusi diqqət yetiriləcək.

ƏMSS və mövzu	Əsas tələblər	Azərbaycan qanunvericiliyində əsas tələblər/çatışmazlıqlar	Layihəyə tətbiq olunacaq qaydalar
	səviyyələrdə və vaxtlarda hesabatın verilməsi tələb olunur;	Hesabatvermə və onun vaxtına dair tələb ətraf mühitin qiymətləndirilməsindən alınan qərarla müəyyən edilir və ƏMSİP-in icrasına dair daimi hesabatvermə tələb olunmur	
Maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi və məlumatların açıqlanması	Ekoloji və sosial təsirin risklərini, eləcə də faydalarını ehtiva edən bütün layihələr üçün layihənin həyat dövrünü boyunca məlumatların açıqlanması və maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi tələb olunur	- ƏMTQ haqqında Qanun ƏMTQ dövrü ərzində məlumatların açıqlanmasını və ictimaiyyətin iştirakını tələb edir. Layihənin həyat dövrünü boyunca maraqlı tərəflərin cəlb edilməsinə dair heç bir tələb yoxdur - İctimai iştirakçılıq və məsləhətləşmələrlə bağlı qanunda tələb edilən proseslər də milli praktikada ƏMSS 1-də nəzərdə tutulandan daha məhdud səviyyədədir, məsələn burada elmi dairələr və QHT-lərlə əlaqələr nəzərdə tutulmur.	Bu layihədə maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi prosesi həm Azərbaycanın milli normativ-hüquqi aktlarına, həm də Dünya Bankının Ətraf Mühit və Sosial Çərçivəsinə (ƏMSÇ) uyğun şəkildə həyata keçiriləcək. Azərbaycanda maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi ekoloji layihələrlə bağlı ictimai məsləhətləşmələri və məlumatların açıqlanmasını tələb edən "Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında" Qanun və "İctimai iştirakçılıq haqqında" Qanunla tənzimlənir. Bu milli tələblər Dünya Bankının layihənin həyat dövrünü boyunca faydalı məsləhətləşməni, layihə ilə bağlı müvafiq məlumatların vaxtında açıqlanmasını və maraqlı tərəflərlə davamlı ünsiyyəti vurğulayan 10-cu Ətraf Mühit və Sosial Standartı (ƏMSS 10) ilə uzlaşır. Tələblərə əmələmənin təmin edilməsi məqsədilə layihə çərçivəsində inklüziv iştiraka yönəlmək, maraqlı tərəflərin narahatlıqlarını aradan qaldırmağa çalışmaq və qərar qəbul etmə prosesində şəffaflığı və hesabatlılığı təmin etməklə həm yerli səviyyəli qanuni tələbləri, həm də ƏMSS 10 təlimatlarını özündə birləşdirən Maraqlı Tərəflərin Cəlb Olunması Planı (MTCP) icra ediləcək.

ƏMSS 2: Əmək və iş şəraiti			
Tətbiq sahəsi	• ƏMSS 2 "Azərenerji" ASC tərəfindən işə götürülən və layihə üzərində işləyən işçilərə və müqavilə üzrə işləyənlərə, ilkin təchizat işçilərinə və icma işçilərinə aid edilir	• Azərbaycanın Əmək Məcəlləsi işəgötürənlərin bilavasitə işçilərinə və müqavilə üzrə işləyən işçilərə şamil edilir	• Layihə üçün Layihə və onun daxilində formalaşan altlayihələrlə bağlı bütün işçilərə şamil olunacaq "Əmək Fəaliyyətinin İdarə Edilməsi Planı" hazırlanıb
Əmək şəraiti və əmək münasibətlərinin idarə edilməsi	• Əməyin idarə edilməsinə dair yazılı prosedurlar • Məşğulluq şərtləri • Ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi və bərabər imkanlar • İşçilərin təşkilatları	• Əmək prosedurlarını və əmək şəraitini ehtiva edən yazılı əmək müqaviləsi tələb olunur • Ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi və bərabər imkanlarla bağlı xüsusi tələblər • Təşkilatlara icazə verilir • Dövlətin 2015-ci ilin noyabr ayından əmək şəraitinin vəziyyətinin yoxlanılmasına moratorium qoyması əmək qanunvericiliyinin icrasına nəzarət etmək, yaxud zərurət olduğu halda əmək fəaliyyəti ilə bağlı təşhihedici tədbirlər görmək üçün fəal nəzarəti və ya icra mexanizminin fəaliyyətini əngəlləyir.	• Layihə üçün Layihə və onun daxilində formalaşan altlayihələrlə bağlı bütün işçilərə şamil olunacaq "Əmək Fəaliyyətinin İdarə Edilməsi Planı" hazırlanıb
İşçilərin sağlamlığı və təhlükəsizliyi	• ƏMSS-də "Əmək və iş şəraiti" üçün əhatəli tələblər göstərilir və Dünya Bankı Qrupunun Ümumi və konkret sektora xas ƏMST Təlimatlarının tətbiq edilməsi tələb olunur; • İş vaxtından artıq işləmə, əməyin ödənişi və müavinətlər və əmək şərtlərinin aydın şəkildə dəqiqləşdirilməsi tələb olunur;	• Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi ƏMSS-nin "Əmək və iş şəraiti" standartı ilə uzlaşır, ancaq Əmək Məcəlləsində icra mexanizmi mövcud deyil; • İş vaxtından artıq işləmə, əməyin ödənişi və müavinətlər, gənc işçilərin əmək şəraitinin qiymətləndirilməsi ilə bağlı aydın hüquqi müddəalar mövcud deyil; • İşçilər üçün şikayət mexanizmlərinin yaradılması ilə bağlı heç bir tələbin olmaması;	• İşçilər üçün şikayət mexanizmlərinin yaradılması tələbi yoxdur; • Milli qanunvericiliyin əməyin təhlükəsizliyi və gigiyenası ilə bağlı tələblərinə və ƏMSS 2-ə Layihənin "Əmək Fəaliyyətinin İdarə Edilməsi Planı" və "Ətraf Mühitin İdarə Edilməsi Planı"nda göstərilən qaydada əməl ediləcək.

Əməyin mühafizəsi və təhlükəsizliyi (ƏMTT)	Layihəyə uyğun olan əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizliyi ilə bağlı tədbirlər: - Dünya Bankı Qrupunun Ümumi ƏMST Təlimatlarını və konkret sektora xas ƏMST Təlimatlarını tətbiq etmək - İşçilərin mühafizəsi, işçilərin təlim keçməsi, hadisələrin sənədləşdirilməsi, fəvqəladə vəziyyətlərə hazırlıq, problemlərin həll edilməsi ilə bağlı tələblər - Təhlükəsiz iş mühiti təmin etmək - İşçilərin təhlükəsizliklə bağlı məsələləri bildirməsinə və müəyyən şərtlərlə işləməkdən imtina etməsinə icazə vermək - Müvafiq obyektləri (yeməxanalar, sanitariya qovşaqlar və s.) və yaşayış yerlərinin işçilərin ehtiyaclarını qarşılamasını təmin etmək - Bütün işəgötürənlərin ƏMTT tələblərini tətbiq etməklə bağlı əməkdaşlıq etməsi - ƏMTT fəaliyyətinə nəzarət etmək	- Yeni qanun (2018) ümumi olaraq DB-nin tələblərinə uyğun olsa da, icra tələbləri hələ tam şəkildə hazırlanmayıb - Mövcud qanunvericilikdə işçilərin yerləşdirilməsi üçün minimum tələblər müəyyən edilməsə də, işçilərin evdən uzaq məsafədə işləməsi müqabilində onlara gündəlik ödənişin edilməsi tələb edilir; bu məbləğ aşağıdır və ödənişlər bu məbləğdən yuxarı olduğu halda vergiyə cəlb edilir. Yuxarıda qeyd olunan moratorium səbəbindən ƏMTT ilə bağlı risklər və qaydalara əməl etməmə fəaliyyətləri dövlət orqanlarının nəzarəti xaricindədir.	- Layihə ilə əlaqəli işlərdə "Əmək Fəaliyyətinin İdarə Edilməsi Planı"nın müddəaları tətbiq ediləcək. - Gözlənilən qərarla moratoriumun ləğv edilməsi əmək qanunvericiliyinə beynəlxalq qabaqcıl təcrübəyə uyğun olaraq nəzarət edilməsinə və onun icrasına imkan yaradacaq.
İşçi qüvvəsinin mühafizəsi	- Uşaq əməyi - Məcburi əmək	- Azərbaycanda məşğulluq üçün minimum yaş həddi 15 yaş təyin olunub və 18 yaşına çatmamış uşaqların təhlükəli işlərə cəlb edilməsinə icazə verilmir. 15-18 yaş arasında məşğulluğa icazə verilir (valideynlərin/qəyyumların icazəsi ilə). - Qanunun müddəaları daha ciddi qaydada tətbiq olunmalıdır.	- Layihə üçün Layihə və onun daxilində formalaşan altlayihələrlə bağlı bütün işçilərə şamil olunacaq "Əmək Fəaliyyətinin İdarə Edilməsi Planı" hazırlanıb - Bu Layihə çərçivəsində, "AZURE" layihəsi ilə bağlı olan, təhlükəli potensiala malik ola biləcək işlərdə

			işləmək üçün ən azı 18 yaşına çatmış şəxslərə iş imkanları təklif olunacaq. • Uşaq əməyindən və məcburi əməkdən istifadəni də qadağan edən Əmək Məcəlləsinin müddəalarına əməl ediləcəyini nəzərə alsaq, əmək miqrasiyası, gender əsaslı zorakılıq (GƏZ) və əmək resursları (uşaq əməyi daxil olmaqla) ilə bağlı risklərin səviyyəsi aşağıdır. GƏZ risklərinin azaldılmasına yönəlmiş təsir azaltma tədbirləri həmçinin Şirkətin Sosial Məsuliyyət Siyasəti və Ayrı-seçkilik, Təqib və Cavab Siyasətinə daxil edilmişdir. "Əmək Fəaliyyətinin İdarə Edilməsi Planı" Layihədə iştirak edən bütün podratçılar və digər işəgötürənlər tərəfindən qəbul edilməli olan ümumi Davranış Kodeksi formasını ehtiva edir.
Müqavilə üzrə işləyən işçilər	• Podratçıların ƏMSS 2-nin tələblərinə cavab verən əməyin idarə edilməsi prosedurlarını tətbiq etməsini təsdiqləmək baxımından əqlabatan səylər (icma və ilkin təchizat işçilərinə aid olanlar istisna olmaqla) • Fəaliyyətin idarə edilməsi və monitorinqi prosedurları • Şikayət mexanizminin müyassərliyi	• Azərbaycanın milli qanunvericiliyi müqavilə üzrə işləyən işçilərə, o cümlədən subpodratçıların işçilərinə şamil edilir.	• Layihənin "Əmək Fəaliyyətinin İdarə Edilməsi Planı" və "Ətraf Mühitin İdarə Edilməsi Planı"nda göstərilən müqavilə üzrə işləyən işçilər üçün şikayət mexanizmləri hazırlanacaq.
İcma işçiləri	• İcma əməyinə tətbiq edilən iş şəraiti və ƏMTT-yə dair tələblər	• Belə tələblər mövcud deyil	• "Əmək Fəaliyyətinin İdarə Edilməsi Planı"nda göstərilən müddəalar icma işçilərinə şamil ediləcək.
İlkin təchizat işçiləri	• DSM/podratçının nəzarəti/təsirinin səviyyəsindən asılı olaraq, uşaq əməyi, məcburi	• Təchizatçılar üçün Azərbaycan qanunları tətbiq edilsə də, belə tələblər mövcud deyil	• "Əmək Fəaliyyətinin İdarə Edilməsi Planı"nda göstərilən müddəalar ilkin təchizat işçilərinə şamil ediləcək.

	əmək və təhlükəsizlik məsələləri ilə bağlı riskləri qiymətləndirmək və təchizatçıların əhəmiyyətli riskləri aradan qaldırmağa çalışmasını tələb etmək		
ƏMSS 3: Ehtiyatlardan səmərəli istifadə və ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısının alınması və idarə edilməsi			
<i>Ehtiyatlardan səmərəli istifadə</i>			
Tətbiq sahəsi	Borcalanlar təsirlərin azaldılması iyerarxiyasına uyğun olaraq, resurslardan səmərəli istifadə və ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısının alınması sahəsində mümkün tədbirlər görməlidir.	Azərbaycan qanunvericiliyi ümumən Aİ-nin qanunvericiliyinə və təlimatlarına uyğun olsa da, konkret tələblər mövcud deyil	Layihə çərçivəsində ƏSTT-lərin tələblərinə əməl ediləcək.
Enerji ehtiyatlarından istifadə	Layihədə əhəmiyyətli dərəcədə enerji ehtiyatlarından istifadə olunursa, ƏSTT-lərdə göstərilən tədbirləri həyata keçirmək	Enerji ehtiyatlarından səmərəli istifadəyə dair konkret standartlar və qaydalar mövcud deyil	
Su ehtiyatlarından istifadə	Su ehtiyatlarından istifadə ehtiyacları və ətraf mühitə və icmalara bununla bağlı təsirlər qiymətləndirilməli və təsirlərin azaldılmasına dair müvafiq tədbirlər görülməlidir	Milli qanunvericilik suyun digər məqsədlərlə istifadəsi əvəzinə, məişət məqsədilə istehlak üçün ictimai su təchizatına daha çox üstünlük verir. Suyun bölüşdürülməsi və prioritetləşdirilməsi (məs., suvarma, enerji istehsalı və s.) ilə bağlı konkret tələblər və prinsiplər açıq şəkildə müəyyən edilməmişdir	Su ehtiyatlarından istifadə ehtiyacları və bununla bağlı təsirlər hazırkı ƏMSSTQ hesabatında qiymətləndirilmişdir və ƏMSS 3-ə uyğun olaraq təsirlərin azaldılmasına dair müvafiq tədbirlər həyata keçiriləcək.
Xammaldan istifadə	Resurslardan əhəmiyyətli dərəcədə istifadəni azaltmaq məqsədilə Qlobal Beynəlxalq Sənaye Təcrübəsindən (QBST) istifadə etmək	Konkret tələblər mövcud deyil.	Bu layihəyə uyğun deyil və bu komponentlə bağlı heç bir tədbirin görülməsi nəzərdə tutulmur.
<i>Ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısının alınması və idarə edilməsi</i>			
Ümumi tələblər	Çirkləndiricilərin buraxılmasının qarşısını almaq, minimuma endirmək və ona nəzarət etmək, daha sərt olan ƏSTT-ləri və milli qanunları tətbiq etmək Tarixən	Ümumilikdə, tələblər ƏMSS-lərlə uzlaşır	

	mövcud çirklənmə və deqradasiyaya məruz qalmama tələbləri		
Havanın çirklənməsinin idarə edilməsi	Potensial havaya atılmaların qiymətləndirilməsini və bütün növ fəaliyyətlər üçün havaya atılmaları minimuma endirmək məqsədilə texniki və maddi baxımdan mümkün və sərfəli üsulların tətbiq edilməsini tələb edir	Havaya potensial atılmaların qiymətləndirilməsi və hava çirklənməsinin stasionar mənbələrinin mövcud olmadığı fəaliyyətlər üçün təsirlərin azaldılması üzrə müvafiq tədbirlərin icrası tələbi müəyyən edilməyib;	Layihə çərçivəsində potensial havaya atılmalar qiymətləndirilir və bütün növ fəaliyyətlər üçün havaya atılmaları minimuma endirmək məqsədilə texniki və maddi baxımdan mümkün və sərfəli üsullar tətbiq ediləcək.
Təhlükəli və təhlükəsiz tullantıların idarə olunması	- Təsirlərin azaldılması iyerarxiyasını tullantıların idarə olunması sahəsinə tətbiq etmək - Təhlükəli tullantıların idarə olunması və daşınması üzrə milli və beynəlxalq konvensiyalar - Təhlükəli tullantıların idarə olunması üzrə podratçıların lisenziyalı olduğunu və tullantıların utilizasiya sahələrinin standartlara cavab verəcək formada fəaliyyət göstərdiyini təsdiq etmək	<i>Təhlükəsiz tullantıların ayrılması və idarə olunması mexanizmləri hazırlanmayıb</i> - İcra prosesi ardıcıl olmasa da, əhəmiyyətli çatışmazlıqlar mövcud deyil - Daşıyıcı podratçıların, yaxud utilizasiya sahələrinin təsdiqlənməsinə dair konkret tələblər yoxdur	- Təsirlərin azaldılması iyerarxiyası tullantıların idarə olunması sahəsinə tətbiq ediləcək - Podratçılardan qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə müvafiq olaraq "Tullantıların idarə olunması planı"nın hazırlanması tələb olunacaq.
Kimyəvi maddələrin və təhlükəli materialların idarə olunması	- Təhlükəli maddələrdən istifadəni minimuma endirmək - Beynəlxalq səviyyədə nəzarət edilən maddələrin istifadəsindən qaçınmaq	Heç bir çatışmazlıq müəyyən edilməmişdir. Bu layihə ilə az, yaxud heç bir əlaqəsi yoxdur.	
ƏMSS 4: İcmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi			
<i>İcmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi</i>			
İcmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi	İcmanın sağlamlığına və təhlükəsizliyinə yönəlmiş riskləri qiymətləndirmək və riskləri azaltmaq üçün təsirlərin azaldılması iyerarxiyasını və	- ƏMTQ haqqında qanun potensial təsirlərin qiymətləndirilməsini və onlara nəzarət edilməsini tələb edir - Layihələndirmə, yaxud QBST ilə bağlı konkret tələblər yoxdur - Göstəriləcək xidmətlər mövcud deyil	Layihələrin Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planları (ƏMSİP-lər) bütün layihə əməkdaşları üçün bir davranış kodeksinin hazırlanmasına dair tələbləri ehtiva etməlidir.

	Qabaqcıl Beynəlxalq Sənaye Təcrübəsini (QBST) tətbiq etmək • Yüksək risk təşkil edən məkanlarla əlaqədar olaraq, infrastrukturun və avadanlığın planlaşdırılmasında üçüncü tərəflərdən qaynaqlanan təhlükəsizlik risklərini nəzərə almaq • İcmalara göstərilən xidmətlərin təhlükəsizliyini təmin etmək Nəqliyyat/yol risklərini müəyyənləşdirmək, zərurət olduğu halda, riskləri qiymətləndirmək, nəqliyyat vasitələri ilə bağlı verilən qərarlarda təhlükəsizlik məsələsini nəzərə almaq, əhalini qorumaq istiqamətində <i>tədbirlər</i> görmək • Ekosistem xidmətlərinin təmin edilməsi və tənzimlənməsinə <i>təsirləri</i> müvafiq şəkildə qiymətləndirmək və onların qarşısını almaq • Həssas qrupları nəzərə almaqla, xəstəliklərin yoluxması və yayılması potensialının qarşısını almaq, yaxud azaltmaq • Təhlükəli maddələrin idarə olunmasının icmaya yönələn risklərini aradan qaldırmaq • Fövqəladə vəziyyətlərə hazırlıqlı olmaq və cavab tədbirləri görmək, onları ƏMTQ-lərdə	• Ümumi yol hərəkəti qaydaları tətbiq edilir və ƏMTQ haqqında qanun risklərin qiymətləndirilməsini tələb edir • Ekosistem xidmətləri ilə bağlı konkret tələb yoxdur • Əmək miqراسiyası, o cümlədən gender əsaslı zorakılıq, yoluxucu xəstəliklər və s. ilə bağlı konkret tələblər mövcud deyil • Ümumi sağlamlıq tələbləri adətən ƏMSS-lərə cavab versə də, həssas qruplar üçün tələblər mövcud deyil • Fövqəladə hallara cavabvermənin planlaşdırılması üzrə müfəssəl tələblər	Bu davranış kodeksinə cinsi istismar, zorakılıq və qısnamanın (CİZQ) qarşısının alınması və onların təsirlərinin yüngülləşdirilməsi daxildir. • Podratçılardan layihənin əvvəlində və layihənin icrası boyunca qaydaların və təcrübələrin hazırlanması, eləcə də icmaları cəlb etmək və onları potensial risklər və təhlükələr barədə məlumatlandıran mexanizmlərin hazırlanması tələb olunacaq.
--	--	---	---

	nəzərə almaq, fəvqəladə hallara cavabvermə planları hazırlamaq		
Təhlükəsizlik heyəti	- Təhlükəsizlik tədbirlərinin yaratdığı riskləri qiymətləndirmək və aradan qaldırmaq - Mütənasiblik, QBST və hüquq prinsiplərini tətbiq etmək - Müqavilə üzrə işləyən işçilərin keçmişdə sui-istifadə hallarına cəlb olunmadığını və təlim keçdiyini təsdiqləmək - Hadisələri araşdırmaq, qanunsuz hərəkətlər barədə səlahiyyətli orqanlara məlumat vermək	Konkret tələblər olmasa da, silahlı təhlükəsizlik heyəti ilə bağlı məhdudiyyətlər mövcuddur	Layihənin icra mərhələsində bütün tikinti düşərgələrində silahsız təhlükəsizlik heyəti (mühafizəçilər) təmin ediləcək.
ƏMSS 5: Torpaq sahələrinin əldə edilməsi, torpaqdan istifadəyə məhdudiyyətlər və məcburi köçürülmə.			
Tətbiq dairəsi	- ƏMSSTQ prosesində torpaq sahələrinin əldə edilməsi, torpaqdan istifadəyə məhdudiyyətlər və məcburi köçürülmə ehtiyaclarının qiymətləndirilməsi tələb olunur; - Hüquq pozuntularının növlərini sadalamaqla, daimi və müvəqqəti yerdəyişmə hallarına tətbiq edilir - Layihənin Köçürmə üzrə Fəaliyyət Planında qeyd olunduğu kimi ƏMSS 5 ilə uzlaşan təsirlərin qiymətləndirilməsi, təminat və bərpa tədbirləri tətbiq ediləcək.	- ƏMTQ prosesində torpaq sahələrinin əldə edilməsi, torpaqdan istifadəyə məhdudiyyətlər və məcburi köçürülmə ehtiyaclarının qiymətləndirilməsi tələb olunmur. Yalnız sosial təsirlərə yol açan ekoloji faktorlar daxil edilmişdir; - Qanunsuz torpaq istifadəçilərinə deyil, yalnız qanuni və "qanuniləşdirilə bilən" torpaq mülkiyyətçilərinə (yəni, milli qanunvericiliyə əsasən qeydiyyatla alınmış torpaq və mülkiyyət üzərində hüquqi iddiaları olanlara) aid edilir	Layihənin Köçürmə üzrə Fəaliyyət Planında qeyd olunduğu kimi ƏMSS 5 ilə uzlaşan təsirlərin qiymətləndirilməsi, təminat və bərpa tədbirləri tətbiq ediləcək.

	Torpaq istifadəçilərinə (rəsmi və qeyri-rəsmi) və torpaq mülkiyyətçilərinə aid edilir		
ƏMSS 5: Torpaq sahələrinin əldə edilməsi, torpaqdan istifadəyə məhdudiyyətlər və məcburi köçürülmə.			
Ümumi	- Yerdəyişmənin qarşısını almaq/onu minimuma endirmək üçün layihə hazırlamaq; - Əvəzetmə dəyəri və yardımla (o cümlədən dolanışıq vasitələrinin bərpası) təmin etmək, standartları açıqlamaq, mümkün olduğu halda torpağa bərabər dəyərdə torpaq sahəsi təklif etmək, mümkün olduqda insanları köçürməzdən əvvəl kompensasiya ödəmək; - Zərərçəkmiş icmalar, o cümlədən qadınlar və həssas qruplarla əlaqə yaratmaq; - ŞM-nin yaradılması tələb olunur; - Siyahıyalma, son tarixlər, bildirişlər; müfəssəl plan və monitorinq tələb olunur; - Əhəmiyyətli yerdəyişmə halında yoxlamanın aparılmasını tələb etmək	- Yerdəyişmənin qarşısını almağa dair konkret tələb mövcud deyil - Əvəzetmə dəyəri təmin etmək və mümkün olduqda torpağa bərabər dəyərdə torpaq sahəsi təklif etmək, dolanışıq vasitələrinin bərpası, yaxud digər müavinətlərlə bağlı heç bir tələb yoxdur; - İctimai məsləhətləşmələrlə bağlı heç bir tələb yoxdur, qadınlar və digər həssas qruplarla bağlı isə heç bir əlavə tələb mövcud deyil; - ŞM-nin yaradılması ilə bağlı tələb yoxdur (Azərbaycanın inzibati Xətlər Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş tədbirlərdən başqa); - Son tarix, bildirişlər; müfəssəl plan və monitorinqlə bağlı heç bir tələb yoxdur; - Yerdəyişmə prosesinin yoxlanışına dair heç bir tələb yoxdur	- Layihənin Köçürmə üzrə Fəaliyyət Planında qeyd olunduğu kimi ƏMSS 5 ilə uzlaşan təsirlərin qiymətləndirilməsi, təzminat və bərpa tədbirləri tətbiq ediləcək. "Azərenerji" ASC tərəfindən ƏMSS 5-ə uyğun olaraq şikayətlərə baxılması mexanizmi yaradılacaq və tətbiq ediləcək.
Yerdəyişmə	Fiziki və iqtisadi yerdəyişmənin qiymətləndirilməsi, o cümlədən həssas qruplarla məsləhətləşmələr, dolanışıq vasitələrin bərpası və təsirlərin azaldılmasına dair müvafiq	- Fiziki yerdəyişmə ilə bağlı daha az əhatəli tələblər - İqtisadi yerdəyişmənin aradan qaldırılması üçün tədbirlərin görülməsinə dair daha az müfəssəl tələblər və həssas qruplara xüsusi diqqətin olmaması	Layihənin Köçürmə üzrə Fəaliyyət Planında qeyd olunduğu kimi ƏMSS 5 ilə uzlaşan təsirlərin qiymətləndirilməsi, təzminat və bərpa tədbirləri tətbiq ediləcək.

	tədbirlərin hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirilməsi ilə bağlı ətraflı tələblər		
Digər məsul qurumlarla əməkdaşlıq, yaxud submilli səviyyədə yurisdiksiya	Cəlb edilən bütün qurumların Köçürmə üzrə Fəaliyyət Planının hazırlanması və həyata keçirilməsi də daxil olmaqla, torpağın alınması və məcburi köçürmə prosedurlarına cəlb edilməsi və Layihənin İcra Qrupunu (LİQ) dəstəkləməsi ilə bağlı tələbləri göstərir	Torpaqların alınması və məcburi köçürülmə prosedurları üçün digər tərəflərin də iştirakı tələb olunur, lakin konkret əməkdaşlıq və dəstək tələbləri təmin edilməyib.	Layihənin Köçürmə üzrə Fəaliyyət Planında qeyd olunduğu kimi ƏMSS 5 ilə uzlaşan təsirlərin qiymətləndirilməsi, təzminat və bərpa tədbirləri tətbiq ediləcək.
Şikayətlərə baxılması	Şikayətlər və şikayətlər yerli səviyyədə Şikayətlər üzrə Komissiyada (GCC), Yerli hökumət orqanlarında və QHT-lərdə və/və ya icma Əsaslı Təşkilatlarda (İƏT) icmanın iştirakı ilə həll edilir.	Şikayətlərin baxılması komissiyası ("Torpaqların dövlət ehtiyacları üçün alınması haqqında" Qanun - TDEA Aktı, Maddə 75, 2010-cu il) lazım olduqda irimiqyaslı layihələrə baxacaq. İcra orqanları, Torpaqların Alınması üzrə Qrup, Nəzarət Orqanı, yerli icra hakimiyyəti orqanları, bələdiyyələr və LİQ şikayətləri və narahatlıqları qəbul edəcək, araşdıracaq və həll edəcək.	Hazırkı layihə ƏMSS 5 ilə uyğunluğu nəzərdə tutur
ƏMSS 6: Bioloji müxtəlifliyin qorunması və canlı təbii sərvətlərin dayanıqlı idarə edilməsi			
Ümumi	ƏMSS 6 yaşayış yerlərini dəyişdirilmiş, təbii və kritik növlərə ayırır. ƏMSS tələbləri bütün qruplara bərabər səviyyədə tətbiq edilir və gözlənilən nəticələrin əldə olunması üçün təsirlərin azaldılması və kompensasiya ilə bağlı müvafiq tədbirlərin görülməsini tələb edir;	- Azərbaycanda biomüxtəlifliyin qorunması, mühafizəsi və bərpası üzrə güclü normativ-hüquqi baza mövcuddur. Ancaq buna baxmayaraq, yaşayış yerlərinin qorunmasına daha az diqqət yetirilir. Dəyişdirilmiş, təbii və kritik yaşayış yerləri üçün fərqli yanaşma yoxdur - Kritik yaşayış mühitlərinə təsiretmə və BİEP-in hazırlanması ilə bağlı heç bir tələb yoxdur	ƏMSS 6-nın tələbləri Layihəyə, o cümlədən kritik yaşayış yerlərinin qiymətləndirilməsi və müvafiq olduğu halda BİEP-in hazırlanması prosesinə tətbiq ediləcək

	Kritik yaşayış mühitlərinə təsiretmə üçün ciddi tələblər qoyur, Biomüxtəlifliyin İdarə Edilməsi Planının (BİEP) hazırlanmasını tələb edir		
İlkin təchizatçılar	Borcalan təbii resurs materialları satın alarkən ortaya çıxan tələblər	Bu layihə üçün uyğun deyil	
ƏMSS 7: Yerli xalqlar/Böyük Səhradan cənubdakı Afrikanın tarixən diqqətdən məhrum qalmış ənənəvi yerli icmaları			
İcmalar			
	Layihə üçün uyğun deyil		
ƏMSS 8: Mədəni irs			
Tətbiq sahəsi	Qanunla qorunub-qorunmamasından və əvvəllər təyin edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq, maddi və qeyri-maddi (məhdud) mədəni irsi əhatə edir	Bərabər səviyyədə uyğunluq. Qeyri-maddi mədəni irs qeydiyyata alına bilər və o, digər mədəni irs obyektlərinin qorunduğu kimi qorunur, lakin təsirlərin qiymətləndirilməsi adətən tələb olunmur, yaxud həyata keçirilmir.	Hava xətlərinin trassası maddi və qeyri-maddi (məhdud) mədəni irsə müdaxilə etməyəcək formada hazırlanacaq
Ümumi	- Bir tapıntı ortaya çıxdıqda təsadüfi tapıntı prosedurunun hazırlanmasını və bu prosedura əməl edilməsini tələb edir; - Layihə mədəni irs abidələri üçün təsir riskləri yaratdığı təqdirdə,	“Azərbaycan Respublikasında mədəni irs nümunələrinin qorunması, bərpası və istifadəsi Qaydası” təsadüfi tapıntı aşkarlandığı halda lazımi prosedurları təmin edir. Layihə çərçivəsində xüsusi təsadüfi tapıntı prosedurlarının hazırlanması ilə bağlı heç bir tələb yoxdur	Layihənin hazırlanması zamanı mədəni irsə heç bir təsir müəyyən edilməmişdir, kəşfiyyat işləri hazırkı ƏMSSTQ hesabatında göstərildiyi kimi və ƏMSS 8-ə uyğun şəkildə həyata keçiriləcək.

	mədəni irs üzrə ekspertlərin cəlb olunmasını tələb edir		
Maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmə və mədəni irsin müəyyənləşdirilməsi	- Təsirə məruz qalan və maraqlı tərəfləri müəyyənləşdirmək və onlarla məsləhətləşmək - Zərurət olduğu halda, məxfiliyi qorumaq - Təsirə məruz qalan sahələrin müyəssərliyinin davamlı olmasına imkan yaratmaq	- Maraqlı tərəflərin müəyyənləşdirilməsi və onlarla məsləhətləşməyə dair konkret tələblər mövcud deyil - Məxfiliklə bağlı heç bir müddəa yoxdur	"Azərenerji" ASC HX-ların trassası boyunca mədəni əhəmiyyətli obyektlərin mövcud olub-olmaması barədə məlumat almaq məqsədilə Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidməti ilə məsləhətləşəcək
ƏMSS 9: Maliyyə vasitəçiləri			
	Layihədə hər hansı maliyyə vasitəçiləri olmadığından bu standart layihə üçün uyğun deyil.		
ƏMSS 10: Maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi və məlumatların açıqlanması			
Tələblər	Layihənin həyat dövrünü boyunca maraqlı tərəfləri cəlb etmək, onların necə iştirak etmək istədiklərini müəyyənləşdirmək Maraqlı tərəfləri məlumatlandırmaq iştirak barədə sənədləşdirilmiş qeydləri saxlamaq	- Azərbaycanda ictimai iştirakçılığı və məlumatların açıqlanmasını əhatə edən əsas hüquqi baza mövcuddur. - ƏMSS10-ni tənzimləyən qanunlar ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsini, habelə ƏMTQ haqqında məlumatların açıqlanmasını və bu barədə məsləhətləşmə aparılmasını tələb edir	Layihənin icrası boyunca Layihə çərçivəsində hazırlanmış MTCP-a əməl ediləcək
Layihənin hazırlanması mərhələsində iştirak	Maraqlı tərəflərin, o cümlədən əlverişsiz və ya həssas qrupların müəyyənləşdirilməsini və təhlilini tələb edir;	- Maraqlı tərəflərin müəyyənləşdirilməsi və təhlilinə dair xüsusi tələblərin mövcud olmaması; - Maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi və məlumatların açıqlanmasına dair tələblər skrining, ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi	Maraqlı tərəflər, o cümlədən həssas və əlverişsiz qruplar layihənin işlənilmə mərhələsində müəyyənləşdirilmiş və təhlil edilmişdir.

	- Məlumatların açıqlanması, məsləhətləşmələrin vaxtı, əlverişsiz, yaxud həssas qruplara yönəlmiş tədbirləri və s. ilə bağlı ətraflı tələblərin göstərildiyi Maraqlı Tərəflərin Cəlb Olunması Planının (MTCP) hazırlanması tələb olunur; - Layihələndirilmə mərhələsində məsləhətləşmənin aparılmasına imkan yaratmaq məqsədilə məlumatların erkən açıqlanması - Layihənin tərtibat və icra mərhələlərində bütün maraqlı tərəflərlə faydalı məsləhətləşmələr aparılacaq və əldə edilən nəticələr nəzərə alınacaq.	və ƏMTQ prosesinə daxil edilmişdir. MTCP-in hazırlanması tələb olunmur; İlkin layihələndirmə mərhələsində məlumatların açıqlanması və məsləhətləşmə prosesinin aparılması tələb olunmur	- Maraqlı Tərəflərin Cəlb Olunması Planı (MTCP) ƏMSS 10-un təlimatlarına uyğun şəkildə hazırlanmışdır. - Layihənin MTCP-də qeyd edildiyi kimi, layihə dövrü boyunca maraqlı tərəflərlə faydalı məsləhətləşmələr və məlumat mübadiləsi aparılacaq.
Layihənin icrası və xarici hesabatvermə zamanı iştirak	Plana uyğun olaraq, icra mərhələsi boyunca maraqlı tərəflərin cəlb olunması və məlumatların açıqlanması	Bənzər bir tələb yoxdur	Layihənin icrası boyunca Layihə çərçivəsində hazırlanmış MTCP-a əməl ediləcək
Şikayətlərin Baxılması Mexanizmi Ümumi	- Operativ, effektiv, mədəni baxımdan uyğun və çevik ŞM yaratmaq və tətbiq etmək; - Həm qeyri-rəsmi, həm də rəsmi şikayətlər eyni dərəcədə həll edilməlidir. Anonim şikayətlərin həlli prosedurları tələb olunur	- ŞHM-nin yaradılması və davam etdirilməsinə dair tələblərin olmaması; - Yalnız rəsmi yazışmalar və müraciətlər qeydə alınır və həll edilir.	"AZURE" layihəsi çərçivəsində ƏMSS 10-un tələblərinə uyğun olaraq və MTCP-də göstərildiyi şəkildə şikayətlərin həlli mexanizmi fəaliyyət göstərəcək. "Azərenerji" ASC-LİQ tərəfindən yerli səviyyədə ən azı aşağıdakıların nümayəndələrindən ibarət bir ŞBK yaradılacaq: (i) tanınmış yerli liderlərin (məs., yerli icra

			hakimiyyətinin səlahiyyətli şəxsləri) vasitəçiliyi ilə xalq; (ii) Podratçı; (iii) "Azərenerji" ASC-LİQ-i təmsil etmək üçün Sifarişçinin nümayəndəsi (SN). ŞBK zərərçəkmiş tərəflər arasında vasitəçi rolunu oynayacaq və münaqişələri qarşılıqlı razılıq əsasında həll etməyə səy göstərəcək. • Son həll yolu kimi məhkəməyə müraciət ediləcək. Prinsipcə layihənin təsirinə məruz qalan tərəflər (LTMT) Layihə İcraçılarının fəaliyyəti, yaxud hərəkətsizliyi ilə razılaşmadıqları vaxt müvafiq məhkəməyə müraciət edə bilərlər. • Ciddi şikayətlərlə bağlı protokollar və prosedurlar işlənib hazırlanacaq.
--	--	--	---

5. ƏTRAF MÜHİTƏ VƏ SOSIAL SAHƏYƏ TƏSİRİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ PROSESİ VƏ METODOLOGİYASI

Layihənin ekoloji və sosial riski əhəmiyyətli olaraq qiymətləndirilir ki, bu da Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsinin (ƏMSSTQ) tam şəkildə həyata keçirilməsini və Ətraf Mühitə və Sosial İdarəetmə Planının (ƏMSİP) hazırlanmasını tələb edir. ƏMSSTQ-nin əsas məqsədi Layihənin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsinin ekoloji, sosial, texniki və iqtisadi baxımdan məqsədəuyğun olub-olmadığını müəyyən etməkdən ibarətdir. Əsas vəzifə müsbət təsirləri artırmaqla yanaşı, ətraf mühitə və sosial sahəyə potensial mənfi təsirləri müəyyən etmək, qarşısını almaq, minimuma endirmək və idarə etməkdir. ƏMSSTQ-nin əsas mərhələləri aşağıdakılardır:

1-ci mərhələ: İlkin Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi

Bu, potensial problemlərin ekoloji və sosial təhlilinin məsləhətləşmə yolu ilə qiymətləndirildiyi mərhələdir. Burada ictimaiyyət layihə barədə məlumatlandırılır. Məsləhətləşmə ictimaiyyətin rəylərini/narahatlıqlarını öyrənməyə, həmçinin layihənin işlənməsinin təsirinə məruz qalma ehtimalı olan insanları müəyyənləşdirməyə kömək edir. İctimai məsləhətləşmə ƏMSSTQ prosesini ətraf mühit və sosial problemlər və yarana biləcək digər ekoloji narahatlıqlar barədə məlumatla təmin edir. Mənfi və ya müsbət olmasından asılı olmayaraq, layihədən yarana biləcək bütün təsirlərin adekvat şəkildə aradan qaldırılmasını təmin etmək üçün ictimaiyyət və ya maraqlı tərəflərin töhfəsi olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

2-ci mərhələ: ƏMSSTQ/ƏMSİP

Prosesin ikinci mərhələsi sorğuların keçirilməsi və ƏMSSTQ hesabatının tərtib edilməsini ehtiva edir. Anket sorğuları, müsahibələr və s. vasitəsilə cəmiyyətlə məsləhətləşmələrin davamı olan sosial-iqtisadi sorğular kimi müxtəlif sorğular keçirilir. Toplanmış bütün məlumatlar daha sonra ƏMSSTQ hesabatının tərtib edilməsi üçün istifadə olunur. ƏMSSTQ hesabatında layihənin ətraf mühitə göstərə biləcəyi müsbət və mənfi təsirlər müəyyən edilir. Daha sonra müsbət təsirləri artırmaq və mənfi təsirləri minimuma endirmək və ya onların qarşısını almaq üçün görülməli tədbirlərlə bağlı təklif irəli sürmək üçün ƏMSİP hazırlanır. ƏMSSTQ və ƏMSİP hesabatları baxılması üçün Dünya Bankına təqdim olunur. Dünya Bankı hesabatların layihənin bütün təsirlərini adekvat şəkildə əhatə etdiyinə qane olduqdan sonra hesabatlar ictimai baxış üçün təqdim olunur.

3-cü mərhələ: İctimai baxış

Bu, bütün ictimai rəylərin və ətraf mühitlə bağlı məsələlərin həllini tapmasını təmin etmək üçün hazırlanmış ƏMSSTQ/ƏMSİP sənədinin nəzərdən keçirilməsini əhatə edir. Dünya Bankı tərəfindən baxıldıqdan sonra sənədlər maraqlı və təsirə məruz qalan tərəflər tərəfindən nəzərdən keçirilmək üçün strateji yerlərdə yayılır. Bu, 1-ci mərhələdə qaldırılan məsələlərin ƏMSSTQ-də adekvat şəkildə həll olunmasını təmin etməyə kömək edir. Avropa Ətraf Mühitə Agentliyi layihə ilə bağlı narahatlıq doğuran bütün ictimai məsələlərin ƏMSSTQ-də adekvat şəkildə həll olunduğundan əmin olduqda, müvafiq dövlət qurumu tərəfindən ekoloji ekspertiza rəyi verilir.

Yerli qanunvericilikdə nəzərdə tutulan proses Dünya Bankının tələblərinə uyğunlaşdırılır. Sonrakı məsləhətləşmələr bu layihə üçün işlənilib hazırlanmış Ətraf Mühitə və Sosial Məsələlər üzrə Öhdəlik Planında (ƏMSÖP) qeyd olunduğu kimi həyata keçiriləcək.

5.1 Skrininq qiymətləndirməsi

Skrining qiymətləndirməsində nəzərə alınan əsas aspektlər layihənin miqyası, fəaliyyətlərin xüsusiyyəti, ətraf mühitə və sosial sahəyə potensial təsirlər, maraqlı tərəflərin iştirakı və normativ-hüquqi konteksti ehtiva edir. Layihə ərazisi əsasən kənd və yarımşəhəra zonasını əhatə edir. Altlayihə 2 və 3-ün yaxınlığında icmalar vardır. Hava xətlərinin bəziləri mühafizə olunan ərazilərdən keçəcək.

İlkin yoxlama və layihə üzrə vacib olan əsas məlumatların toplanması üçün aşağıdakı metodologiya tətbiq olunub:

- Layihənin "AzərEnerji" ASC və Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən Azərbaycan qanunvericiliyinə, Dünya Bankı tərəfindən isə layihənin təsnifatı və lazım olan təsirin qiymətləndirilməsi səviyyəsi baxımından Dünya Bankının tələblərinə uyğun olaraq skriningi və təsnifləşdirilməsi.
- 2024-cü ilin əvvəlində "AzərEnerji" ASC-nin Energetika İnstitutu tərəfindən həyata keçirilən texniki-iqtisadi əsaslandırma zamanı təsirə məruz qalan əsas sahələr və potensial təsirlərin ilkin skriningi.
- 2024-cü ilin əvvəlində layihə əraziləri daxilində və onlara bitişik olan ərazilərdə ətraf mühitin ilkin vəziyyətinin ətraflı öyrənilməsi.

Bu hesabatda torpaqdan istifadə ilə bağlı dəyişikliklər, havaya atılmalar, sudan istifadə, səs-küy, cəmiyyətlə əlaqələrin pozulması və s. daxil olmaqla, lakin bununla məhdudlaşmayan, layihə ilə bağlı bir sıra potensial təsirlər müəyyən edilmişdir. Təsirləri aradan qaldırmaq üçün aşağıdakılar da daxil olmaqla, lakin bununla məhdudlaşmayaraq, təsirlərin azaldılması tədbirləri təklif edilmişdir:

- Mümkün olduqda, meşə massivlərində naqillərin ağacların üzərindən hündür məsafədən keçə bilməsi və ağacların kəsilməsini tələb etməməsi üçün hündür yerlərə dirəklərin yerləşdirilməsi;
- Yüksək gərginlikli elektrik verilişi xətlərinin mühafizə zonaları ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 10 iyun 2005-ci il tarixli, 103 nömrəli qərarının tələbləri ilə birlikdə külək nəticəsində keçiricinin maksimum məsafəsini nəzərə alaraq keçirici məsafələrinə dair EN 50341-1:2012 sayılı Avropa Standartı ilə müəyyən edilmiş qaydalar tətbiq ediləcək;
- Tikinti sahəsinin tələb olunan mütləq minimuma qədər məhdudlaşdırılması Buraya bütün tikinti sahələri və yollarının sərhədlərinin müəyyən edilməsi və işarələnməsi, habelə işçilərin icazə verilən sərhədlənmiş ərazilərdə qalmaları üçün təlimlər də daxil olacaq.
- Bütün tikinti texnikası və avadanlıqlarının hazırlanmış yollarda və tikinti sahələrində saxlanması və onlara bitişik sahələrə hərəkətin qadağan edilməsi, habelə mövcud yol şəbəkəsində nəqliyyatın idarə olunmasında icmanın effektiv iştirakı;
- Drenaj və eroziyaya nəzarət etməklə, qazıntıların və tullantıların idarə olunması üzrə müvafiq təcrübələri tətbiq etməklə tikinti zonalarından kənarda təsirlərin məhdudlaşdırılması;
- Məhsula və ya əmlaka dəyən zərərin əvəzinin operativ şəkildə ödənilməsinin təmin edilməsi;
- Yerli icmaların narahatlığı və onlara dəyən zərəri minimuma endirmək üçün tikinti işçilərinin düşərgələri və mal-materialların saxlanma sahələrinin yerləşdirilməsi və istismarı;
- Mümkün qədər yerdəyişmənin qarşısını almaq üçün hava xətlərinin istiqamətləndirilməsi;
- Hava xətlərinin quşları mühafizə qurğularının təmin edilməsi və yırtıcılar kimi iri quşlar üçün qonma yerlərinin (izolyatorlar arası məsafə və s.) nəzərə alınması ilə bağlı qabaqcıl beynəlxalq təcrübənin tətbiqi ilə quşlarla toqquşma və elektrik cərəyanı vurmasının minimuma endirilməsi şəkildə layihələndirilməsi.

Layihə komponentlərinin ətraf mühit və sosial kateqoriyasını qiymətləndirmək məqsədilə onların ehtimal olunan ekoloji və sosial aspektlərini qiymətləndirmək üçün layihənin spesifik xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılmış səciyyəvi skrininq matrisi istifadə edilmişdir. O, layihə komponentlərinin təsnifatını dəstəkləmək məqsədi ilə onların xüsusiyyətləri, yeri, həssaslığı və miqyasını əks etdirən xüsusi ekoloji və sosial meyarlara əsaslanır. Bu skrininq aşağıdakı cədvəldə ümumiləşdirilmişdir.

Kompleks yoxlama və təhlildən sonra müəyyən edilmişdir ki, təklif olunan təsirin azaldılması tədbirləri ilə adekvat şəkildə aradan qaldırıla bilməyən əhəmiyyətli ekoloji və sosial təsir potensialına görə layihə ƏMSSTQ meyarlarına tam cavab verir.

Cədvəl 5-1: Layihənin skriningi

[illegible]

Skrining elementi	Layihə komponentləri (altlayihələr)															
	Altlayihə 1				Altlayihə 2				Altlayihə 3				Altlayihə 4			
	Layihə fazası				Layihə fazası				Layihə fazası				Layihə fazası			
	Tikinti		İstismar		Tikinti		İstismar		Tikinti		İstismar		Tikinti		İstismar	
	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr
Layihədə bərpa olunmayan və ya çatışmayan təbii ehtiyatlardan istifadə ediləcəkmi?		X		X		X		X		X		X		X		X
Layihə havanın keyfiyyətinə əhəmiyyətli təsir göstərəcəkmi (toz səviyyəsi və ya hava çirkləndiricilərinin səviyyəsini artıracaqmı)?		X		X		X		X		X		X		X		X
Layihə çirkləndiricilərin yerə, səth sularına və ya yeraltı sulara atılması nəticəsində torpağın və ya suyun əhəmiyyətli dərəcədə çirklənməsi risklərinə səbəb olacaqmı?		X		X		X		X		X		X		X		X
Layihə səth su hövzələrinin dəyişməsinə, axıntı və eroziya nəticəsində suyun bulanıqlığının artmasına səbəb olacaqmı?		X		X		X		X		X		X		X		X
Layihə ekoloji xüsusiyyətlərinə görə vacib və ya həssas olan hər hansı digər ərazilərdə və ya onların ətrafında olan yer (məs. prioritet / kritik yaşayış mühitləri, bataqlıqlaşmış sahələr, çay yataqları, sahil zonası, dağlar, meşələr və ya meşəliklər) üçün risklərə səbəb olacaqmı?		X		X		X		X		X		X		X		X
Layihə bitki örtüyünün əhəmiyyətli itkisinə və/və ya yaşayış mühitinin parçalanmasına səbəb olacaqmı?		X		X		X		X		X		X		X		X

Skrining elementi	Layihə komponentləri (altlayihələr)															
	Altlayihə 1				Altlayihə 2				Altlayihə 3				Altlayihə 4			
	Layihə fazası				Layihə fazası				Layihə fazası				Layihə fazası			
	Tikinti		İstismar		Tikinti		İstismar		Tikinti		İstismar		Tikinti		İstismar	
	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr
Layihə qiymətli landşaftda əhəmiyyətli vizual dəyişikliklərə səbəb olacaqmı?		X		X		X		X		X		X		X		X
Layihə əhəmiyyətli miqdarda tullantıların əmələ gəlməsinə səbəb olacaqmı?	X			X		X		X		X		X		X		X
Layihə əhəmiyyətli miqdarda təhlükəli tullantıların (o cümlədən transformatorların polixlor bifenilləri) əmələ gəlməsinə səbəb olacaqmı?		X		X		X		X		X		X		X		X
Layihə səs-küyə və/və ya vibrasiyaya səbəb olacaqmı?	X			X	X			X	X			X	X			X
Layihə elektromaqnit şüalarının yayılmasına səbəb olacaqmı?		X		X		X		X		X		X		X		X
Layihə təhlükəli və partlayıcı maddələrin istifadəsini, saxlanması, idarə edilməsini, daşınmasını və ya istehsalını ehtiva edəcəkmı?		X		X		X		X		X		X		X		X
Layihə hər hansı daimi və/və ya müvəqqəti torpaq alınmasına səbəb olacaqmı?		X		X	X		X		X		X		X		X	
Layihə hər hansı fiziki yerdəyişməyə səbəb olacaqmı?		X		X		X		X		X		X		X		X
Layihə (demoqrafiya, ənənəvi həyat tərz, məşğulluq və s.-də) sosial dəyişikliklərlə nəticələnəcəkmı?	X			X		X		X		X		X		X		X
Layihə üçün yeni giriş-çıxış yol(lar)ı tələb ediləcəkmı?		X		X		X		X		X		X		X		X

Skrining elementi	Layihə komponentləri (altlayihələr)															
	Altlayihə 1				Altlayihə 2				Altlayihə 3				Altlayihə 4			
	Layihə fazası				Layihə fazası				Layihə fazası				Layihə fazası			
	Tikinti		İstismar		Tikinti		İstismar		Tikinti		İstismar		Tikinti		İstismar	
	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr	Bəli	Xeyr
Layihə təsirə məruz qalan ərazidə mövcud yol hərəkətinin/nəqliyyatın pozulmasına səbəb olacaqmı?		X		X		X		X		X		X		X		X
Layihə peşə və/və ya icmanın sağlamlığı və əməyinin təhlükəsizliyi ilə bağlı risklərə səbəb olacaqmı?	X			X		X		X		X		X		X		X
Layihə icmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi ilə bağlı mövcud risklərə dair yaxşılaşmaya səbəb olacaqmı?	X		X			X		X		X		X		X		X

5.2 İlkın Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi

Təklif olunan işləmələrin biofiziki və sosial mühitə təsirini qiymətləndirərkən layihənin müxtəlif aspektləri nəzərə alınmalıdır. Aşağıdakı cədvəldə həm Azərbaycan Hökuməti, həm də Bank tərəfindən maliyyələşdiriləcək komponentləri əhatə edən, sonrakı altlayihəyə aid ƏMSSTQ-lərdə həll ediləcək təklif olunan elektrik verilişi infrastrukturlarının (yarımstansiyalar və hava xətləri) genişləndirilməsi, tikintisi və istismarı ilə bağlı əsas ekoloji və sosial-iqtisadi aspektlər göstərilmişdir. Bu məsələlərin hər biri bu İlkın Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi sənədində daha ətraflı təsvir edilmişdir.

Cədvəl 5-2: Əsas ətraf mühit və sosial-iqtisadi aspektlər

Mövzu:	Əsas məsələlər/qeydlər
İqlimlə bağlı məsələlər	İqlim dəyişikliyinə qiymətləndirilməsi - tikinti zamanı istixana qazlarının əsas emissiya mənbələri. Layihə ilkin işlənilib hazırlanma mərhələsində olduğundan və layihənin tikinti mərhələsində İXQ-nin hesablanması üçün müvafiq texniki/layihələndirmə məlumatları hazırda mövcud olmadığından (məsələn, dirəklərin sayı, giriş-çıxış yolları, tikintidə daşınma və s.), İXQ emissiyalarının hesablanması hazırkı ƏMSSTQ-nin əhatə dairəsindən çıxarılmışdır. İqlim dəyişikliyinə davamlılığın qiymətləndirilməsi – layihələndirməyə daxil edilmiş tədbirlər vasitəsilə layihənin ekstremal hava hadisələrinə uyğunlaşdırılması.
Havanın keyfiyyəti	- Tikinti zamanı - uçan toz (nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti; hazırlıq işləri; torpaq işləri; giriş-çıxış yollarının, yarımstansiyaların və dirəklərin qurulması; üzlük işləri) və nəqliyyat vasitələrinin işlənməmiş qazları ilə əlaqədar havanın keyfiyyətinin dəyişməsi. Əhəmiyyətli olacağı gözlənilmədiyinə görə bunlar hazırkı ƏMSSTQ-nin əhatə dairəsindən çıxarılmışdır. - İstismar zamanı - əhəmiyyətli olacağı gözlənilmədiyinə görə hazırkı ƏMSSTQ-nin əhatə dairəsindən çıxarılmışdır.
Geologiya və torpaqlar	- Tikinti zamanı - Layihə üzrə tikinti ilə əlaqədar geoloji çöküntülərin pozulması; torpaqlar üçün risklər (çöküntülərin itirilməsi; eroziya; çirklənmə riski) - İstismar zamanı - Layihə ərazisi geoloji təhlükələrə (məsələn, eroziya, torpaq sürüşməsi və s.) həssas olmadığından əhəmiyyətli olacağı gözlənilmir və buna görə də, hazırkı ƏMSSTQ-nin əhatə dairəsindən çıxarılmışdır.
Su mühiti	- Tikinti zamanı - su mühiti üçün risk (qazıntı, çirklənmə riski, fiziki dəyişkənlik) - İstismar zamanı - yarımstansiyada çirklənmə riski (transformator yağlarının təsadüfən dağılması)
Səs-küy və vibrasiya	- Tikinti zamanı - sahənin təmizlənməsi, torpaq işləri, giriş-çıxış yollarının, yarımstansiya və dirəklərin qurulması, keçiricilərin bağlanması, eləcə də tikintidə nəqliyyatın hərəkəti nəticəsində yaranan səs-küy və/və ya vibrasiya - İstismar zamanı - "tac boşalması" səbəbindən istismarla bağlı səs-küy
Biomüxtəliflik və təbii irs	- Tikinti zamanı - biomüxtəlifliyə məruz qalanlara təsirlər (yaşayış yerlərinin, flora və faunanın itirilməsi, növlərin pozulması, meşə yanğınları riski, çirklənmə riski)

Mövzu:	Əsas məsələlər/qeydlər
	- İstismar zamanı – yaşayış mühitinin dəyişməsi və parçalanması, quş faunası üçün potensial risk (quşların toqquşması və elektrik cərəyanı vurməsi), çirkənlənmə riski
Landşaft	- Tikinti zamanı - az əhəmiyyət kəsb edən landşaftda müvəqqəti fiziki və vizual dəyişiklik olduğuna görə hazırkı ƏMSSTQ-nin əhatə dairəsindən çıxarılmışdır. - İstismar zamanı - yeni strukturların tikintisini ehtiva edəcək layihə elementləri üçün vizual aspektlərdə dəyişikliklər - əhəmiyyətli olacağı gözlənilmədiyinə görə hazırkı ƏMSSTQ-dən çıxarılmışdır.
Tullantılar	- İstismar zamanı - layihənin istismar müddəti ərzində tullantıların əmələ gəlməsinin çox az olacağı və layihənin istismar müddəti ərzində heç bir təhlükəli tullantı (məsələn, polixlor bifenillər) əmələ gəlməyəcəyinə görə əhəmiyyətli olacağı gözlənilmir. Buna görə də, hazırkı ƏMSSTQ-nin əhatə dairəsindən çıxarılmışdır.
Sosial-iqtisadi aspektlər	Layihənin həyata keçirildiyi müddətdə: - Müsbət təsirlər (milli/regional elektrik sisteminin təkmilləşdirilməsi, tikinti zamanı məşğulluq imkanları, yerli iqtisadiyyat və ticarət imkanları (tikinti zamanı yerli malların/meyvələrin/tərəvəzlərin işçilərə çatdırılması və satışı) - Elektrik veriliş xətlərinin trassasının keçdiyi kənd təsərrüfatı torpaqlarına müdaxilələr edilməsi fermerlər üçün iqtisadi itkilərə və kənd təsərrüfatı istehsalının azalmasına səbəb ola bilər.
Əmək və iş şərtləri	İşçilərə təsir (əmək standartları və iş şəraiti, o cümlədən əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizlik) Tikinti, təmir və istismar işləri zamanı işçilər üçün peşə təhlükələri baş verir (məs.): hündürlükdə iş, elektrik cərəyanı vurməsi, gərginlik altında olan elektrik cərəyanı xətləri ilə təmas
İcmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi	Tikintidə nəqliyyatın hərəkəti Layihənin həyata keçirilməsi zamanı insanların/yerli icmaların sağlamlığı, əməyinin təhlükəsizliyi və mühafizəsi Tikinti işləri Layihə üzrə tikinti zamanı insanların / yerli icmaların / işçilərin sağlamlığı, əməyinin təhlükəsizliyi və mühafizəsi
Torpağın alınması və dolanışığı	- Şəxsi aktivlərin müvəqqəti və ya daimi əldə edilməsi - məcburi iqtisadi yerdəyişmə, habelə torpağın (əkinə yararlı kənd təsərrüfatı torpaqları) istifadədən çıxarılması və istifadə hüququnun məhdudlaşdırılması.
Torpaqdan istifadə / torpaqdan istifadə təyinatının dəyişdirilməsi	- Tikinti zamanı - torpaqdan istifadənin dəyişdirilməsi, yaşayış mühitinin itirilməsi, torpaqların müvəqqəti və daimi istifadədən çıxarılması nəticəsində kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqların itirilməsi. - İstismar zamanı - ictimai təhlükəsizlik və layihənin təhlükəsiz istismarını təmin etmək üçün torpaqdan istifadənin məhdudlaşdırılması
Mədəni irs	- Tikinti zamanı - naməlum irs aktivlərinin (aşkar

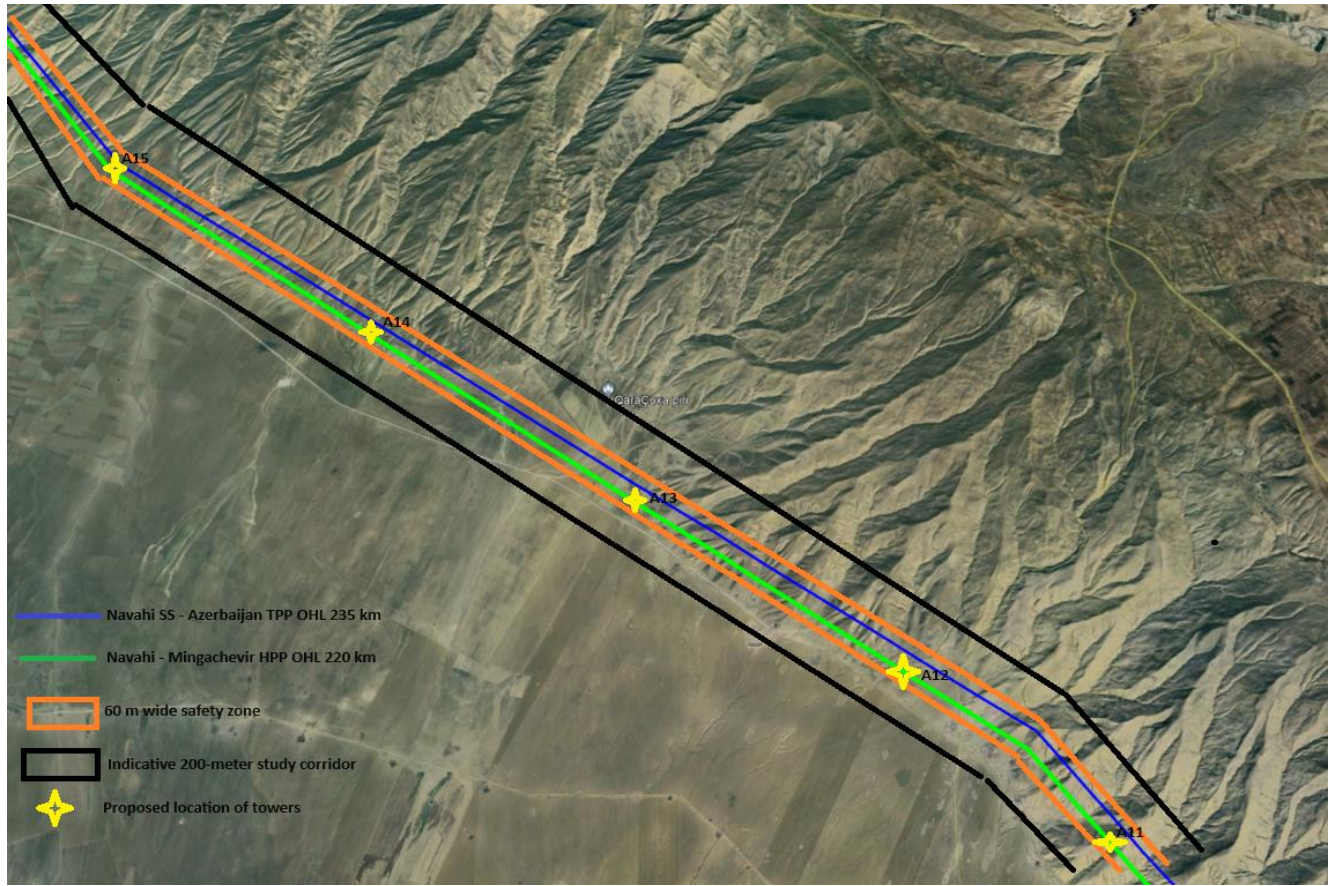
Mövzu:	Əsas məsələlər/qeydlər
	edilməmiş arxeoloji sahələr) qismən və ya tamamilə çıxarılması riski Girişin məhdudlaşdırılması - Nəvahi-Mingəçevir SES və Nəvahi-Azərbaycan İES hava xətlərinin tikintisi ilə əlaqədar Ağsu rayonundakı irs obyektinə, yəni Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksinə ictimaiyyətin girişinə müvəqqəti məhdudiyyət qoyulmuşdur.
Kumulyativ təsirlər	Əsas kumulyativ təsirlər - layihələrarası təsirlər - layihənin yaxınlığında oxşar növdə və miqyasda bir sıra digər layihələrin təsiri və layihənin özündə qarşılıqlı təsir.
Transsərhəd təsirlər	Layihə transsərhəd xarakterə malik deyil və layihə müddəti ərzində heç bir transsərhəd təsir olmayacağına görə hazırkı ƏMSSTQ-nin əhatə dairəsindən çıxarılmışdır.

5.3 Tədqiqat dəhlizi

5.3.1. Dəhlizin hərtərəfli ekoloji və sosial-iqtisadi tədqiqi metodologiyası

2024-cü ilin aprel-may ayları ərzində masaüstü araşdırma, daha sonra çöl tədqiqatı aparılmışdır. Ətraf mühitin vəziyyətini qiymətləndirmək üçün 200 metrlik dəhlizin şərtləri xarakterizə etmək və təsirləri qiymətləndirmək baxımından yetərli olduğu hesab edilmişdir.

Layihələndirmə prosesində 200 metrlik dəhliz elə seçilmişdir ki, dayaqların olduğu mövqelərdə onların indikativ mövqelərinə nisbətən kiçik dəyişikliklər təhlilin nəticələrində əhəmiyyətli fərqlər yaratmasın. Dəhlizin bir hissəsi boyunca tədqiqat sahəsi Şəkil 5-1-də təsvir edilmişdir. Xarici xətlər 200 metr enində dəhlizi, mavi xətlər binaların yerləşdirilməsinə icazə verilməyən 60 metrlik "təhlükəsizlik zonası"nı, yaşıl və mavi xətlər isə dirəklər və elektrik verilişi xətlərinin indikativ yerlərini göstərir.

Şəkil 5-1: 60 metrlik təhlükəsizlik zonasını göstərən 200 metrlik tədqiqat dəhlizinin səciyyəvi bölməsi

Biomüxtəlifliyin ilkin vəziyyətini daha geniş kontekstdə təqdim etmək üçün daha geniş ərazidə mövcud biomüxtəlifliyin vəziyyətini müəyyən etmək və layihənin dolayı təsirlərini qiymətləndirmək üçün səciyyəvi və kifayət qədər hesab olunan, elektrik verilişi xətləri boyunca 1000 m genişlikdə dəhlizdən (trassanın mərkəzi xəttindən 500 m məsafədə), o cümlədən Nəvahi yarımstansiyasının təklif olunan yerindən istifadə edilmişdir.

ƏMSSTQ Hesabatının məqsədləri üçün infrastruktur dəhlizi daxilində tədqiqat sahəsi (bu qiymətləndirmənin məqsədi üçün 100 metr enliyində dəhliz kimi müəyyən edilmişdir) cari əsas torpaq idarəçiliyi (məsələn, kənd təsərrüfatı torpaqları, meşələr, şəhər torpaqları və s.) birbaşa təsirləri və dəyişiklikləri nəzərə almaq üçün istifadə olunacaq. Bu zona Layihənin bilavasitə təsirinə məruz qalması gözlənilən, yəni elektrik verilişi xətlərinin tikintisi, istismarı və texniki qulluğu üçün müvəqqəti və/və ya daimi olaraq zəruri hesab olunan və əməliyyat zamanı hava elektrik xətlərinin texniki təhlükəsizliyini, insanların və ətraf mühitin mühafizəsini təmin etmək məqsədilə xüsusi torpaqdan istifadə qaydalarının müəyyən ediləcəyi torpaq sahələrinə əsaslanır.

Cədvəl 5-5 (5.5.1 İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatları) ƏMSSTQ-nin əhatə dairəsinin müəyyən edilməsi tədbirləri çərçivəsində tədqiqat ərazilərində ətraf mühit və sosial aspektlərin ilkin əhatə dairəsinin müəyyən edilməsi üçün nəzərdə tutulan müvafiq dəhlizləri təsvir edir.

5.4 Maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi mərhələsində "Azərenerji" ASC ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi prosesi üzrə məlumatlandırma aparmaq üçün aşağıdakı dövlət qurumları ilə əlaqə saxlamışdır:

- ƏMSSTQ-nin məzmunu və ƏMSSTQ üçün texniki tapşırığın müzakirəsi üçün ETSN-in Dövlət Ekoloji Ekspertiza Agentliyinə (DEEA) məktub ünvanlanmışdır
- DEEA sədrinin müavini və aidiyyəti işçilərlə görüş keçirilmiş, ƏMSSTQ-nin məzmunu və hava xətlərinin trassaları auditoriyaya təqdim olunmuş və qaldırılan məsələlər LİQ üzvləri tərəfindən müvafiq olaraq cavablandırılmışdır
- Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsinə (DTXK) layihənin əhatə etdiyi 8 hava xəttinin təklif olunan trassası boyunca torpaq mülkiyyətinin statusu ilə bağlı kadastr məlumatlarının təqdim edilməsi üçün məktubla müraciət edilmişdir.
- 1980-ci illərdə "Azərenerji" ASC-yə atom elektrik stansiyasının tikintisi üçün verilmiş köhnə sovet tipli torpaq hüququ sənədi əsasında "Nəvahi" yarımstansiyasının təyin olunmuş ərazisinə yeni formatda (milli) torpaq sahəsinə mülkiyyət hüququ sənədinin təqdim edilməsi müraciəti ilə Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsinə (DTXK) məktub göndərilmişdir.
- Layihə üzrə hava xətləri üçün tələb olunan məlumatların təqdim edilməsi üçün trassanı müzakirə etmək və prioritetləri müəyyənləşdirmək üçün DTXK-nin rəhbərliyi ilə görüş keçirilmişdir.
- Mədəniyyət Nazirliyi yanında Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidmətinin rəisinə hava xətlərinin nəzərdə tutulan trassaları üzrə mədəni irs obyektlərinə aid mövcud məlumatlar və onların siyahısının təqdim edilməsi üçün məktubla müraciət edilmişdir.
- "Azərenerji" layihənin əhatə etdiyi rayonlar üzrə dəmir yolu xətlərinin hava xətləri ilə kəsişməsi ilə bağlı texniki şərtlərin alınması üçün Strateji Obyektlərin Mühafizəsi Dövlət Agentliyinə müraciət etmişdir. Müvafiq texniki şərtlər Agentlik tərəfindən təmin edilmiş və hava xətlərinin layihələndirilməsində baxılması üçün layihələndirmə qrupuna ötürülmüşdür.
- "Azərenerji" layihənin əhatə etdiyi rayonlar üzrə dəmir yolu xətlərinin hava xətləri ilə kəsişməsi ilə bağlı texniki şərtlərin alınması üçün Strateji Obyektlərin Mühafizəsi Dövlət Agentliyinə müraciət etmişdir. Müvafiq texniki şərtlər Agentlik tərəfindən təmin edilmiş və hava xətlərinin layihələndirilməsində baxılması üçün layihələndirmə qrupuna ötürülmüşdür.
- "Azərenerji" layihənin əhatə etdiyi rayonlar üzrə hava xətlərinin çay və kanallar üzərindən keçməsi ilə bağlı texniki şərtlərin alınması üçün Strateji Obyektlərin Mühafizəsi Dövlət Agentliyinə müraciət etmişdir. Müvafiq texniki şərtlər Agentlik tərəfindən təmin edilmiş və hava xətlərinin layihələndirilməsində baxılması üçün layihələndirmə qrupuna ötürülmüşdür.
- "Azərenerji" ASC layihənin əhatə etdiyi rayonlar üzrə dəmir yolu xətlərinin hava xətləri ilə kəsişməsi ilə bağlı texniki şərtlərin alınması üçün "Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC-yə müraciət etmişdir. Müvafiq texniki şərtlər "Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC tərəfindən təmin edilmiş və hava xətlərinin layihələndirilməsində baxılması üçün layihələndirmə qrupuna ötürülmüşdür.
- "Azərenerji" layihənin əhatə olunduğu regionlar üzrə neft və qaz boru kəmərlərinin hava xətləri ilə kəsişməsi üçün texniki şərtlərin alınması ilə bağlı SOCAR-a müraciət etmişdir. Müvafiq texniki şərtlər SOCAR tərəfindən təmin edilmiş və hava xətlərinin layihələndirilməsində baxılması üçün layihələndirmə qrupuna ötürülmüşdür.
- "Azərenerji" ASC layihənin əhatə olunduğu regionlar üzrə neft və qaz boru kəmərlərinin hava xətləri ilə kəsişməsi üçün texniki şərtlərin alınması ilə bağlı BP-yə müraciət etmişdir. Müvafiq texniki şərtlər BP tərəfindən təmin edilmiş və hava xətlərinin layihələndirilməsində baxılması üçün layihələndirmə qrupuna ötürülmüşdür.

- Nəvahi yarımstansiyası/əlaqədar hava xətlərinin tikintisi ilə bağlı məlumatlandırma və narahatlıq doğuran məsələlərin müzakirəsi və ilkin məlumatların toplanması məqsədilə Nəvahi kənd bələdiyyəsinin sədri ilə görüş keçirilmişdir.

"Layihə" çərçivəsində maraqlı tərəfindən ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi də daxil olmaqla üst-üstə düşən məqsədlərinə çatmaq üçün fərqli səviyyəli iştirak yönümlü tədbirlər həyata keçirilib. Milli ƏMTQ və Torpaqların satın alınması tələblərinə uyğun olaraq Layihənin Azərbaycan Hökuməti ilə bağlı aspektlərində iştirak həm AzH, həm də AZURE komponentləri üçün aktual olan bəzi sahələri əhatə edib. Belə ki, Hacıqabul rayonunun Nəvahi kəndi və Salyan rayonunda icmalarla dörd görüş keçirilib. Biləsuvar və Neftçala rayonlarında da görüşlər keçirilib. Hacıqabul rayonunda keçirilən görüş digər altlayihədən (ortaq bölmələr) olan kəndləri əhatə edib. Bu ortaq bölmələr ƏMTQ və torpağın satın alınması məqsədləri ilə yanaşı, təsir və ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı aktual olan məsələləri də əhatə edir.

Azure Layihəsinin əhatə etdiyi kənd bələdiyyələri və Ağsu, Göyçay, Yevlax, Ağdaş, Şamaxı, İsmayilli rayonu və Mingəçevirin şəhərinin icra hakimiyyətinin nümayəndələrinin, habelə AZURE layihəsi üçün ƏMSSTQ-nin hazırlanması üzərində işləyən "İqlim Ltd."nin iştirak etdiyi onlayn görüşlər keçirilib. İştirakçılardan əsas demoqrafik məlumatlar, o cümlədən əsas sosial-iqtisadi məlumatlar toplanmışdır. İştirakçılarla hər bir kənddə həssaslıq problemi, milli prosedurlara və yerli mülahizələrə əsasən həssaslığın müəyyən edilməsi meyarları və hər kənddə yaşayan həssas insanların sayı ilə bağlı kiçik müzakirələr aparılmışdır.

Yerli icmalarla birbaşa əlaqənin qurulması baxımından ünsiyyət çox məhdud xarakterə malik olmuşdur. Tətbiq olunan metod geodezist qrupunun (topoqrafik araşdırma) HX-lərin trassasını izləməsindən ibarət olub. Onlar ərazilərin fotoşəkillərini çəkib və torpaq sahibləri ilə müəyyən ünsiyyət qurublar. Bununla belə, təsirə məruz qalmış icmalarla təfərrüatlı və ya istiqamətli qarşılıqlı əlaqə qurulmamışdır.

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatı DEEA və MN-ə təqdim edilmiş və onların tövsiyələri və rəyləri toplanaraq ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatında öz əksini tapmışdır. Xüsusən MN-nin müraciətinə əsasən, Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksindən təhlükəsiz məsafəni təmin etmək üçün Nəvahi-Mingəçevir hava xətlərinin trassası dəyişdirilmişdir. İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatının ETSN-ə açıqlanması həm də ilkin olaraq Şirvan Milli Parkı ərazisindən keçən Bankə-Nəvahi hava xəttinin istiqamətinin dəyişdirilməsi ilə nəticələnmişdir.

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsinin nəticələrinin açıqlanması və sonrakı məsləhətləşmələr başa çatdıqdan sonra aşağıdakı addımlar atılacaq:

- Bütün komponentlər üçün ƏMSSTQ üzrə əsas məsləhətləşmə mərhələsi;
- ƏMSSTQ üzrə məlumatların kompleks açıqlanması mərhələsi.

Bu, MTCP-də daha ətraflı şəkildə müzakirə olunur.

5.5 İlkin məlumatların toplanması

Layihənin həyata keçirildiyi regionlarda mövcud ilkin ekoloji və sosial şəraitin hərtərəfli başa düşülməsi təklif olunan altlayihələrin potensial təsirlərinin dəqiq müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi üçün

vacib ilkin şərtidir. İlkin şəraitin başa düşülməsi layihənin səbəb ola biləcəyi dəyişikliklərin ölçülməsinə imkan verir.

Əsas ekoloji və sosial məlumatların toplanması prosesi aşağıdakılara əsaslanır:

- Masaüstü tədqiqatlar (yəni, ətraf mühit üçün qanunla müəyyən edilmiş keyfiyyət standartları və emissiya həddi dəyərləri; mövcud ədəbiyyat, strateji/planlaşdırma sənədləri, statistika, məlumat bazaları və müxtəlif müvafiq təşkilatların hesabatları; həmçinin mövcud internet mənbələri və digər oxşar layihələr).
- Təsir zonasını (tədqiqat sahəsini) müəyyən etmək və yarımstansiyanın yerləşdiyi yerdə və hava xətlərinin dəhlizləri boyunca tələb olunan əlavə məlumatların (məsələn, biomüxtəlifliyin tədqiqi; landşaftın qiymətləndirilməsi; torpaqdan istifadənin müşahidəsi və s.) toplanması, eləcə də mühəndis layihələndirmə məqsədləri üçün aparılan müxtəlif çöl tədqiqatlarından faydalanmaq üçün sahəyə baxış və müşahidələr.
- Layihənin keçdiyi kəndlərin bələdiyyələri və icra hakimiyyəti nümayəndələri ilə müntəzəm kommunikasiyalar, müxtəlif QHT-lərin və müxtəlif sosial təbəqələrin nümayəndələrinin iştirakı ilə rayon və kənd səviyyələrində Layihə icması ilə məsləhətləşmələr.

5.5.1 İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatları

Tədqiqat sahələrində müvafiq ilkin ekoloji və sosial vəziyyəti müəyyən etmək üçün ƏMSSTQ və ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi zamanı aşağıdakı cədvəldə qeyd olunan tədqiqatlar aparılmışdır. Bu sorğuların əhatə dairəsi yuxarıda təsvir edilmiş topoqrafik tədqiqat qrupunun fəaliyyətinə əsasən aparılan masaüstü tədqiqat və ilkin çöl tədqiqatı vasitəsilə müəyyən edilmişdir. Çöl tədqiqatları 2024-cü ilin aprel ayında aparılmışdır. Hər bir müvafiq mövzu üzrə sorğulardan əldə edilən nəticələr bu ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatının müvafiq bölmələrində təqdim olunur.

Cədvəl 5-5: İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatlarının nəticələri

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatı	Məqsəd və əhatə dairəsi
Havanın keyfiyyəti	Havaya atılmaların əsas mənbələri elektrik verilişi xətlərinin ox xəttindən 200 m məsafədə və yarımstansiyanın təklif olunan yerinin ətrafında 200 m məsafədə - havanın keyfiyyəti ilə bağlı ilkin vəziyyətin göstəricisini əldə etmək üçün müşahidə edilmişdir. Tədqiqat sahəsində və ya daha geniş bölgədə atmosfer havasının keyfiyyətinin ölçülməsi aparılmır. Havanın əsas çirklənmə mənbəyi nəqliyyat şəbəkəsidir. Ətraf mühitdə havanın mövsümi çirklənməsinin digər mənbələri istilik mövsümündə (Mingəçevir şəhərində) və kənd təsərrüfatı fəaliyyətləri nəticəsində atmosfərə atılmalardan ibarətdir. Ərazidə əhəmiyyətli sənaye obyektləri yoxdur. Ərazidə sıx məskunlaşma yoxdur və əsasən kənd xüsusiyyətinə malikdir və təklif olunan 330 kV-luq hava xətlərinin Nəvahi-dən Mingəçevir SES-ə və Nəvahi-Azərbaycan İES-ə qədər olan hissələri istisna

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatı	Məqsəd və əhatə dairəsi
	olmaqla (altlayihə 1.2) Mingəçevirdə havanın keyfiyyətinin pisləşə biləcəyi şəhər zonaları xüsusi hallarda ətraf mühitin limit dəyərlərini aşır.
Geoloji və su mühiti	Yarımstansiyanın təklif olunan yeri də daxil olmaqla, elektrik verilişi xətləri boyunca 500 m genişlikdə dəhliz daxilində geoloji mühit (trassanın mərkəzi xəttindən 250 m məsafədə) müşahidə edilmişdir. Düzənliyin səthini neosen və antropogen çöküntülər əhatə edir. Layihə ərazisi boz-qəhvəyi, boz-çəmən, şoran torpaqlardan ibarətdir. Tədqiqat aparılan ərazidə bütövlükdə relyef geoloji təhlükələr (sürüşmə və torpaq sürüşməsi, eroziya) baş vermir və sabit hesab olunur. Sahə ilə bağlı spesifik məsələlər yarana bilər, lakin layihənin işlənilib hazırlanması mərhələsində bunlar nəzərə alınmamışdır. Layihə sahəsində və hava xətləri trassalarında aparılan vizual yoxlamalar zamanı tədqiqatların aparıldığı ilin dövrlərində (fevral-aprel) qrunut sularının səviyyəsinin gözlənilən həddə olduğu aşkar olunmuşdur. Layihənin təsirinə məruz qalacaq, artıq məlum olan böyük su hövzələrindən əlavə, axın xüsusiyyəti ilə (davamlı və ya aralıq) birgə daha kiçik su axınları qeydə alınmışdır.
Səs-küy	Səs-küyün ilkin vəziyyətini öyrənmək üçün yarımstansiyanın nəzərdə tutulan yeri (trassanın mərkəzi xəttindən 1000 m məsafədə) də daxil olmaqla, elektrik verilişi xətləri boyunca 2000 m genişlikdə dəhliz daxilində əsas səs-küy mənbələri müşahidə edilmişdir. Nə tədqiqat sahəsi daxilində, nə də daha geniş bölgədə ətraf mühitin səs-küyünün ölçülməsi aparılmır. Əsas səs-küy mənbəyi nəqliyyat şəbəkəsi, eləcə də kənd təsərrüfatı fəaliyyətləridir. Ərazidə əhəmiyyətli sənaye obyektləri yoxdur. Ərazidə sıx məskunlaşma yoxdur və əsasən kənd xüsusiyyətinə malikdir və nəzərdə tutulan 330 kV-luq hava xətlərinin Nəvahi-dən Mingəçevir SES-ə və Nəvahi-Azərbaycan İES-ə qədər olan hissələri istisna olmaqla (altlayihə 1.2) Mingəçevirdə şəhər səs-küyünün olduğu şəhər zonaları, çox güman ki, xüsusi hallarda ətrafdakı səs-küyün limit dəyərlərini aşır.
Torpaqdan istifadə / torpaq örtüyü	Torpaq örtüyü yarımstansiyanın nəzərdə tutulan yerləşmə yeri də daxil olmaqla, elektrik verilişi xətləri boyunca 1000 m enində dəhliz daxilində (trassanın mərkəzi xəttindən 500 m məsafədə) qiymətləndirilmişdir. Torpaq örtüyü "ArcGIS" proqram təminatında hər iki altlayihə üçün ayrıca hesablanmışdır. Bu ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatında torpaq örtüyü xəritəsi də işlənilib hazırlanmış və təqdim edilmişdir. Altlayihə 1-də torpaq örtüyündə kənd təsərrüfatı torpaqları (40 faiz) və qaraşoran örtüyü (30 faiz) üstünlük təşkil edir. Altlayihə 2 və altlayihə 3-də torpaq örtüyündə kənd təsərrüfatı torpaq örtüyü növləri və şəhər və sənaye sahələrinin kiçik faizi üstünlük təşkil edir. Yevlax inzibati rayonunda Tuqay meşələri mövcud olsa da, hava xətləri və hər

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatı	Məqsəd və əhatə dairəsi
	hansı digər əlaqədar infrastrukturular Tuqay meşələrinin əhatə etdiyi əraziləri zəbt etməyəcək.
Biomüxtəliflik və təbii irs	Biomüxtəlifliyin ilkin vəziyyətini daha geniş kontekstdə təqdim etmək üçün daha geniş ərazidə mövcud biomüxtəlifliyin vəziyyətini müəyyən etmək və layihənin dolayı təsirlərini qiymətləndirmək üçün səciyyəvi və kifayət qədər hesab olunan, elektrik verilişi xətləri boyunca 1000 m genişlikdə dəhlizdən (trassanın mərkəzi xəttindən 500 m məsafədə), o cümlədən Nəvahi yarımstansiyasının təklif olunan yerindən istifadə edilmişdir. İlkin vəziyyət masaüstü tədqiqatlardan əldə edilən məlumatlar, Azərbaycanın ekosistemlərinin xəritəsi və biomüxtəliflik sahəsində aparılan çöl tədqiqatlarına əsasən müəyyən edilmişdir. Bu ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabında təqdim olunan yaşayış yerləri və növlər haqqında məlumatların əksəriyyəti masaüstü tədqiqatlardan, kiçik hissəsi isə çöl müşahidələrindən əldə edilmişdir. Altlayihələr bitki örtüyü, flora və yaşayış mühitləri, habelə mühafizə olunan və təyin edilmiş ərazilərin (milli və ya beynəlxalq əhəmiyyətə malik) mövcudluğu nöqtəyi-nəzərindən ayrıca təhlil edilmişdir. Yaşayış mühitləri müxtəlif təsnifat sistemlərinə (EUNIS, Ramsar, CLC) uyğun olaraq müəyyən edilmişdir və ƏMSSTQ çərçivəsində ƏMSS 6-nın müddəalarına uyğun olaraq təsnifləndiriləcək. Yarımşəhra yaşayış mühitlərində yovşan (<i>Artemisia fragrans</i>) üstünlük təşkil edir, ya tək başına, ya da şoran ot (<i>Salsola</i> spp) və ya qırtıcla (<i>Bothriochloa</i>) birlikdə olur. Bu ərazidə daha səciyyəvi şəhra bitkilərinin ocaqlarına da rast gəlinir. Çöl bitkiləri 300-700 m arasında olan aran və dağətəyi ərazilərdə yaranır və əsasən meşəlik və kolluq ərazilərə antropogen təsirin nəticəsidir. Üstünlük təşkil edən növlər otlardır (<i>Bothriochloa</i> spp). <i>Bothriochloa ischaemum</i>/ <i>Glycyrrhiza glabra</i> aran çöllərində zəngin floristik icmalar inkişaf etmişdir. Dağətəyi yamaclarda <i>Bothriochloa ephemerosa</i> <i>Festuca sulcata</i> və <i>Stipa</i> spp kimi digər otlarla qarışır. Tikanlı kollar, xüsusən də yemişan (<i>Paliurus spina-christii</i>) səciyyəvidir. Bölgənin qərb hissəsində endemik şam ağacının (<i>Pinus eldarica</i>) kiçik hissələrinə rast gəlinir. Hazırda Layihə ərazisindəki kənd təsərrüfatı torpaqlarının təxminən 60%-i əkinçilik (pambıq, üzümlük, taxılçılıq, tərəvəzçilik) üçün istifadə olunur. Xeyli ərazi ev heyvanları üçün qış otlaqları kimi istifadə olunur. Sahilboyu meşələr layihənin təsir zonasından kənarda çay sahillərində və çaybasar ərazilərdə yerləşir. Yalanqoz (<i>Pterocarya pterocarpa</i>) xarakterik növdür, lakin digərləri arasında palıd (<i>Quercus longipes</i>) və ağ qovaq (<i>Populus alba</i>) vardır. Tuqay adlanan bu meşələr bütün Qafqazda təhlükə altındadır və yəqin ki, ən toxunulmaz qalan nümunələr Azərbaycanda Kür çayı boyunca tapılmışdır. Layihə ərazisinə Şirvan Milli Parkı və Türyançay Dövlət Təbiət Qoruğu daxildir. Daha geniş coğrafi ərazidə Ağçala və Mahmudçala bataqlıqları

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatı	Məqsəd və əhatə dairəsi
	(köçəri quşların məskənidir) da yerləşir. Layihə çərçivəsində bu ərazilərə birbaşa təsirlərin qarşısını almaq nəzərdə tutulub.
Landşaft	Azərbaycanda landşaftlar dağlıq və düzənlik növlərinə bölünür. Onların arasında bir sıra landşaft tipləri və yarım tipləri fərqləndirilir. Tədqiqat sahəsi daxilində üç landşaft növü müəyyən edilmişdir - yarımstansiyanın təklif olunan yeri də daxil olmaqla, elektrik verilişi xətləri boyunca 1000 m enində dəhliz (trassaların mərkəzi xəttinin 500 metrliyində): (i) aran yarımsəhra landşaftı; (ii) düzənliklərin quru-səhra landşaftı; (iii) aran və düzənliklərin yarımsəhra landşaftı. Bu landşaft tipləri onların görünüşü, matrisası və hissələri, əlaqəliliyi, eləcə də altlayihələrdə mövcudluğu baxımından təsvir edilmişdir.
Sosial-iqtisadi kontekst: Yaşayış məntəqələri	İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi məqsədilə ümumi sosial-iqtisadi qiymətləndirmə aparılmışdır. AzH tərəfindən maliyyələşdirilən Layihə ərazisinin əsas sosial-iqtisadi məlumatları, o cümlədən əsas demoqrafik məlumatları müxtəlif icma görüşləri və məsləhətləşmələr zamanı kənd səviyyəsində toplanmışdır. Azure Layihəsinin əhatə etdiyi icmaların əsas sosial-iqtisadi məlumatları, demoqrafik məlumatları və gender tərkibi, Azure layihəsinin əhatə etdiyi kəndlərdə həssaslıq meyarı və həssas insanların sayı bənzər şəkildə toplanmış və təhlil edilmişdir. ƏMSSTQ çərçivəsində sakinlərin ümumi həyat tərzini, dolanışqı təminatını, yaşayış yerini, kommunal infrastrukturun vəziyyətini, yol birləşmələrini, sosial obyektlərin mövcudluğunu və onlardan istifadəni, inzibati obyektləri və yerli həyat və bu insanların ehtiyaclarının/istəklərinin düzgün başa düşülməsini uğurla asanlaşdıracaq digər xüsusiyyətləri müəyyən etmək üçün tədqiqat sahəsi daxilində potensial təsirə məruz qalan bütün yaşayış məntəqələrinə, o cümlədən elektrik verilişi xətləri boyunca 1 000 m enində dəhlizə (200 metrlik HX dəhlizindən kənarda), yarımstansiyanın təklif olunan yerinə baş çəkiləcək və yerində müşahidə aparılacaq. Toplanmış məlumatlar müvafiq qaydada qeydə alınacaq və təhlil ediləcək. Hər bir kənd üzrə icra nümayəndəsindən kənd sakinləri haqqında toplanan məlumatlar kəndlərdə əhalinin həssas qruplarının müəyyən edilməsi üçün istifadə edilir. Şəhər yaşayış məntəqələri daha mürəkkəb obyektlərdir, lakin bu üsullar ayrı-ayrılıqda, lakin Mingəçevir şəhərinin təsirə məruz qalan hissələrinin bir neçə yerində tətbiq edilmişdir.
Sosial-iqtisadi kontekst: Yaşayış sahələri və digər əmlaklar	Layihənin Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisində topoqrafik qrupun tikinti üçün təklif olunan mövcud elektrik verilişi xətləri boyunca apardığı çöl tədqiqatları göstərmişdir ki, layihənin birbaşa təsirinə məruz qalacaq yaşayış obyektləri yoxdur.

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi tədqiqatı	Məqsəd və əhatə dairəsi
	Bununla belə, Azure komponentləri üçün müvafiq məlumatlar hələ də ƏMSSTQ və KFP çərçivəsində təsdiq edilməlidir. Hazırda əldə edilmiş məlumatlara əsasən, yaxınlıqdakı bütün yaşayış evləri və digər obyektlər xətlərdən, o cümlədən Nəvahi-Mingəçevir SES və Nəvahi-Azərbaycan İES-də (Altlayihə 2 və 3) 330 kV-luq hava xətlərindən ən azı 50 m ağlabatan məsafədədir ki, burada da hava xətlərinin trassası Mingəçevir şəhər zonasından təhlükəsiz məsafəni təmin edərək alternativ istiqamətə dəyişdirilmişdir.
Sosial-iqtisadi kontekst: Həssas əhali qrupları	Hava xətləri qeyri-yasayış sahələrindən keçir və təklif edilən HX-lərinə (vizual müşahidələr və GoogleEarth vasitəsilə aparılmış ölçmələr) ən yaxın yaşayış məntəqələri Elektrik verilişi xətlərinin müəyyən edilmiş təhlükəsizlik zonasına aid edilməyən məsafədə yerləşir. Həssas təsərrüfatlara təsirlərin qiymətləndirilməsi İlkin Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi hesabatına daxil edilməmişdir və bu, ƏMSSTQ-nin əhatə dairəsinə daxil ediləcək. Buna baxmayaraq, Azure layihəsinin əhatə etdiyi kəndlərdə həssaslıq meyarı və həssas insanların sayı haqqında əsas məlumatlar maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmələr və müzakirələr əsasında müəyyən edilmişdir.
Mədəni irs	Mədəni irs obyektlərinin müəyyən edilməsi mədəni əhəmiyyətə malik obyektlərin yerini göstərən ərazilərin siyahısını təqdim etmiş Mədəniyyət Nazirliyinin (MN) köməyi ilə həyata keçirilib. Ağsu rayonunda Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksinin olması Nəvahi yarımstansiyası ilə Mingəçevir SES arasında elektrik verilişi xətlərinin çəkilməsi zamanı müəyyən edilmişdir. Trassanın Muzey Kompleksinin ərazisindən keçməsinin qarşısını almaq üçün elektrik verilişi xətlərinin marşrutu ən yaxın məsafə 200 m olmaqla dəyişdiriləcək. Potensial risk ƏMSSTQ/ƏMSİP çərçivəsində əlavə olaraq qiymətləndiriləcək və ƏMSSTQ təsirə məruz qala biləcək hər hansı digər mədəni irsin (maddi və ya qeyri-maddi) müəyyən edilməsi məqsədilə mədəni irsin qiymətləndirilməsini əhatə edəcək. Görüləcək tədbirlərə MN yanında Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidmətindən məlumat almaq, habelə yalnız milli səviyyədə tanınmış əraziləri deyil, yerli icmalar üçün əhəmiyyətli olan yerləri müəyyən etmək üçün icmalarla məsləhətləşmələr daxildir.

5.6 Layihələndirmə və qərar qəbulətmə ilə qarşılıqlı əlaqə

Ətraf mühit və sosial sahəyə təsirin qiymətləndirilməsi və hərtərəfli layihələndirmə prosesi bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olur, hər ikisində ikitərəfli kommunikasiya vasitəsilə məlumatlandırma həyata keçirilir və layihənin müxtəlif müvafiq maraqlı tərəfləri ilə davamlı məsləhətləşmələr və müzakirələr aparılır. Ətraf mühit və sosial sahəyə təsirin qiymətləndirilməsi potensial (mənfi) təsirləri müəyyən edir ki, bu da potensial olaraq bu təsirlərin əhəmiyyətini azaltmaq və ya qarşısını almaq üçün layihələndirmənin təkmilləşdirilməsinə səbəb ola bilər. Bu sinergiya prosesi ətraf mühit və sosial sahəyə təsirin qiymətləndirməsindən əldə edilən fikirlərə/rəylərə əsaslanaraq layihənin ən erkən işlənilib hazırlanma

mərhələsindən başlayaraq layihələndirmə prosesi ilə qarşılıqlı əlaqədə olmuşdur. Bu cür yanaşma layihə üzrə üstünlük verilən seçimlərin, xüsusilə də elektrik verilişi xətlərinin dəhlizləri üçün seçilməsi prosesi çərçivəsində, ilkin ekoloji və sosial təkliflərlə layihələndirmə prosesinə töhfə verib və beləliklə təsirin qarşısının alınması üçün "layihələndirmə yolu ilə təsirlərin azaldılması" ehtiyat məqsədinə nail olunub. Layihənin qarşısı alına bilən mənfi ekoloji və sosial təsirlərə malik olan əsasda layihələndirilməsi ehtimalını azaltmaq üçün bu yanaşma növbəti mərhələlərdə də davam etdiriləcək. Sinergiya prosesi texniki layihələndirilməyə ƏMSSTQ və ƏMSİP üzrə tövsiyələri lazımı qaydada daxil etməyə imkan verir. ƏMSSTQ hesabatı həmçinin yerli resurs (işçi qüvvəsi) üçün məlumat əldə etməyə kömək edəcək.

5.7 Təsirlərin qiymətləndirilməsi və azaldılması

1-ci bölmədə təsvir olunduğu kimi, AZURE layihəsi çərçivəsində işlərin həcmi zavod, tikinti, quraşdırma, idarəetmə və məsləhət xidmətləri üçün 10 ayrı müqaviləni əhatə edən 3 komponentdən və 6 pakətdən ibarətdir. 6 paket 10 lotda qruplaşdırılmışdır. Paketlər Azərbaycanın 11 bölgəsində yerləşir. İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsinə baxış aşağıdakıları əhatə etmişdir:

- Nəzərdə tutulan 500/330 kV-luq yarımstansiya və elektrik verilişi xətlərinin yerləşdiyi ərazilərə baxış
- Sahəyə baxış zamanı iş yerlərinin həcmi və alt layihə komponentlərinin uzlaşdırılması ilə bağlı geniş mühəndis heyəti ilə müzakirələr
- Nəvahi YS-yə qoşulacaq yarımstansiyaların baş mühəndisləri ilə müzakirələr
- Layihə İnstitutu tərəfindən təqdim olunan layihə məlumatlarına baxış
- DB-nin beynəlxalq ətraf mühit mütəxəssislərinin peşəkar rəyi və təcrübəsi
- Ətraf mühitə təsir potensialı az olan alt layihə komponentlərinin çoxluğunu və oxşarlığını nəzərə alaraq ƏMSSTQ tədqiqatının metodologiyasının DB ilə razılaşdırılması.
- Ətraf mühit və sosial sahə üzrə mütəxəssislər də daxil olmaqla DB-nin layihə mütəxəssisləri ilə müzakirələr

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi təhlilinin ümumi nəticələri qısa şəkildə aşağıda ümumiləşdirilmişdir:

- Təklif olunan yeni 500/330 kV-luq yarımstansiya "Azərenerji" ASC-yə məxsus torpaq sahəsinin hüdudlarında yerləşir.
- Nəvahi YS ilə birləşdiriləcək yarımstansiyalarda təklif olunan genişləndirmələr mövcud yarımstansiya sahələrinin hüdudlarında yerləşir.
- Bütün mövcud yarımstansiya sahələri və təklif olunan Nəvahi yarımstansiyasının sahələri aşağı ekoloji dəyərlərə malik sənaye, şəhərətrafı və ya kənd əraziləri kimi təsvir edilə bilən yerlərdə yerləşir.
- Nəzərdə tutulan yeni 330 kV-luq xətlərin əhəmiyyətli hissəsi mövcud dəhlizlər boyunca çəkiləcək.
- Bankə-Nəvahi hava xətti "Azərenerji"-yə məxsus mövcud hava xətti ilə birlikdə Şirvan Təbiət Qoruğunun kənarlarını zəbt edəcək.
- Sahədə aparılan müşahidələrə və layihə institutu ilə aparılan müzakirələrə əsasən, ümumi layihənin təsiri asanlıqla azaldıla bilən mülayim müvəqqəti ekoloji təsirlərə səbəb olacağı ehtimal edilir.
- Ətraf mühitə ən ciddi potensial təsir Şirvan Təbiət Qoruğundan keçəcək Bankə-Nəvahi elektrik verilişi xəttinin tikintisi ilə bağlı olacaq.

- Azərbaycan İES/Mingəçevir SES-dən nəzərdə tutulan, uzunluğu 40 km-dən çox olan hava xətti arid-tağlı yüngül meşələrin və digər təbii ehtiyatların mühafizəsi və bərpası və dağətəyi ərazilərdə eroziya mərkəzlərinin lokallaşdırılması üçün yaradılmış Türyançay Dövlət Qoruğunun cənub sərhədi boyunca keçir. Yaşayış mühitinin tipi və coğrafi mövqeyini nəzərə alaraq, o, istər oturaq, istərsə də köçəri quş növləri üçün dəyərli ola bilər.
- Mingəçevir bəndinin aşağı axarında dolanan Kür çayının kənarı boyunca Tuqay meşələrinin olduğu məlumdur. Bu meşələr bütün Qafqazda təhlükə altındadır, yəqin ki, ən toxunulmaz qalan nümunələr Azərbaycanda Kür çayı boyunca tapılıb. *Yaşayış mühitinin tipi və coğrafi mövqeyini nəzərə alaraq, o, istər oturaq, istərsə də köçəri quş növləri üçün dəyərli ola bilər.*
- Hava xətlərinin qabaqcıl beynəlxalq sənaye standartlarına uyğun olaraq, quşları mühafizə qurğuları daxil edilməklə və elektrik cərəyanı vurması riskləri nəzərə alınmaqla layihələndirilməsi vacib olacaq.
- Bütün tikinti işçilərinin düşərgələri və mal-materialların saxlanma sahələri yerli icmalara təsirlərin və narahatlığın minimuma endirilməsi şəklində layihələndiriləcək.
- 330 kV-luq hava xətlərinin Nəvahi-Mingəçevir SES və Nəvahi-Azərbaycan İES-in (altlayihə 1.2) hissəsi yaşayış məntəqələrindən təhlükəsiz məsafədə olmaqla Mingəçevirin ucqar şəhər zonasından keçəcək və fiziki yerdəyişməyə səbəb olmayacaq.
- Layihə dayaqqların özülləri üçün torpağın alınmasına təkan verəcək, lakin fiziki yerdəyişmənin qarşısını almaq mümkündür.
- Layihə məşğulluq imkanlarının yaradılması, asfalt yolların salınmasına səbəb olacaq Nəvahi YS-in tikintisi hesabına Nəvahi kəndində yerli infrastrukturunu yaxşılaşdıracaq.
- Layihə bərpa olunan enerji mənbələrindən əldə edilən təmiz enerjinin olacağı, layihənin əhatə etdiyi ərazinin investisiya baxımından cəlbediciliyini artıracaq.

Azərbaycan Hökumətinin layihənin həyata keçirilməsini sürətləndirmək tələbinin olduğunu və Dünya Bankı ilə məsləhətləşmələr əsasında 330 kV-luq elektrik verilişi xətlərinin və 330 kV-luq yarımstansiyanın dövlət vəsaiti hesabına paralel maliyyələşdirmə şəklində satın alınmasını prioritet kimi müəyyən etdiyini və təklif olunan layihənin BYİB krediti ilə maliyyələşdiriləcəyini və layihənin yerdə qalan hissəsini əhatə etmək üçün istifadə ediləcəyini nəzərə alaraq Həm Azərbaycan Hökuməti, həm də Dünya Bankının maliyyələşdirdiyi hissələr üzrə fəaliyyətlər müvafiq milli qaydalara və DB-nin ƏMSÇ standartlarına uyğun olaraq həyata keçirilməlidir. Belə ki, Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən altlayihələr (500/330 kV-luq Nəvahi yarımstansiyasının 330 kV-luq tərəfi; Biləsuvar GES - Nəvahi YS hava xətti (90 km), Bankə GES - Nəvahi YS hava xətti (80), Nəvahi YS – Abşeron YS (65 km) üçün Azərbaycanın milli ekoloji qanunvericiliyinə uyğun olaraq Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Dövlət Ekoloji Ekspertiza Agentliyi tərəfindən təsdiq olunmaqla sahə üzrə iki ƏMSSTQ/ƏMSİP hazırlanacaq. "Azərenerji" ASC tərəfindən Hökumətin maliyyələşdirdiyi altlayihələrin sahə üzrə ƏMSSTQ/ƏMSİP-ləri üçün işlərə başlamazdan əvvəl görülməli tədbirlər üçün müstəqil ekoloji və sosial araşdırma aparılacaq.

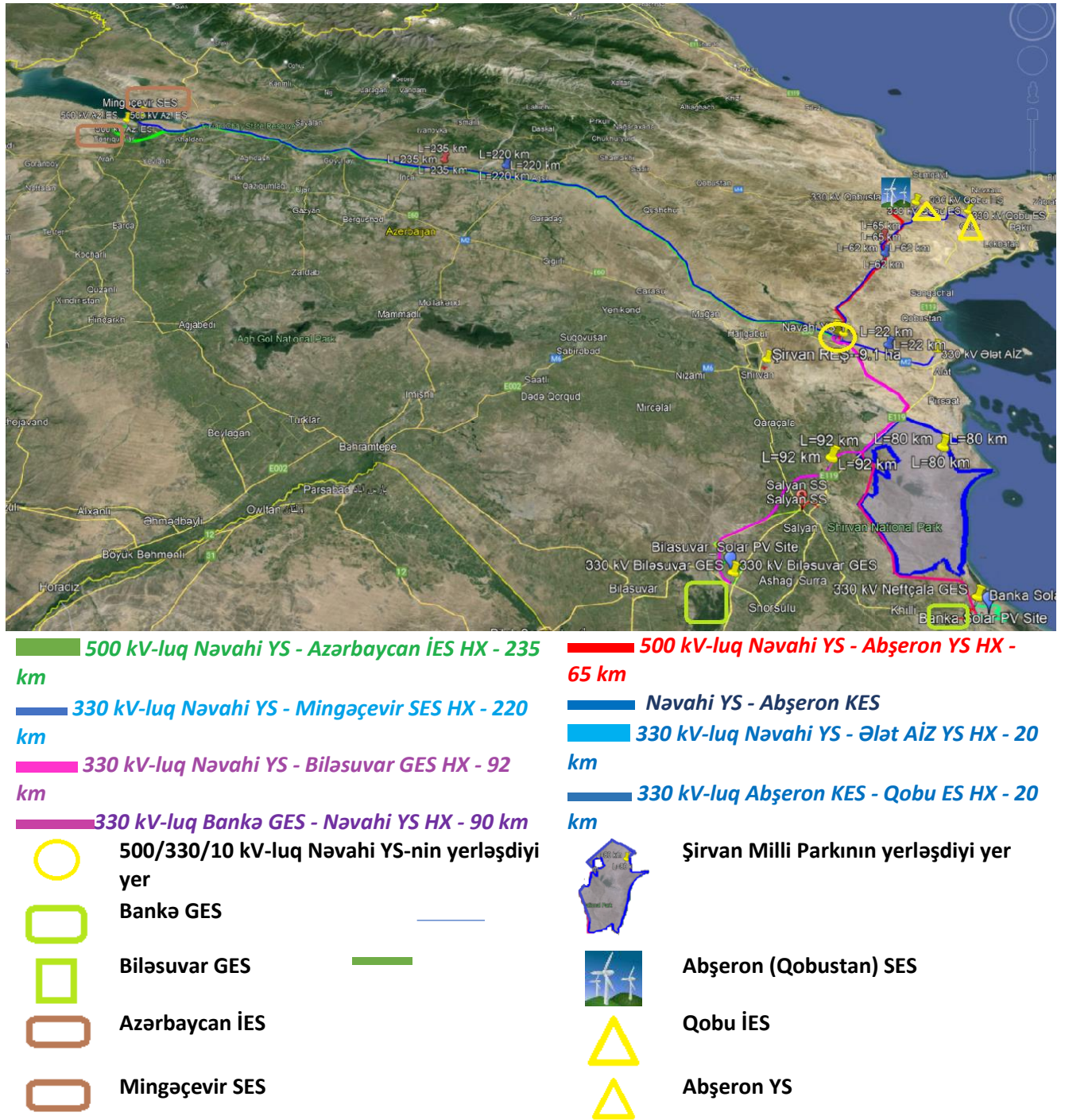
"Azərenerji" ASC Dünya Bankının Ətraf Mühit və Sosial Çərçivəsinə uyğun olaraq bu Bank tərəfindən maliyyələşdirilən altlayihələr üçün ayrıca ƏMSSTQ və ƏMSİP hazırlayacaq.

Bundan əlavə, Masdar tərəfindən Bankə, Biləsuvar və Abşeron rayonlarında günəş və külək elektrik stansiyalarının tikintisi və istismarı üçün ayrıca ƏMSSTQ sənədləri hazırlanacaq.

Əlaqədar layihələr üçün hazırlanmış ƏMSSTQ-lər arasında uyğunluğu təmin etmək üçün "Azərenerji"-nin LİQ-i bütün qiymətləndirmələrdə ardıcıl metodologiyaları, paylaşılan məlumatları və uzlaşdırılmış

məqsədləri birləşdirən uyğunlaşdırılmış yanaşma tətbiq edəcək. Bu, hər bir layihədə iştirak edən ƏMSSTQ qrupları arasında müntəzəm əlaqə və məlumat mübadiləsini asanlaşdıran mərkəzi koordinasiya çərçivəsinin yaradılmasını nəzərdə tutur. İlkin məlumatların toplanması, təsirin qiymətləndirilməsi meyarları və təsirin azaldılması tədbirlərini standartlaşdırmaqla komanda kumulyativ və sinergistik təsirlər haqqında vahid anlayış formalaşdırıla bilər. Bundan əlavə, maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi proseslərinin uyğunlaşdırılması şəffaflığı və etimadı gücləndirməklə, ictimaiyyətin narahatlıqları və rəylərinin bütün layihələrdə ardıcıl şəkildə həllini təmin edəcək. Müntəzəm birgə baxış sessiyaları və inteqrasiya olunmuş hesabat mexanizmləri ƏMSSTQ-lərin nəinki hərtərəfli fərdi sənədlər kimi qalmasını, həm də ardıcıl və vahid ətraf mühit və sosial idarəetmə strategiyasına birgə töhfə verməsini təmin edəcək.

Layihənin yerləşdiyi yerə görə təsirlər və təsirlərin azaldılması tədbirləri

Şəkil 5-2: Layihənin altlayihələrinin yerləşdiyi yer

Altlayihə 1: 500/330/10kV-luq Nəvahi yarımstansiyası

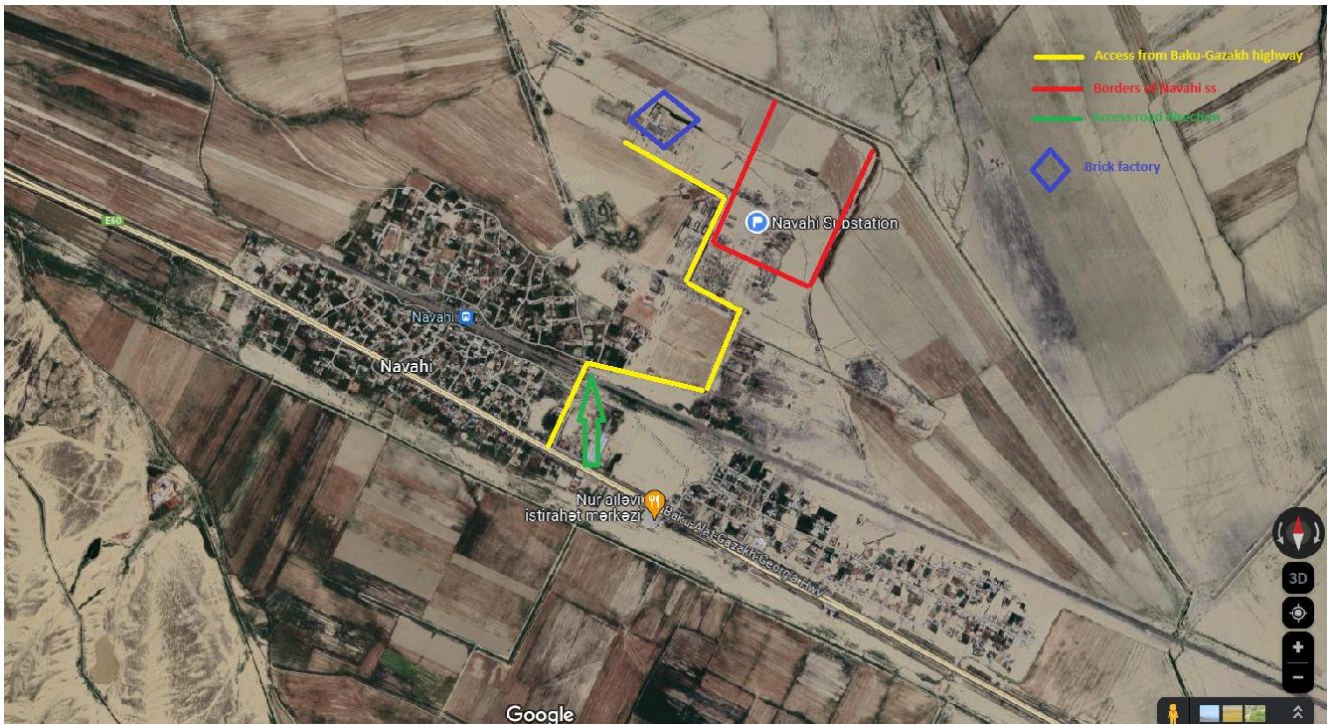
Bu altlayihədə "Azərenerji"yə məxsus torpaq sahəsinin hüdudlarında yeni yarımstansiyanın tikintisi nəzərdə tutulur. Sahə ekoloji dəyərləri aşağı olan kənd ərazisində yerləşir. Torpağın dəyərinə hər hansı təsir gözlənilmir.

Qiymətli ekoloji ərazilərə və ya tarixi/mədəni dəyərə malik ərazilərə heç bir müdaxilə yoxdur. Yarımstansiya sahəsinin yaxınlığında, yarımstansiyanın tikintisi və ya istismarı nəticəsində təsirə məruz qalacaq ekoloji cəhətdən həssas ərazilər və ya tarixi/mədəni abidələr də daxil olmaqla əhəmiyyətli həssas obyektlər yoxdur.

Digər kommunal xidmətlərə və nəqliyyatın hərəkətinə müdaxilə. Azərbaycan Hökumətinin qəbul etdiyi qaydalara əsasən, "Azərenerji"-nin tikintidən əvvəl dəmir yolları, avtomobil yolları, telekommunikasiya qurumlarından və zərurət olduqda elektrik ötürücü infrastrukturun tikintisinin təsirinə məruz qala biləcək aviasiya qurumlarından müvafiq icazə alması məcburidir. Yeni yarımstansiya "Azərenerji"-yə məxsus mövcud torpaq sahəsinin hüdudlarında tikiləcəyindən, digər kommunal xidmətlərə və nəqliyyatın hərəkətinə ciddi müdaxilə gözlənilmir.

Su drenaj rejimlərinə müdaxilə. "Azərenerji"-yə məxsus torpaq sahəsinin hüdudlarında yeni yarımstansiya infrastrukturunun tikintisi əraziyə daxil olan və ərazidən çıxan yağış sularının təbii axınında minimal dəyişikliklərin baş verəcəyi effektiv drenaj layihəsinin təmin edilməsini ehtiva edəcək. Drenaj giriş-çıkış yollarının və yaxınlıqdakı ərazilərin su altında qalmasının qarşısını almaq üçün yarımstansiyadan su axınının təyin olunmuş yerlərə aparılması şəklində layihələndiriləcək. Yağış sularının idarə edilməsi dövlət qurumlarının tələblərinə uyğun olmalıdır. Su drenaj rejimlərinə ciddi təsirlər gözlənilmir.

Giriş-çıkış yollarının salınması. Nəvahi yarımstansiyasından 500 metr məsafədə yerləşən kərpic zavoduna gedən və Ələt-Qazax-Gürcüstan sərhədi avtomobil yolundan ayrılan yol layihə sahəsinə giriş-çıkış yoludur. Ağır yük maşınlarının (yük nəqliyyat vasitələri, təchizat və ya iri qabarıqlı texnika və s.) sahəyə daxil olmasına imkan vermək üçün giriş-çıkış yoluna (təxminən 150 m) bütünlüklə asfalt örtüyünün döşənməsi lazım olacaq.

Şəkil 5-3: Nəvahi YS-in yerləşdiyi yer

Altlayihə 2: 500kV-luq elektrik verilişi xətləri və Altlayihə 3: 330kV-luq elektrik verilişi xətləri

Bu altlayihələrin hər ikisi üzrə işlər elektrik verilişi xətlərinin tikintisi və naqillərlə birgə dirəklərin/qüllələrin quraşdırılmasını əhatə edir. Bəzi bölmələrdə yeni xətlər "Azərenerji" tərəfindən idarə olunan mövcud elektrik verilişi xətlərinə paralel olaraq keçəcək. Xətlər yaşayış və qeyri-yaşayış ərazilərindən, kənd təsərrüfatı sahələrindən və gələcəkdə istifadə olunmayacaq çöl torpaqlardan keçir. Torpağın dəyərinə təsir olacağı gözlənilir, lakin ətraflı ƏMSSTQ prosesində təsdiqlənməlidir.

Qiymətli ekoloji ərazilərə müdaxilə gözlənilmir. Ətraf mühitə təsirin təfərrüatlı şəkildə nəzərdən keçirilməsi ƏMSSTQ çərçivəsində Layihənin təsir dairəsində mühafizə olunan ərazilərin və mühüm köçəri quş məskənlərinin mövcudluğun nəzərə alınması ilə aparılacaq.

Layihənin tarixi/mədəni dəyərə malik ərazilərə təsir etmək potensialı var. Təklif olunan trassa boyunca yerləşən mədəni irs əraziləri (Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksi və Qobustan palçıq vulkanları) də yerli ənənələri və tarixi qoruyub saxlamaq üçün qorunmalıdır. Digər mədəni irs obyektləri ilə bağlı potensial risklər ƏMSSTQ/ƏMSİP çərçivəsində əlavə olaraq qiymətləndiriləcək və ƏMSSTQ təsirə məruz qala biləcək hər hansı digər mədəni irsin (maddi və ya qeyri-maddi) müəyyən edilməsi məqsədilə mədəni irsin qiymətləndirilməsini əhatə edəcək. Görüləcək tədbirlərə MN yanında Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidmətindən məlumat almaq, habelə yalnız milli səviyyədə tanınmış əraziləri deyil, yerli icmalar üçün əhəmiyyətli olan yerləri müəyyən etmək üçün icmalarla məsləhətləşmələr daxildir.

Sosial və iqtisadi dəyərlərə təsir. 500 kV-luq HX-lərin tikintisinin əhəmiyyətli sosial və iqtisadi dəyəri olan müxtəlif ərazilərdən keçəcəyi gözlənilir ki, bu da diqqətli nəzərdən keçirilmə və idarəetmə tələb edir. Əsas narahatlıq doğuran sahələr kənd təsərrüfatı torpaqları, yaşayış icmaları və mədəni əhəmiyyətli ərazilərdir. Elektrik verilişi xəttinin trassası yerli ərzaq məhsullarının istehsalı və dolanışqı vasitələri üçün mühüm olan aqrar bölgələrdən keçir. Bu ərazilərə müdaxilə fermerlər üçün iqtisadi itkilərə və kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının azalmasına səbəb ola bilər. Bu təsirləri müəyyən etmək və qiymətləndirmək üçün hərtərəfli Sosial Təsirlərin Qiymətləndirilməsi (STQ) aparılacaq. Bu qiymətləndirmə çərçivəsində təsirə məruz qalmış icmalardan və digər müvafiq tərəflərdən məlumatlar toplamaq üçün maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmələr aparılacaq. Mənfi təsirləri minimuma endirmək və layihənin sosial-iqtisadi mühitə müsbət töhfə verməsini təmin etmək üçün marşrutun dəyişdirilməsi, kompensasiya və icmaya dəstək proqramları kimi təsir azaltma tədbirləri hazırlanacaq.

Digər kommunal xidmətlərə və nəqliyyatın hərəkətinə müdaxilə. Azərbaycan Hökumətinin qəbul etdiyi qaydalara əsasən, "Azərenerji"-nin tikintidən əvvəl dəmir yolları, avtomobil yolları, telekommunikasiya qurumlarından və zərurət olduqda elektrik paylayıcı infrastrukturun tikintisinin təsirinə məruz qala biləcək aviasiya qurumlarından müvafiq icazə alması məcburidir. Bununla belə, yeni xətlərin digər kommunal xidmətlər və nəqliyyata mövcud vəziyyətdən əlavə, hər hansı bir müdaxiləyə səbəb olacağı ehtimalı azdır.

Elektrik verilişi xətti dəmir yolu relsindən keçdikdə, dəmir yolları şöbəsiyindən icazə alınacaq. Yeni xətlər paylayıcı xətlər və dəmir yolları, mülki aviasiya və mülki müdafiə qurğuları arasında kifayət qədər məsafənin saxlanılması üçün müvafiq şəkildə planlaşdırılacaq və icra olunacaq. Paylayıcı xətlər hava limanlarının yanından keçdikdə, müəyyən edilmiş hündürlükdən yuxarı olan dirəklər/qüllələr daha asan görünmək üçün alternativ narıncı və ağ zolaqlarla boyanır və bu qüllələrin üstündə xəbərdarlıq işıqları yerləşdirilir.

Su drenaj rejimlərinə müdaxilə. Xətlər havada tikildiyi və yer səthinin bloklanması çox kiçik olan qüllə təməllərinin sahəsi ilə məhdudlaşdığı üçün drenaj rejimlərinə təsirlər cüzi olacaq. Drenajın təsirə məruz qaldığı nadir hallarda, axın təhlükəsiz zonalara yönləndiriləcək.

Giriş-çıxış yollarının salınması. Elektrik verilişi xətləri üçün giriş-çıxış yollarının tikintisinə ehtiyac olmayacaq. Qüllə yerlərinə maşın və avadanlıqların getməsi üçün giriş-çıxış yollarının təmizlənməsi və saxlanması. Mümkün olduqda, mövcud yollardan və cığırılardan istifadə ediləcək. Zərurət olduqda, giriş-çıxış yolları tikiləcək. Yolların qurulması açıq torpaq sahələrindən keçən cığırılarda yaradılmasını və ya buldozerlə yol açılmasını tələb edə bilər.

Təmir və xidmət işlərini yerinə yetirmək üçün nəqliyyat vasitələri və avadanlıqlarının elektrik qüllələrinin yerlərinə gəlməsi zəruri ola bilər.

İlkin tikintidə olduğu kimi, mövcud yollar və cığırılardan istifadə olunacaq; lakin bəzi hallarda müvəqqəti yollardan istifadə zəruri ola bilər. Təmir və xidmət əməliyyatları zamanı torpağa dəyən hər hansı zərər işlər tamamlandıqdan sonra aradan qaldırılacaq.

Altlayihə 4: Mövcud yarımstansiyalarda genişləndirmə işləri

Bütün hallarda altlayihələr mövcud yarımstansiyaların sərhədləri daxilində yeni genişləndirmə bölmələrinin quraşdırılmasını ehtiva edir.

Qiymətli ekoloji ərazilərə və ya tarixi / mədəni dəyəri olan sahələrə heç bir müdaxilə olmayacaq, buna görə də bu dəyərlərə heç bir təsir olmayacaq. Bütün genişləndirmə işləri və bölmələrin quraşdırılması mövcud yarımstansiyanın ərazisində həyata keçiriləcək.

Digər kommunal xidmətlərə və nəqliyyata heç bir təsir olmayacaq. Əksinə, xidmət xətlərinin cari vəziyyətindən qaynaqlanan hər hansı mövcud təsirlər bərpa işləri sayəsində azaldılacaq.

Bu altlayihələrin su drenajı rejimlərinə heç bir təsiri olmayacaq.

Bütün xətlər yarımstansiyaların mövcud giriş-çıxış yollarında olduğu üçün yeni giriş-çıxış yollarına ehtiyac olmayacaq.

Layihə planı ilə əlaqəli təsirlər və təsirin azaldılması tədbirləri**Altlayihə 1: 500/330kV-luq yarımstansiya**

500/330 kV-luq yarımstansiyanın tikintisi ətraf mühitin dayanıqlılığı üzrə ciddi prinsiplər əsasında həyata keçiriləcək və onun ekoloji təsirlərini minimuma endirmək üçün Mövcud Ən Yaxşı Üsullar (MƏYÜ) tətbiq ediləcək. Layihə sahəsinin yaxınlığındakı həssas ekosistemləri, yerli vəhşi təbiəti və təbii resursları müəyyən etmək və qorumaq üçün genişmiqyaslı ətraf mühit qiymətləndirmələri aparılacaq. Yerli bitki örtüyünün qorunmasına, su resurslarının idarə olunmasına və tikinti və istismar dövründə torpaq eroziyasının və çirklənmənin qarşısının alınmasına xüsusi diqqət yetiriləcək.

MƏYÜ-lərə riayət etməklə, yarımstansiyanın layihəsi yüksək ətraf mühit standartlarını təşviq edən qabaqcıl texnologiyalar və təcrübələri ehtiva edəcək. Buraya hava və səs-küy çirklənməsini minimuma endirmək üçün aşağı səs-küy və aşağı emissiyalı avadanlıqların istifadəsi, enerji səmərəliliyini artıran və istixana qazı emissiyalarını azaldan müasir izolyasiya və soyutma sistemləri daxildir. Bundan əlavə, tikinti fəaliyyətlərində modul əsaslı tikinti və tikinti materiallarının təkrar emalı kimi torpaqlara müdaxiləni və tullantıların yaranmasını azaldan metodlardan istifadə ediləcək.

Ətraf mühitlə bağlı normativ-hüquqi sənədlərə və standartlara uyğunluğu təmin etmək üçün ekoloji monitoring sistemləri quraşdırılacaq, bu da ətraf mühit parametrlərinin real vaxtda izlənməsinə və aşkar edilən hər hansı təsirlərin sürətlə aradan qaldırılmasına imkan verəcək. Bu ekoloji və MƏYÜ komponentlərini özündə birləşdirməklə, yarımstansiya layihəsi dayanıqlı inkişafı dəstəkləməyi, eyni zamanda elektrik şəbəkəsinin etibarlılığını və səmərəliliyini təmin etməyi hədəfləyir.

Çirkləndirici materialların sızması. Yarımstansiya altlayihəsindən qaynaqlanan əsas potensial çirkləndirici material mənbəyi yarımstansiya drenaj sistemi vasitəsilə ya birbaşa, ya da dolaylı yolla torpağa və yeraltı sulara daxil olan yarımstansiya transformatorlarından yağ sızmasıdır. Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq heç bir PXB (polixlorlaşdırılmış benefillər) yağları istifadə edilməsə də, alternativ yağlar da ətraf mühitə yayıldıqda torpaq və suyun keyfiyyətinə mənfi təsir göstərə bilər.

Transformatorların yağ ilə doldurulması avadanlıqlar ilkin olaraq quraşdırıldıqda baş verir. Düzgün izolyasiya xüsusiyyətlərinin qorunub saxlanması üçün dövrü olaraq yağın yenidən emalı və ya əvəz edilməsi tələb oluna bilər. Normal istismar şəraitində, kippəc və araqatlardan sızma vasitəsilə zamanla çox kiçik yağ itkiləri baş verə bilər. Digər tərəfdən, elektrik nasazlığı və ya qəza/yanğın ətraf mühitə daha irimiqyaslı yağ sızmasına səbəb ola bilər. Yeni yarımstansiyalarda transformatorlardan və ya digər yağla dolu avadanlıqlardan sızan yağı saxlamaq və sahədən çıxmasını təmin etmək üçün adekvat yağ tutucu sistemlər tələb olunur. Layihə çərçivəsindəki bütün yeni yarımstansiyalar üçün Elektrik və Elektronika Mühəndisləri İnstitutunun (IEEE) aşağıdakı Təlimatlarına riayət edilməlidir:

- IEEE Təlimatı № 1127-2013: IEEE-nin icma üçün məqbulluq və ətraf mühitə uyğunluq üçün elektrik yarımstansiyalarının layihələndirilməsi, tikintisi və istismarı üzrə Təlimatı
- IEEE Təlimatı № 980-12013: IEEE-nin Yarımstansiyalarda yağ sızmalarının lokallaşdırılması və ona nəzarətə dair Təlimatı.

Transformator yağı, həmçinin yarımstansiyalarda istifadə oluna biləcək sürtkü yağı, həlledicilər və yanacaq ehtiyatları bu məqsəd üçün nəzərdə tutulmuş beton və ya kərpic tikililərdə saxlanılmalıdır.

Sahədə eyni vaxtda ən çoxu təxminən 500 litr transformator yağı və 100 litr yanacaq və sürtkü yağı saxlanılacağı gözlənilir. Yağ/yanacaq saxlanılan tikili yaxşı havalandırılan, dam örtüyü olan, keçirici olmayan beton döşəməyə malik bir struktur olmalıdır. Giriş yoluna beton bənd quraşdırılmalıdır ki, yağ və ya yanacaq məhsulları qəza nəticəsində çəllək və ya çəndən sızdıqda, töküldükdə dayaz bir saxlama çəni yaratsın. Yağ və ya yanacaq yanğını ilə mübarizə üçün uyğun olan yangınsöndürmə balonları hər hansı yağ/yanacaq saxlama tikilisinin içərisində və xaricində yerləşdirilməlidir.

Yağ sızıntısının təmizlənməsi üçün nəzərdə tutulan materiallar (uducu bezlər, uducu dənəvər materiallar və s.) hər hansı yağ/yanacaq saxlama tikilində aydın şəkildə etikətlənmiş konteynerlərdə yerləşdirilməlidir. Yarımstansiya operatorları yaxşı təmizlik təcrübələri, o cümlədən yağ/yanacaq sızmalarının təmizlənməsi və çirkənlənmiş uducu materialların utilizasiyası barədə təlimdən keçməlidirlər.

Ətraf torpaq və su hövzələrinə heç bir qəbul edilməz təsir olmaması üçün maye tullantıların idarə olunması sistemləri quraşdırılacaq. Yarımstansiyanın drenaj sistemi mümkün subasmaların qarşısını almaq üçün diqqətlə layihələndirilməli və sahədən kənarda yerə axıdılmazdan əvvəl duru və qatı yağ separatoru vasitəsilə yönəldilməlidir.

Yuxarıda göstərilən tədbirlər həyata keçirildiyi halda yarımstansiyalardan çirkəndirici materialların sızması nəticəsində potensial təsirlər əhəmiyyətsiz olacaq.

Partlayış/yanğın təhlükələri. Müasir transformatorlar yağla soyudulan qurğulardır və bir transformatoru digərindən ayıran yanğın divarları (brandmauer) da daxil olmaqla yanğına nəzarət sistemləri ilə təchiz edilir. Bu tədbirlər transformatorların qızıb yanmasının qarşısını almağa və nadir hallarda yanğın baş verdikdə, yanğının qonşu transformatorlara yayılmamasına kömək edir.

Yarımstansiyaların layihələrinə IEEE-nin 979 nömrəli standartında (IEEE-nin "Yarımstansiyalar üçün yanğından mühafizə Təlimatı (2012).) göstərilən müasir yanğına nəzarət sistemləri daxil ediləcək. Yağla doldurulan transformatorlar və ya digər yağla doldurulan avadanlıqların istifadə olunduğu yerlərdə yağ və ya yanacaq yanğını ilə mübarizə üçün uyğun yangınsöndürmə balonları yerləşdirilməlidir. Yarımstansiya üçün yanğın hadisəsi üzrə fəaliyyət planı hazırlanacaq və əməkdaşlara yangınsöndürmə avadanlıqlarından istifadə qaydası və fəaliyyət planının icrası üzrə təlim veriləcək.

Səs-küy/Vibrasiya narahatlıqları. Yarımstansiyalarda quraşdırılan avadanlıqların əksəriyyəti statikdir və layihələndirilərkən səs səviyyəsinin həmişə icazə verilən hədlər daxilində olması təmin edilib. Bundan əlavə, tikiləcək yarımstansiya sahəsi yaşayış məntəqələrindən və digər səs-küyə həssas reseptorlardan kifayət qədər uzaq məsafədə yerləşdiyindən səs-küy təsirləri əhəmiyyətsiz olacaq.

Təklif olunan yeni 500/330 kV-luq yarımstansiya kənd ərazilərində, potensial həssas reseptorlardan kifayət qədər uzaqda yerləşir.

Altlayihə 2 və 3: 500 və 330 kV-luq elektrik verilişi xətləri

Layihə çərçivəsində təklif olunan bütün elektrik verilişi xətlərinin yeni trassalarının layihələndirilməsi beynəlxalq səviyyədə qəbul edilən layihələndirmə və təhlükəsizlik standartlarına uyğun olacaq. Bu, bütün elektrik verilişi infrastrukturuna münasibətdə icma təhlükəsizliyinin və əməliyyat səmərəliliyinin, həmçinin enerji ötürülməsinin yaxşılaşmasına səbəb olacaq.

Altlayihə 4: Mövcud yarımstansiyalarda genişləndirmə işləri

Mövcud yarımstansiyalardakı yeni hissələrin layihələndirilməsi mərhələsində ətraf mühit amillərinin nəzərə alınması layihələrin dayanıqlı və məsuliyyətli şəkildə hazırlanmasının təmin edilməsində mühüm rol oynayacaq. Layihələndirmə prosesi ətraf mühitə potensial təsirlərin minimuma endirilməsinə yönələn müxtəlif ekoloji təsir azaltma tədbirlərini ehtiva edəcək. Bu tədbirlər ətraf mühitin məsuliyyətli idarə olunması və resursların qorunmasını təşviq etmək üçün normativ tələblər, qabaqcıl sənaye təcrübələri və ekoloji standartlarla uzlaşır.

Yeni hissənin layihələndirilməsində enerji səmərəliliyi, resursların qorunması və "yaşıl tikinti" prinsipləri prioritetləşdiriləcək. Enerji səmərəliliyi yüksək olan avadanlıqlar, bərpa olunan enerjinin integrasiyası və passiv soyutma üsulları kimi dayanıqlı layihələndirmə xüsusiyyətləri ətraf mühitə təsiri azaltmaq və uzunmüddətli dayanıqlılığı təşviq etmək üçün nəzərdən keçiriləcək.

Yeni hissələrin heç bir səs-küy təsiri olmayacaq.

Tikinti fəaliyyətləri ilə əlaqəli təsirlər və təsir azaltma tədbirləri**Altlayihə 1: 500/330kV-luq yarımstansiya**

Eroziya və çöküntü ilə bağlı təhlükələr. Çox məhdud qazma işləri tələb olunacaq və bu, yarımstansiya sahəsində transformatorlar və yarımstansiya strukturları/paylayıcı qurğular və s. üçün torpağın çıxarılması və platformanın hazırlanması ilə məhdudlaşacaq. Məhdud qazıntı işləri və mövcud quru iqlim şəraiti tikinti fəaliyyətləri nəticəsində eroziya və çöküntü ilə bağlı potensial təsirlərin cüzi olacağını göstərir.

Eroziya və çöküntünü minimuma endirmək üçün tədbirlər müqavilə sənədlərinə daxil ediləcək. Bu tədbirlərə mövcud bitki örtüyünün və üst torpaq qatının çıxarılmasının minimuma endirilməsi, qazma işlərinin aparıldığı ərazilərin yenidən örtülməsi daxil olacaq. Tikinti zamanı pozulan üst qatı torpaq qazılan ərazinin səthinin bərpası üçün istifadə olunacaq. Bəhrəsiz və qayalıq material təyin olunmuş lisenziyalı tullantı sahələrinə atılacaq və ya uyğun olduqda doldurucu material kimi istifadə olunacaq.

Yaxınlıqdakı əmlaklar üçün narahatlıq. Tikinti zamanı yaxınlıqdakı əmlaklara potensial narahatlıq aşağıdakılardan ibarət olacaq:

- Tikinti işlərindən və materialları sahələrə daşıyan ağır tonnajlı nəqliyyat vasitələrindən gələn səs-küy və vibrasiya
- Qazıntı və materialların daşınması zamanı yaranan toz
- Tikinti qurğuları və ağır tonnajlı nəqliyyat vasitələrindən xaric olan işlənmiş qazlar səbəbindən hava çirklənməsi
- Qaynaq işləri zamanı yaranan qaz emissiyaları

Tikinti fəaliyyətləri mexaniki avadanlıqların müvəqqəti və dövri olaraq qısamüddətli istifadəsini ehtiva edəcək, işlərin əksəriyyəti əl əməyindən istifadə edilərək həyata keçiriləcək. Əsas səs-küy və toz yaranan fəaliyyətlər platforma hazırlığı üçün kiçik qazıntılar və materialların və avadanlıqların sahələrə vaxtaşırı daşınması ilə əlaqəli olacaq. Bu fəaliyyətlərdən yaranan səs-küy, toz narahatlığı və hava

çirklənməsinin yaxınlıqdakı icmalara potensial təsiri cüzi və ya az olacaq və vaxtaşırı meydana çıxacaq. Lakin, bu təsirləri minimuma endirmək üçün nümunəvi tikinti təcrübələri müqavilə sənədlərində göstərilməlidir.

Azərbaycan səs-küy standartlarına⁷ görə, yaşayış məntəqələrində gündüz saatlarında (07:00-23:00) maksimal icazə verilən səs-küy səviyyəsi 50 dB (A) və gecə saatlarında (23:00-07:00) isə 40 dB (A) təşkil edir. Bu altlayihələrin tikintisi zamanı platforma hazırlığı üçün qazıntılar və avadanlıqların sahələrə çatdırılması kimi səs-küylü tikinti fəaliyyətləri dövründə vaxtaşırı səs-küy monitorinqi (tikinti dövründə ən azı 4 dəfə) həyata keçiriləcək. Monitorinq nöqtələri tikinti sahəsindən 100 metrədən az məsafədə yerləşən ən yaxın yaşayış evinin fasadında yerləşdiriləcək. Əgər səs-küy monitorinqi zamanı icazə verilən standartdan yüksək səs-küy səviyyələri qeydə alınarsa və bu, layihənin tikinti fəaliyyəti ilə dəqiq əlaqələndirilərsə, podratçı əlavə səs-küy azaltma tədbirləri həyata keçirməlidir (məsələn, səs-küy standartına uyğunluğu təmin etmək üçün iş üsullarına düzəliş edilməsi və ya müvəqqəti səs-küy baryerlərinin yerləşdirilməsi).

Səs-küy üçün təsir azaltma tədbirlərinə aşağıdakılar daxil olmalıdır:

- Fəaliyyətlərin gündüz iş saatlarına təyin edilməsi
- Səs-küyü minimum səviyyədə saxlamaq üçün maşın və nəqliyyat vasitələrinə texniki qulluğun gücləndirilməsi

Toz/hava çirklənməsi üçün təsir azaltma tədbirlərinə aşağıdakılar daxil olmalıdır:

- Tikinti materiallarını daşıyan nəqliyyat vasitələrinin keçdiyi icmaların yaxınlığında tozu yatırmaq üçün döşənməmiş yollara su püskürdülməsi
- Tikinti materiallarını daşıyan nəqliyyat vasitələri örtülməlidir.
- Nəqliyyat vasitələri və tikinti avadanlıqlarına müntəzəm olaraq texniki xidmət göstərilməli və onlar saz vəziyyətdə saxlanılmalıdır
- Nəqliyyat vasitələri və tikinti avadanlıqları qanunvericilikdə müəyyən olunmuş emissiya standartlarına uyğun olmalıdır

Suyun keyfiyyətinə təsirlər. Tikinti zamanı yaranan tullantı suları sahə işçilərinin məişət tullantı sularından, yağ və digər sürtkü materiallarının sızması nəticəsində yaranan çirklənmədən, tikinti tullantılarının atılması və tikinti avadanlıqları və nəqliyyat vasitələrinin yuyulmasından yaranan tullantı sularından ibarət olacaq. Bu cür tullantı suları düzgün idarə olunmazsa, yaxınlıqdakı su obyektlərini, drenaj kanallarını və suvarma kanallarını çirkləndirə bilər.

Podratçılardan tikinti zamanı yaranan tullantı sularının yaxınlıqdakı drenaj kanallarına və suvarma kanallarına birbaşa daxil olmasının qarşısını almaq üçün tədbirlər həyata keçirmək tələb olunacaq. Bu tədbirlər aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

- Sahədə lazımi sanitariya şəraitinin, o cümlədən septik çənlər və süzdürücü quyular və ya təmizlənməmiş tullantı sularının yaxınlıqdakı su hövzələrinə axıdılmasına imkan verməyən alternativ sanitariya qurğularının təmin edilməsi
- Bərk məişət tullantılarının və tikinti tullantılarının toplanması və kənarlaşdırılması üçün uyğun sistemin təmin edilməsi

⁷Dövlət Ümumi Standartları və Tələbləri (DÜST) 17187, 8 iyul 2008-ci il tarixli, 796 nömrəli Prezident Fərmanı)

- Avadanlıqlara texniki qulluq, yanacaq doldurulması və onların yuyulması üçün bərk örtüklü sahələrin təmin edilməsi. Burada drenaj yağ və sürtkü yağı tutucuları vasitəsilə istiqamətləndirilərək, xarici drenaj kanallarına, ardınca çöküntü hovuzuna axıdılır.
- Tikinti avadanlıqları üçün yaxşı istismar və texniki baxım təcrübələrinin tətbiqi
- Yağ sızması üçün cavab planının hazırlanması

Yuxarıda göstərilən tədbirlərin düzgün tətbiqi tikinti zamanı suyun keyfiyyətinə potensial təsirlərin əhəmiyyətsiz olmasını təmin edəcək.

Kommunal xidmətlərə müdaxilə, giriş-çıxış yollarının bağlanması. Təklif olunan yeni yarımstansiya sahəsinə ictimai yollarla giriş-çıxış mümkündür və sahəyə tikinti ilə əlaqədar nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti minimal olacaq və vaxtaşırı baş verəcək. Podratçılardan lazım olduqda ictimaiyyətin və işçilərin hərəkətinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün nişanlar qoymaq və nəqliyyatın hərəkətini tənzimləmək tələb olunacaq. Podratçılardan tikinti müddətində ictimai və özəl obyektlərə mövcud giriş-çıxış yollarının saxlanılmasını təmin etmək tələb olunacaq.

İcmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi. Layihə fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsi zamanı layihənin təsirinə məruz qalan icmalara təsirin müəyyən edilməsi, mümkün qədər azaldılması və/və ya yüngülləşdirilməsi və daim nəzarətdə saxlanılması vacibdir. "Azərenerji" ASC layihənin təsirinə məruz qalmış icmalar üçün riskləri müəyyən etmək məqsədilə bütün fəaliyyətlər üzrə riskləri qiymətləndirməlidir. Bu, layihə ilə bağlı icma risklərinin qarşısını almaq üçün müvafiq nəzarət tədbirlərinin görülməsinə qərar verməyə kömək edəcək. İcma ilə bağlı təhlükələr layihə fəaliyyətlərinin layihə ilə əlaqədar yol hərəkətini və ya təhlükəli materialların saxlanmasını (sızıntı olduğu halda ərazidən kənara təsir edə bilər) əhatə etməsi kimi hallarda yaranabilir.

Əmək və iş şərtləri. Podratçı işçilərə və əməkdaşlara təhlükəsizlik eynəkləri, dəbilqələr, maskalar, çəkmələr, əlcəklər və s. kimi bütün zəruri təhlükəsizlik ləvazimatlarını təmin etməlidir. Elektrik cərəyanı vurması ilə bağlı təhlükənin qarşısını almaq üçün lazımi ehtiyat tədbirləri görülməlidir. İşçilərin və əhəlinin qorunması üçün nişan lövhələri, təhlükə işıqları/qırmızı işıqlar, hasarlama və işıqlar kimi tədbirlər təmin ediləcək. Podratçılardan tikinti işlərinə başlamazdan əvvəl İşçi Sağlamlığı və Təhlükəsizliyi Planını təsdiq üçün təqdim etmək tələb olunacaq. Bundan əlavə, podratçılardan işçilər üçün kifayət qədər sağlamlıq və təhlükəsizlik təlimi təmin etmək tələb olunacaq.

Layihə həm iş yerində, həm də işçilərlə yerli icma arasında qarşılıqlı əlaqələrdə cinsi istismar və zorakılıq və seksual qısnamanın (CİZ/SQ) qarşısının alınmasının və aradan qaldırılmasının vacibliyini qəbul edir.

Sıfır Tolerantlıq Siyasəti: Layihə hər hansı formada cinsi istismar və zorakılıq və seksual qısnamaya (CİZ/SQ) qarşı sıfır tolerantlıq siyasətini tətbiq edir. Bütün işçilər, vəzifələrindən asılı olmayaraq, bu siyasətə riayət etməlidirlər.

Təlim və Maarifləndirmə: Bütün işçilər üçün CİZ/SQ haqqında maarifləndirmə və onun qarşısının alınması mövzusunda icbari təlim proqramları keçiriləcək. Bu təlimlərdə CİZ/SQ davranışlarının ayırd edilməsi, nəticələrini anlamaq və hadisə barədə məlumat vermək qaydası əhatə olunacaq.

Şikayət mexanizmləri: CİZ/SQ hadisələri barədə məlumat vermək üçün işçilər üçün məxfi və əlçatan şikayət mexanizmi yaradılacaq. Bu mexanizm hadisə barədə şikayət edənlər üçün anonimliyi və qisasdan qorunmağı təmin edəcək.

Dəstək xidmətləri CİZ/SQ qurbanları məsləhət və hüquqi yardım daxil olmaqla dəstək xidmətlərinə çıxış əldə edəcəklər. Layihə zərər çəkmiş şəxslərə hərtərəfli dəstək göstərmək üçün yerli təşkilatlarla əməkdaşlıq edəcək.

Davranış Qaydaları: Məqbul davranışı və CİZ/SQ-nin nəticələrini təsvir edən aydın davranış qaydaları bütün işçilərə paylanılacaq. Bu Qaydalara riayət etmək işə qəbul üçün şərt olacaq.

İcma ilə qarşılıqlı əlaqə tədbirləri

İcmanın cəlb olunması: Layihənin CİZ/SQ siyasətləri və şikayət mexanizmləri barədə məlumat vermək üçün yerli icma ilə müntəzəm iş aparılacaq. İcma üzvləri layihə işçiləri ilə bağlı hər hansı CİZ/SQ hadisələrini bildirməyə təşviq ediləcək.

İşçi Davranışı Təlimi: İşçilər icma üzvləri ilə qarşılıqlı təmas zamanı məqbul hesab edilən davranışlar haqqında xüsusi təlim alacaqlar. Bu təlim hörmət, mədəni həssaslıq və peşəkar sərhədlərin qorunmasının vacibliyini vurğulayacaq.

Yerli hakimiyyət orqanları ilə əməkdaşlıq: Layihə, CİZ/SQ məsələlərini tez və effektiv həll etmək üçün yerli hakimiyyət orqanları və icma liderləri ilə sıx əməkdaşlıq edəcək. Həm işçilər, həm də icma üzvləri üçün təhlükəsiz mühit yaratmaq məqsədilə birgə səylər göstəriləcək.

Monitoring və qiymətləndirmə: Potensial məsələləri müəyyən etmək və düzəldici tədbirlər tətbiq etmək üçün CİZ/SQ risklərinin davamlı monitorinqi və qiymətləndirilməsi aparılacaq. Davamlı təkmilləşməni təmin etmək üçün icmanın rəyləri bu prosesə inteqrasiya ediləcək.

İctimaiyyətin maarifləndirilməsi kampaniyaları Layihə, CİZ/SQ haqqında icmanı maarifləndirmək, sıfır tolerantlıq mədəniyyətini təşviq etmək və bu cür davranışlara qarşı kollektiv fəaliyyətə təşviq etmək üçün ictimai maarifləndirmə kampaniyalarını dəstəkləyəcək.

Altlayihə 2 və 3: 500 və 330 kV-luq elektrik verilişi xətləri

Sosial təsirlər. ⁸500 kV və 330 kV hava xətləri üçün dayaqaların tikintisi və əlaqədar servitut məhdudiyyətlərinin təsirlənmiş icmalara əhəmiyyətli sosial təsirləri olacağı gözlənilir. Dayaqaların quraşdırılması üçün tələb olunan torpağın alınması bir çox yerli ailə üçün mühüm dolanışiq mənbəyi olan kənd təsərrüfatı torpaqlarının bir hissəsinin itirilməsinə səbəb ola bilər. Mövcud əkin sahələrinin azalması kənd təsərrüfatı məhsuldarlığının azalmasına və fermerlər üçün iqtisadi çətinliklərə səbəb ola bilər.

Bundan əlavə, hava xətlərinin ətrafında yaradılan servitut zonaları torpaq istifadəsinə məhdudiyyətlər qoya, tikinti işləri, ağac əkilməsi və bəzi kənd təsərrüfatı təcrübələri kimi fəaliyyətləri məhdudlaşdırı bilər. Bu məhdudiyyətlər icma inkişafı planlarını poza bilər, yerli bizneslərə mane ola bilər və sakinlərin ümumi həyat keyfiyyətinə təsir göstərə bilər. Yüksək gərginlikli elektrik xətlərinin görünüşü pozması və onlarla bağlı fərz edilən sağlamlıq riskləri səbəbindən, elektrik xəttinin yaxınlığındakı əmlakların

⁸ Servitut digər şəxsin torpağını konkret bir məhdud məqsəd üçün istifadə etmək hüququdur. Bu, torpaq üzərində mülkiyyət hüququ vermir.

dəyərləri də mənfi təsirə məruz qala bilər. Hüquqlar zəifləmədikdə və ya təsirə məruz qalmadıqda, kompensasiya ödənilmir. Bu, kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaq kimi qeydiyyatla alınan və istifadəyə dair cari və ya gələcək inkişaf etdirmə hüquqlarının təsirlənmədiyi torpaqlara şamil edilir. Lakin servitut qeydiyyatla alındıqda və bu, torpaq hüquqlarında məhdudiyyətlərə səbəb olduqda və dəyərin azalmasına gətirib çıxarırsa, kompensasiya ödənilməlidir.

Bu sosial təsirləri azaltmaq məqsədilə, təsirə məruz qalmış icmaların narahatlıqlarını və ehtiyaclarını anlamaq üçün maraqlı tərəflərlə geniş məsləhətləşmələri ehtiva edən hərtərəfli Sosial Təsirin Qiymətləndirilməsi (STQ) aparılacaq. Torpaq itkisi və dolanışq vasitələrinin ədalətli həlli üçün kompensasiya sxemləri hazırlanacaq. Bundan əlavə, layihə haqqında aydın məlumat vermək, yanlış təsəvvürləri aradan qaldırmaq və iş yerlərinin yaradılması və infrastrukturun təkmilləşdirilməsi kimi yerli faydalar üçün imkanları araşdırmaq üçün icmaların cəlb edilməsi proqramları yaradılacaq.

Torpağın alınması və servitut məhdudiyyətlərinin sosial təsirlərini proaktiv şəkildə idarə etməklə, layihə mənfi təsirləri minimuma endirmək və yerli icmalarla müsbət münasibətləri gücləndirmək məqsədi daşıyır.

Eroziya və çöküntü ilə bağlı təhlükələr. Layihə çərçivəsində, torpaq eroziyasına töhfə verə biləcək və su axarlarında çöküntü potensialına malik minimal qazıntı işləri olacaq. Qazıntılar əsasən aşağıdakılarla məhdudlaşacaq:

- təsir dəhlizində hər bir torşəkilli dayağın beton özülləri üçün dörd çuxurun perimetrinin qazılması

Dayaq özülləri üçün qazıntılar dayağın ayaqları ətrafında olan sahə ilə məhdudlaşacaq. 500 kV və 330 kV dayaqaların maksimum ayaq izi təxminən 20 m² olacağından, eroziya qüvvələrinə məruz qalacaq sahə məhduddur.

Mümkün qədər, dayaq/dirək yerlərinə giriş-çıxış üçün mövcud xəttin texniki xidmət yollarından istifadə olunacaq.

Dayaq/dirək özülləri üçün tələb olunan qazıntı işlərinin kiçik miqyası və ümumiyyətlə quru iqlim şəraitini nəzərə alaraq, nəzarətsiz eroziya və lil axını ilə əlaqəli təsirlər kiçik və ya əhəmiyyətsiz olacaq.

Eroziya və çöküntünü minimuma endirmək üçün tədbirlər müqavilə sənədlərinə daxil ediləcək. Bu tədbirlərə mövcud bitki örtüyünün və üst torpaq qatının çıxarılmasının minimuma endirilməsi, qazma işlərinin aparıldığı ərazilərin yenidən örtülməsi daxil olacaq. Tikinti zamanı pozulan üst qatı torpaq qazılan ərazinin səthinin bərpası üçün istifadə olunacaq. Bəhrəsiz və qayalıq material təyin olunmuş tullantı sahələrinə atılacaq və ya uyğun olduqda doldurucu material kimi istifadə olunacaq.

Yaxınlıqdakı əmlaklar üçün narahatlıq. Tikinti zamanı yaxınlıqdakı əmlaklara potensial narahatlıq aşağıdakılardan ibarət olacaq:

- Tikinti qurğusundan və materialları sahələrə daşıyan ağır tonnajlı nəqliyyat vasitələrindən gələn səs-küy və vibrasiya
- Qazıntı və materialların daşınması zamanı yaranan toz
- Tikinti qurğuları və ağır tonnajlı nəqliyyat vasitələrindən xaric olan işlənmiş qazlar səbəbindən hava çirklənməsi

- Qaynaq işləri zamanı yaranan qaz emissiyaları

Elektrik verilişi xətləri üçün tikinti fəaliyyətləri mexaniki avadanlıqların (məsələn, şnekli burov və mobil kran) müvəqqəti və vaxtaşırı istifadəsini ehtiva edəcək. Əsas səs-küy və toz yaranan fəaliyyətlər materialların və avadanlıqların sahələrə vaxtaşırı daşınması ilə əlaqəli olacaq. Bu fəaliyyətlərdən yaranan səs-küy, toz narahatlığı və hava çirklənməsinin yaxınlıqdakı icmalara potensial təsiri cüzi və ya az olacaq və vaxtaşırı meydana çıxacaq. Lakin, bu təsirləri minimuma endirmək üçün nümunəvi tikinti təcrübələri müqavilə sənədlərində göstərilməlidir.

Azərbaycan səs-küy standartlarına⁹ görə, yaşayış məntəqələrində gündüz saatlarında (07:00-23:00) maksimal icazə verilən səs-küy səviyyəsi 50 dB (A) və gecə saatlarında (23:00-07:00) isə 40 dB (A) təşkil edir. Bu altlayihələrin tikintisi zamanı çuxurların qazılması və mobil krandan istifadə kimi səs-küylü tikinti fəaliyyətləri dövründə vaxtaşırı səs-küy monitorinqi (tikinti dövründə ən azı 4 dəfə) həyata keçiriləcək. Monitorinq nöqtələri tikinti sahəsindən 100 metrədən az məsafədə yerləşən ən yaxın yaşayış evinin fasadında yerləşdiriləcək. Əgər səs-küy monitorinqi zamanı icazə verilən standartdan yüksək səs-küy səviyyələri qeydə alınarsa və bu, layihənin tikinti fəaliyyəti ilə dəqiq əlaqələndirilərsə, podratçı əlavə səs-küy azaltma tədbirləri həyata keçirməlidir (məsələn, səs-küy standartına uyğunluğu təmin etmək üçün iş üsullarına düzəliş edilməsi və ya müvəqqəti səs-küy baryerlərinin yerləşdirilməsi).

Səs-küy üçün təsir azaltma tədbirlərinə aşağıdakılar daxil olmalıdır:

- Fəaliyyətlərin gündüz iş saatlarına təyin edilməsi
- Səs-küyü minimum səviyyədə saxlamaq üçün maşın və nəqliyyat vasitələrinə texniki qulluğun gücləndirilməsi

Toz/hava çirklənməsi üçün təsir azaltma tədbirlərinə aşağıdakılar daxil olmalıdır:

- Tikinti materiallarını daşıyan nəqliyyat vasitələrinin keçdiyi icmaların yaxınlığında tozu yatırmaq üçün döşənməmiş yollara su püskürdülməsi
- Tikinti materiallarını daşıyan nəqliyyat vasitələri örtülməlidir.
- Nəqliyyat vasitələri və tikinti avadanlıqlarına müntəzəm olaraq texniki xidmət göstərilməli və onlar saz vəziyyətdə saxlanılmalıdır
- Nəqliyyat vasitələri və tikinti avadanlıqları qanunvericilikdə müəyyən olunmuş emissiya standartlarına uyğun olmalıdır

Suyun keyfiyyətinə təsirlər. Tikinti zamanı yaranan tullantı suları sahə işçilərinin məişət tullantı sularından, yağ və digər sürtkü materiallarının sızması nəticəsində yaranan çirklənmədən, tikinti tullantılarının atılması və tikinti avadanlıqları və nəqliyyat vasitələrinin yuyulmasından yaranan tullantı sularından ibarət olacaq. Bu cür tullantı suları düzgün idarə olunmazsa, yaxınlıqdakı su obyektlərini, drenaj kanallarını və suvarma kanallarını çirkləndirə bilər.

Podratçıdan tikinti zamanı yaranan tullantı sularının yaxınlıqdakı drenaj kanallarına və suvarma kanallarına birbaşa daxil olmasının qarşısını almaq üçün tədbirlər həyata keçirmək tələb olunacaq. Bu tədbirlər aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

⁹Dövlət Ümumi Standartları və Tələbləri (DÜST) 17187, 8 iyul 2008-ci il tarixli, 796 nömrəli Prezident Fərmanı)

- Sahədə lazımi sanitariya şəraitinin, o cümlədən səyyar tualetlər və ya təmizlənməmiş tullantı sularının yaxınlıqdakı su hövzələrinə axıdılmasına imkan verməyən alternativ sanitariya qurğularının təmin edilməsi
- Bərk məişət tullantılarının və tikinti tullantılarının toplanması və kənarlaşdırılması üçün uyğun sistemin təmin edilməsi
- Avadanlıqlara texniki qulluq, yanacaq doldurulması və onların yuyulması üçün bərk örtüklü sahələrin təmin edilməsi. Burada drenaj yağ və sürtkü yağı tutucuları vasitəsilə istiqamətləndirilərək, xarici drenaj kanallarına, ardınca çöküntü hovuzuna axıdılır.
- Tikinti avadanlıqları üçün yaxşı istismar və texniki baxım təcrübələrinin tətbiqi
- Yağ sızması üçün cavab planının hazırlanması

Yuxarıda göstərilən tədbirlərin düzgün tətbiqi tikinti zamanı suyun keyfiyyətinə potensial təsirlərin əhəmiyyətsiz olmasını təmin edəcək.

Kommunal xidmətlərə müdaxilə, giriş-çıxış yollarının bağlanması. Yeni dayaq/dirək və xətlərin quraşdırılması progressiv qaydada, bir yerdə tamamlandıqdan sonra digər yerdə həyata keçirilir və buna görə də, tikinti heyəti tərəfindən materialların yükləndiyi və boşaldıldığı yollarda hərəkətə maneə törədilməsi cüzi olacaq. Podratçılardan lazım olduqda ictimaiyyətin və işçilərin hərəkətinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün xəbərdarlıq nişanları qoymaq və nəqliyyatın hərəkətini tənzimləmək tələb olunacaq.

Əgər naqillərin çəkilməsi yollar və ya çaylar üzərində nəqliyyatın hərəkəti üçün potensial risk yaradırsa, həmin vaxtda piyada və nəqliyyat vasitələrinin (həmçinin naqillərin özlərinin) mümkün xəsarət və zədələrdən qorunması üçün körpücüklər inşa ediləcək. Podratçılardan tikinti müddətində ictimai və özəl obyektlərə mövcud giriş-çıxış yollarının saxlanılmasını təmin etmək tələb olunacaq.

Ətraf mühitin təfərrüatlı qiymətləndirilməsi ƏMSSTQ çərçivəsində Layihənin təsir dairəsində mühafizə olunan ərazilərin və mühüm köçəri quş məskənlərinin mövcudluğunun nəzərə alınması ilə aparılacaq.

Sağlamlıq və Əmək Təhlükəsizliyi. Tikinti işçiləri və ictimaiyyət tikinti zamanı baş verə biləcək potensial qəzalar nəticəsində bir sıra təhlükəsizlik riskləri ilə üzləşə bilər. Bunlara, digər məsələlərlə yanaşı, partlayışlar, dirəklərdən və binalardan yıxılma, təhlükəsiz olmayan enerji təchizatı və avadanlıqların sıradan çıxması daxildir. Potensial sağlamlıq risklərinə aşağıdakılar daxildir: qeyri-adekvat sanitariya şəraiti və əməkçi miqrantlardan cinsi yolla ötürülən xəstəliklər. Bu cür riskləri minimuma endirmək üçün "Azərenerji" podratçıların qanunvericilikdə elektrik enerjisi infrastrukturu ilə əlaqədar işçilərin və əhəlinin təhlükəsizliyi ilə bağlı nəzərdə tutulan tələblərə və digər beynəlxalq səviyyədə qəbul edilən təhlükəsizlik təlimatlarına riayət etmələrini təmin edəcək.

Əmək və iş şərtləri. Podratçı işçilərə və əməkdaşlara təhlükəsizlik eynəkləri, dəbilqələr, maskalar, çəkmələr və s. kimi bütün zəruri təhlükəsizlik ləvazimatlarını təmin etməlidir. Elektrik cərəyanı vurmaları ilə bağlı təhlükənin qarşısını almaq üçün lazımi ehtiyat tədbirləri görülməlidir. İşçilərin və əhəlinin qorunması üçün nişan lövhələri, təhlükə işıqları/qırmızı işıqlar, hasarlama və işıqlar kimi tədbirlər təmin ediləcək. Podratçılardan tikinti işlərinə başlamazdan əvvəl İşçi Sağlamlığı və Təhlükəsizliyi Planını təsdiq üçün təqdim etmək tələb olunacaq. Bundan əlavə, podratçılardan işçilər üçün kifayət qədər sağlamlıq və təhlükəsizlik təlimi təmin etmək tələb olunacaq.

Layihə həm iş yerində, həm də işçilərlə yerli icma arasında qarşılıqlı əlaqələrdə cinsi istismar və zorakılıq və seksual qısnamanın (CİZ/SQ) qarşısının alınmasının və aradan qaldırılmasının vacibliyini qəbul edir.

Sıfır Tolerantlıq Siyasəti: Layihə hər hansı formada cinsi istismar və zorakılıq və seksual qısnamaya (CİZ/SQ) qarşı sıfır tolerantlıq siyasətini tətbiq edir. Bütün işçilər, vəzifələrindən asılı olmayaraq, bu siyasətə riayət etməlidirlər.

Təlim və Maarifləndirmə: Bütün işçilər üçün CİZ/SQ haqqında maarifləndirmə və onun qarşısının alınması mövzusunda icbari təlim proqramları keçiriləcək. Bu təlimlərdə CİZ/SQ davranışlarının ayırd edilməsi, nəticələrini anlamaq və hadisə barədə məlumat vermək qaydası əhatə olunacaq.

Şikayət mexanizmləri: CİZ/SQ hadisələri barədə məlumat vermək üçün işçilər üçün məxfi və əlçatan şikayət mexanizmi yaradılacaq. Bu mexanizm hadisə barədə şikayət edənlər üçün anonimliyi və qisasdan qorunmağı təmin edəcək.

Dəstək xidmətləri CİZ/SQ qurbanları məsləhət və hüquqi yardım daxil olmaqla dəstək xidmətlərinə çıxış əldə edəcəklər. Layihə zərər çəkmiş şəxslərə hərtərəfli dəstək göstərmək üçün yerli təşkilatlarla əməkdaşlıq edəcək.

Davranış Qaydaları: Məqbul davranışı və CİZ/SQ-nin nəticələrini təsvir edən aydın davranış qaydaları bütün işçilərə paylanılacaq. Bu Qaydalara riayət etmək işə qəbul üçün şərt olacaq.

İcma ilə qarşılıqlı əlaqə tədbirləri

İcmanın cəlb olunması: Layihənin CİZ/SQ siyasətləri və şikayət mexanizmləri barədə məlumat vermək üçün yerli icma ilə müntəzəm iş aparılacaq. İcma üzvləri layihə işçiləri ilə bağlı hər hansı CİZ/SQ hadisələrini bildirməyə təşviq ediləcək.

İşçi Davranışı Təlimi: İşçilər icma üzvləri ilə qarşılıqlı təmas zamanı məqbul hesab edilən davranışlar haqqında xüsusi təlim alacaqlar. Bu təlim hörmət, mədəni həssaslıq və peşəkar sərhədlərin qorunmasının vacibliyini vurğulayacaq.

Yerli hakimiyyət orqanları ilə əməkdaşlıq: Layihə, CİZ/SQ məsələlərini tez və effektiv həll etmək üçün yerli hakimiyyət orqanları və icma liderləri ilə sıx əməkdaşlıq edəcək. Həm işçilər, həm də icma üzvləri üçün təhlükəsiz mühit yaratmaq məqsədilə birgə səylər göstəriləcək.

Monitoring və qiymətləndirmə: Potensial məsələləri müəyyən etmək və düzəldici tədbirlər tətbiq etmək üçün CİZ/SQ risklərinin davamlı monitoringi və qiymətləndirilməsi aparılacaq. Davamlı təkmilləşməni təmin etmək üçün icmanın rəyləri bu prosesə inteqrasiya ediləcək.

İctimaiyyətin maarifləndirilməsi kampaniyaları Layihə, CİZ/SQ haqqında icmanı maarifləndirmək, sıfır tolerantlıq mədəniyyətini təşviq etmək və bu cür davranışlara qarşı kollektiv fəaliyyətə təşviq etmək üçün ictimai maarifləndirmə kampaniyalarını dəstəkləyəcək.

İstismarın təsirləri və təsir azaltma tədbirləri

İstismar və Texniki Xidmət (İTX) heyətinin/qabiliyyətlərinin məqbul səviyyədə olmaması nəticəsində müxtəlif mənfi təsirlər:

İTX ilə bağlı potensial təsirlərin qarşısı "Azərenerji" tərəfindən aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi yolu ilə alınacaq:

- (i) *Bütün elektrik verilişi xətlərinin istismar və texniki xidməti "Azərenerji"-nin müxtəlif Regional Elektrik Xidməti və Təchizatı Şöbələrinin (REXTŞ) təcrübəli və təlim keçmiş heyəti tərəfindən həyata keçirilir.*
- (ii) *500/330 kV-luq yarımstansiyanın istismar və texniki xidməti "Azərenerji"-nin müxtəlif Regional Elektrik Xidməti və Təchizatı Şöbələrinin (REXTŞ) təcrübəli və təlim keçmiş heyəti tərəfindən həyata keçirilir.*
- (iii) *Bütün yarımstansiyaların texniki xidməti yalnız REXTŞ-lər tərəfindən təlim keçmiş heyət tərəfindən yerinə yetirilir.*

Elektromaqnit sahələrin (EMS) təsirinə məruzqalma:

Hava xətlərindən elektromaqnit şüalanmasına məruzqalmanın xərçəng riskini artırması ilə bağlı bəzi narahatlıqlar mövcuddur. Bu məsələyə dair dünyanın hər yerində tədqiqatlar aparılıb. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) 1996-cı ildə apardığı icmal belə nəticəyə gəldi: "Mövcud elmi ədəbiyyata əsasən, *radiasiya sahəsinə məruz qalmanın insan ömrünü qısaltdığı və ya xərçəngə səbəb olduğu və ya onu stimullaşdırdığına dair inandırıcı sübutlar yoxdur*".

Azərbaycan Respublikasının Əhəlinin Radiasiya Təhlükəsizliyi Haqqında Qanunu (1997) hökumətin radiasiya təhlükəsizliyi tələblərinə və radioaktiv mənbələrin istifadə edildiyi ərazilərdə işçilərin və əhəlinin təhlükəsizliyini təmin edən ekoloji normalara cavab vermə siyasətinin əsas prinsiplərini müəyyən edir. Qanun qəzalar zamanı sağlamlığına, əmlakına və həyatına zərər dəymiş insanların kompensasiya tələb edə bilməsini təmin edir.

Azərbaycan Respublikasında elektromaqnit sahəsinə məruzqalma ilə bağlı təlimatlar qaydaları müəyyən edilməsə də, Azərbaycan Respublikasından kənarda aşağıdakı təlimatlar müəyyən edilib:

- *ABŞ-da elektrik verilişi xətlərinə dair dövlət standartları və təlimatları;*
- *Qeyri-İonlaşdırıcı Radiasiyadan Müdafiə üzrə Beynəlxalq Komissiya (ICNIRP);*
- *ABŞ Milli Radiasiya Şurası;*
- *Amerika Hökumət və Sənaye Gigiyenistləri Konfransı (ACGIH).*

ICNIRP-nin təlimatları elektromaqnit sahəsinə məruzqalmanı məhdudlaşdırmağı tövsiyə edir, lakin eyni zamanda qeyd olunan səviyyələrin "təhlükəsiz" və "təhlükəli" EMS səviyyələrini fərqləndirmək kimi qəbul edilməməli olduğunu əlavə edir. ICNIRP-nin təlimatlarına görə ümumi əhali üçün (gündə 24 saata qədər) maksimum məruzqalma səviyyələri 1000 mQs və ya 100 μ T-dir. EMS-nin təsiri həmçinin məruz qalma müddətindən də asılıdır və buna görə də əhəmiyyətli mənfi təsir gözlənilmir. "Azərenerji" sahə

intensivliyi hədləri üzrə beynəlxalq normalara uyğun olaraq fəaliyyət göstərir. "Azərenerji", həmçinin, təsdiq edilmiş beynəlxalq layihələndirmə standartlarına riayət edir və Dünya Bankı Qrupunun Ətraf Mühit, Sağlamlıq və Təhlükəsizlik (ƏMST) Qaydalarına uyğun fəaliyyət göstərir.

Məskunlaşmış icmalarda, mövcud mühitə bir sıra mənbələrdən, o cümlədən elektrik cihazları və avadanlıqların istifadəsindən, yaşayış ərazilərindəki su borularında torpaq cərəyanı və yaşayış evlərinə xidmət edən elektrik paylayıcı dövrlərindən qaynaqlanan EMS daxildir. Paylayıcı dövrlərdən yaranan EMS icmalarda fazaların sayına və dövrünün hava xətti və ya yeraltı olmasına görə, geniş şəkildə dəyişə bilər. Tipik 12,5kV-luq paylayıcı hava xətti 300 amper cərəyanla xəttin altında 22mQs, xətdən 7,5 metr məsafədə 15mQs və 14 metr məsafədə isə 8mQs maqnit sahəsi yarada bilər.¹⁰

Layihə yüksək gərginlikli elektrik şəbəkəsi tərəfindən yaradılan elektromaqnit sahələrinin (EMS) potensial sağlamlıq riskləri ilə bağlı ictimaiyyətin narahatlıqlarını qəbul edir. Aşağıdakı tədbirlər və kommunikasiya strategiyaları bu təsəvvürləri əhatə etmək və elmi sübutlara əsaslanan dəqiq məlumatlar təqdim etmək üçün həyata keçirilən tədbirləri əks etdirir.

İcma ilə iş və maarifləndirmə

- **Elmi məlumatların yayılması:** Layihə elektromaqnit sahələri (EMS) və onların sağlamlığa təsiri ilə bağlı ən son elmi araşdırmalar və tanınmış səhiyyə təşkilatlarının, o cümlədən Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST) və Qeyri-İonlaşdırıcı Radiasiyadan Müdafiə üzrə Beynəlxalq Komissiyasının (ICNIRP) təlimatlarına əsaslanan aydın və əlçatan məlumatlar təqdim edəcək.
- **İctimaiyyətlə görüşlər və məsləhətləşmələr:** İcma üzvləri ilə EMS narahatlıqlarını müzakirə etmək üçün müntəzəm ictimai görüşlər və məsləhətləşmələr keçiriləcək. Mütəxəssislər suallara cavab vermək, yanlış təsəvvürləri aradan qaldırmaq və elmi sübutlara əsaslanaraq təminat vermək üçün əlçatan olacaqlar.
- **Məlumat materialları:** EMF-nin nə olduğunu, yüksək gərginlikli elektrik xətləri ilə əlaqəli EMS səviyyələrini və sağlamlıq riski qiymətləndirmələrinin nəticələrini izah etmək üçün broşürlər, məlumat vərəqələri və onlayn resurslar hazırlanacaq və paylanacaq.
- **Şəffaflıq və monitoring:** Layihə elektrik verilişi xətləri/yarımstansiyaların yaxınlığında müntəzəm EMS ölçmələri aparacaq və nəticələri ictimaiyyətə təqdim edəcək. Bu şəffaflıq beynəlxalq standartlarla müəyyən edilmiş təhlükəsiz limitlər daxilində olan EMS səviyyələrini göstərməklə inam yaratmağa kömək edəcək.
- **Səhiyyə orqanları ilə iş:** İcma üçün təqdim olunan məlumatların dəqiq və səhiyyə mütəxəssisləri tərəfindən təsdiqlənmiş olmasını təmin etmək üçün yerli və milli səhiyyə orqanları ilə əməkdaşlıq ediləcək.

Risklərin azaldılması tədbirləri

- **Layihələndirmə və yerin seçilməsi:** Elektrik verilişi xətləri əhalinin çox olduğu yerlərə EMS təsirini minimuma endirməyə imkan verəcək şəkildə layihələndiriləcək və yerləşdiriləcək. Bura yaşayış yerlərindən, məktəblərdən və digər həssas yerlərdən uyğun məsafələrin saxlanması daxildir.
- **Standartlara uyğunluq:** Layihə beynəlxalq və milli tənzimləyici orqanlar tərəfindən müəyyən edilmiş bütün müvafiq EMS-ə məruzqalma qaydalarına və standartlarına əməl edəcək. Bu

¹⁰ Vaşinqton Ştatı Elektrik Verilişi üçün Tədqiqat Ehtiyacları üzrə İşçi Qrupu.

standartlar əhali sağlamlığını qorumaq və təhlükəsiz EMS səviyyələrini təmin etmək üçün nəzərdə tutulub.

- **İcma üçün əks əlaqə mexanizmi:** İcma üzvlərinin öz narahatlıqlarını səsləndirməsi və vaxtında cavablar alması üçün əks əlaqə mexanizmi yaradılacaq. Bura sorğuların və rəylərin göndərilməsi üçün xüsusi qaynar xəttin və onlayn portalın yaradılması daxil olacaq.

"Azərenerji" sahə intensivliyi hədləri üzrə beynəlxalq normalara uyğun olaraq fəaliyyət göstərir. "Azərenerji" təsdiqlənmiş və tamamilə təhlükəsiz olan beynəlxalq standartlara və dizayna əməl edir. Sağlamlığa EMS ilə əlaqəli təsirlər barədə ətraflı müzakirələr ƏMSSTQ-nin müvafiq bölmələrində təqdim olunacaq.

İcmaya təsirlər

Ümumilikdə təklif olunan elektrik verilişi layihəsinin sosial-iqtisadi mühitə təsiri əhəmiyyətli dərəcədə faydalı olacaq. Layihə elektrik verilişi şəbəkəsini və sistemin istismarını gücləndirəcək, layihənin icrasına və potensialın artırılmasına dəstək verəcək. Paralel olaraq, layihə növbəti 10 il ərzində planlaşdırılan VRE-ni integrasiya etmək üçün sistemin işini və nəzarətini təkmilləşdirmək məqsədilə "Azərenerji"yə dəstək verəcək. Fasiləsiz bərpa olunan elektrik enerjisinə çıxışın yaxşılaşdırılması, xüsusən də bölgələrin kənd ərazilərində iqtisadi artım üçün böyük bir stimül olacaq. Əgər podratçı tikinti işçilərini yerli əhali arasından işə götürsə, tikinti zamanı yerli insanlara faydalar maksimuma çatdırıla bilər. Mümkün olduqda, podratçılar qadınların işə qəbulu baxımından ayrı-seçkiliyə yol verməməlidirlər. Təklif olunan layihənin yoxsulluğun azaldılmasına uzunmüddətli təsirlərinin əsasən müsbət olması gözlənilir.

İqlimlə bağlı məsələlər

Prinsip etibarilə, iqlim mövzusu iki ayrı qiymətləndirməni əhatə edir:

- İstixana qazlarının (İQ) təsirinin qiymətləndirilməsi – layihədən yaranan İQ emissiyalarının iqlimə təsirləri.
- İqlimə davamlılığın qiymətləndirilməsi – layihənin dəyişən iqlimdən qaynaqlanan təsirlərə uyğunlaşma qabiliyyəti, o cümlədən layihə planının iqlim dəyişikliyinə gözlənilən təsirlərini necə nəzərə alması.

Bu bölmə layihənin iqlimlə bağlı təsirlərinin ümumi icmalını təmin edir və bu təsirlərin qiymətləndirilmədən kənarda qalmasının səbəblərini göstərir.

İstixana qazlarının (İQ) təsirinin qiymətləndirilməsi

Tədqiqat sahəsi

İQ təsirinin qiymətləndirilməsi üçün tədqiq olunan ərazi layihənin tikintisi, istismarı və texniki xidməti zamanı layihə sərhədləri daxilində həyata keçirilən fəaliyyətlərdən yaranan bütün birbaşa İQ emissiyalarını əhatə etməlidir. Bu, "həyat dövrü" yanaşmasına əsaslanan emissiyaları əhatə etməlidir.

Potensial təsirlər və əsas təsir azaltma tədbirləri

Layihə ilə əlaqəli əsas İQ emissiya mənbələri və/və ya fəaliyyətlər "həyat dövrü" yanaşmasına əsaslanaraq aşağıdakı cədvəldə təqdim edilmişdir.

Cədvəl 5-5: İQ emissiyası mənbələri və/və ya fəaliyyətləri

Həyat dövrünün mərhələsi	Layihə fəaliyyəti	Əsas İQ emissiyası mənbələri
Hazırlıq mərhələsi	Tikinti sahəsinin hazırlıq işləri	Yanacaq istifadəsi - nəqliyyat vasitələri, generatorlar və s. üçün
	Təmizləmə işləri 1. Bitki örtüyünün təmizlənməsi 2. Torpaq istifadəsinin dəyişməsi	Karbon çanağının itirilməsi - İQ emissiyalarını udmaq qabiliyyətinə malik olan təbii mühitin (məsələn, meşəlik ərazilər) ləğvi
Prefabrik mərhələsi	Layihəni tikmək üçün tələb olunan məhsul və/və ya materialların istifadəsi (məsələn, beton, polad, naqillər, digər metal materiallar, izolyatorlar və s.)	Tikinti materialları daxilindəki İQ emissiyaları - materialların emal edilərək ikincili/son məhsullara çevrilməsi və bu materialların daşınması nəticəsində yaranan emissiyalar

Həyat dövrünün mərhələsi	Layihə fəaliyyəti	Əsas İQ emissiyası mənbələri
Tikinti mərhələsi	Sahədə tikinti fəaliyyəti, məsələn: - Materialların və avadanlıqların tikinti sahəsinə daşınması; - Tikinti işçi qüvvəsinin tikinti sahəsinə daşınması; - Tikinti sahəsində tikinti nəqliyyat vasitələri və texnikasının istifadəsi; - Tikinti proseslərindən yaranan hər hansı tullantıların utilizasiyası.	- Nəqliyyat vasitələri və texnikanın istifadəsindən yaranan İQ emissiyaları - Tullantıların utilizasiyasından yaranan İQ emissiyaları
İstismar və texniki xidmət mərhələsi	- Yarımstansiyanın istismarı, o cümlədən işıqlandırma - Texniki xidmət əməliyyatları, o cümlədən nəqliyyat vasitələrinin səfərləri, yarımstansiya və hava xətti avadanlıqlarının dəyişdirilməsi	- Enerji və yanacaq istifadəsindən yaranan İQ emissiyaları. - Avadanlıqların/materialların dəyişdirilməsi ilə əlaqədar yaranan İQ emissiyaları (məsələn, hava xətti dayəğının elementləri, naqillər, izolyatorlar, yarımstansiya avadanlıqları) Bu emissiyaların minimal olacağı gözlənilir

Layihənin müxtəlif mərhələlərində İQ emissiyalarını azaltmaq üçün əsas təsir azaltma tədbirləri aşağıdakılardan ibarət olacaq:

- Daha aşağı səviyyəli İQ emissiyalarına malik alternativ materialların, məsələn, yerli məhsulların və daha yüksək təkrar emal edilmiş tərkibə malik materialların göstərilməsi.
- Enerji istehlakını və texniki xidməti azaltmaq və hissələri dəyişdirmə dövrlərini azaltmaq üçün enerjiden səmərəli istifadə edən işıqlandırma (yarımstansiyada) və dayanıqlı tikinti materialları kimi aşağı karbonlu layihələndirmə spesifikasiyaları.
- Seçilmiş tikinti podratçısı tərəfindən hazırlanan və həyata keçirilən Tikintidə Ekoloji və Sosial İdarəetmə Planı (TESİP) İQ emissiyalarını azaltmaq məqsədi ilə müxtəlif nümunəvi tikinti təcrübəsi tədbirlərini əhatə etməlidir.

Layihə öz ilkin hazırlanma mərhələsində olduğu üçün və layihənin tikinti mərhələsində İQ hesablanması üçün müvafiq texniki/layihələndirmə məlumatları hal-hazırda mövcud olmadığından (məsələn, tikinti üçün istifadə olunacaq nəqliyyat vasitələri və s.), layihənin tikintisi ilə əlaqədar İQ emissiyalarının hesablanması planlaşdırılan ƏMSSTQ-dən çıxarılıb və layihənin növbəti inkişaf mərhələlərində (ətraflı layihələndirmə) iqlim təsirlərinin qiymətləndirilməsinin bir hissəsi kimi nəzərdən keçiriləcək, bu da İQ hesablanması üçün zəruri məlumatları təmin edəcəkdir.

İstismar və texniki xidmət mərhələsində İQ emissiyalarının çox az olacağı gözlənilir. Buna görə də, bunlar ƏMSSTQ-dən çıxarılıb.

İqlimə davamlılığın qiymətləndirilməsi

Tədqiqat sahəsi

İqlimə davamlılığı qiymətləndirmək üçün tədqiq olunan ərazi layihəni təşkil edən bütün elementləri (aktivlər və infrastruktur) əhatə edir.

Potensial təsirlər və əsas təsir azaltma tədbirləri

Layihə ərazisi iqlim dəyişikliyi risklərinə qarşı həssas ola bilər. Bura ekstremal hadisələr, məsələn, uzunmüddətli və/yaxud güclü yağıntı hadisələrinin tezliyinin və şiddətinin artması və ildırım, istilik dalğaları, yüksək külək sürəti və s.).

Gözlənilən iqlim dəyişiklikləri ilə əlaqəli bu ekstremal hava hadisələri aşağıdakı əsas təsirlərə səbəb ola bilər:

- Yüksək temperatur və həmçinin güclü yağışlar səbəbindən materialların pisləşməsi.
- Yarımtənsiye yerində subasma riski və drenaj sistemlərinin və avadanlıqların zədələnməsi.
- Struktur təməllərin eroziyası və çökməsi.
- HX strukturlarına və yarımtənsiye avadanlıqlarına və layihənin digər aktivlərinə tufan nəticəsində zərər dəyməsi.
- İstiyə məruz qalma səbəbindən aktivlərin pisləşməsi.

Bu risklərin aradan qaldırılması üçün bir sıra ümumi təsir azaltma və adaptasiya tədbirləri nəzərdən keçirilməli olardı. Layihənin cari və gələcək hava hadisələri və iqlim şəraiti nəticəsində yaranan təsirlərə davamlı olması və cari planlaşdırma, layihələndirmə və mühəndislik praktikasına və qaydalarına uyğun layihələndirilməsini təmin etmək üçün bu tədbirlər müəyyən edilməli və Layihə planına daxil edilməli və ƏMSSTQ-də sənədləşdirilməlidir.

6. MARAQLI TƏRƏFLƏRİN CƏLB EDİLMƏSİ

Maraqlı tərəflər Layihənin nəticələri və effektivliyinə təsir göstərə bilən və ya onların təsirinə məruz qalan və ya onlara qanuni marağı olan şəxslər və ya qruplardır. Bəzi maraqlı tərəflər, məsələn, icazənin verilməsinə cavabdeh olan hökumət orqanları və Layihəyə yaxın olan yerli icmalar məlumdur. Bununla belə, maraqlı tərəflərin ilkin müəyyənləşdirilməsində birbaşa cəlb olunmayan digər qrupların, təşkilatların və fərdi şəxslərin əhatə edilməsi nəzərdə tutulur. Məsələn, səhiyyə mütəxəssisləri və pedaqoqlar Layihənin işlənilib hazırlanmasında bilavasitə iştirak etməyə bilirlər, lakin onlar mövcud icma və sosial-iqtisadi dinamika ilə tanışdırlar və təsirin təhlilinin keyfiyyətini yaxşılaşdırmağa kömək edə bilirlər. Bu cür məsləhətləşmə həm də təsirlərin azaldılması və sosial investisiyaların mövcud təşəbbüslərlə əlaqələndirilməsini təmin etməyə də kömək edir. Hökumət və yerli sakinlərlə məhdudlaşmadan digər maraqlı tərəflərin müəyyən edilməsi Layihənin işlənilib hazırlanmasında geniş spektrli maraqların və rəylərin nəzərə alınması ehtimalını artırır.

"AZURE" Layihəsində layihənin hər bir komponenti üzrə aşağıdakı maraqlı tərəflər müəyyənləşdirilmiş və təhlil edilmişdir. Bu maraqlı tərəflərə təsirə məruz qalan tərəflər (6.1-ci bölmədə müəyyən edilən), digər maraqlı tərəflər (6.2-ci bölmədə müəyyən edilən) və əlverişsiz vəziyyətdə olan/həssas fərdlər və ya qruplar (6.3-cü bölmədə müəyyən edilən) daxildir.

6.1 Maraqlı tərəflərin cəlb olunmasının məqsədləri

Maraqlı tərəflərin iştirakının və onlarla məsləhətləşmənin effektiv olmasının təklif olunan Layihənin uğuru üçün fundamental əhəmiyyət daşıdığı hesab edilir.

Layihənin müxtəlif maraqlı tərəfləri (qanunvericiliyə əsasən məsləhətləşmə aparılması icbari olan qurumlar, yerli icmalar, əmlak sahibləri və torpaq sahibləri, bizneslər və digər təsirə məruz qalan qruplar) var. Onların fərqli maraqları müxtəlif səviyyələrdə məlumatları şərtləndirəcək. Buna görə də, xüsusi kommunikasiya tədbirləri müəyyən fərdlərin və qrupların, xüsusən də həssas qrupların ehtiyaclarını qarşılamağa yönəldilməlidir. Bu, maraqlı tərəflərin və onların təklif olunan layihəyə maraqlarının başa düşülməsini tələb edir.

- Layihə üçün maraqlı tərəflərin cəlb olunması aşağıdakı prinsiplərə əsaslanacaq:
- Layihənin hazırlanması prosesində istifadə üçün məlumat təmin etmək və prosesə təsir etmək üçün müvafiq maraqlı tərəflərin erkən və davamlı olaraq cəlb olunması;
- Layihənin hazırlanmasının hər bir mərhələsində zəruri səviyyədə rəylər əldə etməyə səy göstərərək, qəbul edilən şərtlərin və narahatlıqların nəzərə alınmasını təmin etməklə, təkrarlanan layihələndirmə prosesinə nail olmaq.
- Əsas maraqlı tərəflərin baxışlarını daha yaxşı başa düşməyə imkan yaratmaq üçün layihənin müxtəlif mərhələləri boyunca onlarla uzunmüddətli münasibətlərin qurulması;
- Mümkün və praktiki olduqda, narahatlıqların həll olunmasını təmin etmək;
- Milli tələblərə və qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrə uyğun olaraq qanunvericilikdə nəzərdə tutulan qurumlarla məsləhətləşmənin aparılmasını təmin etmək.

"Azərenerji" maraqlı tərəfləri cəlb etmək və bütün layihə müddətində nümunəvi kommunikasiya təcrübələrini qorumaq məqsədilə Layihəni ötürmə infrastrukturunun inkişaf etdirilməsində qabaqcıl təcrübə nümunəsi kimi həyata keçirməyi planlaşdırır. Bu səbəbdən, maraqlı tərəflərin cəlb olunması

prosesi ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi mərhələsində başlayıb və bu günə qədər həyata keçirilən texniki təhlil və ekoloji və sosial qiymətləndirmələr əsasında davam etdiriləcək.

6.2 İlk əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi, daha sonra ƏMSSTQ üçün maraqlı tərəflərin gələcəkdə cəlb olunması yanaşması

Bu proses ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi mərhələsində hazırlanmış Maraqlı Tərəflərin Cəlb olunması Planına (MTCP) əsasən nizamlanacaq. Bu MTCP (Əlavə 2) həm Dünya Bankının standartlarına, həm də maraqlı tərəflərin cəlb olunması üzrə milli tələblərə cavab vermək üçün hazırlanıb.

İlkin Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi hesabatının hazırlanması üçün tərəflər əlavə olaraq cəlb edilməyəcək, lakin hesabatın nəticələri ƏMSSTQ sənədinin açıqlanması zamanı layihə icması ilə paylaşılacaq. Layihənin həyata keçirildiyi hər bir rayonda təşkil olunacaq bu görüşlər zamanı potensial ekoloji və sosial risklərin və təsirlərin əhatə dairəsi icmaya tam təqdim ediləcək və onların layihənin təsirləri və riskləri ilə bağlı fikirləri və narahatlıqları nəzərə alınacaq və görüşlərdə və yekun ƏMSSTQ hesabatında müvafiq həllini tapacaq. Hər iki sənəd "Azərenerji" ASC-nin rəsmi saytında da dərc olunacaq. Qalan icmaların cəlb olunması ilə bağlı üsullar təsirə məruz qalacaq torpaq sahələri üzrə siyahıların əsasında ƏMSSTQ-də əlavə olaraq təsdiqlənməlidir.

ƏMSSTQ hesabatının layihəsi (MTCP ilə birlikdə) ETSN və Dünya Bankı tərəfindən təsdiqləndikdən sonra yuxarıda göstəriləyi kimi ictimaiyyətə açıqlanacaq və müzakirə ediləcək. Məlumatların açıqlanması və məsləhətləşmə fəaliyyətləri MTCP-nin yenilənmiş versiyasına müvafiq şəkildə dəyişdiriləcək.

Layihə üçün ƏMSSTQ-nin tam ictimai açıqlama zərfi aşağıdakılardan ibarət olacaq:

- ƏMSSTQ hesabatı
- Qeyri-Texniki Xülasə (QTX)
- Maraqlı Tərəflərin Cəlb olunması Planı (MTCP), o cümlədən Layihə Şikayət Forması
- Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planı (ƏMSİP)
- Ətraf Mühit və Sosial Öhdəlik Planı (ƏMSÖP)
- Köçürmə Siyasəti üzrə Çərçivə Sənədi (a).

6.3 Layihənin maraqlı tərəfləri

Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən Layihə və AZURE layihəsi üçün maraqlı tərəflər müəyyən edilmiş və hər bir layihə komponenti üzrə təhlil edilmişdir. Bunlar MTCP-də əksini tapmışdır.

Cədvəl 6-1: Əsas maraqlı tərəf qrupları

Maraqlı tərəflərin əsas qrupu	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Hava xətləri trassaları boyunca mülkiyyət sahibləri	Xüsusi torpaq mülkiyyətçiləri
	Torpağı və ya əmlakı tikinti işlərinin təsirinə məruz qala biləcək dövlət və özəl torpaqların mülkiyyətçiləri (kənd, rayon və ya respublika səviyyəsində)
	Mülkiyyətində torpaqlar olan təşkilatlar (dini, sosial-vətəndaş və digər qruplar)

Maraqlı tərəflərin əsas qrupu	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Layihənin həyata keçirildiyi ərazilərdə yaşayan insanlar	Hazırkı layihə çərçivəsində layihənin təsirinə məruz qalan tərəflərin (LTMQT) ikinci əsas kateqoriyası elektrik verilişi xətti istiqaməti, giriş-çıxış yolları və nəzərdə tutulan yarımstansiyaların yaxınlığında yaşayan insanlardan ibarət olacaq. Bu LTMQT-lər, güman ki, layihədə istifadə olunan ağır nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti, tikintinin təsirləri və s. nəticəsində yaranan narahatlıqların təsirinə məruz qalsa da, layihə ilə bağlı məşğulluq imkanlarından da yararlanırlar.
Bələdiyyə və kənd nümayəndələri	Mühüm LTMQT-lərin üçüncü kateqoriyası kənd nümayəndəlikləri olacaq. Onlar rayon icra hakimiyyəti başçısının nümayəndəsi tərəfindən təmsil edilir.
Layihə ərazisində yerləşən və layihənin müsbət və ya mənfi təsir göstərə biləcəyi biznes müəssisələri	Restoranlar və ictimai iaşə obyektləri
	Mağazalar
	Avtoyuma məntəqələri
	Fərdi məhsullar
	Turistlər üçün kiçik özəl mehmanxanalar
	(Fermərlərin) bazarları (həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi ticarətçilər)
Layihənin müsbət və ya mənfi təsir göstərə biləcəyi və hədəf rayonlarda yerləşən biznes müəssisələri	Digər xidmətlər
	Sakinlər və icma üzvləri
	(Fermərlərin) bazarları (həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi ticarətçilər)
	Restoranlar
	Digər xidmətlər

6.4 Digər maraqlı tərəflər

Digər maraqlı tərəflər (DMT-lər) layihədə marağı ola biləcək, layihənin təsirləri, təsirlərin yüngülləşdirilməsi mexanizmləri və faydaları ilə bağlı müxtəlif narahatlıqlara və prioritetlərə malik ola biləcək və fərqli və ya ayrı-ayrı iştirak formaları tələb edə biləcək şəxslərdir (ƏMSS 10. 5 və 11-ci bəndlər). Ümumiyyətlə, bunlar layihənin həyata keçirilməsinə təsir etmək və qərar qəbul etmək imkanına malik olan və/və ya layihədə marağı ola biləcək insanlar, sosial qruplar və təşkilatlardır. Bu qrupa layihədən faydalana biləcək dövlət qurumları, qeyri-hökumət təşkilatları (QHT-lər) və özəl biznes müəssisələri daxildir. AZURE-un hər üç komponentinin aşağıda göstərilən eyni digər maraqlı tərəfləri (DMT-lər) ehtiva etməsi nəzərdə tutulur:

Cədvəl 6-2: "AZURE" layihəsi üzrə digər maraqlı tərəflər

Maraqlı tərəflərin əsas qrupu	Layihənin maraqlı tərəfi
Nazirliklər və dövlət qurumları	Energetika Nazirliyi
	"Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC
	Mədəniyyət Nazirliyi
	Dövlət Turizm Agentliyi
	Maliyyə Nazirliyi
	İqtisadiyyat Nazirliyi

	Fövqəladə Hallar Nazirliyi
	Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi
	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
	Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi
	Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi
	Rayon İcra Hakimiyyətləri
	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi yanında İctimai Şura
	"EkoSfera" Ekoloji-Sosial Mərkəz İctimai Birliyi
	"İlk növbədə ətraf mühitin mühafizəsi" Koalisiyası
Vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları	Yerli QHT-lər, Sosial İqtisadiyyat Təşkilatları Həmkarlar İttifaqı, fondlar; sosial müəssisələr; kooperativlər və kredit ittifaqları.
Layihələrin hazırlanması ilə məşğul olan digər qurumlar Beynəlxalq QHT-lər və icraçı təşkilatlar	Layihələrin hazırlanması ilə məşğul olan digər qurumlar, Beynəlxalq QHT-lər və icraçı təşkilatlar (məsələn, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı (BMTİP), Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyəti (GIZ), BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) və s.)

Cədvəl 6-3: Müəyyən edilmiş maraqlı tərəflərin siyahısı

Ad	Kateqoriya
Komponent 1 üzrə layihənin təsirinə məruz qalan tərəflər	
Hava xətləri istiqamətləri boyunca əmlak sahibləri	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Layihənin həyata keçirildiyi ərazilərdə yaşayan insanlar	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Aşağıdakı bələdiyyələrin/kəndlərin bələdiyyə və kənd nümayəndələri:	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Nəvahi qəsəbəsinin (Hacıqabul) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Rəncbər kəndinin (Hacıqabul) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Qızılburun kəndinin (Hacıqabul) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Pirsaat kəndinin (Hacıqabul) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Bankə qəsəbəsinin (Neftçala) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Şirvanlı kəndinin (Neftçala) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Yuxarı Noxudlu (Salyan) kəndinin inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Salmanlı kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Xurşud kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Çuxanlı kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Abadkənd kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Xələc kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf
Şəkərli kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi	Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf

Ad	Kateqoriya
<i>Yenikənd kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Göylər kəndinin (Ağsu) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Ləngəbiz kəndinin (Ağsu) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Bico kəndinin (Ağsu) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Qaraqoyunlu kəndinin (Ağsu) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Qubaxəlilli kəndinin (İsmayilli) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Qaraməryəm kəndinin (Göyçay) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Qarabaqqal kəndinin (Göyçay) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Mirzəhüseynli kəndinin (Göyçay) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Arak kəndinin (Göyçay) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Hüşün kəndinin (Göyçay) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Yuxarı Ağcayazı kəndinin (Ağdaş) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Qoşaşqovaq kəndinin (Ağdaş) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Ərəbocağı kəndinin (Ağdaş) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Ərəş kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Əxşəm kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Gülövşə kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Havarlı kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Hacısellı kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Salahlı kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Hürüuşağı kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Tanrıqulular kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Boşçalı kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Layihə ərazisində yerləşən və layihənin müsbət və ya mənfi təsir göstərə biləcəyi biznes müəssisələri</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
AZURE layihəsi üçün digər maraqlı tərəflər	
<i>Hacıqabul rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Biləsuvar rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Neftçala rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Salyan rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Ağsu rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Yevlax rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Mingəçevir rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>

Ad	Kateqoriya
<i>Ağdaş rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Göyçay rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Qobustan rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Abşeron rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Qaradağ rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Energetika Nazirliyi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>"Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Səhiyyə orqanları</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Məktəb nümayəndələri</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>DEEA/Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi</i>	<i>Milli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi</i>	<i>Milli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Mədəniyyət Nazirliyi</i>	<i>Milli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyi</i>	<i>Milli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Gigiyena və Epidemiologiya Mərkəzi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>"Masdar" Azərbaycan</i>	<i>Yerli səviyyədə özəl sektor nümayəndələri</i>
<i>"Azərenerji" ASC-nin əməkdaşları</i>	<i>Layihə heyəti</i>
<i>QHT-lər, həmkarlar ittifaqları və s.</i>	<i>QHT</i>
<i>KİV nümayəndələri</i>	<i>KİV</i>
Komponent 2 və 3 üzrə Layihənin təsirinə məruz qalan tərəflər	
<i>"Azərenerji" ASC-nin əməkdaşları</i>	<i>Layihə heyəti</i>
<i>Konsaltinq şirkətləri</i>	<i>Layihə heyəti</i>
Komponent 2 və 3 üzrə digər maraqlı tərəflər	
<i>Energetika Nazirliyi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Fövqəladə Hallar Nazirliyi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>

6.5 ƏMSSTQ üçün Maraqlı Tərəflərin Cəlb olunması Prosesi

Maraqlı tərəflərin cəlb olunması prosesi aşağıdakı mərhələləri əhatə edəcəkdir: ƏMSSTQ, Tikinti, İstismar və Ləğv. MTCP-də ƏMSSTQ ilə bağlı davamlı məsləhətləşmələrin aparılması ilə bağlı ətraflı proses müəyyən edilir.

ƏMSSTQ/Torpaqların satın alınması mərhələsi çərçivəsində layihənin həyata keçiriləcəyi bütün rayonlarda ictimai dinləmə prosesi aparılmışdır. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, MTCP-də qeyd olunan müxtəlif maraqlı tərəf qruplarını təmsil edən məsləhətləşmələrin iştirakçıları Layihəni dəstəklədilər. İştirak prosesinin nəticəsində maraqlı tərəflər layihənin müxtəlif elementlərinin onlara müsbət təsir göstərməsini, o cümlədən enerji təchizatının təkmilləşdirilməsini, iqtisadi inkişafın artmasını və s. gözləyirlər.

7. LAYİHƏ ƏRAZİSİNİN ƏTRAF MÜHİTLƏ BAĞLI XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Bu Fəsildə layihənin ətraf mühit və sosial sahə ilə bağlı təsir edə biləcəyi mövcud şərait təsvir edilir.

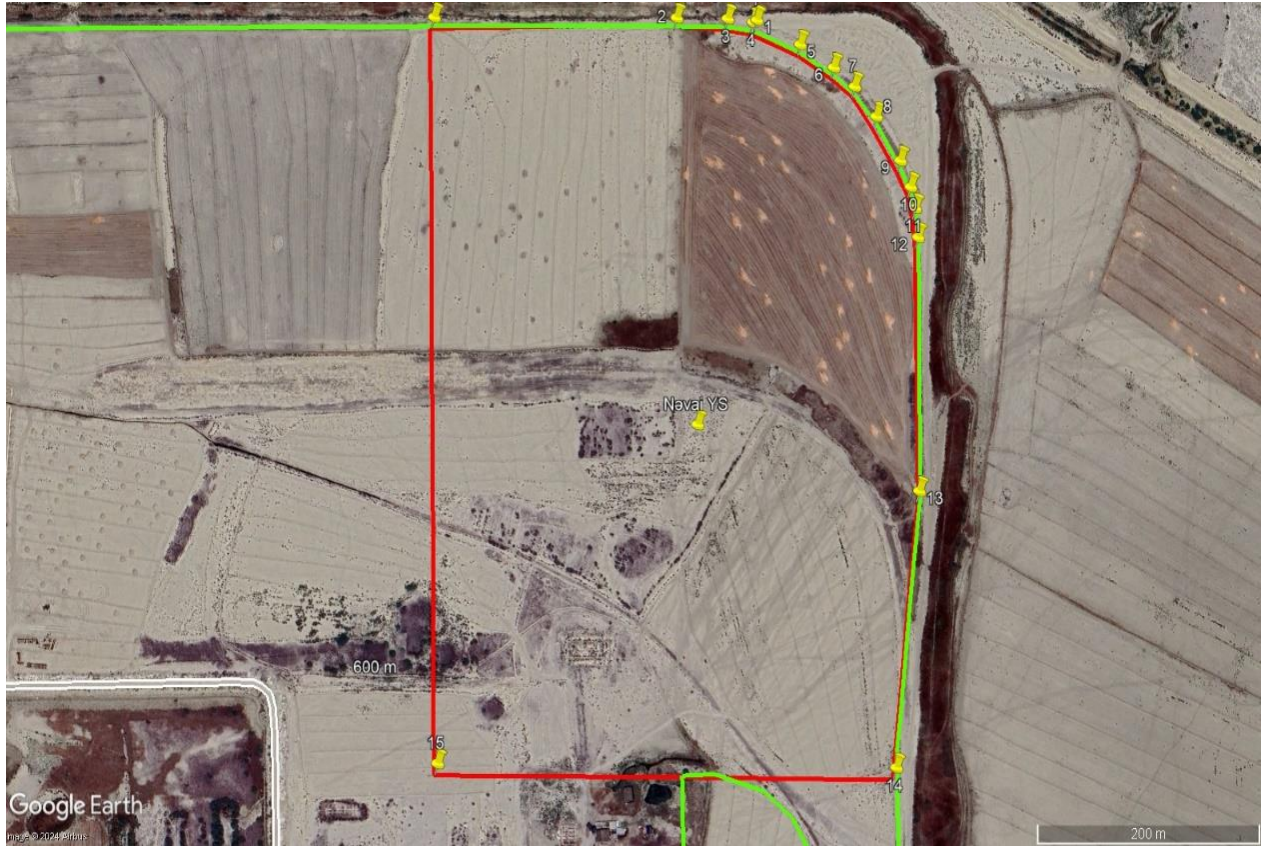
Layihə ərazisi əsasən Böyük Qafqaz dağlarının ətəyində, Şirvan düzünün ortalarında yerləşir. Layihə Böyük Qafqaz silsiləsinin Alazan-Əyriçay vadisinə (bəzi mənbələrdə Alazan-Həftəran vadisi, digərlərində isə Kür çayı vadisinin hissəsi hesab olunur) doğru düşən cənub yamaclarında həyata keçirilir.

Nisbi illik orta rütubət 72% təşkil edir və il ərzində 52-8% arasında dəyişir. Rayonda illik yağıntının miqdarı 300-400 mm təşkil edir. Yağıntılar əsasən yaz və payız aylarının payına düşür. Potensial buxarlanma yayda 1000-1100 mm, qışda isə 198-236 mm təşkil edir.

Şirvan ovalığının əksər yerlərində torpağın əmələ gəlməsinə fərqli amillər təsir edir. Quru iqlim torpaqdan tərkibində həll olunmuş duz olan nəmin buxarlanmasına səbəb olur. Buna görə də, bu yarımşəhra ərazilərin torpaqları son dərəcədə duzludur və burada çürüyən bitki örtüyü olmadığı üçün qaratorpaq da yoxdur. Torpaq əmələ gəlməsi proseslərinin nəticəsində əsasən boz kül rəngli boz torpaq əmələ gəlir. Buna baxmayaraq, bu cür ağımtıl torpaqların bəziləri münbitdir, çünki torpaqdakı çox sayda həll olunmayan minerallar suarmada istifadə üçün münasibdir. Düzənlik bir çox çayın həm yeni, həm də qədim çöküntülərinin təsirinə məruz qalıb.

7.1 500/330 kV-luq Nəvahi yarımstansiyasının təsviri

Layihə ərazisi coğrafi baxımdan Hacıqabul rayonunun cənub hissəsində, Nəvahi qəsəbəsinin şərq tərəfində yerləşir. Ərazinin torpağı dövlət mülkiyyətindədir və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 18 may 1984-cü il tarixli, 166 nömrəli qərarı ilə "AzərBaşEnerji"-nin (indiki "Azərenerji" ASC) istifadəsinə verilmişdir (Qanununun 3.4 sayılı Əlavəsində qeyd olunub). Ərazi boşdur. Ərazi Hacıqabul rayonunun şimal-şərqində Nəvahi qəsəbəsiindən 1,2 km, Hacıqabul şəhərindən 20 km, cənub-şərq istiqamətində isə Bakı şəhərindən 90 km məsafədə yerləşir. Sovet İttifaqı dövründə bu ərazidə AES-in tikilməsi nəzərdə tutulurdu. Çernobıl AES-də baş verən qəzadan sonra stansiyanın tikintisi dayandırılıb. Layihə ərazisindən 500 m aralıda kərpic zavodu və anbar binaları yerləşir. 1,25 km məsafədən Bakı-Qazax dəmir yolu keçir. Şəkil 7.1-də layihənin yeri, 7.2-də isə sahənin görünüşü göstərilib.

Şəkil 7-1: Layihənin yeri

Şəkil 7-2: Sahənin görünüşü

7.2 Trassaların təsviri

Bu bölmədə elektrik veriliş xətlərinin nəzərdə tutulan trassaları boyunca mövcud olan şərait nəzərdən keçirilir.

Trassalar aşağıdakı kimi təsvir edilə bilər:

- 220 km uzunluğunda 330 kV-luq təkdövrəli Mingəçevir SES - Nəvəhi YS HX enerjinin Nəvəhi YS-dən Mingəçevir SES-ə daşınması üçün Nəvəhi YS-dən Mingəçevir SES-ə çəkiləcək. Tras düz və bir

- qədər dağlıq ərazidə çəkiləcək və trasa asanlıqla çıxış əldə etmək mümkün olacaq. O, Hacıqabul, Ağsu, İsmayilli, Göyçay, Ağdaş, Yevlax, Mingəçevir rayonlarının inzibati ərazilərindən keçəcək.
- 235 km uzunluğunda 500 kV-luq təkdövrəli Azərbaycan İES - Nəvahi YS HX enerjinin Nəvahi YS-dən Azərbaycan İES-ə daşınması üçün Nəvahi YS-dən Azərbaycan İES-ə çəkiləcək. O, Nəvahi-Mingəçevir HX-nə paralel olaraq tikiləcək. Tras düz və bir qədər dağlıq ərazidə çəkiləcək və trasa asanlıqla çıxış əldə etmək mümkün olacaq. O, Hacıqabul, Ağsu, İsmayilli, Göyçay, Ağdaş, Yevlax, Mingəçevir rayonlarının inzibati ərazilərindən keçəcək.
 - 20 km uzunluğunda 330 kV-luq təkdövrəli Ələt AİZ YS - Nəvahi YS HX enerjinin Nəvahi YS-dən Ələt AİZ YS-ə daşınması üçün Nəvahi YS-dən Ələt AİZ YS-ə çəkiləcək. Tras düz ərazidə çəkiləcək və trasa asanlıqla çıxış əldə etmək mümkün olacaq. O, Hacıqabul və Qaradağ rayonlarının inzibati ərazilərindən keçəcək.
 - 60 km uzunluğunda 330 kV-luq təkdövrəli Abşeron KES - Nəvahi YS HX bərpa olunan enerjinin elektrik enerjisi şəbəkəsinə daşınması üçün Abşeron KES-dən Nəvahi YS-ə çəkiləcək. Tras düz və bir qədər dağlıq ərazidə çəkiləcək və trasa asanlıqla çıxış əldə etmək mümkün olacaq. O, Hacıqabul və Qobustan rayonlarının inzibati ərazilərindən keçəcək.
 - 20 km uzunluğunda 330 kV-luq təkdövrəli Abşeron KES - Qobu ES HX bərpa olunan enerjinin elektrik enerjisi şəbəkəsinə daşınması üçün A1-A17 anker bucaqlı məntəqələrdən keçəcək. Tras düz və bir qədər dağlıq ərazidə çəkiləcək və trasa asanlıqla çıxış əldə etmək mümkün olacaq. O, Qobustan və Abşeron rayonlarının inzibati ərazilərindən keçəcək.

Trassaların daha təfərrüatlı xəritələrinə baxmaq üçün Əlavə 1, "Hava xətlərinin dəhlizlərinin xəritələri"nə baxın. Aşağıda trassanın optimallaşdırılması və ətraf mühitin ilkin tədqiqatı zamanı həyata keçirilən çöl kəşfiyyatı işləri çərçivəsində qeydə alınmış ilkin şərtlər təsvir edilib.

7.3 Mingəçevir SES-in təsviri

Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasının tikintisi 1946-cı ildə başlayıb. Stansiya 119 hektar əraziyə malikdir. 1951-ci ildə stansiyanın ilk bloku istifadəyə verilib. Tikinti işləri 1955-ci ildə başa çatıb və 6 SES bloku (360 MVt) istifadəyə verilib. 2018-ci ildə stansiyanın yenidənqurma işlərindən keçmiş 6 blokunun regenerasiya gücü 424,6 MVt-a çatdırılıb. Stansiyadakı su anbarının həcmi 16 milyard m³, sahəsi 625 km² təşkil edir. Su anbarının maksimal səviyyəsi 83,00 m-dir. Stansiyada 5 hidrotexniki qurğu mövcuddur: torpaq bənd, suqəbuledici qurğu, səth suvarma qurğusu, dib nasosu, əsas bina. Stansiyada 110 kV-luq və 220/330 kV-luq Açıq Paylayıcı Quruluşlar var. 4 avtotransformator və 4 güc transformatoru var. 110 kV və 220 kV-luq Açıq Paylayıcı Quruluşlar 2 avtotransformatora qoşulub. 110 kV-luq APQ-də 6 elektrik verilişi xətti (110 kV-luq I, II Şəhər HX, I, II Yevlax HX, Goran HX və II Gəncə HX), 220 kV-luq APQ-də 2 elektrik verilişi xətti (220 kV-luq I, II Mingəçevir HX), habelə 330 kV-luq III Mingəçevir hava xətti mövcuddur. Sonuncu xətt Mingəçevir SES ilə Azərbaycan İES-i birləşdirir. Mingəçevir SES eyni zamanda Varvara SES, Göyçay SES, İsmayilli-1,2 SES, Balakən SES, Oğuz-1,2,3 SES və Suqovuşan-1,2 SES-i əhatə edir.

Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasının Azərbaycanın enerji təchizatında xüsusi yeri və rolu var. Son dövrlərdə stansiyanın müasir tələblərə cavab verməsi və texniki cəhətdən müasirləşdirilməsi istiqamətində çox mühüm işlər görülüb. Mingəçevir Su Elektrik Stansiyası uzun illər Azərbaycan əhalisinin və ölkə iqtisadiyyatının elektrik enerjisinə olan tələbatının ödənilməsində mühüm rol oynayıb. Bu stansiyanın tikintisi ilə bağlı qərar hələ 1941-ci ildə verilib və ilk növbə 1945-ci ildə başlamalı

idi. Lakin İkinci Dünya Müharibəsinin başlaması tikinti işlərinin təxirə salınmasına səbəb oldu. Nəhayət, 1945-ci ildə Mingəçevir su qovşağının və onun üzərində elektrik stansiyasının tikintisinə başlamaq mümkün oldu. 1951-ci ildə burada ilk stansiya bloku istifadəyə verildi. Tikinti işləri 1955-ci ildə başa çatdırıldı. Beləliklə, Mingəçevir Su Elektrik Stansiyası 360 MVt gücü ilə istismara verildi. Orta illik su sərfiyyatı 12,5 milyard kubmetr təşkil edən suayırıcı ildə 1,4 milyard kilovat-saat elektrik enerjisi istehsalına, 1,2 milyon hektar münbit torpağın suvarılmasına, habelə balıqçılığın inkişafına şərait yaradıb. Su qovşağına yuma üsulu ilə yaradılmış torpaq bəndi, SES-in suqəbuledicisi, yarım suqəbulediciləri, əsas binası, elektrik qurğuları, Yuxarı Qarabağ və Yuxarı Şirvan suvarma kanallarının suqəbulediciləri daxildir. Stansiyanın su anbarı uzunmüddətli istifadə üçün kifayət qədər su ehtiyatına malikdir.

Mingəçevir Su Elektrik Stansiyası quraşdırılmış stansiya bloklarının manevr qabiliyyəti, tənzimləmə diapazonu və xüsusiyyətlərinin sayəsində enerji hasilatı tezliyinin standartla müəyyən edilmiş normalar çərçivəsində tənzimlənməsini təmin edən yeganə elektrik stansiyasıdır. Hazırda burada 130 işçi çalışır.

Ərazidə genişmiqyaslı abadlıq işləri aparılmış, 5 mindən çox ağac əkilmiş, 15 min kvadratmetr əraziyə asfalt örtüyü döşənmişdir.

Mingəçevir SES-in yerləşdiyi Mingəçevir şəhəri Azərbaycanın mərkəzində, Kür-Araz ovalığında Bozdağ silsiləsinin cənub-şərq ətəklərində, Mingəçevir su anbarının sahilində, dəniz səviyyəsindən 55 metr yüksəklikdə yerləşir. Şəhər mülayim və isti zonada tikilib. Burada yay isti və quraq, qış mülayim keçir. Orta illik temperatur 14-15°C, ən yüksək temperatur 42 °C (iyul-avqust) və ən aşağı temperatur (yanvar-fevral) -10°C təşkil edir. Orta illik yağıntı 250-300 mm-dir.

Rayon Cənubi Qafqazın ən böyük və uzun çayı olan Kür çayının (1515 km) hər iki sahilində yerləşir. Mingəçevir respublikanın paytaxtı Bakıdan 280-300 km qərbdə yerləşir.

Mingəçevir son 54 ildə sürətlə inkişaf edir. O, hazırda həm iqtisadi potensialına, həm də əhalisinin sayına görə ölkənin dördüncü inkişaf etmiş şəhəri hesab olunur. Mingəçevir enerji, sənaye, elm, təhsil və mədəniyyətin inkişafı baxımından respublikanın ən mühüm şəhərlərindən biridir.

Mingəçevir SES-in ümumi sahəsi 119 hektardır və o, "Azərenerji" ASC-nin mülkiyyətindədir. Mingəçevir SES-ə 330 kV-luq YS-in əlavə edilməsi mövcud açıq paylayıcı quruluşlara bitişik olan boş torpaq sahəsində həyata keçiriləcək. Ağaclar yarımstansiyanın ərazisindəki boş sahəyə köçürüldüyündən yarımstansiyanın inşası ərazidəki ağaclara heç bir şəkildə təsir etməyəcək (aşağıda Şəkil 7-3-ə baxın).

Şəkil 7-3: Mingəçevir SES və əlavə yarımstansiyanın tikintisi üçün ayrılmış ərazi

7.4 Azərbaycan İES-in təsviri

Azərbaycan İstilik Elektrik Stansiyası Mingəçevir rayonunda yerləşən, hər birinin gücü 300 MVt olan 8 enerji blokundan ibarət qazla işləyən elektrik stansiyasıdır.

O, Cənubi Qafqaz regionunun ən böyük istilik elektrik stansiyasıdır. Elektrik stansiyasının tikintisi 1974-cü ildə başlanılıb. Ümumi gücü 2400 MVt olan stansiyanın birinci enerji bloku 20 oktyabr 1981-ci il tarixində, səkkizinci blok isə 1990-cı ildə istismara verilib. Bloklar 1981-ci ildən 1990-cı ilədək mərhələlərlə istismara verilib. Soyuducu su Qarabağ kanalından götürülür. Stansiyanın tüstü borularının hündürlüyü 320 metr təşkil edir.

13 fevral 2023-cü il tarixində İES-in ərazisində gücü 1280 MVt olan yeni elektrik stansiyasının tikintisinə başlanılıb. Tikinti yerli şirkətlər tərəfindən aparılır. Texniki nəzarət AFRY şirkəti tərəfindən həyata keçirilir. Stansiya İspaniyanın IDOM şirkəti tərəfindən layihələndirilib. Yeni elektrik stansiyası üçün qaz turbinləri və generatorları İtaliyanın Ansaldo Energia şirkəti tərəfindən istehsal olunub. Bundan başqa, İES-in 7 və 8-ci enerji bloklarının buxar turbinləri müasirləşdirilir.

Azərbaycan İES-in ümumi sahəsi 182 hektardır və o, "Azərenerji" ASC-nin mülkiyyətindədir. İES-in açıq paylayıcı quruluşları üçün ayrılmış 24 hektarlıq ərazidə eyni zamanda Azərbaycan İES-in boş torpaq sahəsində inşa ediləcək 500 kV-luq yeni blok da quraşdırılacaq. Ərazidə ağaclar və hər hansı digər tikililər yoxdur (Şəkil 7.4-ə baxın).

Şəkil 7.4: Azərbaycan İES-in yeri

7.5 Abşeron YS-in təsviri

Abşeron rayonu 4 yanvar 1963-cü ildə yaradılıb. Rayon Xəzər dənizinin qərb sahilində yerləşir, Qobustan rayonu, Sumqayıt şəhəri, Bakı şəhərinin Sabunçu, Qaradağ və Binəqədi rayonları ilə həmsərhəddir. Abşeron rayonu 15 inzibati ərazi dairəsindən ibarətdir: 1 şəhər, 8 qəsəbə və 6 kənd. Abşeron rayonunun inzibati mərkəzi Xırdalan şəhəridir.

Abşeron rayonunda isti-mülayim yarımsəhra və quru-çöl iqlimi üstünlük təşkil edir. Havanın orta illik temperaturu $+13,1^{\circ}\text{C}$, orta aylıq maksimum temperatur $+24,6^{\circ}\text{C}$, minimum temperatur $+2,4^{\circ}\text{C}$ təşkil edir. Havanın rütubəti 76%, illik yağıntı 163 mm-dir. Külək əsasən şimal, şimal-qərb, cənub və cənub-qərb istiqamətlərində əsir. Küləyin orta sürəti 6,8 m/san təşkil edir. Orta illik yağıntı Abşeron yarımadasının cənub sahillərində 200 mm-dən az, dağətəyi və alçaq dağlıq zonalarda isə 300-900 mm-dir.

Abşeron yarımadasının bitki örtüyü əsasən aşağıdakılardan ibarətdir:

- Rütubət və mineral qida elementlərinin çatışmadığı, temperaturun yüksək, günəş şüalarının çox olduğu su basmış ərazilərdə, qumda və ya dayaz yerlərdə böyüyən yarımsəhra bitkiləri olan efemerləri əhatə edən "Səhra florası" (soldakı Şəkil 7-10); və
- Ən tanınmış nümayəndəsinin şoran ot olduğu kol və halofitləri əhatə edən "Çöl florası" (soldakı Şəkil 7-10).

Şəkil 7-5: Abşeron yarımadasının tipik bitki örtüyü

Yarımstansiya Azərbaycan Respublikasının şərqində, Qobustan düzünün cənub-şərq hissəsinin sahil zolağında, Abşeron yarımadasının cənub-qərbində, Bakı şəhərinin Abşeron inzibati rayonunda yerləşir. Yarımstansiya "Azərenerji" ASC tərəfindən tikiləcək Nəvahi yarımstansiyasına qədər davam edən, Layihə ərazisinin cənub-qərb tərəfində Nəvahi qəsəbəsinə doğru uzanan 500 kV-luq yeni hava xəttinə qoşulacaq.

Abşeron enerji qovşağı təkcə Bakı və Abşeron yarımadasının deyil, ölkənin enerji sisteminin əsas bazası hesab olunur. Belə ki, böyük həcmdə elektrik enerjisi Mingəçevir, Şirvan və digər şəhərlərdə yerləşən iri elektrik stansiyalarından Abşeron yarımstansiyasına, buradan isə sistem əhəmiyyətli 330, 220 kilovoltluq yarımstansiyalara ötürüləcək.

Abşeron YS Azərbaycanın 4 ən böyük istilik elektrik yarımstansiyası - Azərbaycan İES, Sumqayıt, Şimal və Cənub Elektrik Stansiyaları, həmçinin Mingəçevir Su Elektrik Stansiyası, Səngəçal, Qobu Elektrik Stansiyaları, Xaçmaz modul tipli elektrik stansiyası ilə əlaqələndirilib. Beləliklə, bu yarımstansiya bu cür böyük generasiya mənbələrinə qoşulan yeganə qovşaq yarımstansiyasıdır.

Şəkil 7-6: Abşeron YS-in yerləşdiyi yer

7.6 Qobu ES-in təsviri

Mövcud 385 MVA-lıq Qobu Elektrik Stansiyası və ona bitişik 330/220/110/10 kV-luq Qobu yarımstansiyası Qaradağ rayonunun Qobustan-Abşeron zonasında, Qobu qəsəbəsinin şimal-qərbində, Qoşa Yamac adlı təpənin qərb tərəfində yerləşir. Ərazidə qismən şoranlaşmış boz və boz-qəhvəyi torpaqlar geniş yayılıb. Bu torpaqlara dəniz səviyyəsindən 16,7-18,3 m yüksəklikdə fərqli yerlərdə təsadüf etmək mümkündür. Bu torpaqların xarakterik xüsusiyyəti şoranlıq dərəcəsinin fərqlənməsi, yüksək karbonatlaşma, yuxarı təbəqədə 1% qaratorpağın olması və məhlulun reaksiyasının son dərəcədə qələvi (pH 6,5-6,8) olmasıdır. Yeraltı suların turşuluğu 7,1 pH-dır. Torpaq qranulometrik tərkibinə görə orta dənəvər qumdur və natrium-magnezium tərkibinə malikdir. Ərazidə su və küləyin təsiri ilə güclü eroziya müşahidə olunur. Burada eroziya təhlükəsinin 30%-dən çox olması nəzərə alınmalıdır. Torpağın boniteti balı 42-dir. Hazırda stansiyada və əlaqədar yarımstansiyada 200 nəfər işləyir.

Yarımstansiya yarımstansiyanın cənub-qərb tərəfi ilə Abşeron KES-ə (Masdar şirkəti tərəfindən tikiləcək) doğru uzanan və "Azərenerji" ASC tərəfindən inşa ediləcək Nəvahi yarımstansiyasına çatan 330 kV-luq yeni hava xəttinə qoşulacaq.

Şəkil 7-7: Qobu ES və əlaqədar YS

7.7 Bioloji mühit

7.7.1 Flora

Azərbaycan Respublikasının ərazisi zəngin flora ilə malikdir. Azərbaycanda bitən 4500-ə yaxın ali sporlu, çiçəklili bitkilər 125 qrup və 920 cinsə aiddir. Layihənin əhatə etdiyi ərazilərdə Kür-Araz ovalığı, Xəzər yarımadarası və başqa düzənliklərdə səhra və yarımsəhra tipli bitki örtüyü üstünlük təşkil edir. Səhralarda qaraşoranlıq geniş yayılmışdır. Qaraşoranın yerə sərilmiş budaqları təpəciklər yaratmaqla ən çox Lökbatan ətrafında, Muğanda, Şərqi Şirvanda yayılmışdır. Xırda təpəcikli sarıbaş səhralarına ən çox Xəzər ətrafında, Kür-Araz ovalığında rast gəlinir.

Respublikada təsadüf edilən bitki növləri Qafqazda yetişən bitki növlərinin ümumi sayının 66%-ni təşkil edir. Azərbaycanda Qafqazda və digər bölgələrdə geniş yayılmış bitki növləri ilə yanaşı, yalnız bu ərazi üçün xarakterik olan 240-a yaxın endemik bitki növü də yetişir.

Bitki örtüyünün zənginliyi regionun fiziki-coğrafi xüsusiyyətləri, müasir torpaq-iqlim şəraiti, şaquli zonallaşma və bir sıra digər amillərin təsiri altında formalaşmış. Belə ki, respublikanın aral hissəsində 200 metr hündürlüyə qədər səhra və yarımsəhra bitki növləri və bataqlıq bitkiləri yayılıb.

Səhra tipli bitki qruplarına əsasən Xəzər dənizi sahillərində, cənub-şərqi Şirvanda, Mil, Muğan və Şirvan düzənliklərində təsadüf olunur. Torpağın şoranlığından asılı olaraq ərazidə böyürtkən, sukkulentlər, halofitlər, qış ot bitkiləri geniş yayılıb. Yarımsəhra bitkiləri Şirvan, Səlyan, Muğan, Mil və Qarabağ çöllərində, həmçinin Ceyrançöl, Qobustan və Arazboyu düzənliklərində böyük əraziləri tutur. Kür-Araz, Qobustan və Ceyrançöldə yovşan yarımsəhralıqları üstünlük təşkil edir. Digər törəmələrlə müqayisədə Qaraqan (Kür-Araz) və Dengiz (Qobustan, Naxçıvan) törəmələri Azərbaycan üçün daha xarakterikdir.

Yarımsəhra ərazilərdə geniş yayılmış digər bitkilər arasında soğanaqlı qumotu, yapon tonqalotu, bərk quramat, şərq bozağı, çilingburnu, dənli otlar və bir sıra şoranlıq otlarını (çəran, xasevdi, sarıbaş, armudgülü və s.) qeyd etmək olar. Bu ərazilərdə unikal Tuqay meşələri yerləşir. Kür, Araz və Qabırçı çaylarının vadilərində yayılmış meşələrin əsas ağacları palıd, ağcaqayın, söyüd və s.-dir.

Böyük Qafqazın və Kiçik Qafqazın dağətəyi düzənliklərində birillik və çoxillik kserofit bitki və kol bitkiləri əsasən 200 m-dən 600-700 m-ə qədər, bəzən isə 1200 m-ə qədər hündürlükdə yetişir. 1800-2200 metr hündürlükdə olan ərazilərdə meşələr var.

Azərbaycan Respublikasının ümumi sahəsi 86,6 milyon hektardır və bunun 1213,7 min hektarını meşələr təşkil edir. Ərazinin 989,5 min hektarı meşələrlə örtülüdür, yəni meşələr respublikanın ümumi ərazisinin 11,4 faizini təşkil edir. Adambaşına düşən meşə sahəsi təxminən 0,12 ha təşkil edir və bu müvafiq qlobal orta göstəricidən (0,48 ha) 4 dəfə azdır.

Azərbaycanda meşələrin ərazisi kiçik olsa da, onlar növlərin zənginliyi ilə məşhurdur. Burada 435 növ ağac və kol bitir, onlardan 70-i endemik növdür. Respublikanın bütün ərazisi üçün enliyarpaqlı meşələr xarakterikdir. Bu növ meşələr Böyük və Kiçik Qafqaz, Talış dağlarında geniş yayılıb.

Meşələr üç əsas ağac növündən - fıstıq, vələs və palıddan təşkil olunur. Onlar bütün meşə örtüyünün 86,2 faizini təşkil edir. Bunlarla yanaşı ağcaqayın, qarağac, cökə, qızılağac, qovaq, cökə, söyüd və digər enliyarpaqlı ağaclar da geniş yayılıb. İynəyarpaqlı meşələr respublika meşələrinin 1,7 faizini təşkil edir. Azərbaycanda təbii şərtlərdə bitən 107 ağac növündən 7-si iynəyarpaqlıdır. Bunlara Avropa qara şamı, Eldar şamı, qarmaqvarı şam, çoxmeyvəli, qırmızımeyvəli və hündür ardıc daxildir.

7.7.2 Fauna

Respublika ərazisində 97 növ məməli, 357 növ quş, 67 növ suda-quruda yaşayan və sürünən, 1 növ dəyirmiağzılı, 97 növ balıq, 15000-dən çox onurğasız heyvan növünün yaşaması məlumdur.

Daha öncə qeyd edildiyi kimi, layihə ərazilərinin əksəriyyəti yüksək antropogen təsirə məruz qalmış şəhər ərazilərində yerləşir. Buna görə də, layihə ərazisinin ətrafındakı yerlərdə məskunlaşan məməli heyvanlar aləmində adi tülkü (*Vulpes vulpes*), zolaqlı ot siçanı (*Apodemus agrarius*) və taxıl siçanı (*Microtus socialis*) kimi kənd təsərrüfatına öyrəşmiş növlər üstünlük təşkil edir.

Azərbaycanda 10 növ su heyvanı və 54 növ sürünən var. Layihə əraziləri müxtəlif sürünənlər, xüsusilə də sarı koramal (*Pseudopus apodus*), cəld kərtənkələcik (*Eremias velox*) üçün münasib yaşayış mühitinə malik yarımquraq quru ərazilərdə yerləşir. Göl qurbağası (*Rana ridibunda*) və ya adi ağacqurbağası (*Hyla arborea*) kimi adi su heyvanlarına yaxınlıqdakı gölməçələrdə və digər su hövzələrində rast gəlmək mümkündür.

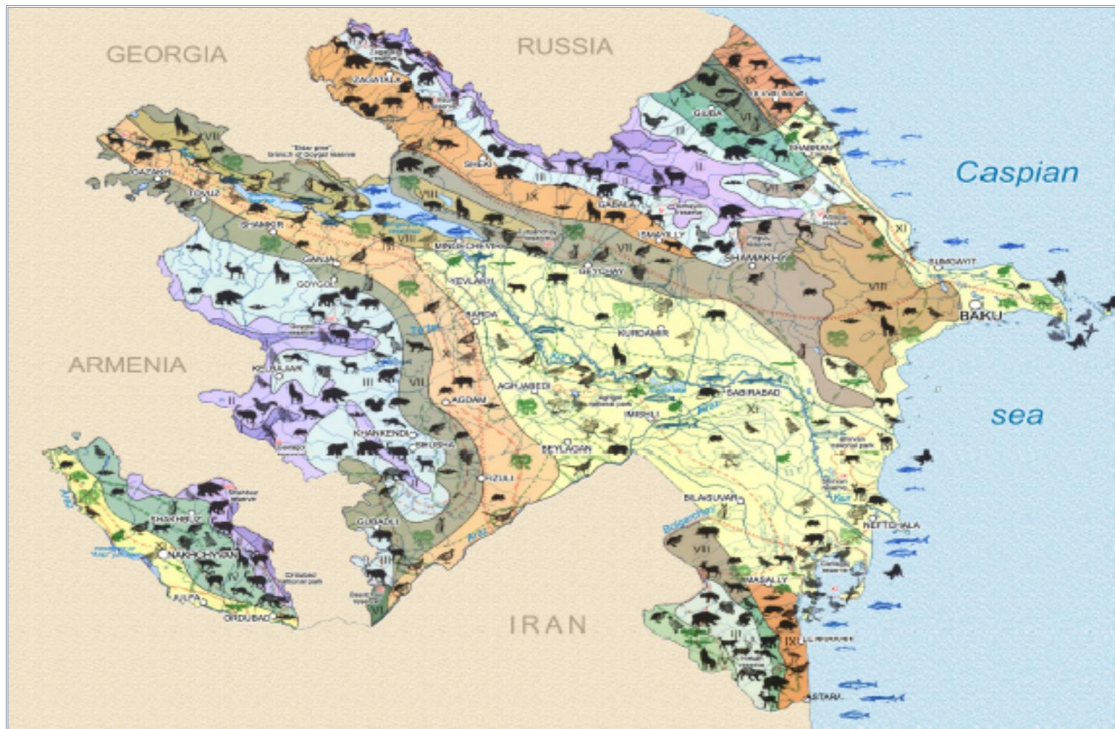
Azərbaycanda 60 ailəyə məxsus 394 quş növünün qeydə alındığı zəngin ornitofauna var. Bu növlərin təxminən 40%-i Azərbaycanda doğulur, qalanları isə miqrasiya edir. Ayrı-ayrı növlər qeyd edilməsə də, layihə ərazilərində çox sayda quşlar müşahidə olunur. Kənd təsərrüfatının olduğu ərazilərdə digər ərazilərə nisbətən daha çox quş olur.

Azərbaycanda 108 növ heyvanın adı Azərbaycan Respublikasının "Qırmızı Kitabı"na daxil edilib. Onlardan 14 növ məməlilər, 36 quşlar, 13 sürünənlər və suda-quruda yaşayanlar, 5 balıqlar, 40 həşəratlara aiddir.

Antropogen fəaliyyət nəticəsində ərazinin faunası davamlı şəkildə azalmaya məruz qalıb. Əhalinin sıxlığı ilə əlaqədar olaraq ərazidə yaşayan vəhşi heyvanların sayı azalıb. Ümumiyyətlə ətraf ərazilərdə yaşayan vəhşi heyvanların növləri aşağıdakılardır:

- Məməlilər – çaqqal, tülkü, dovşan, kirpi, ağboyun yarası, adi siçovul və qırmızıquyruqlu qum siçanı;
- Quşlar – adi müşgül, göyərçin, anbar bayquşu, ağ quyruqsallayan, qaraquş, bülbül, sağca, boz qarğa, adi sığırçin və ev sərçəsi;
- Sürünənlər – Aralıq dənizi tısbağası, Xəzər gekkonu və gürzə ilanı;
- Suda-quruda yaşayanlar - yaşıl qurbağa.
- Heyvan və quşların çoxu şəxsi evlərin bağlarında yaşayır. Yaxınlıqdakı yamaclarda iki əsas məməli (adi tülkü və qızıl tülkü) müşahidə olunur. Onlara layihə ərazisində yalnız gecə vaxtı rast gəlmək mümkündür.

Layihə ərazisində tapılan tısbağa növlərindən biri olan Aralıq dənizi tısbağası (*Testudo graeca*) həm beynəlxalq, həm də yerli səviyyədə qorunan növdür, lakin yalnız şəxsi meyvə və tərəvəz bağlarında yaşayır. Yuxarıda qeyd edilənlərə əsasən layihənin bu heyvan növlərinə təsiri minimaldır. Bununla belə, Podratçılar layihənin tikinti mərhələsində ağır texnika ilə işləyərkən layihə ərazilərindən keçən heyvanlara xəsarət yetirməmək üçün son dərəcə diqqətli və ehtiyatlı olmalıdırlar. Analoji şəkildə, digər növlərə təsirin də az olacağı gözlənilir. Bundan başqa, quş yuvalarının zədələnməməsi üçün çoxalma mövsümündə (aprelin sonundan iyulun sonuna qədər) ağacların kəsilməməsi tövsiyə olunur.

Şəkil 7-8: Azərbaycanın zoocoğrafi xəritəsi

7.8 Biomüxtəliflik, mühafizə olunan ərazilər, bataqlıqlar

Layihənin biomüxtəlifliyə (yaşayış yerləri, flora və fauna növləri) təsir etmək potensialı vardır. Qlobal, Avropa və ya milli əhəmiyyətli (beynəlxalq sənədlərə və Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən) ayrılmış ərazilərə, mühüm növlərə və yaşayış yerlərinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Aşağıdakı mətnə tədqiqatın əhatə dairəsi, müəyyən edilmiş ilkin şərtlər və biomüxtəlifliklə bağlı potensial təsirlər və əsas təsir azaltma tədbirləri ümumiləşdirilir.

7.8.1 Tədqiqat sahəsi

ƏMSSTQ-nin ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi mərhələsi üçün ilkin vəziyyəti daha geniş kontekstdə təqdim etmək üçün yarımstansiyanın yeri də daxil olmaqla 1 000 metr enində Yerüstü Hava Xətləri dəhliz(lər)indən (ötürücü xəttin uzununa oxundan hər iki tərəfdə 500 metr) istifadə olunur. Bu, geniş ərazidə mövcud biomüxtəlifliyin vəziyyətini müəyyən etmək və Layihənin dolayı təsirlərini qiymətləndirmək üçün yetərli hesab olunur. Əsas Biomüxtəliflik Xüsusiyyətləri və Əsas Yaşayış Yerləri üçün Ekoloji Baxımdan Uyğun Qiymətləndirmə Sahəsi (EBUQS) layihələndiriləcək. İlkin vəziyyət sahəsi mövcud olan məlumatlara, Azərbaycanın eko-sistemlərinin xəritəsinə və 2024-cü ilin fevral-aprel ayları ərzində aparılan biomüxtəliflik üzrə tədqiqatlara əsaslanır. Yaşayış yerləri və növlər haqqında məlumatların əksəriyyəti tədqiqatlar zamanı aparılmış müşahidələr nəticəsində əldə edilib.

Bu ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatında yaşayış yerlərinin və növlərin tərkibinə dair verilmiş təsvir yalnız sahə işləri zamanı aparılmış müşahidələrə əsaslanmışdır. Yaşayış yerləri sahə işləri zamanı mövcud bitki assosiasiyaları, dominant (edifikator) bitki növləri, yaşayış mühitinin bütün təbəqələrində (ağaclar, kollar və ot təbəqələri) bitki növlərinin qorunma vəziyyəti və tərkibinə əsasən müəyyən edilmişdir.

ƏMSSTQ Hesabatının məqsədləri üçün, infrastruktur dəhlizləri daxilindəki tədqiqat sahəsi (bu qiymətləndirmənin məqsədi üçün 100 metr enliyində dəhliz kimi müəyyən edilmişdir) Layihənin təsirinə məruz qalan əsas biomüxtəliflik komponentlərinə, xüsusən yaşayış yerlərinə birbaşa təsirlərin nəzərə alınması üçün istifadə olunacaq. Bu sahə ümumilikdə Layihənin əhəmiyyətli ekoloji təsirlərini, o cümlədən yaşayış yerinin itirilməsi və ya degradasiyası nəticəsində baş verə biləcək ekoloji təsirləri əhatə edən təsir zonası kimi qəbul edilir. Bununla belə, tədqiqat sahəsi mühüm yaşayış yerləri (daha böyük ərazilər), növlərin pozulması və s. baxımından daha geniş konteksti əhatə edə bilər.

ƏMSSTQ-nin məqsədləri üçün təbiətin mühafizəsi maraqları baxımından təyin edilmiş və ya təyin edilməsi təklif olunan (qanunla mühafizə olunan ərazi və/yaxud beynəlxalq səviyyədə tanınmış ərazi) və Layihənin təsirinə məruz qalma ehtimalı olan hər bir ərazi layihənin onun qorunma məqsədinə və bütövlüyünə təsir etmək potensialı nöqtəyi-nəzərindən bütövlükdə tədqiqat sahəsi kimi nəzərə alınır.

7.8.2 Mühafizə olunan ərazilər

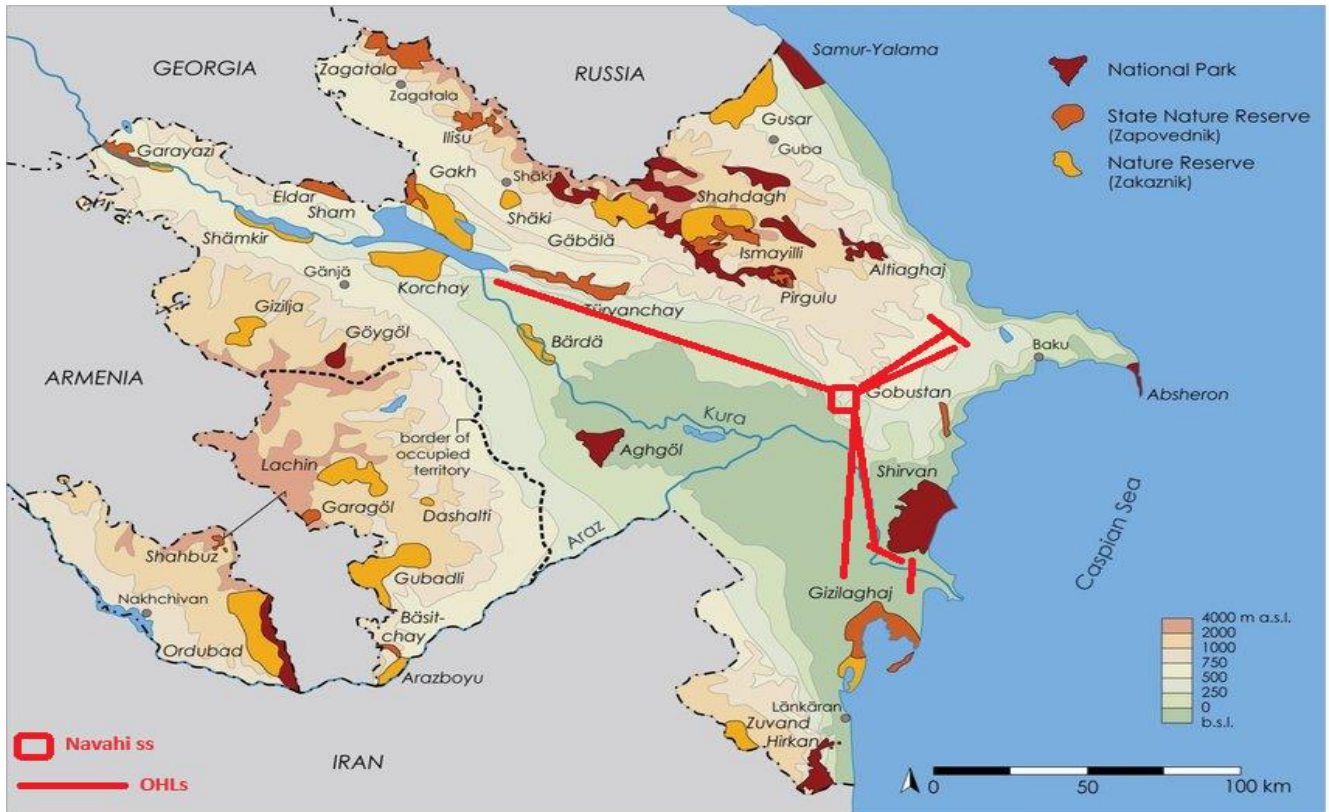
Qafqaz Ümumdünya Təbiəti Mühafizə Fondu (WWF) tərəfindən ekoloji məhsuldarlıq baxımından dünyanın 25 qaynar nöqtəsindən biri kimi müəyyən edilmişdir. Qafqaz regionu növlərin müxtəlifliyi, endemizm və taksonomik nadirlik kimi meyarlara əsasən əsas qlobal ekoloji ərazi kimi tanınmışdır.

İctimai ərazilərin mühafizəsi sistemi, bir çox ölkələrdə olduğu kimi, müxtəlif kateqoriyalara tətbiq olunan müxtəlif səviyyəli istifadə və mühafizəyə malik çoxsaylı strukturlara əsaslanır.

Kateqoriyalar "Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri haqqında" qanuna (2000) uyğun olaraq müəyyən edilmişdir¹¹. Azərbaycanda mühafizə olunan ərazilər aşağıdakılardır:

- Milli parklar: dövlət, ekoloji, tarixi və digər xüsusi əhəmiyyət kəsb edən quru və su əraziləri. Bu ərazilərdən təhsil, elm və mədəniyyət məqsədləri üçün istifadə olunur.
- Məhdud girişli ərazilər: Bu ərazilər milli parklara bənzəsə də, onların dövlət mülkiyyətində olmasına ehtiyac yoxdur.
- Dövlət Təbiət Qoruğu təbiəti, vəhşi heyvanları və bitki örtüyünü, ətraf mühiti qorumaq məqsədi ilə yaradılmışdır. Yalnız elmi-tədqiqata icazə verilir.
- Dövlət Təbiət Yasaqlığı nəslə kəsilməkdə olan heyvan və ya bitki növlərini qorumaq üçün nəzərdə tutulmuşdur. Azərbaycan qanunvericiliyinə görə, hər hansı sənaye fəaliyyəti, heyvan və bitki örtüyünə müdaxilə qəti qadağandır.
- Dövlət Ovçuluq Təsərrüfatı: Bu ərazilərdə vəhşi heyvanların davamlı olaraq ovlanmasına icazə verilir.
- Nadir ağaclar, mağaralar və ya paleontoloji obyektlər "təbiət abidələri" adı altında mühafizə olunur.

Azərbaycanın xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin ümumi sahəsi 892546,49 ha və ya ölkə ərazisinin 10,3%-ni təşkil edir. 10 Milli Park (ərazinin 4,87%-i), 10 Dövlət Təbiət Qoruğu (1,39%) və 24 Dövlət Təbiət Yasaqlığı (4,05%) mövcuddur (Cədvəl 8). Bundan əlavə, 1038 mühafizə olunan ağac (Təbiət Abidələri) və 37 mühafizə olunan geoloji və paleontoloji obyekt mövcuddur. Şəkil 7-9-da Azərbaycanda mühafizə olunan ərazilərin yeri göstərilir.

Şəkil 7-9: Azərbaycanda mühafizə olunan ərazilərin xəritəsi

¹¹ Azərbaycan Respublikasının Bioloji Müxtəliflik Konvensiyasına (GEF) və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramına (BMTİP) 5-ci Milli Hesabatı. 2014 <https://www.cbd.int/doc/world/az/az-nr-05-en.pdf>

Cədvəl 7-1: Azərbaycan Respublikasında mühafizə olunan ərazilər

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Milli parkların sayı	8	8	8	8	9	9	9	9	9
Sahə, min hektarla	265,3	296	310,5	310,5	322,3	322,3	322,3	322,3	322,3
Dövlət təbiət qoruqlarının sayı	12	11	11	11	11	11	11	11	11
Sahə, min hektarla	177,4	216,8	209,3	209,3	209,1	209,1	209,1	209,1	209,1
Dövlət təbiət qoruqlarının sayı	x	24	24	24	24	24	24	24	24
Sahə, min hektarla	x	363,4	361,2	361,2	361,2	361,2	361,2	361,2	361,2

Yuxarıdakı cədvəldən göründüyü kimi, Azərbaycanda bir sıra beynəlxalq/milli əhəmiyyətli mühafizə olunan ərazilər mövcuddur. İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi mərhələsi çərçivəsində Şirvan Milli Parkının ərazisi ilə (buraya Şirvan Dövlət Təbiət Qoruğu da daxildir) kəsişmənin qarşısını almaq məqsədilə Altlayihə 3-ün marşrutu dəyişdirildi və alternativ trassanı nəzərdən keçirmək üçün layihə qrupu ilə məsləhətləşmələr aparıldı. Nəticədə ilkin trassa Milli Parkın yurisdiksiyasından çıxmaq üçün dəyişdirilib və yeni trassa Milli Parkın cənub-qərb hasarına paralel olaraq çəkiləcək. Aşağıdakı şəkildə 330 kV-luq Bankə-Nəvahi hava xəttinin köhnə və yeni trassası göstərilir.

Şərti işarə

Şirvan Milli Parkının sərhədləri

Bankə-Nəvahi hava xəttinin köhnə trassası

Bankə-Nəvahi hava xəttinin yeni trassası

Biləsuvar-Nəvahi hava xəttinin trassası

Şəkil 7-10: Bankə-Nəvahi hava xəttinin köhnə və dəyişdirilmiş trassaları Milli Parkın ərazisinə müdaxilə etmədən

■ Türyançay Dövlət Təbiət Qoruğunun sərhədləri

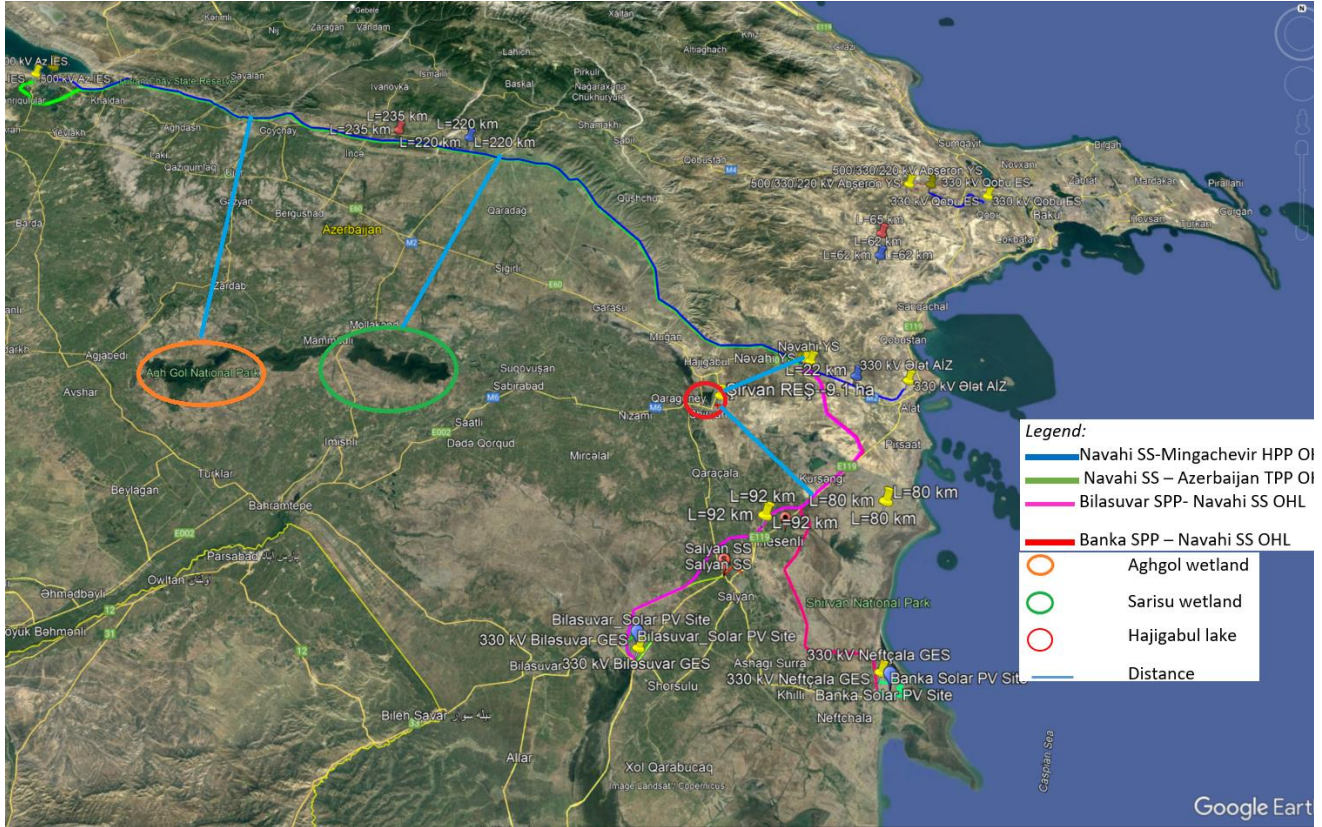
Şəkil 7-11: Hava xətlərinin trassası və Türyançay Dövlət Təbiət Qoruğunun sərhədləri

Azərbaycanın bataqlıq əraziləri daşqınlara qarşı mübarizə, suyun təmizlənməsi, suyun tənzimlənməsi, balıq istehsalı və s. funksiyaları yerinə yetirir. Onlar çay deltalarında marşlardan tutmuş alp bölgələrində bataqlıqlara, göllərə və çaylara qədər bütün yüksəklik zonalarında mövcuddur. Ümumi sahəsi 250 km² olan dağ gölləri də daxil olmaqla 250 bataqlıq ərazisi var. Onlardan 10-un sahəsi 5 km²-dən çoxdur. Göllərin bəziləri şirin, digərləri isə duzlu su gölləridir. Bataqlıqlar aşağıdakı kimi təsnif edilir:

1. Kür-Araz ovalığının bataqlıqları
2. Abşeronun bataqlıq əraziləri
3. Dağ bataqlıqları

Azərbaycanın Ramsar əraziləri olan Ağgöl və Qızılağac və Kür daşqın düzənliyindəki bir çox digər bataqlıq əraziləri sel daşqının qarşısının alınması və balıqların su təchizatında mühüm rol oynayır. Bataqlıq ərazilərin əksəriyyəti Xəzər dənizi sahillərində və Kür-Araz ovalığında yerləşir. Əvvəllər onların sahəsi 80 000 hektar idi (keçən əsrin ortalarında). Hazırda antropogen fəaliyyətlər, o cümlədən Kür və Araz çayları üzərindəki su anbarlarında kaskadın tikintisi nəticəsində bataqlıqların sahəsi kəskin azalıb.

Kür-Araz ovalığında ən böyük bataqlıq Sarısudur. O, sahəsi 65,7 km² və tutumu 59,1 milyon m³ olan düzənlikdə yerləşir. Kür çayının yüngül meylliliyi nəticəsində əmələ gələn bataqlıqlardan biri Hacıqabul gölündə durğunlaşıb. Sahəsi 8,4 km², orta dərinliyi 1,4 m, uzunluğu 4,2 km, tutumu 12,1 milyon m³-dir. Ağgöl (56,2 km²) və Mehman (35,0 km²) gölləri də bu ərazinin əsas bataqlıq əraziləridir. Kür-Araz ovalığının bu 4 bataqlıq ərazisinin ümumi sahəsi 165 km² təşkil edir.

Şəkil 7-12: Altlayihə 2 və 3-ün yaxınlığında yerləşən bataqlıq ərazilər.

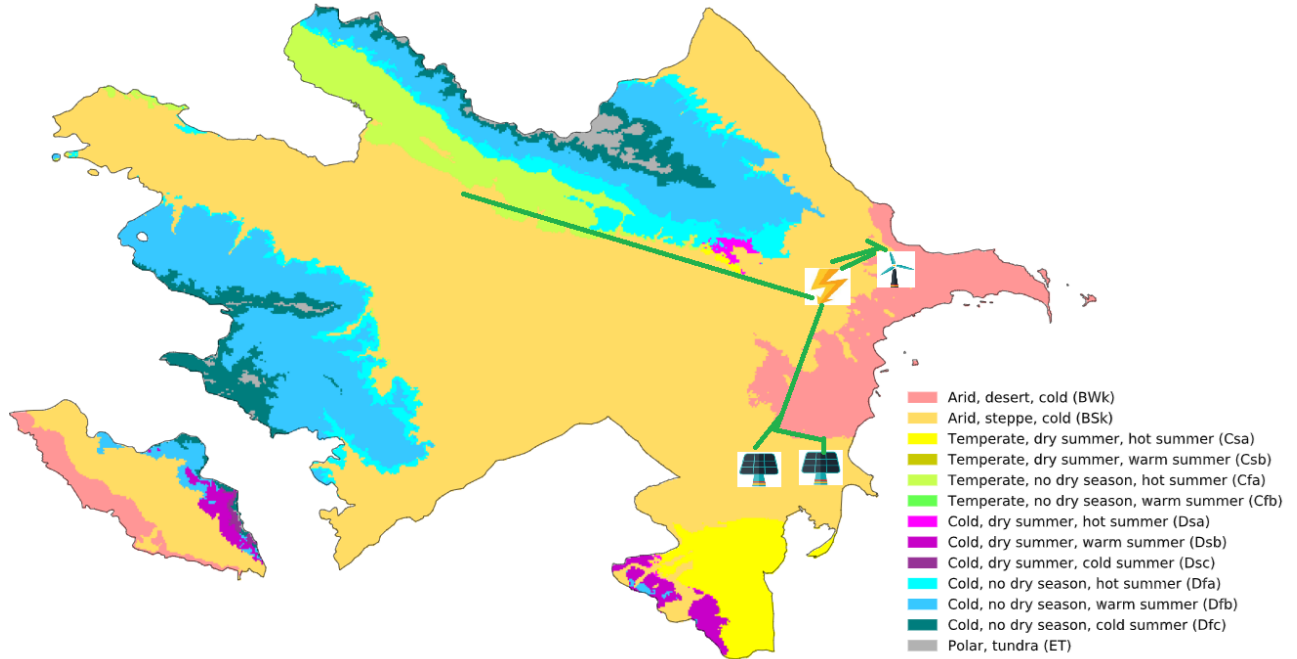
Yuxarıdakı Şəkil 7-12-dən göründüyü kimi, hər iki bataqlıq ərazi Altlayihə 2 və 3-ün (500/330 Kv Nəvahi-Mingəçevir və Nəvahi-Azərbaycan İES) hava xətlərindən uzaqdır (təxminən 50 km) və layihə çərçivəsində tikinti işlərinin təsirinə məruz qalmayacaq. Hacıqabul gölü də Altlayihə 1 və 3-dən (Nəvahi YS və Bankə GES-Nəvahi EVX, Biləsuvar GES-Nəvahi YS) kifayət qədər uzaq məsafədə (təxminən 20-25 km) yerləşir və layihə çərçivəsində tikinti işlərinin təsirinə məruz qalmayacaq. Bundan əlavə, bataqlıq ərazilərə hər hansı təsirin qarşısını almaq üçün layihə ilə bağlı infrastruktur (məsələn, tikinti düşərgələri, giriş yolları, material zavodları və s.) yerləşdiriləcək. Təsirəzaldıcı tədbirlər ilə bağlı təfərrüatlar müvafiq sahə üzrə ƏMSSTQ/ƏMSİP-də təqdim olunacaq.

7.8.4 İqlim

Bütün ərazisindəki yüksəklik, geomorfoloji fərqlər və subtropiklərin şimal sərhədində yerləşməsi səbəbindən Azərbaycan çox dəyişkən bir iqlimə malikdir. Xəzər dənizi iqlimə daha çox təsir göstərir. Maksimum temperatur 44°C-ə çatır, minimum temperatur isə mənfi 42°C-dək enə bilər. Yağıntılarda miqdarı 200-1800 mm arasında dəyişə bilər. Bu məhdudiyyətlərə baxmayaraq, Böyük Qafqaz dağ silsiləsi şimaldan gələn soyuq hava axını üçün təbii maneədir, Kiçik Qafqaz dağları isə cənubdan gələn

isti tropik hava axınlarının qarşısını kəsir. Relyefin mürəkkəb təsiri nəticəsində ölkənin əksər hissəsində quraq və isti subtropik iqlim üstünlük təşkil edir.

Köppen-Geiger climate classification map for Azerbaijan (1980–2016)

Şəkil 7-13: Layihə komponentləri ilə Azərbaycanın iqlim zonası

Bölgədə bir neçə iqlim tipi hökm sürür: mülayim-isti, quraq yarımsəhra və yayı quraq keçən quru çöl iqlimi, qışı quraq keçən mülayim-isti, qışı rütubətli keçən soyuq iqlim. Havanın orta illik temperaturu cənubda və aranda 14°C-dən şimalda və yüksək dağlıq ərazilərdə 2°C-ə qədər dəyişir. Mütləq minimum temperatur müvafiq olaraq -18° C və -26° C, mütləq maksimum temperatur isə müvafiq olaraq 40° C və 30° C təşkil edir. İl ərzində yağıntıların miqdarı cənubdan (300 mm) şimala (900 mm) sürətlə artır (aşağıda baxın: Şəkil 8-2). Burada orta illik sürəti 15 metr/saniyəyə qədər olan qərb küləkləri üstünlük təşkil edir.

Altlayihə 1-in ərazisi Hacıqabul rayonunun Nəvahi qəsəbəsində yerləşir. Hacıqabul rayonu yayı isti, qışı soyuq keçən, yağıntının miqdarı az olan quraq, çöl və soyuq iqlimə malikdir. Yağıntılar son dərəcədə mövsümi xarakter daşıyır, rayona qışda yaydan daha çox yağıntı düşür. Orta temperatur yanvarda 2°C, iyulda 26°C təşkil edir.

Altlayihə 2 çərçivəsində hava xətti Hacıqabul, Ağsu, Şamaxı, Göyçay, İsmayilli, Yevlax rayonlarından və Mingəçevir şəhərindən keçir. Bu ərazilərdə iqlim quru çöl soyuq iqlimindən (BSk) rütubətli subtropik iqlimə (Cfa) qədər dəyişir; BSk iqlimi meşələrin mövcud olması üçün çox qurudur, lakin ərazilərin səhrələşməsi üçün kifayət qədər quraq deyil; illik temperatur 18°C-dən azdır; bu ərazilərdə adətən çəmən düzənliklər olur; Cfa iqlimi yayın isti keçməsi və tez-tez tufanların olması ilə xarakterizə olunur, ən soyuq ayda temperatur 0°C -3°C ilə 18°C arasında dəyişir və ən isti ayda orta temperatur 22°C və ya daha yüksək olur.

Altlayihə 3-ün elektrik verilişi xətləri Neftçala, Salyan, Biləsuvar və Hacıqabul rayonlarından keçir. Bu rayonlarda iqlim quru çöl soyuq (BSk) və quru səhra soyuq (BWk) iqlimi arasında dəyişir, yay ayları isti, quraq, qış isə soyuq və quraq keçir; orta illik temperatur 25,2°C təşkil edir.

Altlayihə 4 çərçivəsində Mingəçevir SES və Qobu ES-in tikintisinin nəzərdə tutulduğu Abşeron rayonu və Mingəçevir şəhəri əraziləri müvafiq olaraq quru çöl soyuq (BSk) və quru səhra soyuq (BWk) iqlimi ilə xarakterizə olunur.

Şəkil 7-14: Azərbaycanda orta illik yağıntı miqdarı və temperatur

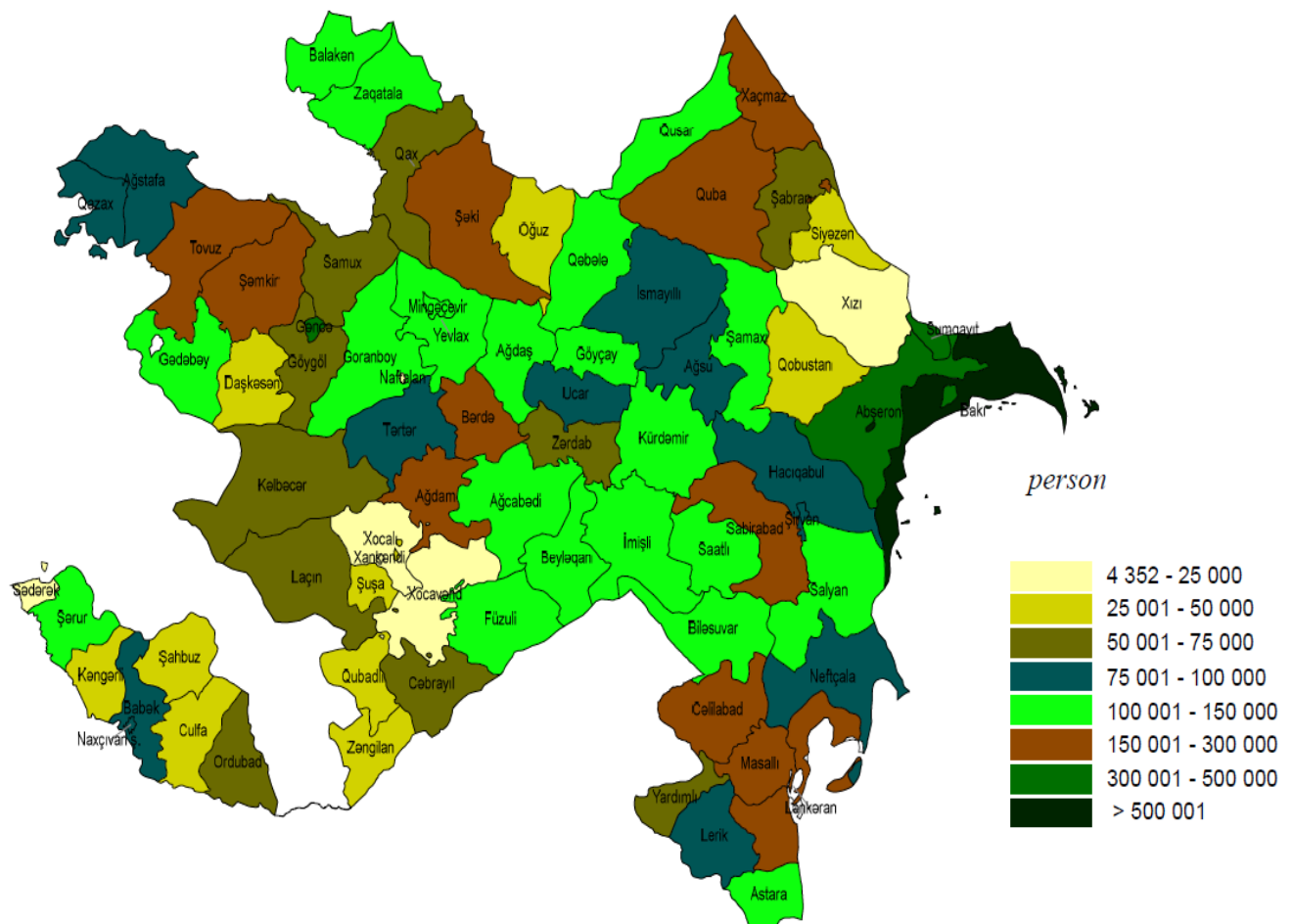
Azərbaycanda havanın keyfiyyəti ümumilikdə yaxşıdır, lakin Bakıda və Abşeron yarımadasında havanın keyfiyyəti ciddi problem hesab olunur. Havanın çirklənməsinin əsas səbəbi sənayedir, mobil mənbələrdən buraxılan emissiyaların 60%-dən çoxu nəqliyyatın payına düşür (UNECE, 2020).

Ümumiyyətlə, kənd təsərrüfatının yüksək səviyyədə, sənayenin isə aşağı səviyyədə inkişafı səbəbindən layihənin həyata keçirildiyi əksər ərazilərdə havanın keyfiyyəti çox yaxşıdır.

7.9 Layihə ərazilərinin sosial-iqtisadi təsviri

Layihə, Layihə regionundakı yerli əhalinin və icmaların yaşayışına təsir etmək potensialına malikdir. Belə ki, torpaqların satın alınmasına ehtiyac yaranır ki, bu da tikinti mərhələsində icmaların həyatında mümkün kiçik narahatlıqların yaranmasına səbəb olur. Bu bölmədə yerli icmaların və fərdlərin cari sosial vəziyyəti və məruz qaldıqları potensial təsirlərin xülasəsi aparılır və təsirlərin azaldılması ilə bağlı prinsiplər yanaşma təsvir edilir.

Azərbaycan Respublikasında 2019-cu ilin siyahıyaalınmasının nəticələrinə əsasən əhalinin hesablanmış sayı 2023-cü ilin əvvəlinə 10127,1 min nəfər (Rusiya sülhməramlı kontingentinin müvəqqəti yerləşdiyi Azərbaycan Respublikası ərazisində yaşayan əhali istisna olmaqla) təşkil etmişdir. Əhalinin 5527,2 min nəfəri və ya 54,6 faizi şəhərlərdə, 4599,9 min nəfəri və ya 45,4 faizi kənd yerlərində yaşayır. Ölkə əhalisinin 5039,6 min nəfərini və ya 49,8 faizini kişilər, 5087,5 min nəfərini və ya 50,2 faizini qadınlar təşkil edir. Hər 1000 kişiə 1010 qadın düşür¹². 2023-cü ilin əvvəlində əhalinin Azərbaycan Respublikasının inzibati ərazi vahidləri üzrə bölgüsü aşağıdakı Şəkilə verilmişdir.

Şəkil 7-15: Əhalinin inzibati ərazi vahidləri üzrə bölgüsü

¹² <https://www.stat.gov.az/source/demography/>

7.9.1 Tədqiqat sahəsi

Qiymətləndirmə məqsədləri üçün, tədqiqat sahəsi Layihə elementlərindən (yarımstansiyanın yeri və hava xətti dəhlizləri) 1 km məsafəyə qədər genişləndirilir. Burada məqsəd Layihənin icrası zamanı potensial təsirə məruz qala biləcək şəxsi əmlakların (məsələn, yaşayış obyektləri, digər obyektlər və müəssisələr) və ya icma obyektlərinin (məsələn, məktəblər, dini məbədlər, qəbiristanlıqlar) daxil olduğu yaşayış məntəqələrini əhatə etməkdir.

Layihə ərazisi Azərbaycanın cənub və mərkəzi hissəsində yerləşməklə on dörd rayonun (bələdiyyənin) ərazisini əhatə edir: Neftçala, Biləsuvar, Salyan, Hacıqabul, Qaradağ, Yevlax, Ağdaş, Qobustan, Göyçay, İsmayilli, Şamaxı, Abşeron, Ağsu rayonları və Mingəçevir şəhəri.

7.9.2 Ehtiyatlar (elektrik, su, yanacaq və s.)

Azərbaycanın təqribən 7025 MVt elektrik enerjisi istehsal etmək gücü var ki, bunun da 6299 MVt-sı istilik elektrik stansiyaları, qalanı isə su elektrik stansiyaları tərəfindən təchiz edilir. Ölkənin şimalında 400 MVt gücündə kombinə edilmiş elektrik stansiyasının tikintisi aparılır. Beləliklə, sistemin ümumi mümkün gücü tezliklə 7500 MVt-a yaxınlaşacaq. Yuxarıda qeyd edilənlərə əlavə olaraq, müxtəlif dövlət və özəl müəssisələr ölkənin elektrik enerjisi istehsalı gücünü daha 170 MVt artırır.

Hazırda Azərbaycanda enerji istehsalının 80%-i onun qərb hissəsində yerləşir. Lakin enerji istehlakının 70%-i ölkənin şərqində, şimal-şərqində və cənub-şərqində cəmlənmişdir. Bununla əlaqədar olaraq, Abşeron yarımadasından yüzlərlə kilometr qərbdə böyük istilik elektrik stansiyalarına yanacaq nəql olunur. Sonra istehsal olunan enerji yenidən Abşeron yarımadasına ötürülür və şimal və cənub bölgələrinə paylanır. Azərbaycanın qərbi və şərq 500 kv (bəzən 330 kv) gərginlikli iki elektrik veriliş xətti ilə birləşdirilir və nisbətən böyük enerji itkiləri baş verir.

Ölkənin paylayıcı şəbəkələri 7 regional paylayıcı şəbəkədən (yəni Bakı, Şimal, Cənub, Şimal-Qərb, Mərkəzi Aran, Aran və Qərb) və Naxçıvan şəbəkəsindən ibarətdir. Kiçik şəhərlərdə və kənd yerlərində mövcud paylayıcı şəbəkələr köhnəlmiş və zəifdir, istehlakçılara daimi və yüksək keyfiyyətli xidmət göstərə bilmir, bu da ailələrin yaşayış şəraitinə təsir göstərir və yeni iqtisadi fəaliyyət növlərinin inkişafına mane olur.

Su ehtiyatları qeyri-bərabər şəkildə paylanır. Qobustan və Qaradağ rayonlarının su ehtiyatları çox məhduddur və adambaşına ildə cəmi 50 m³ təşkil edir. Bunun əksinə olaraq, layihə zonasının dağlıq ərazilərində, Türyançay, Göyçay və Girdimançay çaylarının hövzələrində bu göstərici adambaşına bir neçə min kubmetrdir. Dağlıq ərazilərdəki bu su ehtiyatları sayəsində Bakı və Sumqayıt şəhərləri Azərbaycanın bu rayonlarından gələn su ilə təchiz olunur. Yeni mənbələrdən biri də yeni tikilmiş Oğuz-Qəbələ su kəməridir.

Azərbaycanda yeraltı mənbələrdən təqribən 1,2 milyard m³ su götürülür. Adambaşına düşən orta içməli su istehlakı gündə təqribən 130 litrdir ki, bu da beynəlxalq standartlara görə nisbətən aşağıdır. Bölgənin yeraltı suları əsasən dağlarda miqdarı çox olan yağıntılar hesabına əmələ gəlir. Dağlıq Şirvan rayonunda illik istifadəyə yararlı yeraltı suların ümumi potensialı 400-500 milyon m³ təşkil edir. Hazırda yeraltı suların istifadəsi çox aşağı səviyyədədir.

7.9.3 Layihənin həyata keçirildiyi rayonlarda məşğulluq

1 iyul 2023-cü il tarixinə olan ilkin məlumatlara əsasən, Azərbaycanda iqtisadi fəal əhəlinin sayı 5 milyon 224,3 min nəfər təşkil edib ki, onlardan 4 milyon 934,5 min nəfəri məşğul, 289,8 min nəfəri (və ya 5,5 faizi) isə işsiz olub. 2022-ci ildə Azərbaycanın ümumi ÜDM-i 78 milyard ABŞ dollarından bir qədər çox olub. ÜDM-in illik artım tempi 2019-cu ildə 2,2%, 2020-ci ildə -5%, 2021-ci ildə 1,9% və 2022-ci ildə 4,5% təşkil edib. Adambaşına düşən gəlir son illərdə əhəmiyyətli dərəcədə artaraq 2023-cü ildə 7,762,07 ABŞ dollarına çatmışdır. Ən yüksək işsizlik səviyyəsi Bakıda (21%) müşahidə olunub. Layihənin əhatə etdiyi regionlar üzrə məşğulluq səviyyəsi aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

Cədvəl 7-2: İqtisadi rayonlar və inzibati-ərazi vahidləri üzrə işsiz əhəlinin sayı¹³

Ərazi vahidi	2018	2019	2020	2021	2022
<i>Azərbaycan Respublikası</i>	253827	252076	368667	310485	293286
<i>Bakı şəhəri - cəmi</i>	74906	57861	86459	74959	70931
<i>Abşeron-Xızı iqtisadi rayonu - cəmi</i>	15705	19935	30056	25457	23824
<i>o cümlədən:</i>					
<i>Abşeron rayonu</i>	4187	10236	15557	12560	11744
<i>Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu - cəmi</i>	7686	7129	10522	8656	8142
<i>o cümlədən:</i>					
<i>Ağsu rayonu</i>	38790	38994	38377	39758	40474
<i>İsmayilli rayonu</i>	42090	42633	41780	43117	43936
<i>Qobustan rayonu</i>	22444	19721	19297	20166	20791
<i>Şamaxı rayonu</i>	48195	44830	44247	45575	46577
<i>Mərkəzi Aran iqtisadi rayonu - cəmi</i>	21309	21938	30920	25361	24042
<i>o cümlədən:</i>					
<i>Mingəçevir şəhəri</i>	6901	3454	4671	4170	3996
<i>Ağdaş rayonu</i>	2605	3547	4975	4212	4022
<i>Göyçay rayonu</i>	2905	3883	5504	4433	4142
<i>Yevlax rayonu</i>	2898	4063	5812	4604	4405
<i>Şirvan-Salyan iqtisadi rayonu - cəmi</i>	12285	14020	20118	16875	15977
<i>o cümlədən:</i>					
<i>Biləsuvar rayonu</i>	2194	2379	3578	2944	2787
<i>Hacıqabul rayonu</i>	1795	2123	3098	2595	2457
<i>Neftçala rayonu</i>	2300	2572	3738	3079	2917

¹³ Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi

Ərazi vahidi	2018	2019	2020	2021	2022
Salyan rayonu	2902	3470	5078	4181	3964

Nəzərdə tutulan elektrik xətlərinə bitişik kəndlərdə məşğulluq səviyyəsi bələdiyyələr üçün göstərilən orta göstəricilərlə eynidir. Kənd yerlərində yaşayan insanlar əsasən qeyri-intensiv kənd təsərrüfatı işləri ilə məşğul olurlar. Kənd təsərrüfatı fəaliyyətinin əsas sahələri maldarlıq və qarğıdalı, lobya və tərəvəz kimi birillik bitkilərin becərilməsi ilə bağlıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, gənclərin iş axtarmaq üçün ölkənin əsas şəhərlərinə və ya xaricə miqrasiya etməsi səbəbindən əhalinin əksəriyyətini yaşlılar, əsasən də təqaüdcülər təşkil edir.

Qaradağ rayonu istisna olmaqla, yerli əhalinin əsas gəlir mənbəyi kənd təsərrüfatı sahəsində özünüməşğulluqdur. Yerli əhali əsasən süd məhsullarını yerli bazarlarda və ya Azərbaycanın cənub və mərkəzi şəhərlərinə satır. Hədəf olunan kəndlərdə məşğul əhalinin sayı çox azdır. Sənaye obyektləri və ya iri fermer təsərrüfatları praktiki olaraq mövcud deyil və məşğulluq imkanları regionda daha çox dövlət strukturları, təhsil sektoru və xidmətlərlə bağlıdır.

Qaradağ rayonunun iqtisadiyyatında sənaye sektoru, əsasən neft və qaz üstünlük təşkil edir (Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin ("SOCAR") obyektləri). Digər sahələrə sement istehsalı zavodları və daş karxanaları, xidmət sahələri (məs., məktəb, uşaq bağçası, mağazalar), kənd təsərrüfatı və turizm (Qobustan qoruğu, palçıq vulkanları və yaradılacaq yeni geopark) sektorları daxildir. Yerli idarəetmə orqanları ilə (icma rəhbərləri və bələdiyyə nümayəndələri) və əməliyyat şirkətləri ilə aparılan mü sahibələr əsasında toplanmış məlumatlara əsasən, Qobustan və Ələt bələdiyyələrinin ərazisində əsas yerli məşğulluq sahələrinə ticarət, kiçik təsərrüfat, heyvandarlıq (yəni qoyunçuluq) və çinqil və qumun ağır nəqliyyat vasitələri ilə daşınması daxildir.

İşçilərin əksəriyyətini yerli sakinlər və ya ölkənin digər bölgələrindən olan sakinlər təşkil edir. Xarici mütəxəssislər isə ümumiyyətlə azdır. Bununla belə, Qaradağın yerli əhalisi arasında belə bir fikir var ki, Azərbaycanın digər bölgələrindən daha çox işçi qüvvəsi cəlb olunduğu üçün yerli sakinlər işsiz qalırlar. Tədqiq olunan ərazidə orta gündəlik gəlir təxminən 10-30 AZN arasında dəyişir ki, bu da təxminən 6-18 ABŞ dollarına bərabərdir (quraqlıq zamanı çobanların payına düşən orta gündəlik gəlir xeyli aşağıdır). Ümumiyyətlə, əmək şəraiti cəlb olunmuş maraqlı tərəflər tərəfindən yaxşı hesab olunur. Gəlir/məşğulluq baxımından gender bərabərsizliyi müşahidə olunmur.

Son beş ildə Qobustan və Ələt bələdiyyələrində elektrik, xarici dil müəllimi, kran operatoru, qaynaqçı, kompüter elmləri mütəxəssisi və dəmirçi kimi vəzifələr üzrə iş imkanları bir qədər artıb.

7.10 Layihənin təsirinə məruz qalan ərazi ilə bağlı xüsusi məlumatlar

Layihə Azərbaycan Respublikasının 13 rayonunu və Mingəçevir şəhərini əhatə edir. AzH tərəfindən maliyyələşdirilən Layihə beş rayonu, yəni Salyan, Hacıqabul, Neftçala, Biləsuvar və Abşeronu əhatə edir. Bu layihə ümumilikdə Salyanın 10 kəndi, Hacıqabulun 2 kəndi, Neftçalanın 2 kəndi, Abşeronun 1 qəsəbəsi və 2 kəndindən keçir. Layihə Biləsuvar rayonunun heç bir kəndindən keçmir, rayonun yalnız örüş sahəsi Layihə ərazisinə daxildir.

Cədvəl 7-3: Layihənin Azərbaycan Hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi - rayonlar və kəndlər səviyyəsində xüsusi məlumatlar

AzH tərəfindən maliyyələşdirilən Layihə ərazisi						
No	Rayonlar	Kəndlər	Sahə (ha)	Əhali	Əsas fəaliyyət növləri	HX/YS-yə qədər məsafə
1	Salyan	Xurşud	1 515	985	əkinçilik, heyvandarlıq	1000 m
		Aşağı Noxudlu	840	2103		1500 m
		Yuxarı Noxudlu	630	1004		1000 m
		Çuxanlı	1 660	3 373		1500 m
		Abadkənd	1 302	3 259	əkinçilik, heyvandarlıq və üzümçülük	1000 m
		Xələc	1 320	3 349		1000 m
		Yenikənd	830	3 210		2000 m
		Şəkərli	870	2 430		2000 m
		Salmanlı	2 140	950	Əkinçilik, heyvandarlıq və pərnək təsərrüfatı	1500 m
		Həsənli	650	1 500	Əkinçilik və heyvandarlıq	2000 m
2	Hacıqabul	Nəvahi	2 208	1 800	əkinçilik,	1200 m
		Qızılburun	1 600	1 902	heyvandarlıq	1000 m
3	Neftçala	Şirvanlı	1 000	540	əkinçilik, heyvandarlıq,	2000 m
		Bankə	270	7 067	balıqçılıq	1000 m
4	Biləsuvar	-				
5	Abşeron	Qobu	3834	18900	heyvandarlıq	1500 m
		Atyalı	500	12000	heyvandarlıq	1500 m
		28 may	200	2400	Əkinçilik, heyvandarlıq, toxuculuq	1500 m
Ümumi	5	17		66 772		

Aşağıda kəndlərlə bağlı bəzi əsas demoqrafik və sosial-iqtisadi məlumatlar verilmişdir.

Salyan

AzH tərəfindən maliyyələşdirilən Layihənin keçdiyi Salyan rayonunda ən çox əhalisi olan kənd 1660 ha ərazi olan Çuxanlıdır (3373 nəfər). Kəndin əhalisi əsasən əkinçilik və heyvandarlıqla məşğuldur. Kənddə 2 natamam və 1 tam orta məktəb var, tibbi xidmət 1 tibb məntəqəsi və 1 həkim tərəfindən təmin edilir. **Salmanlı** ən böyük kənddir (2140 ha), lakin onun əhalisi cəmi 950 nəfərdir. Kənddə 1 natamam orta məktəb, 1 tibb bacısının işlədiyi 1 tibb məntəqəsi var. Yerli iqtisadiyyat kənd təsərrüfatı, heyvandarlıq və pərnək təsərrüfatı arasında bölünür. **Yenikənd** və **Şəkərli** kəndlərinin əhalisi, təsərrüfat fəaliyyəti və sosial-iqtisadi xidmətləri ilə bağlı məlumatlar buna bənzərdir, Yenikəndin ərazisi (3210 ha) Şəkərliyə (2430 ha) bir qədər böyükdür. Kəndlərin əhalisi müvafiq olaraq 830 və 870 nəfərdir. Hər iki kəndin sakinlərinin əsas məşğuliyyəti əkinçilik, heyvandarlıq və üzümçülükdür. Hər iki kənddə 2 məktəb (1 natamam və 1 tam orta təhsil) və 1 həkimin işlədiyi tibb məntəqəsi var. **Xələc** və **Abadkəndin** əhalisi (1320 və 1302) və ərazisi (3349 və 3259) demək olar ki, eynidir. İqtisadi fəaliyyətlər də eynidir: əkinçilik, heyvandarlıq və üzümçülük. Hər iki kəndin əhalisinə hər birində 1 həkim işləyən 1 tibb məntəqəsi tibbi

xidmət göstərir. Xələcdə 2, Abadkənddə 1 məktəb var. **Aşağı Noxudlu** və **Yuxarı Noxudlu** müvafiq olaraq ərazisi 840 ha və 630 ha olan iki qonşu kənddir. Aşağı Noxudlunun əhalisi Yuxarı Noxudlunun əhalisindən demək olar ki, iki dəfə çoxdur (2103 və 1004). Hər iki kəndin əsas iqtisadi fəaliyyət növü əkinçilik və heyvandarlıqdır. Aşağı Noxudluda 1 tam orta məktəb, Yuxarı Noxudluda 1 natamam orta məktəb var. Aşağı Noxudlu kəndində həkim, Yuxarı Noxudluda isə tibb bacısı işləyən 1 tibb məntəqəsi fəaliyyət göstərir. **Xurşud** kəndinin əhalisi 985 nəfər, ərazisi 1515 hektardan ibarətdir. Əsas iqtisadi fəaliyyət sahələri əkinçilik və heyvandarlıqdır. Kənd əhalisinə 1 natamam orta məktəb və 1 tibb məntəqəsi xidmət göstərir.

Hacıqabul

AzH tərəfindən maliyyələşdirilən layihə Hacıqabulun cəmi iki kəndindən keçir. Nəvahi kəndinin əhalisi Qızılburundan daha azdır (1800 və 1902), lakin ərazisi daha böyükdür (2208 ha və 1600 ha). Hər iki kəndin əhalisi əsasən əkinçilik və heyvandarlıqla məşğuldur. Hər bir kənddə 1 tam orta məktəb, Nəvahidə 1 körpələr evi var. Hər bir kənddə həkimin əhaliyə tibbi xidməti göstərdiyi 1 tibb məntəqəsi var.

Kənd səviyyəsində çox məhdud məlumatların əlçatan olması ilə əlaqədar olaraq iqtisadi fəaliyyətlər və gender seqreqasiyası üzrə digər ətraflı məlumatlar əldə etmək mümkün olmayıb.

Neftçala

330 kV-luq Bankə-Nəvahi elektrik verilişi xətti Neftçalanın Şirvanlı kəndindən keçir və bu, müvafiq kəndi Neftçala rayonunun layihənin təsirinə məruz qalan ikinci kəndinə çevrilir. Bankə kəndinin ərazisi kiçikdir, cəmi 270 ha (Şirvanlıda 1000 ha) təşkil edir, əhalisi isə Şirvanlıdan çoxdur (7067 və 540). Şirvanlı kəndində tam orta məktəb və fəaliyyət göstərən kitabxana, tibb bacısının kənd sakinlərinə xidmət göstərdiyi tibb məntəqəsi var. Bankə kəndində tam orta məktəb, uşaq bağçası, klub və kitabxana fəaliyyət göstərir; tibbi xidmətlər iki həkim və yeddi tibb bacısının işlədiyi sağlamlıq mərkəzi tərəfindən həyata keçirilir. Hər iki kəndin əsas iqtisadi fəaliyyəti əkinçilik, heyvandarlıq və balıqçılıqla təmin olunur.

Abşeron

Abşeron rayonunda AzH layihəsi üç yaşayış məntəqəsindən - Qobu, Atyalı və 28 Maydan keçir. Ən böyük yaşayış məntəqəsi olan Qobunun ərazisi 3835 ha, əhalisi isə 18900 nəfərdir. Qəsəbədə üç tam orta məktəb, iki uşaq bağçası və mədəniyyət evi var. Tibbi xidmət üç həkim və dörd tibb bacısının işlədiyi poliklinika tərəfindən həyata keçirilir. Qəsəbədə 30 müxtəlif mağaza fəaliyyət göstərir. Yerli əhalinin əsas iqtisadi fəaliyyəti əkinçilik, heyvandarlıq və toxuculuqdur. 28 May və Atyalı kəndlərinin sakinləri müxtəlif sosial-iqtisadi fəaliyyətlərlə məşğul olmaq və tibbi xidmətlə təmin edilmək üçün yaxınlıqdakı Hökməli, Müşviqabad və ya Qobu qəsəbələrinə üz tuturlar.

Layihə ərazisi və AZURE Layihəsinin əhalisi

Azure Layihəsi səkkiz rayonu, yəni Ağsu, Göyçay, Ağdaş, Yevlax, İsmayilli, Şamaxı, Hacıqabul, Qobustan rayonlarını və Mingəçevir şəhərini əhatə edir. Ümumilikdə, Azure Layihəsi yeddi rayonda 34 kənddən keçəcək; layihə Qaradağ rayonunun heç bir kəndindən keçməyəcək, təsir etdiyi yeganə sahə örüş yerləri olacaq.

Azure Layihəsinin keçdiyi yaşayış məntəqələrinin ümumi sahəsi təxminən yüz min hektar (94 800 ha), əhalisi 193 414 nəfərdir.

Azure Layihəsinin keçdiyi Ağsunun yeddi kəndi digər rayonlar arasında ən böyük ərazini (23 102 ha) tutur və Azure Layihəsinin keçdiyi ümumi ərazinin demək olar ki, dördə birini təşkil edir. Gəgəli kəndi Ağsu rayonunun kəndləri arasında ən böyük əraziyə (7054 ha) və ən çox əhaliyə (4523 nəfər) sahib olan kənddir. Ən kiçik kəndlər isə müvafiq olaraq 622 ha və 567 ha ərazi olan Ülgüc və Daşdəmirbəyli kəndləridir. Ülgüc eyni zamanda rayonun ən az əhalisi olan kənddir.

Azure Layihəsinin keçdiyi ən çox əhalisi olan rayon Yevlaxdır. Layihə rayonun ümumi sahəsi 13 737 ha və əhalisi 17 694 nəfər olan on kəndindən keçir. Yevlaxın ən kiçik kəndi 214 ha ərazisi və 245 nəfər əhalisi olan Boşçalı kəndidir. Tanrıqulular kəndi 2576 ha ərazisi ilə rayonda ən böyük əraziyə malikdir, lakin 3200 nəfər əhalisi olan Salahlı Azure Layihəsinin keçdiyi ən çox sakini olan kənddir.

İsmayilli rayonunda Azure Layihəsinin keçdiyi yeganə kənd - ümumi sahəsi 9529 ha, əhalisi isə 2322 nəfər olan Qubaxəlilli kifayət qədər böyükdür və çoxsaylı əhaliyə malikdir.

Layihə Şamaxıda ümumi sahəsi 1060 ha, əhalisi 1860 nəfər olan iki kənddən keçir.

Azure layihəsi Göyçay və Hacıqabul rayonlarının hər birində beş kənddən keçəcək; Layihənin Hacıqabulda keçdiyi kəndlərin ərazisi Göyçaydakılardan böyükdür və müvafiq olaraq 16580 ha və 12021 ha təşkil edir. Bununla belə, Göyçayda kəndlərin əhalisi Hacıqabuldan çoxdur və müvafiq olaraq 17683 və 11661 təşkil edir.

AZURE Layihəsinin hava xətləri Ağdaşın ümumi sahəsi 4818 ha və əhalisi 4819 nəfər olan 4 kəndindən keçəcək. Bu kəndlər arasındakı Ərəbocağı ən böyük əraziyə (2200 ha), Yuxarı Ağcayazı isə ən çox əhaliyə malikdir.

13 953 ha ərazisi və 122 261 nəfər əhalisi olan Mingəçevir şəhəri Azure Layihəsinin keçdiyi ən böyük və məskunlaşmış yaşayış məntəqəsidir.

İqtisadi fəaliyyətlər

Azure Layihəsinin ərazisində yerləşən kəndlərin əhalisi əsasən əkinçilik, heyvandarlıq və quşçuluqla məşğuldur. Bundan başqa, Ağsu rayonunun Qaraqoyunlu və Qəşəd kəndlərinin əhalisi arıçılıqla da məşğuldur. Yevlax rayonunun Ərəş kəndinin əhalisi taxılçılıq, yonca təsərrüfatı və üzümçülüklə də məşğuldur. İsmayilli rayonunun Qubaxəlilli kəndində əhali əsasən taxılçılıqla məşğul olur. Layihə ərazisində yaşayan əhalinin bir hissəsi yaxınlıqdakı şəhər ərazilərindəki sənaye sahələrində çalışır. Məsələn, Ərəbcəbirli 1 kəndinin əhalisinin böyük hissəsi Göyçay şəhərində sənaye sahələrində işləyir. Ağdaşın Ərəbocağı kəndindən olan 300 nəfərə yaxın insan quşçuluq, nar və meyvə bağları ilə məşğul olan aqroparkda çalışır. Hacıqabul rayonunun Qızılburun kəndinin əhalisinin bir qismi Şirvanda neft-qaz sənayesində, bir qismi isə Qobustanda nəqliyyat idarəsində çalışır. Atbulaq kəndinin əhalisi əsasən sənaye müəssisələri və kərpic zavodlarında işləyir.

Mingəçevir şəhərinin əhalisi Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasında (SES), Azərbaycan İstilik Elektrik Stansiyasında, Mingəçevir Dövlət Universitetində işləyir. Bundan başqa, insanlar digər fəaliyyət sahələri ilə yanaşı toxuculuq sənayesi ilə məşğul olan Sənaye Parkında çalışırlar. 2025-ci ilə qədər yeni tekstil fabrikləri inşa ediləcək.

Cədvəl 7-4: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi - rayonlar və kəndlər səviyyəsində demoqrafiya və iqtisadi fəaliyyət haqqında xüsusi məlumatlar

Nö	Rayon	Kəndlər	Ərazi	Əhali	Əsas iqtisadi fəaliyyətlər	HX-yə qədər məsafə
1	Ağsu	Ləngəbiz	2 525	1 480	əkinçilik, heyvandarlıq	500 m
		Bico	5 866	2 151		500 m
		Gəgəli	7 054	4 523	əkinçilik, heyvandarlıq, arıçılıq	500 m
		Daşdəmirbəyli	567	1 160		500 m
		Qaraqoyunlu	4 418	3 938	Kənd təsərrüfatı, əkinçilik, arıçılıq	500 m
		Ülgüc	622	623	Kənd təsərrüfatı, arıçılıq	1000 m
		Qəşəd	2 050	1 239	Kənd təsərrüfatı, əkinçilik, arıçılıq	500 m
Ümumi		7	23 102	15 114		
2	Göyçay	Qarabaqqal	5 000	4 700	Heyvandarlıq, əkinçilik	1200 m
		Mirzəhüseynli	887	959	əkinçilik, şərabçılıq, quşçuluq	1000 m
		Ərəbcəbirli 1	754	3 384	Əsasən yaxınlıqdakı şəhər sənayesində iş; əkinçilik	1000 m
		Ərəbcəbirli 2	1 380	1 340	Heyvandarlıq, əkinçilik	1000 m
		Qaraməryəm	4 000	7 300	Əkinçilik, taxılçılıq, heyvandarlıq	1000 m
Ümumi		5	12 021	17 683		
3	Ağdaş	Yuxarı Ağcayazı	730	1 334	əkinçilik, bağçılıq, heyvandarlıq	1000 m
		Qoşaqovaq	1 180	1 305		1000 m
		Ərəbocağı	2 200	950	Kənd təsərrüfatı, əkinçilik, heyvandarlıq, 300-ə yaxın insan aqroparkda işləyir (quşçuluq, nar bağları, meyvə bağları və s.)	1000 m
		Hüşün			708	1 230
Ümumi		4	4 818	4 819		
4	Yevlax	Ərəş	1 740	2 515	əkinçilik, heyvandarlıq, taxılçılıq, yonca təsərrüfatı, üzümçülük	1500 m
		Əxşam	647	1 264	Kənd təsərrüfatı, əkinçilik, heyvandarlıq	500 m
		Gülövşə	1 415	1 766	Kənd təsərrüfatı, heyvandarlıq, əkinçilik	500 m
		Havarlı	2 200	2 900		500 m
		Hacıselli	1 400	1 054		1500 m
		Salahlı	2 142	3 200		1500 m
		Hürüuşağı	982	851		500 m
		Tanrıqulular	2 576	2 985		1000 m
		Boşçalı	214	245		500 m
		Yuxarı Bucaq	421	914		1000 m
Ümumi		10	13 737	17 694		
5	İsmayıllı	Qubaxəlilli	9 529	2 322	Taxılçılıq, heyvandarlıq	1500 m
Ümumi		1	9 529	2 322		
6	Şamaxı	Çölgöylər	60	246	Fərdi əkinçilik, kənd təsərrüfatı	500 m
		Ovçulu	1 000	1 614		1000 m
Ümumi		2	1 060	1 860		

No	Rayon	Kəndlər	Ərazi	Əhali	Əsas iqtisadi fəaliyyətlər	HX-yə qədər məsafə
7	Hacıqabul	Nəvahi qəs.	7 000	2 300	Kənd təsərrüfatı, heyvandarlıq	1200 m
		Rəncbər	4 850	3 800		700 m
		Qızılburun	1 600	1 902	Şirvanda yerləşən neft-qaz sənayesi; Qobustan nəqliyyat idarəsi; Əkinçilik və heyvandarlıq	1000 m
		Pirsaat	1 930	1 195	Kənd təsərrüfatı	700 m
		Atbulaq	1 200	2 464	Sənaye sahələrində və kərpic zavodlarında işləyən insanlar; bağçılıq və heyvandarlıq	1500 m
Ümumi		5	16 580	11 661		
8	Mingəçevir şəhəri		13 953	122 261	Su Elektrik Stansiyası (SES), İstilik Elektrik Stansiyası (İES), Mingəçevir Dövlət Universiteti (MDU); Sənaye parkı (tekstil sənayesi); 2025-ci ildən sonra tekstil fabrikləri	500 m
Yekun		34	94 800	193 414		

Gender bölgüsü.

Azure Layihəsinin keçdiyi rayon və kəndlərdə əhalinin gender bölgüsü demək olar ki, bərabər həddədir və bəzi ərazilərdə kişilər, bəzilərində isə qadınlar cüzi üstünlük təşkil edir. **Ağsunun** Ləngəbiz, Daşdəmirbəyli və Ülgüc kəndlərində kişilərin sayı qadınların sayından bir qədər çoxdur (müvafiq olaraq 50,7% - 49,3%; 51% - 49%; və 51,4% - 48,6%), Gəgəli və Qaraqoyunlu kəndlərində qadınların sayı cüzi üstünlük təşkil edir (müvafiq olaraq 49,7% - 50,3%, 49,1% - 50,9%). Digər iki kənddə, Bico və Qəşəddə gender nisbəti ciddi şəkildə fərqlənir, Bico da kişilər (53,5% və 46,5%), Qəşəddə isə qadınlar üstünlük təşkil edir (53,5% və 46,5%).

Azure layihəsinin keçdiyi **Göyçay rayonunun** kəndlərində gender bölgüsü yalnız Qarabaqqal kəndində bərabərdir (50% - 50%). Mirzəhüseynli, Ərəbcəbirli 1 və Ərəbcəbirli 2 kəndlərində qadınlar aşkar şəkildə üstünlük təşkil edir və bu kəndlərin hər birinin əhalisinin 60%-ni təşkil edir, Qaraməryəm kəndində isə kişilər sayca üstünlük təşkil edir (müvafiq olaraq 55% və 45%).

Ağdaş rayonunda Azure Layihəsinin keçdiyi bütün kəndlərdə gender bölgüsü qadınların üstünlük təşkil etməsi ilə xarakterizə olunur. Yuxarı Ağcayazı kəndində qadınlar əhalinin 60%-ni, Ərəbocağıda isə demək olar ki, 58%-ni təşkil edir. Qoşa qovaq və Hüşün kəndlərində qadınlar əhalinin 51%-ni təşkil etməklə cüzi üstünlüyə malikdir.

Layihənin keçdiyi ən çox məskunlaşmış **Yevlax** rayonunda gender bölgüsü kənddən-kəndə dəyişir. Tanrıqulular və Yuxarı Bucaq kəndlərində kişilər cüzi üstünlük təşkil edir (müvafiq olaraq 50,3% və 49,7%). Salahlı və Gülövşə kəndlərində kişilərin cüzi üstünlüyü müşahidə olunur (müvafiq olaraq 51% və 51,9%), Havarlı, Əxşam və Ərəş kəndlərində isə kişilər aşkar üstünlük təşkil edir (müvafiq olaraq 60% - 40%, 54,4% - 45,6% və 53% - 47%). Yevlax rayonunun Hacıselli, Hürüuşağı və Boşçalı kəndlərində qadınların sayı müvafiq olaraq 57%, 50,6% və 54,7% olmaqla üstünlük təşkil edir.

İsmayilli və Şamaxıda qadınların sayı kişilərdən çoxdur və müvafiq kəndlərin əhalisinin 51-52 faizini təşkil edir.

Hacıqabulda Azure Layihəsinin keçdiyi bütün kəndlərdə qadınların sayı kişilərdən çoxdur. Məsələn, Nəvahi qəsəbəsində qadınların sayı nisbətən yüksək (55%), Pirsaat kəndində isə cüzi (50,7%) üstünlük təşkil edir. Rəncbər, Qızılburun və Atbulaq kəndlərində qadın əhalinin sayı 51-53% arasında dəyişir.

Mingəçevir şəhərində əhalinin gender nisbəti qadınların cüzi üstünlüyü ilə 52,2-47,8% şəklində formalaşıb.

Həssaslıq, Sosial Reseptorlar və Səhiyyə

Ağsu

Hər bir kənddə iştirakçılar bələdiyyələr və icra hakimiyyətinin nümayəndələri ilə məsləhətləşmələr zamanı kəndlərində fərqli həssaslıq meyarları irəli sürüblər. Müzakirələr zamanı bəziləri milli qanunvericiliklə təsdiq edilmiş meyarlara, digərləri isə kəndlərində həssaslığın necə qəbul edilməsi istinad edib.

Məsələn, Ağsu rayonunun Ləngəbiz və Bico kəndlərində 55 yaşdan yuxarı, aztəminatlı və təsadüfi məşğulluğa malik tənha qadınlar həssas hesab edilir və bu iki kəndin əhalisinin müvafiq olaraq təqribən 0,5%-ni və 0,9%-ni təşkil edir.

Gəgəli kəndində tənha yaşlı qadınlarla yanaşı, əlillər, kimsəsizlər, aztəminatlı ailələrdən olan ali məktəb tələbələri də kənd əhalisi tərəfindən həssas qrup hesab edilir. Orada əhalinin 9,15%-i bu kateqoriyaya düşür.

Daşdəmirbəyli (1,3%), Qaraqoyunlu (0,5%), Ülgüc (1,2%) və Qəşəd (2,1%) kəndlərində şəhid ailələri, habelə birinci və ikinci Qarabağ müharibəsi qaziləri həssas qrup hesab edilir.

Azure Layihəsinin keçdiyi bütün kəndlərdə ən azı bir natamam orta məktəb və ən azı bir tibb bacısının işlədiyi bir tibb məntəqəsi var. Tam orta məktəblərin və digər sosial reseptorların (klublar, kitabxanalar və s.) mövcudluğu kənd əhalisinin sayına görə dəyişir.

Əhalinin ən sıx məskunlaşdığı Gəgəli kəndində bir tam və bir natamam orta məktəb, bir kitabxana və bir mədəniyyət evi fəaliyyət göstərdiyi halda, kənd əhalisinə bir tibb bacısının işlədiyi cəmi bir tibb məntəqəsi xidmət göstərir. Əhalisinin sayına görə ikinci yerdə duran Qaraqoyunluda tam orta məktəb, uşaq bağçası, kitabxana və mədəniyyət evi var. Əhaliyə həkimin işlədiyi tibb məntəqəsi tibbi xidmət göstərir. Əhalisi az olan Ülgüc kəndində kənddə tam orta məktəb fəaliyyət göstərir. Kənddə heç bir tibbi xidmət göstərilmir, insanlar 1 km məsafədə yerləşən qonşu kəndə üz tuturlar. Daşdəmirbəyli və Qəşəd kəndləri istisna olmaqla, demək olar ki, bütün kəndlərdə məscid var; Gəgəli kəndindən başqa digər kəndlərin ərazisində qəbiristanlıqlar var.

Cədvəl 7-5: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Ağsu - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

№	Kənd	Əhali		Həssaslıq		Sosial reseptorlar, məsələn, məktəblər və uşaq bağçası	Tibbi xidmət	Qeydlər
		Kişi	Qadın	Meyarlar	%			
1	Ləngəbiz	1 480		Tənha qadınlar 5-7	0,5	1 tam orta məktəb, 1 kitabxana, 2 mağaza	Həkimin xidmət göstərdiyi 1 tibb məntəqəsi	1 məscid, 1 qəbiristanlıq
		750 (50,6 %)	730 (49,3 %)					
2	Bico	2 151		55 yaşına qədər 20 tənha qadın. Təsadüfi məşğulluq	0,9	1 tam və 1 natamam orta məktəb, 1 kitabxana, 1 mədəniyyət evi, 3 kiçik mağaza	1 tibb məntəqəsi ndə həkim və 4 tibb bacısı işləyir. Poçt məntəqəsi, 6 ATS	1 məscid, 2 qəbiristanlıq
		1150 (53,5 %)	1001 (46,5 %)					
3	Gəgəli	4 523		I qrup əlil. Valideynlərini itirənlər, təhsil alanlar, tənha qadınlar	9,15	1 tam və 1 natamam orta məktəb, 1 kitabxana, 1 mədəniyyət evi, 9 kommersiya mərkəzi, 2 çayxana, 2 bərbərxana	Tibb bacısının işlədiyi 1 tibb məntəqəsi	1 məscid
		2247 (49,7 %)	2276 (50,3 %)					
4	Daşdəmirbəyli	1 160		1 şəhid ailəsi, əlillər, müharibədə iştirak etmiş 11 nəfər	1,3	1 tam orta məktəb, 1 kitabxana, 2 mağaza	Mövcud deyil	1 qəbiristanlıq
		592 (51%)	568 (49%)					
5	Qaraqoyunlu	3 938		21 şəhid ailəsi	0,5	1 tam orta məktəb, 1 uşaq bağçası, 1 kitabxana, 1 mədəniyyət evi, 1 mağaza	Həkimin xidmət göstərdiyi 1 tibb məntəqəsi	1 məscid, 1 qəbiristanlıq
		1932 (49,1 %)	2006 (50,9 %)					
6	Ülgüc	623		2 şəhid ailəsi, 2 qazi ailəsi	1,2	1 tam orta məktəb, 3 mağaza	Mövcud deyil	1 məscid, 1 qəbiristanlıq
		320 (51,4 %)	303 (48,6 %)					
7	Qəşəd	1 239		27 şəhid ailəsi və qazilər	2,1	1 tam orta məktəb, 1 kitabxana, 2 mağaza	Tibb bacısının işlədiyi 1 tibb məntəqəsi	1 qəbiristanlıq
		576 (46,5 %)	663 (53,5 %)					

Göyçay

Göyçayda Qarabaqqal kəndinin əhalisinin 6%-i sosial statusunun aşağı olması və əlilliyi ilə bağlı həssas qrup hesab edilir. Mirzəhüseynli, Ərəbcəbirli 1, Ərəbcəbirli 2 və Qaraməryəm kəndlərində isə birinci və ikinci Qarabağ müharibəsi qaziləri və şəhidlərinin ailələri həssas təbəqə hesab olunur. Bundan başqa, yoxsulluq içində yaşayan ailələrin sayı (30-40) nəzərə alındıqda Mirzəhüseynli kəndinin 10%-i həssas qrup hesab olunur. Ərəbcəbirli 1 kəndində yoxsulluq içində yaşayan 250 nəfər nəzərə alındıqda əhalinin 7,3 faizi həssas qrupdur. Ərəbcəbirli 2 kəndində əhalinin şəhid ailələri və qazilərdən ibarət olan 11 faizi son dərəcədə həssas qrup hesab edilir. Qaraməryəmdə şəhid və qazi ailələri ilə yanaşı, yaşlılar və əlillər də həssas qrup hesab edilir.

Rayonun ən çox əhalisi olan Qarabaqqal kəndində tam orta məktəb, uşaq bağçası, mədəniyyət evi və bir sıra digər sosial-iqtisadi məntəqələr, o cümlədən poçt şöbəsi fəaliyyət göstərir. Kənddə həkimin xidmət göstərdiyi tibb məntəqəsi fəaliyyət göstərir. Ərəbcəbirli 1 kəndinin əhalinin ən çox məskunlaşdığı ikinci kənd (3384) olmasına baxmayaraq, kənd ərazisində sosial reseptorlar və səhiyyə xidməti yoxdur. Kənd sakinləri tibb və təhsil xidmətlərindən faydalanmaq üçün kənddən 1 km məsafədə yerləşən Göyçay şəhərinə gedirlər.

Rayonda Azure Layihəsinin keçdiyi, əhalisi az olan Mirzəhüseynli kəndində 1 natamam orta məktəb və 1 uşaq bağçası fəaliyyət göstərir, tibb bacısının işlədiyi tibb məntəqəsi əhaliyə tibbi xidmət göstərir. Qarabaqqal kəndində köhnə qəbiristanlıq, Qaraməryəm kəndində isə "Fatiməyi-Zəhra" adlı köhnə məscid var.

Cədvəl 7-6: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Göyçay - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

№	Kənd	Əhali		Həssaslıq		Sosial reseptorlar, məsələn, məktəblər və uşaq bağçası	Tibbi xidmət	Qeydlər
		Kişi	Qadın	Meyarlar	%			
1	Qarabaqqal	4700		sosial vəziyyəti aşağı olan 200-280 nəfər, əlillər	6	1 tam orta məktəb, 1 uşaq bağçası, 1 mədəniyyət evi, 1 kitabxana, maşın bazarı, mal bazarı, 2 restoran, 12 yeməxana, 8 mağaza	Həkimin xidmət göstərdiyi 1 tibb məntəqəsi, poçt şöbəsi	1 məscid, 1 qədim qəbiristanlıq
		2350 (50%)	2350 (50%)					
2	Mirzəhüseynli	959		Şəhid, qazi ailələri və	10	1 natamam orta məktəb, 1	Tibb bacısının	1 məscid, 1 qəbiristanlıq

		385 (40%)	574 (60%)	yoxsulluq içində yaşayanlar 30-40 ailədir. 100 nəfər		uşaq bağçası, 1 mağaza, ATS	işlədiyi 1 tibb məntəqəsi	
3	Ərəbcəbirləri 1	3384		250 nəfər yoxsulluq içində yaşayır, 5 şəhid ailəsi, 9 qazi	7,3	Şəhər məktəbi (1 km məsafədə)	Şəhər xəstəxanası (1 km məsafədə)	1 qəbiristanlıq
		1354 (40%)	2030 (60%)					
4	Ərəbcəbirləri 2	1340		150 nəfər – 11 şəhid ailəsi, qazi ailəsi	11	1 natamam orta məktəb, 1 kitabxana, şadlıq sarayı, 3 kiçik mağaza	2 tibb bacısının işlədiyi 1 tibb məntəqəsi Poçt şöbəsi	1 qəbiristanlıq, 1 məscid
		536 (40%)	804 (60%)					
5	Qaraməryəm	7300		5 şəhid və qazi ailəsi, yaşlılar və əlillər		1 ümumi orta məktəb, 1 uşaq bağçası, 1 klub, 2 kitabxana, 1 ATS, 1 rabitə şöbəsi	1 tibb məntəqəsi, doğum evi və 2 aptek	Qəsəbədə "Fatiməyi-Zəhra" adlı məscid var.
		4015 (55%)	3285 (45%)					

Ağdaş

Şəhid və qazi ailələri, əlillər kəndlərdə həssaslığın müəyyən edilməsi üçün əsas meyardır. Yuxarı Ağcayazı və Qoşa-qovaq kəndlərində əhalinin bu qrupları müvafiq olaraq 4,5% və 16% təşkil edir. Ərəbocağı kəndində meyarlar tənha yaşlı qadınları da əhatə edir və ümumi həssas əhalinin sayı 15,7%-ə çatır. Hüşün kəndində şəhid ailələri və əlillərlə yanaşı, aztəminatlı insanlar da daxil olmaqla, əhalinin ümumilikdə 4,7 faizi həssas təbəqə hesab olunur.

Ağdaş rayonunda Azure Layihəsinin keçdiyi hər bir kənddə tam orta məktəb var. Yuxarı Ağcayazı və Qoşa-qovaq kəndlərində mədəniyyət evi də (hər kənddə) fəaliyyət göstərir. Yuxarı Ağcayazı və Hüşün kəndlərindəki kitabxanalar, Ərəbocağı kəndindəki uşaq bağçası da kəndlərin sosial reseptorları arasında yer alır. Hər bir kənddə tibb xidmətləri əsasən ən az bir tibb bacısının işlədiyi tibb məntəqələrində həyata keçirilir. Yuxarı Ağcayazı kəndində iki tibb məntəqəsi fəaliyyət göstərir və 3 tibb bacısı işləyir. Hüşün kəndində iki tibb bacısının işlədiyi bir ailə sağlamlıq mərkəzi fəaliyyət göstərir. Hər kəndin qəbiristanlığı, Hüşün və Ərəbocağı kəndlərinin məscidləri var. Ərəbocağı kəndinin ərazisində "Ərəb" adlı ziyarətəh var.

Cədvəl 7-7: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Ağdaş - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

№	Kənd	Əhali		Həssaslıq		Sosial reseptorlar, məsələn, məktəblər və uşaq bağçası	Tibbi xidmət	Qeydlər
		Kişi	Qadın	Meyarlar	%			
1	Yuxarı Ağcayazı	1334		50-60 nəfər – şəhid ailələri, əlillər	4,5	1 tam orta məktəb, 1 mədəniyyət evi, 2 kitabxana, 4 mağaza	3 tibb bacısının işlədiyi 2 tibb məntəqəsi	1 qəbiristanlıq
		533 (40%)	801 (60%)					
2	Qoşa qovaq	1305		209 nəfər əlil, qazi və şəhid ailəsi	16	1 tam orta məktəb, 1 mədəniyyət evi, 1 kitabxana, 3 mağaza	Tibb bacısının işlədiyi 1 tibb məntəqəsi	1 qəbiristanlıq
		652 (49,9%)	653 (51,1%)					
3	Ərəbocağı	950		50 məcburi köçkün. Tənha qadınlar, qazilər, şəhid ailələri 150 nəfər təşkil edir	15,7	1 tam orta məktəb, 1 uşaq bağçası, 2 mağaza	2 tibb bacısının işlədiyi 1 tibb məntəqəsi Mağaza	1 məscid, 1 kənd qəbiristanlığı, "Ərəb" adlı ziyarətəgah
		400 (42,1%)	550 (57,8%)					
4	Hüşün	12:30		Şəhid ailələri, əlillər, aztəminatlı insanlar	4,7	1 tam orta məktəb, 1 kitabxana, 2 mağaza, 1 çayxana, 1 kafe	2 tibb bacısının işlədiyi ailə sağlamlıq mərkəzi	1 məscid, 1 qəbiristanlıq
		595 (48,5%)	633 (51,5%)					

Yevlax

Yuxarıda qeyd olunan rayonların kəndlərində olduğu kimi, Yevlax rayonunda Azure Layihəsinin keçdiyi kəndlərdə həssaslığın müəyyən edilməsi üçün ən çox istinad edilən meyar şəhid və qazi ailələrinə/qazilərə aiddir. Belə ki, Ərəş, Gülövşə, Havarlı, Hürüuşağı və Yuxarı Bucaq kəndlərində əhalinin həssas təbəqəsi yalnız bu meyarla müəyyən edilir və kənd əhalisinin müvafiq olaraq 4,7%, 1,9%, 1,8%, 2,5% və 3%-ni təşkil edir. Əxşam, Hacıselli və Tanrıqulular kəndlərində aztəminatlı insanlar ikinci həssaslıq meyarı hesab edilir və şəhid və qazi ailələri ilə birlikdə müvafiq kəndlərdə əhalinin 2,4%, 4,3% və 6%-ni təşkil edir. Salahlı kəndində əlavə həssaslıq meyarı kimi əlillik və valideynləri itirmək nəzərdən keçirilir (3%), Boşçalı kəndində isə həssaslığın yeganə meyarı kənd əhalisinin 4%-ni təşkil edən aşağı sosial statuslu, pis şəraitdə yaşayan və aztəminatlı insanlardır.

Yuxarı Bucaq və Boşçalı kəndləri istisna olmaqla, Yevlax rayonunda Azure Layihəsinin keçdiyi bütün kəndlərdə tam orta məktəb var. Boşçalı kəndinin sakinləri qonşu Gül kəndindəki məktəbə gedirlər. Yuxarı Bucaq kəndində yalnız natamam orta məktəb var. Yevlax rayonunun ən sıx əhaliyə malik Ərəş kəndində mədəniyyət evi, el evi, poçt şöbəsi və kiçik mağazalar da fəaliyyət göstərir. Əxşam, Havarlı və Tanrıqululular kəndlərində yuxarıda qeyd olunan sosial reseptorlarla yanaşı, kitabxanalar da fəaliyyət göstərir. Ərəş kəndində ibtidai məktəb, natamam və tam orta məktəb, iki kitabxana, mədəniyyət evi və klub fəaliyyət göstərir. Gülövşə, Hacısellı, Salahlı, Hürüuşağı və Tanrıqululular kəndlərində ATS (Avtomatik Telefon Stansiyaları) fəaliyyət göstərir. Kəndlərin əksəriyyətində tibbi xidmət göstərən tibb məntəqələri yoxdur və insanlar yaxınlıqdakı kəndlərə və ya şəhərlərə üz tuturlar. Məsələn, Ərəş, Əxşam və Hacısellı kəndlərinin sakinləri kəndlərindən 3-13 km məsafədə yerləşən Xaldan qəsəbəsinə getməli olurlar. Salahlı kəndinin sakinləri Balçılı kəndinə (1 km məsafədə), bəziləri isə kənddən 6 km məsafədə yerləşən Aran Ailə Sağlamlıq Mərkəzinə müraciət edirlər. Boşçalı, Hürüuşağı və Tanrıqululular kəndlərinin sakinləri kəndlərindən 6-17 km məsafədə yerləşən Aran rayonu və Mingəçevir şəhərinin tibb məntəqələrinə müraciət edirlər. Hacısellı və Yuxarı Bucaq kəndlərinin hər birində bir tibb məntəqəsi fəaliyyət göstərir, burada müvafiq olaraq 4 və 2 tibb bacısı işləyir. Hər bir kəndin ərazisində qəbiristanlıq var; Yuxarı Bucaq kəndi ərazisində köhnə alman və rus qəbiristanlığı da var. Salahlı, Tanrıqululular və Boşçalı kəndlərindən başqa bütün kəndlərin ərazisində məscid var.

Cədvəl 7-8: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Yevlax - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

№	Kənd	Əhali		Həssaslıq		Sosial reseptorlar, məsələn, məktəblər və uşaq bağçası	Tibbi xidmət	Qeydlər
		Kişi	Qadın	Meyarlar	%			
1	Ərəş	2515		120 nəfərlik şəhid ailəsi, qazilər	4,7	1 tam və 1 natamam orta məktəb, 1 ibtidai məktəb (70-360 nəfər), 2 kitabxana, 1 el evi, 1 klub, 2 kiçik mağaza	Xəstəxana yoxdur. 3 km məsafədə yerləşən Xaldan ailə sağlamlıq mərkəzi	məscid, 1 qəbiristanlıq
		1337 (53%)	1178 (47%)					
2	Gülövşə	1264		2 şəhid ailəsi, 3 qazi, 30 aztəminatlı şəxs	2,4	1 tam orta məktəb, 1 kitabxana, 2 mağaza	7 km məsafədə Xaldan ailə sağlamlıq mərkəzi	1 qəbiristanlıq, 1 məscid
		687 (54,4%)	577 (45,6%)					
3	Gülövşə	1766			1,9	1 tam orta məktəb, 3	4 km məsafədə	1 qəbiristanlıq, 1 məscid

		916 (51,9)	850 (48,1)	35 nəfərlik şəhid ailəsi, qazilər		mağaza, 1 poçt şöbəsi, 1 ATS	Xaldan ailə sağlamlıq mərkəzi	
4	Havarlı	2900		12 şəhid ailəsi, 5 qazi, 50 nəfər	1,8	1 tam orta məktəb, 6 mağaza, 1 kitabxana, 1 klub	4 tibb bacısının işlədiyi 1 tibb məntəqəsi	1 köhnə məscid, 2 qəbiristanlıq
		1750 (60%)	1150 (40%)					
5	Hacıselli	1054		1 şəhid ailəsi, 15 aztəminatlı ailə – 40-45 nəfər	4,3	1 tam orta məktəb, 1 poçt şöbəsi, ATS, 1 mağaza	13 km məsafədə Xaldan ailə sağlamlıq mərkəzi	1 məscid, 1 qəbiristanlıq
		454 (43%)	600 (57%)					
6	Salahlı	3200		Cəmi 66 nəfər olmaqla 12 şəhid ailəsi, 3 qazi, aztəminatlı, əlil, valideynlərini itirmiş insanlar.	2	1 tam orta məktəb, 1 mədəniyyət evi, el evi, 6 kiçik mağaza, 6 alverçi, 1 poçt şöbəsi, ATS	1 km məsafədə Balçılı kəndi, 6 km məsafədə Aran rayonunda Aran ailə sağlamlıq mərkəzi	2 qəbiristanlıq
		1632 (51%)	1568 (49%)					
7	Hürüuşağ	851		21 qazi	2,5	1 tam orta məktəb, ATS, 2 kiçik mağaza	11 km məsafədə Aran rayonu 7 km məsafədə Mingəçevir şəhəri	1 qəbiristanlıq – qədim tarixi daşlar
		420 (49,4)	431 (50,6)					
8	Tanrıqul ular	2985		70-180 nəfər şəhid ailələri, qazilər, aztəminatlı ailələr	6	1 tam orta məktəb, ATS, 7 mağaza, 2 kitabxana, 1 mədəniyyət evi	15 km məsafədə Mingəçevir, 17 km məsafədə Aran	1 qəbiristanlıq
		1501 (50,3)	1484 (49,7)					
9	Boşçalı	245		Sosial statusu aşağı olan 10 nəfər	4	Gül kənd məktəbi	6 km məsafədə Mingəçevir şəhəri, 12 km məsafədə Aran rayonu	
		111 (45,3)	134 (54,7)					
10	Yuxarı Bucaq	914			3	1 natamam orta	2 tibb bacısının	3 məscid, 1 köhnə alman

		460 (50,3%)	454 (49,7%)	2 şəhid ailəsi, 1 qazi ailəsi – 20 nəfər		məktəb, 3 mağaza	işlədiyi 1 tibb məntəqəsi	qəbiristanlığı, 1 köhnə rus və 3 müsəlman (fəaliyyətdə olan) qəbiristanlığı
--	--	----------------	----------------	--	--	------------------	---------------------------	---

Mingəçevir

Mingəçevir şəhərində işsizlər, əlillər, tək valideynli ailələr və ünvanlı dövlət sosial yardımını alan şəxslər vətəndaşların ən həssas kateqoriyası hesab edilir. Onlar əhalinin 9,5 faizini təşkil edir.

Şəhərdə 20 tam orta məktəb, 22 uşaq bağçası, Mingəçevir Dövlət Universiteti, iki kollec, bir peşə məktəbi, bir musiqi incəsənət məktəbi, bir musiqi məktəbi, 13 kitabxana, yeddi klub, üç muzey və bir çox başqa özəl müəssisələr, mağazalar və otellər fəaliyyət göstərir. Mingəçevir şəhərində tibb xidməti üç xəstəxana, dörd poliklinika, iki ailə sağlamlıq mərkəzi və iki stomatoloji klinika tərəfindən təmin edilir. Şəhər ərazisində iki məscid, beş qəbiristanlıq, o cümlədən bir rus və bir alman qəbiristanlığı var.

Cədvəl 7-9: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Mingəçevir - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

№	Kənd	Əhali		Həssaslıq		Sosial reseptorlar, məsələn, məktəblər və uşaq bağçası	Tibbi xidmət	Qeydlər
		Kişi	Qadın	Meyarlar	%			
1	Mingəçevir	122 261 (16,2% məcburi köçkün)		3 996 – işsiz, 3937 nəfər əlil, 2127 nəfər tək valideynli ailə, 1563 nəfər ünvanlı dövlət sosial müavinəti alan şəxs	9,5%	20 tam orta məktəb, 22 uşaq bağçası, 1 universitet, 1 tibb kolleci, 1 turizm kolleci, 1 peşə məktəbi, 1 musiqi incəsənət məktəbi, 1 musiqi məktəbi, 13 kitabxana, 7 klub, 3 muzey, 13 park, 2687 market, 9 otel, 125 köşk	3 xəstəxana, 4 poliklinika, 2 ailə sağlamlıq mərkəzi. 2 böyük stomatoloji klinika	2 məscid, 5 qəbiristanlıq (1 rus, 1 alman)
		58 444 (47,8%)	63 785 (52,2%)					

İsmayılı

İsmayılı rayonunda Azure Layihəsinin keçdiyi yeganə kənd olan Qubaxəlillidə əlilliyi olan insanlar həssas qrup kimi xarakterizə edilir. Kənd əhalisinin cəmi 1%-i bu meyara cavab verir. Kənddə tam orta məktəb, klub, kiçik mağazalar və ATS var. Kənd sakinləri tibb xidmətləri ilə təmin edilmək üçün yaxınlıqdakı kənd tibb məntəqəsinə müraciət edirlər. Kənddə məscid və qəbiristanlıq var.

Cədvəl 7-10: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; İsmayılı - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

№	Kənd	Əhali		Həssaslıq		Sosial reseptorlar, məsələn, məktəblər və uşaq bağçası	Tibbi xidmət	Qeydlər
		Kişi	Qadın	Meyarlar	%			
1	Qubaxəlilli	2322		əlilliyi olan insanlar, ehtiyacı olanlar – 24 nəfər	1	1 tam orta məktəb, 1 klub, 4 market, ATS		1 məscid, 1 qəbiristanlıq
		1138 (49%)	1184 (51%)					

Şamaxı

İsmayılı rayonunun Qubaxəlilli kəndində olduğu kimi, Şamaxı rayonunun Ovçulu kəndində də yalnız əlilliyi olan insanlar həssas qrup hesab edilir və onlar kənd əhalisinin 1,5%-ni təşkil edir. Çölgöylər kəndinə gəldikdə isə sosial statusu aşağı olan insanlar (pis şəraitdə yaşayan, xəstə və aztəminatlı) həssas qrup hesab edilir və kənd əhalisinin 6%-ni təşkil edir.

Şamaxı rayonunun hər iki kəndində tam orta məktəb və kiçik mağazalar var. Çölgöylər kəndində kitabxana da fəaliyyət göstərir. Hər iki kəndin sakinləri tibbi xidmətlə təmin edilmək məqsədilə Göyçay və ya Ağsu şəhərlərinə üz tuturlar. Kəndlərdə məscid yoxdur. Kəndlərin hər birində qəbiristanlıq var; Çölgöylərdə kənd qəbiristanlığının ərazisində qədim ziyarətghah da var.

Cədvəl 7-11: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Şamaxı - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

№	Kənd	Əhali		Həssaslıq		Sosial reseptorlar, məsələn, məktəblər və uşaq bağçası	Tibbi xidmət	Qeydlər
		Kişi	Qadın	Meyarlar	%			
1	Çölgöylər	246		aşağı sosial statuslu - 15 nəfər	6	1 tam orta məktəb, 1 market	Tibb məntəqəsi yoxdur. Lazım olanda Şamaxı və	1 qəbiristanlıq
		120 (49%)	125 (51%)					

							ya Ağsu xəstəxanaları	
2	Ovçulu	1614		əlillər - 24 nəfər	1,5	1 tam orta məktəb, 1 kitabxana, 3 market	Tibb məntəqəsi yoxdur. Lazım olanda Şamaxı və ya Ağsu xəstəxanaları	1 qəbiristanlıq. Qəbiristanlığın ərazisində qədim ziyarətəgah var
		774 (48%)	839 (52%)					

Hacıqabul

Hacıqabul rayonunda şəhid və qazi ailələrini və yoxsulluq səviyyəsini həssaslığın ən aktual meyarı kimi nəzərdən keçirdiyimiz halda kəndlərdə həssas əhalinin faizi 0,6%-10% arasında dəyişir. Məsələn, Nəvahi, Pirsaat və Atbulaq kəndlərində bu meyarlara cavab verən şəxslər müvafiq kəndin əhalisinin 5%, 6% və 0,6%-ni təşkil edir. Rəncbər kəndində şəhid və qazi ailələri, aztəminatlı insanlar əhalinin 10 faizini təşkil etdiyi halda, Qızılburun kəndində cəmi 1 şəhid ailəsi həssas qrup hesab edilir.

Hacıqabulda Azure Layihəsinin keçdiyi hər bir kənddə tam orta məktəb var. Nəvahi və Rəncbər kəndlərində mədəniyyət evləri və klublar, Qızılburun kəndində uşaq bağçası fəaliyyət göstərir. Pirsaat və Atbulaq kəndlərində kitabxanalar fəaliyyət göstərir. Demək olar ki, hər bir kənddə kiçik mağazalar fəaliyyət göstərir. Hər bir kənddə tibb məntəqələri də fəaliyyət göstərir və tibb məntəqələrində bir və ya bir neçə tibb bacısı işləyir. Kəndlərin hamısında məscidlər var; Pirsaat kəndindən başqa digər kəndlərdə qəbiristanlıqlar da var. Atbulaq kəndində bir ziyarətəgah var

Cədvəl 7-12: Layihənin Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən ərazisi; Hacıqabul - Gender bölgüsü, Həssaslıq, Sosial reseptorlar və səhiyyə haqqında məlumatlar

№	Kənd	Əhali		Həssaslıq		Sosial reseptorlar, məsələn, məktəblər və uşaq bağçası	Tibbi xidmət	Qeydlər
		Kişi	Qadın	Meyarlar	%			
1	Nəvahi	2300		5% yoxsul – 115 nəfər	5	1 tam orta məktəb, 1 mədəniyyət evi, o cümlədən kitabxana, klub, sərgi, 8 ticarət obyekti	1 tibb məntəqəsi	2 məscid, 2 qəbiristanlıq
		1035 (45%)	1265 (55%)					
2	Rəncbər	3800		şəhid və qazi ailələri, aztəminatlı şəxslər – 380 nəfər	10	1 tam orta məktəb, 1 mədəniyyət evi, o cümlədən kitabxana, klub,	2 tibb bacısının işlədiyi 1 tibb	1 məscid, 1 qəbiristanlıq
		1862 (49%)	1938 (51%)					

						sərgi, 8 ticarət obyekti, 10 market, 3 çayxana	məntəqəsi	
3	Qızılburun	1902		1 şəhid ailəsi		1 tam orta məktəb, 1 uşaq bağçası, 4 market, 2 yeməxana	Tibb bacısının işlədiyi 1 tibb məntəqəsi	1 məscid, 1 qəbiristanlıq, körpü (130 il)
		913 (48%)	989 (52%)					
4	Pirsaat	1195		6% - şəhid və aztəminatlı ailələr – 116 nəfər	6	1 tam orta məktəb, 1 kitabxana, 3 market	1 tibb məntəqəsi	1 məscid
		590 (49,3%)	605 (50,7%)					
5	Atbulaq	2464		0,6% - şəhid və aztəminatlı ailələr – 15 nəfər	0,6	1 tam orta məktəb, 1 kitabxana, 4 market və daha 2 market tikilir	1 tibb bacısının işlədiyi 1 tibb məntəqəsi	1 məscid, 1 qəbiristanlıq, ziyarətqah (100 yaş)
		1158 (47%)	1305 (53%)					

Rayonlar üzrə iqtisadiyyat

Mingəçevir təkcə enerji deyil, həm də sənaye şəhəridir. Burada sənaye karxanaları, dəmir-beton zavodları kimi sənaye obyektləri mövcuddur. Bu fabriklərin əksəriyyəti sovet dövründən qalıb və yeniləri ilə əvəz olunmayıb. Müstəqillik illərində tikilən sonuncu sənaye obyekti 2017-ci ildə tikilmiş Mingəçevir sənaye parkıdır. Park toxuculuq və tikiş üzrə ixtisaslaşmışdır.

Yevlax ölkənin mühüm kənd təsərrüfatı rayonlarından biridir. Şəhər iqtisadiyyatında taxılçılıq və pambıqçılıq, eləcə də heyvandarlıq sahələri mühüm rol oynamışdır. Fermerlər tərəfindən kartof, tərəvəz, qarpız və müxtəlif meyvələr becərilir. Yevlax şəhəri həm də gil qarışıqlı qum yataqları, eləcə də kərpic istehsalı üçün lazım olan gil, qum və çınqıl yataqları kimi təbii sərvətlərlə zəngindir. Rayon ərazisindən Bakı-Qazax avtomobil yolu, Yevlax-Balakən, Bakı-Tbilisi dəmir yolu, Bakı-Supsa qaz və Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərləri keçir. Yevlax şəhərinin daxili hava limanı da var.

Ağdaş rayonunun əsas kənd təsərrüfatı sahələri taxılçılıq, pambıqçılıq, tərəvəzçilik və heyvandarlıqdır. Göyçayda iqtisadiyyatın bir sıra sahələri inkişaf etdirilib. Rayon əsasən taxılçılıq, meyvəçilik, maldarlıq və ipəkçilik üzrə ixtisaslaşmışdır. Göyçay kənd təsərrüfatı rayonu olsa da, şəhərin güclü sənaye potensialı mövcuddur. Konserv, konyak zavodları, kərpic zavodu, süd zavodu, çörək zavodu, tikiş zavodu respublikanın iri sənaye müəssisələrindəndir və hazırda bu rayonun ərazisində fəaliyyət göstərir. Ağsu rayonunun iqtisadiyyatı əsasən kənd təsərrüfatı istehsalına əsaslanır. Əhalinin əksəriyyəti, yəni 70%-dən çoxu iqtisadiyyatın bu sahəsi ilə məşğuldur. Rayonda taxılçılıq, pambıqçılıq, meyvəçilik, bostançılıq və tərəvəzçilik, həmçinin heyvandarlıq yüksək inkişaf edib. Aqrar islahatlara qədər rayonda 20-25 min ton taxıl istehsal olunurdu. Bu gün istehsal 70 min ton artıb. Digər sahələrdə artım 30-40% təşkil edir. Xırdabuynuzlu mal-qaranın ümumi sayında 25 faiz artım müşahidə olunur. Son illər üzümçülüyn inkişafına xüsusi diqqət yetirilir. Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonuna daxil olan İsmayilli əsasən bitkiçilik və heyvandarlıq üzrə ixtisaslaşmışdır. Əkinçilik Qobustan rayonunda ənənəvi sahələrdən biridir. Rayon əhalisini taxılla maksimal dərəcədə təmin edir. Rayonda illik taxıl istehsalı

adambaşına 1 tondan artıqdır. Taxıl əsasən dəmyə şəraitdə becərilir. Rayonda illik taxıl istehsalı 38-40 min ton təşkil edir. Bu, heyvandarlığın və quşçuluğun inkişafına təkan verir. **Abşeron** rayonunun iqtisadiyyatının əsasını quru və qeyri-münbit torpaqlar səbəbindən ekstensiv kənd təsərrüfatı yolu ilə məhsullarının istehsalı təşkil edir. Kənd təsərrüfatı iki istiqamətdə inkişaf edib: əkinçilik və heyvandarlıq. Burada əkinçiliyin əsas prioritetlərini bağçılıq və əsasən zeytunçuluq təşkil edir. Rayonun 1489 hektarını zeytun bağları, 2132 hektarını isə bağ sahəsi təşkil edir. Zeytun emalının orta illik miqdarı cəmi 1800-2000 ton təşkil edir. Zeytun plantasiyaları əsasən Hövsan, Qala, Bilgəh, Maştağa və Zığ qəsəbələrinin yaxınlığında yerləşir. Rayonda demək olar ki, bütün mal-qara şəxsi təsərrüfatlarda saxlanılır. Qoyunçuluqda yarımqabayunlu və qabayunlu qoyun cinsləri, xüsusilə qala cinsli qoyunlar üstünlük təşkil edir. "Qobu" dəvəçilik üzrə damazlıq dövlət kənd təsərrüfatı istehsalı müəssisəsində dəvələr yetişdirilir. Rayonda donuz əti, mal əti, süd və yun istehsal olunur.

1) Altlayihə 4: Mövcud yarımstansiyalarda genişləndirmə işləri

"Qobu", "Abşeron", "Mingəçevir" və "Azərbaycan" yarımstansiyalarında nəzərdə tutulan genişləndirmə işləri "Azərenerji" ASC-yə məxsus mövcud yarımstansiyaların hüddudlarında həyata keçiriləcək.

7.11 İcmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi

Layihə ərazilərində əhalinin sağlamlığına əsasən içməli su təchizatı təsir göstərir. Səhiyyə müəssisələri, o cümlədən sanitar-gigiyenik vəziyyət ümumilikdə yaxşı kimi qiymətləndirilir. Layihə ərazisinə aid olan 11 regionun heç birində su ilə ötürülən xəstəliklərə rast gəlinmir.

Bir neçə donor, o cümlədən Dünya Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən milli su təchizatı və kanalizasiya proqramı çərçivəsində hökumətə kənd yerlərində su təchizatı və kanalizasiya şəbəkəsini yaxşılaşdırmaqda köməklik göstərilib. Layihə ərazisinə daxil olan iri şəhərlər və böyük yaşayış məntəqələri üçün bu layihə həyata keçirilməkdə davam edəcək. 2019-cu ilin əvvəlində Su Resurslarının İntegrasiyalı İdarə Olunması (IWRM) prinsiplərinə və Avropa İttifaqının Su Çərçivəsi Direktivinə uyğun olaraq 2035-ci ilə qədər olan dövr əhatə edəcək Azərbaycan Respublikasının Dövlət Su Strategiyası qəbul edilmişdir. Bu ərazilərdə insanların baza məktəb təhsili almaq imkanı vardır. Lakin istirahət obyektləri, məsələn, klublar, teatrlar, kino evləri, gimnaziyalar və s. məhdud saydadır.

Layihə ərazisinin bütün rayonlarında Səhiyyə Nazirliyinin regional bölmələri fəaliyyət göstərir. Bölgələrdə həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyinə Gigiyena və Epidemiologiya Mərkəzləri nəzarət edir. Bütün rayonlarda xəstəxanalar, insanların müalicəsi üçün istifadə olunan böyük tibb müəssisələri mövcuddur. Gigiyena və Epidemiologiya mərkəzləri içməli suyun keyfiyyətini yoxlayır, xəstəliklərə səbəb ola biləcək hallarla mübarizə aparır və lazımi tədbirlərin görülməsi üçün müvafiq tövsiyələr hazırlayır. İnfeksiyaya yoluxma halları aşkar edildikdə, onlar rayonun digər səhiyyə müəssisələri ilə birlikdə onlarla mübarizə üçün adekvat tədbirlər görürlər.

Bərk tullantıların idarə olunması başqa bir problem yaradır. Təmizlənməmiş məişət, sənaye, tibbi və kənd təsərrüfatı tullantılarının atılması nəticəsində suyun keyfiyyətinə zərər dəymiş olur. Gübrələrin nizamsız istifadəsi və mal-qara və donuz təsərrüfatlarından heyvan peyininin axıdılması kənd

təsərrüfatı çirklənməsi ilə bağlı vəziyyəti daha da ağırlaşdırır. Xüsusən də yazda qar əridiyi zaman bu özünü daha çox büruzə verir (UN-Water, 2007). Bakıda fəaliyyət göstərən yeni sistemlərdən başqa, Layihənin əhatə etdiyi rayonlarda tullantıların böyük hissəsi açıq zibilliklərə yığılır ki, burada da torpağa basdırılan tullantıların çirkləndiriciləri qrunut suları ilə qarışır. Bəzi zibilliklər bilavasitə çayların və çayətrafı ərazilərin kənarında yerləşir və xüsusi diqqət tələb edir.

7.10.1 Tikintidə yol hərəkəti

Hazırda əsas çirklənmə mənbəyi motorlu nəqliyyat vasitələri, neft və qaz, kimya və polad sənayesi, elektrik stansiyaları, kiçik və orta ölçülü müəssisələrdir. Havanı çirkləndirən əsas sektorlar, nəqliyyat və sənaye ən böyük şəhərlərdə cəmləşmişdir. Atmosferə atılan tullantıların 96%-nin mənbəyi olan şəhərlər qrupuna Qaradağ, Abşeron rayonları, Sumqayıt və Mingəçevir şəhərləri daxildir. Lakin, elektrik verilişi xətlərinin ümumi sahəsi bu ərazilərdən kənarda, əsasən az və ya çirklənməmiş kənd ərazilərində yerləşir.

Son onilliklər ərzində ölkədə, xüsusən də kənd yerlərində keyfiyyətsiz yanacaqdan istifadə edən və yaxşı vəziyyətdə olmayan köhnə avtomobillərin sayında kəskin artım müşahidə edilmişdir. Bütün nəqliyyat vasitələrinin 90%-dən çoxunun yaşı 5 ildən artıqdır. Nəqliyyat vasitələrinin orta yaşı təxminən 15 ildir.

Azərbaycanda xüsusilə nəqliyyat, enerji və şəhərsalma layihələrində infrastruktur baxımından əhəmiyyətli inkişaf müşahidə olunur. İşgaldan azad edilmiş ərazilərdə tikinti materialları və yüklərin daşınması üçün Layihənin əhatə etdiyi rayonların yollarından istifadə edilməklə genişmiqyaslı infrastruktur işləri aparılır. Tikinti fəaliyyətindəki bu artım yollarda tikinti ilə bağlı hərəkətin artmasına səbəb olub ki, bu da yerli icmalar üçün yol təhlükəsizliyi, nəqliyyatın sıxlığı kimi fəsadlara yol açır. Bu bölmədə Azərbaycanda tikintidə yol hərəkəti ilə bağlı mövcud vəziyyət və onun təsirini idarə etmək üçün görülmə tədbirlər haqqında ümumi məlumat verilir.

Əsas Tikinti Layihələri

Dəmir yolunun modernləşdirilməsi: Bakı-Ağalı dəmir yolu və ölkədaxili dəmir yolu sisteminin təkmilləşdirilməsi kimi layihələr tikinti ilə bağlı yol hərəkətinə öz töhfəsini verir.

Limanın inkişafı: Bakı Limanının genişləndirilməsi və digər sahil infrastruktur layihələri (Ələt AİZ) Qaradağ rayonunda (Ələt qəsəbəsi) ağır texnikaların hərəkətinin artmasına səbəb olur.

Enerji sektoru:

Bərpa Olunan Enerji Layihələri: Külək və günəş enerjisi layihələri, eləcə də bu layihələrlə bağlı olan uzun turbin qanadlarının daşınması tikinti ilə bağlı yol hərəkətinə töhfə verir.

"Azərenerji" Mingəçevir şəhərində Azərbaycan İES (1280 MVt) üçün yeni blokların tikintisini həyata keçirir ki, bu da Mingəçevir şəhərində tikinti ilə bağlı yol hərəkətinin artmasına öz töhfəsini verir.

Regional İnkişaf: Kiçik şəhərlərin və kənd yerlərinin inkişafı təşəbbüsləri də yerli səviyyədə tikinti ilə bağlı yol hərəkətinə öz töhfəsini verir.

Tikintidə yol hərəkətinin təsirləri

Yollarda sıxlıq: Tikinti ilə bağlı yol hərəkətinin artması əsas magistral yollarda, şəhər yollarında və tikinti sahələrinə giriş yollarında, xüsusən də pik saatlarda sıxlığa səbəb olub.

Yol Təhlükəsizliyi: Ümumi istifadədə olan yollarda ağır nəqliyyat vasitələrinin və tikinti texnikasının hərəkət etməsi təhlükəsizliklə bağlı narahatlıqları artırır və bu, yol hərəkətinin daha sərt idarə edilməsini və təhlükəsizlik protokollarını zəruri edir.

Narahatlıq: Səs-küy, toz və nəqliyyatın artan hərəkəti yerli icmalar, xüsusən də böyük tikinti sahələrinin yaxınlığında yerləşən icmalar üçün narahatlıq törədir.

Aparılan tikinti işləri, ağır texnika və iriqabaritli nəqliyyat vasitələri, hərəkət intensivliyi və sıxlığının artması Layihə ərazisində normal yol hərəkəti rejiminə təsir göstərəcək. Layihə ərazisində kifayət qədər inkişaf etmiş yol şəbəkəsinin mövcudluğu və hava xətti dəhlizləri boyunca yerlərə avadanlıq və materialların çatdırılması üçün tələb olunan çəviklik səbəbindən layihə tikintisinə xidmət üçün təklif olunan əsas nəqliyyat vasitələrinin avtomobil nəqliyyatı olacağı gözlənilir.

Aydındır ki, tikintidə ilə bağlı yol hərəkəti bəzi yollarda, xüsusən də yerli yol şəbəkəsində və hərəkətin intensivliyinin adətən aşağı olduğu təsnif olunmamış yollarda nəqliyyat axınına artıracaq. Tikinti işləri zamanı nəqliyyatın yaşayış məntəqələrinə təsirini minimuma endirmək üçün bir sıra təsirə azaldıcı tədbirlər təklif edilməli və Layihənin Tikinti, Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planının (TƏMSİP) bir hissəsi kimi müfəssəl Nəqliyyatın İdarə Olunması Planı hazırlanmalıdır. Bu plan (i) tikinti nəqliyyatı vasitələri və sahə mexanizmlər parkının xüsusiyyətlərini müəyyən edəcək, (ii) Layihə çərçivəsində gözlənilən yol hərəkətini təsvir edəcək (səfərlərin tezliyi, iş saatları, konvoylar) və (iii) icmalarda tikinti nəqliyyatı parkının səbəb olduğu narahatlıqları minimuma endirmək və qəza riskini azaltmaq üçün tikinti dövründə həyata keçiriləcək bütün sahəyə aid tədbirləri ətraflı təsvir edəcək.

7.10.2 Əhalinin elektromaqnit (EM) şüalanmasına məruz qalması

Azərbaycanda heç bir enerji obyektı radioaktiv və ionlaşdırıcı şüalarla işləmir. Layihə çərçivəsində bölgədəki yaşayış sahələri və digər əmlaklardan yan keçilməsi, beləliklə də elektromaqnit sahəsinə məruz qalmanın artması ilə bağlı hər hansı narahatlığın minimuma endirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycanda əhalinin Elektromaqnit (EM) şüalanması haqqında təsəvvürləri müxtəlifdir. Buna ictimai məlumatlılıq, elmi məlumatlara çıxış imkanları və mədəni inanclar kimi amillər təsir edir. Yüksək gərginlikli ötürmə xətlərinin və telekommunikasiya infrastrukturunun genişləndirilməsi ilə meydana çıxan elektromaqnit şüalanması səbəbindən potensial sağlamlıq risklərinin yaranması ilə bağlı ictimai narahatlıq artmaqdadır. Bu bölmədə mövcud qavrayışlar və onları formalaşdıran amillər araşdırılır.

İctimai maarifləndirmə və bilik

Məhdud Anlayış: Azərbaycanda bir çoxları elektromaqnit radiasiyasının nə olduğu və onun sağlamlığa necə təsir etdiyi barədə məhdud anlayışa malikdir. Geniş ictimaiyyət tez-tez müxtəlif radiasiya növlərini çaşdırmaqla yanlış təsəvvürlərin və yersiz qorxuların yaranmasına səbəb olur.

Sağlamlıqla bağlı narahatlıqlar: Elektromaqnit radiasiyasının potensial sağlamlıq riskləri, xüsusən də xərçəng xəstəliyinə yoluxma, nevroloji xəstəliklər və digər xroniki xəstəliklərə təsiri ilə bağlı geniş

yayılmış narahatlıq var. Bu narahatlıqlara çox vaxt elmi araşdırmalardan daha çox mediada dərc olunan məlumatlar və qeyri-rəsmi sübutlar səbəb olur.

Təhsildə boşluqlar: Elektromaqnit radiasiyasını sadə, əlçatan şərtlərlə izah etmək üçün təhsil və ictimai məlumatlandırma tədbirlərində nəzərəcərpacaq bir boşluq var. Bu boşluq rəsmi açıqlamalara və elmi izahatlara inamsızlığa səbəb olur.

Medianın təsiri

- **Sensasiya:** Azərbaycanda mediada bəzən balanslaşdırılmış, elmi əsaslandırılmış məlumatlara istinad olunmadan elektromaqnit radiasiyasının potensial riskləri vurğulana bilər ki, bu da sensasiyaya səbəb ola bilər. Bu, ictimai qorxuları gücləndirir və dezinformasiyaya səbəb ola bilər.
- **Yanlış məlumat:** Sosial media və onlayn platformalar tez-tez elektromaqnit radiasiya ilə bağlı təsdiqlənməmiş məlumat və konspiroloji nəzəriyyələr yayır ki, bu da ictimai qavrayışa və anlayışa daha da mənfi təsir göstərir

Mədəni və Sosial Amillər

Mədəni inanclar: Yeni texnologiyalara qarşı ənənəvi inanclar və mədəni münasibətlər elektromaqnit radiasiyasının necə qəbul edilməsinə təsir edə bilər. Bəzi icmalarda texnoloji irəliləyişlərə və onların potensial gizli təhlükələrinə qarşı ümumi bir şübhə mövcuddur.

Hakimiyyətlərə inam: Hökumətə və elmi orqanlara inam səviyyəsi ictimai rəyin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Rəsmi açıqlamalara dair skeptisizmin olduğu bölgələrdə elektromaqnit radiasiyası ilə bağlı layihələrə qarşı ictimai qorxu və müqavimət daha qabarıq şəkildə ifadə oluna bilər.

Hökumət və institusional tədbirlər

Tənzimləmə Standartları: Azərbaycan hökuməti Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST) və Qeyri-İonlaşdırıcı Radiasiyadan Mühafizə üzrə Beynəlxalq Komissiya (ICNIRP) kimi təşkilatlar tərəfindən müəyyən edilmiş elektromaqnit radiasiyasına məruz qalma ilə bağlı beynəlxalq standartlara və təlimatlara əməl edir. Lakin əhalinin bu qaydalarla bağlı məlumatlılığı aşağı səviyyədədir.

İctimai iştirak: İctimaiyyətlə əlaqə qurmaq və onların narahatlıqlarını həll etmək səyləri ardıcıl deyildir. Etimad yaratmaq və elektromaqnit radiasiyası məsələlərinə aydınlıq gətirmək üçün hökumət və səhiyyə orqanları tərəfindən daha fəal və şəffaf kommunikasiyanın aparılmasına ehtiyac vardır.

Elmi Tədqiqat: Davam edən yerli tədqiqatlar və beynəlxalq ekspertlərlə əməkdaşlıq Azərbaycanda elektromaqnit radiasiyasının spesifik təsirlərini daha yaxşı başa düşməyə və sübuta əsaslanan tövsiyələr verməyə kömək edə bilər.

Təsirəaldıcı strategiyalar

Maarifləndirici kampaniyalar: Elektromaqnit radiasiyası, onun mənbələri və sağlamlığa təsirlərinə dair elmi konsensus haqqında ictimaiyyətin məlumatlandırılması məqsədilə hərtərəfli maarifləndirici kampaniyaların həyata keçirilməsi yersiz qorxuları azaltmağa kömək edə bilər. Bu kampaniyalarda məktəblər, icma mərkəzləri və media da daxil olmaqla bir çox kanaldan istifadə edilməlidir.

Şəffaflıq və kommunikasiya: Elektromaqnit radiasiya ilə bağlı hökumətin hərəkətlərində və qərarlarında şəffaflığın artırılması, eləcə də tədqiqat nəticələrinin və monitoring məlumatlarının ictimaiyyət üçün əlçatan edilməsi ictimai etimadın yaradılmasına kömək edə bilər.

İcmanın iştirakı: Yerli icmaların yeni ötürmə xətləri və ya telekommunikasiya infrastrukturu kimi EM ilə bağlı layihələrin planlaşdırılması və həyata keçirilməsinə cəlb edilməsi narahatlıqları aradan qaldıra və qərar qəbul etmə proseslərində ictimai rəyin nəzərə alınmasına yol açar.

Sağlamlıq Mütəxəssisləri ilə əməkdaşlıq: Xəstələri və ictimaiyyəti EM radiasiyası haqqında maarifləndirmək üçün səhiyyə təminatçıları ilə əməkdaşlıq insanların öz həkimlərinə və səhiyyə sistemlərinə olan etimadını gücləndirə bilər.

Bu amilləri nəzərə almaqla, "Azərenerji" ASC EM radiasiyası ilə bağlı ictimai qavrayışı və anlayışı yaxşılaşdırar, əsas infrastrukturun genişləndirilməsinin ictimaiyyət tərəfindən razılıqla qarşılanmasını və ictimai narahatlığın azaldılmasını təmin edə bilər.

7.10.3 Əmək və iş şəraiti

Layihənin əhatə etdiyi regionlarda əmək və iş şəraiti müxtəlif sosial-iqtisadi, mədəni və tənzimləyici amillərlə şərtlənir. Son illərdə bu sahədə irəliləyişlər olsa da, qeyri-rəsmi məşğulluq, əmək hüquqlarının qeyri-adekvat müdafiəsi və resurslara və infraqururura məhdud çıxış da daxil olmaqla bir sıra problemlər qalmaqdadır. Bu bölmədə Layihənin əhatə etdiyi regionlarda əmək və iş şəraitinin cari vəziyyətinin icmalı təqdim edilir.

Məşğulluq modelləri

Kənd təsərrüfatının üstünlüyü: Kəndlərdəki işçi qüvvəsinin əhəmiyyətli bir hissəsi kənd təsərrüfatı ilə məşğuldur və bu, əsas məşğulluq mənbəyi olaraq qalır. Buraya bitkiçilik, heyvandarlıq və bağçılıq daxildir.

Mövsümi məşğulluq: Bir çox kənd təsərrüfatı işləri mövsümi xarakter daşıyır ki, bu da işsizlik və ya pik təsərrüfat mövsümlərindən başqa natamam məşğulluq dövrlərinə səbəb olur. Bu, kənd işçilərinin gəlirlərinin sabilliyinə və maliyyə təminatına təsir göstərir.

Qeyri-rəsmi sektor: Kənd yerlərində məşğulluğun böyük faizi qeyri-rəsmi sektorun payına düşür ki, burada işçilər çox vaxt rəsmi müqavilələr, sosial təminat və hüquqi müdafiədən məhrum olunurlar. Bu sektora kiçik fermer təsərrüfatı, yerli bazarlar və ailə biznesi daxildir.

İş şəraiti

Əmək haqqı və müavinətlər: Kənd yerlərində maaşlar ümumiyyətlə şəhər mərkəzlərinə nisbətən aşağıdır və bir çox işçilər səhiyyə, pensiya və ya ödənişli məzuniyyət kimi imtiyazlara malik deyillər. Kənd yerlərində yaşayış xərcləri də aşağıdır ki, bu da aşağı əmək haqqını qismən kompensasiya edir, lakin maliyyə rifahı baxımından problem olaraq qalır.

İş saatları: Kənd təsərrüfatı işləri çox vaxt uzun və qeyri-müntəzəm saatlar tələb edir, xüsusən əkin və məhsul yığımı mövsümlərində. İşçilər məhdud istirahət müddətləri ilə səhər tezdən axşama qədər işləyə bilirlər.

Sağlamlıq və Əmək Təhlükəsizliyi: Əməyin mühafizəsi və təhlükəsizlik standartları çox vaxt kənd yerlərində ciddi şəkildə tətbiq edilmir. İşçilər müxtəlif risklərə, o cümlədən ağır maşınlar, pestisidlər və fiziki cəhətdən çətin işlərə məruz qalırlar. Səhiyyə müəssisələrinin əlçatanlığı məhduddur ki, bu da sağlamlıq risklərini daha da artırır.

Uşaq əməyi: Uşaqların ailə gəlirlərini dəstəkləmək üçün kənd təsərrüfatı işlərinə cəlb edildiyi bəzi kənd yerlərində uşaq əməyi problem olaraq qalmaqdadır. Bu, onların təhsilinə və uzunmüddətli perspektivlərinə təsir edir.

Hüquqi və tənzimləyici cərchivə

Əmək qanunvericiliyi: Azərbaycanda iş şəraiti, əmək haqqı və işçilərin hüquqlarını tənzimləyən əmək qanunvericiliyi mövcuddur. Bununla belə, hökumətin iştirakı və resurslarının məhdud olması səbəbindən kənd yerlərində qanunların icrası çox vaxt zəif olur.

İşçilərin hüquqları: Kənd işçiləri arasında əmək hüquqları haqqında məlumatlılıq ümumiyyətlə aşağı səviyyədədir. Həmkarlar ittifaqları və işçi assosiasiyaları şəhər yerləri ilə müqayisədə kənd yerlərində o qədər geniş yayılmış və ya effektiv deyil.

Hökumət təşəbbüsləri: Azərbaycan hökuməti kənd yerlərində əhəlinin güzəranının yaxşılaşdırılması üçün müxtəlif proqramlara, o cümlədən kənd təsərrüfatına subsidiyaların ayrılmasına, təlim proqramlarının icrasına və kənd yerlərinin inkişafı üzrə layihələrin həyata keçirilməsinə başlayıb. Bu təşəbbüslər məhsuldarlığı və iş şəraitini yüksəltmək məqsədi daşıyır, lakin heç də bütün yerlərdə eyni müvəffəqiyyətlə icra olunmayıb.

Sosial və iqtisadi çağırışlar

Yoxsulluq: Kənd yerlərində yoxsulluq səviyyəsi şəhər mərkəzlərinə nisbətən daha yüksəkdir. Kənd yerlərində bir çox ailə təsərrüfatları natural təsərrüfatla məşğul olmaqla bazara, kreditlərə və maliyyə xidmətlərinə məhdud çıxışa malikdirlər.

Miqrasiya: Xüsusilə daha yaxşı iş imkanları axtaran gənclər arasında kənddən şəhərə miqrasiya tendensiyası müşahidə olunur. Bu miqrasiya prosesi kənd yerlərində işçi qüvvəsinin çatışmazlığına səbəb ola və ənənəvi kənd təsərrüfatı təcrübələrini sıradan çıxara bilər.

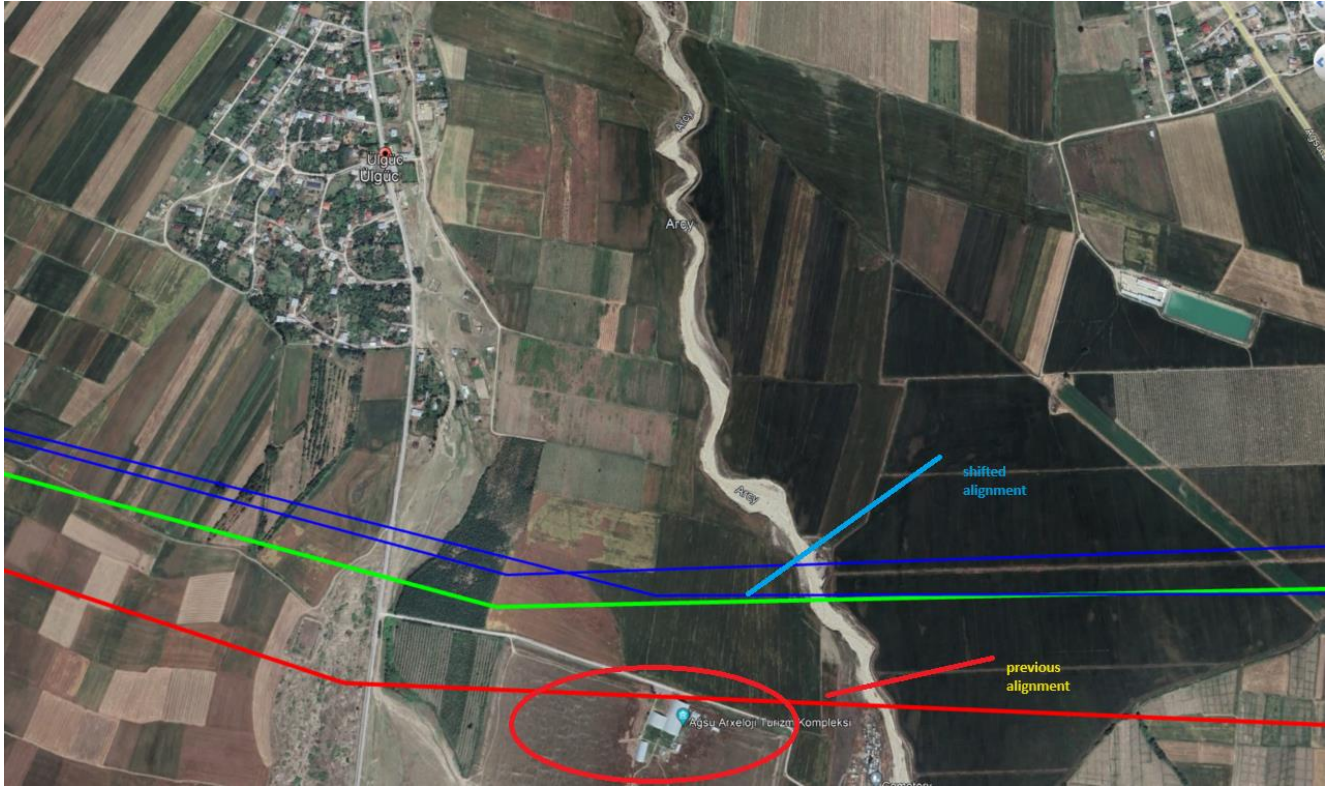
Təhsil və bacarıqlar: Kənd yerlərində keyfiyyətli təhsilə və peşə hazırlığına çıxış məhduddur ki, bu da işçi qüvvəsinin bacarıq səviyyələrinə mənfi təsir göstərir. Bu, daha yüksək maaşlı iş və iqtisadi artım imkanlarını məhdudlaşdırır.

7.12 Mədəni irs

Ülgüc kəndində, Nəvahidən Mingəçevirə çəkilməsi nəzərdə tutulan elektrik verilişi xətlərinin yaxınlığında Orta Əsr Ağsu Şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksi adlanan açıq arxeoloji muzey sahəsi vardır. Abidədə ilkin arxeoloji qazıntılar 1983-cü ildə Ağsu-İsmayilli ekspedisiyası tərəfindən

aparılmışdır. 2012-ci ildə AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun Ağsu ekspedisiyası tərəfindən burada genişmiqyaslı arxeoloji qazıntıya başlanmışdır. Dövlət Qoruğu Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22.10.2019 tarixli 1498 nömrəli Fərmanı ilə yaradılmışdır. Qoruğun ümumi sahəsi 104,70 hektardır.

Mühafizə olunan əraziyə müdaxilənin qarşısını almaq üçün Nəvahi yarımstansiyasından Mingəçevir SES-ə və müvafiq olaraq Azərbaycan İES-ə gedən 500 Kv və 330 Kv-lıq çıxış hava xətləri üçün alternativ dəhliz nəzərdən keçirilmiş və mədəni irsdən təhlükəsiz məsafəni (200 m) saxlamaq üçün trassa şimala yönəldilmişdir (ətraflı məlumat üçün aşağıdakı şəklə baxın).

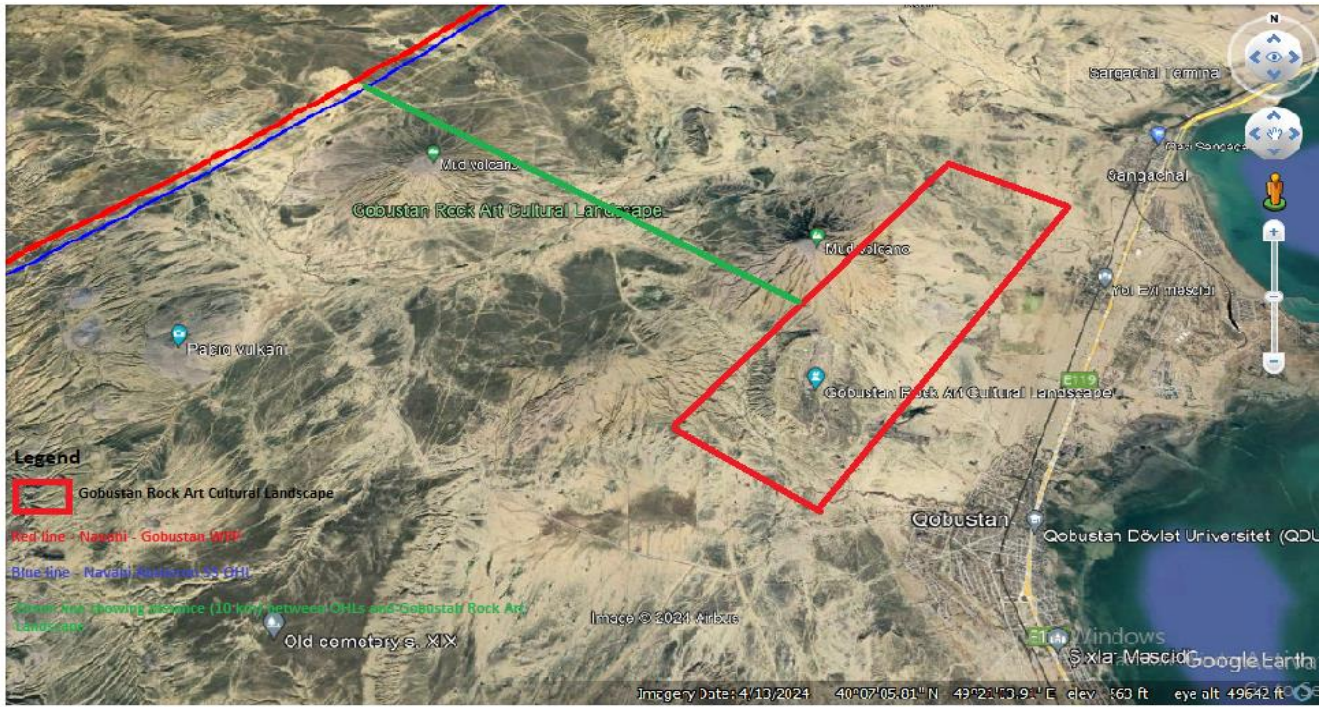
Şəkil 7-16: Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksindən yan keçmək üçün trassanın dəyişdirilməsi

Şəkil 7-17: Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksi

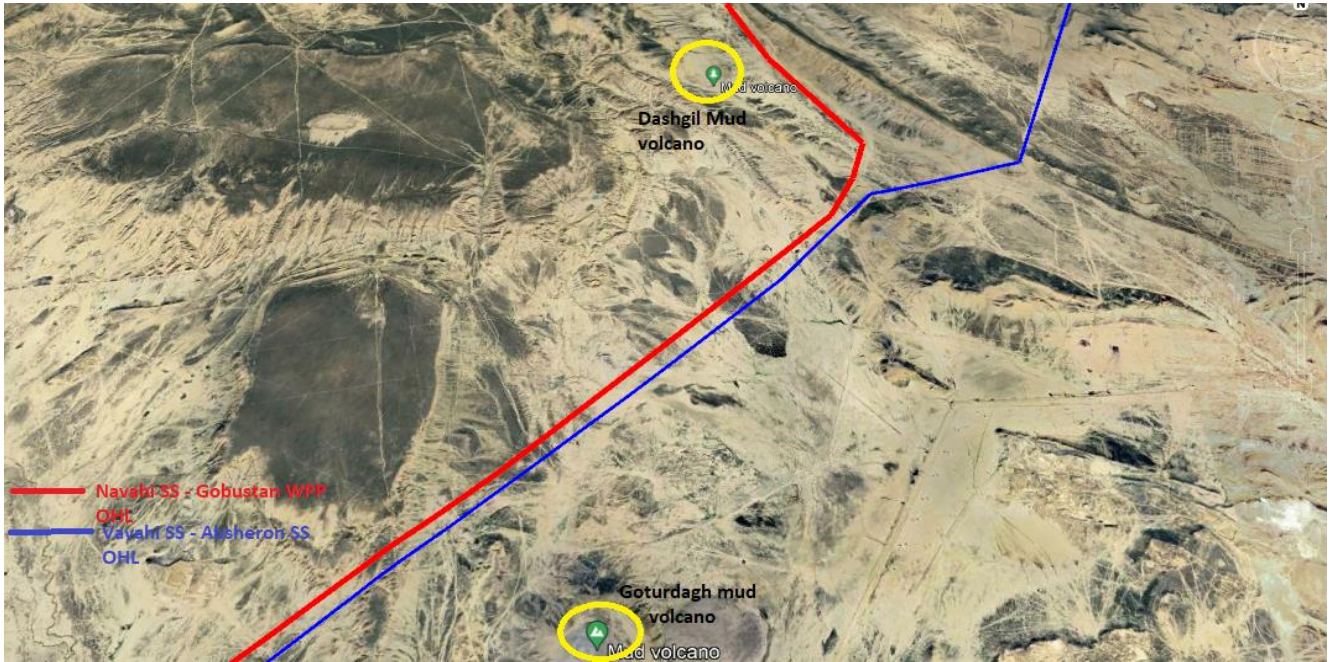
Nəzərdə tutulan hava xətlərinin yaxınlığında yerləşən digər mədəni əhəmiyyətli obyekt 2007-ci ildə Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilmiş və UNESCO-nun Mədəni Mülkiyyətin Mühafizəsi Komitəsinin 2019-cu ilin dekabrında Parisdə keçirilmiş səkkizinci sessiyası zamanı gücləndirilmiş mühafizə statusunu almış Qobustan Qaya Sənəti Mədəni Landşaftıdır. Məsul dövlət qurumu Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Mədəni İrs Şöbəsidir. Qoruq hər il dünyanın onlarla ölkəsindən yüzlərlə turisti cəlb edir.

Şəkil 7-16-da göstərildiyi kimi, rəsmi olaraq Qobustan Milli Parkının bir hissəsi olan və Ümumdünya İrs siyahısına daxil edilmiş Qobustan Qaya Sənəti Mədəni Landşaftı hava xəttindən təxminən 10 km şimal-şərqdə yerləşən, qiymətsiz tarixi eksponatların böyük kolleksiyasına malik açıq səma altında muzeydir. Bu, Böyük Qafqaz dağ silsiləsinin cənub-şərq ucunu əhatə edən təpəli və dağlıq ərazidir. Bu ərazi tarixdən əvvəlki dövrlərə aid ovçuluq, fauna, flora və həyat tərzı barədə məlumatların əks olunduğu qayaüstü təsvirlər toplusu kimi və tarixdən əvvəlki dövr və orta əsrlər arasındakı mədəni davamlılığa dair əsaslı sübut kimi universal dəyərə malikdir. Qobustan qoruğunda aparılan arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində 1000 ədəd qaya üzərində altı mindən çox oyma, qədim yaşayış məskənləri-mağaralar, 40-a yaxın kurqan və 100 mindən çox maddi mədəniyyət obyekti aşkar edilmişdir. Ən qədim oymalar Mezolit dövrünə aiddir.

Şəkil 7-18: Hava xətlərinin yeri və Qobustan Qaya Sənəti Mədəni Landşaftına qədər olan məsafə

Ərazinin əsas turistik yerlərindən biri dünyaca məşhur palçıq vulkanlarıdır. Bu vulkanların əksəriyyəti Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən qorunur. Onlar ölkə prezidentinin sərəncamı ilə təbii sərvətlər elan edilib. Bu, unikal dəyərə malik olmaqla turistlər üçün cəlbedici ərazidir. HX-lərin yaxınlığında aşkarlanmış dörd vulkandan Qoturdağ və Daşgil turistlərin marağını cəlb edən təbii sərvət hesab edilir; bu vulkanlar HX-dən 3 km cənubda və təxminən 2 km şimal-qərbdə yerləşir (Baxın - aşağıda Şəkil 7-17).

Şəkil 7-19: Hava xətlərinin trassası və mühüm palçıq vulkanlarının yeri (Qoturdağ və Daşgil)

Şəkil 7-20: Hava xətləri boyunca mədəni obyektlərin yerləşməsi

8. POTENSİAL TƏSİRLƏRİN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatı təklif olunan layihə ilə əlaqəli potensial ekoloji və sosial təsirləri sistemli şəkildə müəyyən edərək qiymətləndirib. Bu proses layihənin bütün mərhələlərində, o cümlədən tikinti və istismar zamanı birbaşa və dolay təsirlərin hərtərəfli təhlilini əhatə edib. Əsas potensial ekoloji təsirlər havanın və suyun keyfiyyətində dəyişikliklər, torpaq aşınması, yaşayış mühitinin pozulması və biomüxtəlifliyin itirilməsindən ibarət olub. Sosial təsirlər icma əsaslı sağlamlıq və təhlükəsizliyə, yerdəyişməyə, iqtisadi imkanlara və mədəni irsə təsir baxımından qiymətləndirilib. Müvafiq layihə ilə ərazidəki mövcud və ya planlaşdırılan layihələr arasındakı qarşılıqlı əlaqə nəticəsində yarana bilən kumulyativ təsirlərə xüsusi diqqət yetirilib. Potensial təsirlərin müəyyən edilməsi ilkin vəziyyət məlumatlarına, maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmələrə və ekspert qiymətləndirmələrinə əsaslanıb. Bu hərtərəfli yanaşma bütün mühüm təsirlərin erkən müəyyən edilməsini təmin edərək ətraf mühit və yerli icmalar üçün mənfi nəticələri minimuma endirmək və müsbət təsirləri artırmaq məqsədilə effektiv təsirazaldıcı və idarəetmə strategiyalarının işlənilib hazırlanmasına imkan yaradıb.

8.1 Ekoloji və sosial resurslar və reseptorlar

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi prosesi təklif olunan layihənin təsirinə məruz qala biləcək ekoloji və sosial resursları və reseptorları diqqətlə müəyyənləşdirib və qiymətləndirib. Buraya təbii mühit, məsələn, havanın keyfiyyəti, su ehtiyatları, torpaq, biomüxtəliflik və ekosistemlər, həmçinin yerli icmaları, mədəni irs obyektlərini və sosial-iqtisadi şəraiti əhatə edən sosial mühit daxildir. Əsas ekoloji resurslar flora və faunaya, xüsusən mühafizə olunan növlərə və həssas yaşayış mühitlərinə potensial təsirlər baxımından qiymətləndirilib. Dayanıqlı istifadəni və çirkənmədən mühafizəni təmin etmək üçün həm səth sularının, həm də yeraltı suların keyfiyyəti və mövcudluğu qiymətləndirilib.

Layihənin ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi mərhələsi zamanı potensial olaraq Layihənin təsirinə məruz qala biləcək icmaları və maraqlı tərəfləri müəyyən etmək və anlamaq üçün sosial reseptorların xəritələşdirilməsi vacib addımdır. Sosial reseptorlara yerli sakinlər, müəssisələr, məktəblər, səhiyyə müəssisələri daxildir və layihə çərçivəsindəki fəaliyyətlərin birbaşa və ya dolay təsirinə məruz qala biləcək həssas qruplara, məsələn, uşaqlara, yaşlılara və qadınlara xüsusi diqqət yetirilir. Bu proses qarşılıqlı əlaqə və təsir sahələrini müəyyənləşdirmək üçün hərtərəfli demoqrafik məlumatların toplanmasını, maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmələri və sosial məkanın təhlilini əhatə edir. Sosial reseptorları layihənin ilkin mərhələlərində müəyyən etməklə biz onların narahatlıqlarının və ehtiyaclarının layihənin planlaşdırılmasına və layihələndirməyə integrasiyasını təmin edə bilərik. Bu yanaşma mənfi sosial təsirləri minimuma endirmək, bununla da Layihənin ümumi sosial məqbulluğunu və dayanıqlılığını artırmaq üçün icmanın iştirakını təşviq edir, şəffaflığı artırır və məqsədyönlü təsirazaldıcı strategiyaların hazırlanmasına kömək edir.

Mədəni irs obyektləri məlum olduqları yerlərdə xəritələşdirilib və onları layihə ilə əlaqəli fəaliyyətlərdən mühafizə etmək üçün tədbirlər hazırlanıb. Yuxarıda göstərilən nümunə Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksinə aiddir. Potensial olaraq Layihənin təsirinə məruz qala biləcək mühüm mədəni, tarixi və arxeoloji sərvətləri müəyyənləşdirmək və mühafizə etmək üçün mədəni irs obyektlərinin xəritələşdirilməsi vacibdir. Mədəni irs obyektlərinin xəritələşdirilməsi prosesi layihə ərazisində maddi və qeyri-maddi resursların hərtərəfli araşdırılması və sənədləşdirilməsini, müvafiq maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmələri əhatə edib. Bu resurslara tarixi tikililər, abidələr, arxeoloji obyektlər, müqəddəs landşaftlar və yerli icmalar üçün mədəni əhəmiyyət kəsb edən ərazilər daxildir.

Ekoloji və sosial konteksti dərinlən dərk etməklə, ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatı effektiv təsirəzaldıcı strategiyaların hazırlanması üçün zəmin yaradır və layihənin dayanıqlı, ədalətli şəkildə icra edilməsini və həm təbii, həm də insan yaşayış mühitinə hörmətlə yanaşmasını təmin edir.

8.2 Ekoloji, sosial, sağlamlıq və mədəni irslə bağlı təsirlər

Təklif olunan Layihənin hərtərəfli qiymətləndirmə və idarəetmə tələb edən bir neçə ekoloji, sosial, sağlamlıq və mədəni irslə bağlı təsirlərə səbəb olacağı gözlənilir. Ekoloji cəhətdən elektrik veriliş xətlərinin çəkilməsi və istismarı yaşayış yerlərinin parçalanmasına, torpaq aşınmasına və yerli canlı təbiət dəhlizlərinin pozulmasına səbəb ola bilər. Bu təsirlər, əsaslı təsirəzaldıcı tədbirlərin görülməsini, məsələn, meşələrin bərpası, aşınmaya nəzarət üsulları və canlı təbiət keçidlərinin yaradılmasını zəruri edir.

Layihə, sosial baxımdan, torpağın alınması, yerdəyişmə və istifadədə olan torpaqdan istifadədə dəyişiklik yolu ilə yerli icmalara təsir göstərə bilər. Təsirə məruz qalan icmaların cəlb olunması onların problemlərini həll etmək, ədalətli kompensasiyanı təmin etmək və dolanışq vasitələrinin bərpası proqramlarını həyata keçirmək üçün vacibdir. Bundan əlavə, işçilərin axını və hərəkət intensivliyinin artması yerli infrastruktur və xidmətlərin həddindən artıq yüklənməsinə səbəb ola bilər ki, bu da ictimai obyektlərin diqqətlə planlaşdırılmasını və dəstəklənməsini tələb edir.

Sağlamlığa təsirlər tikinti və istismar mərhələlərində elektromaqnit sahələrinə (EMS), səs-küyə və toza potensial məruz qalmadan ibarətdir. Elektrik veriliş xətlərindən elektromaqnit sahələrə məruz qalma ümumiyyətlə beynəlxalq təhlükəsizlik qaydalarına uyğun olsa da, icmanın narahatlıqlarının aradan qaldırılması üçün davamlı monitoring və ictimaiyyətin məlumatlandırılması çox vacibdir. Toz və səs-küyə nəzarət tədbirləri, həmçinin işçilər üçün sağlamlıq və təhlükəsizlik protokollarına riayət etmək sağlamlığa mənfi təsirləri minimuma endirəcək.

Mədəni irsə təsirlər də mühümdür, çünki elektrik veriliş xətti trassaları arxeoloji, tarixi və ya mədəni əhəmiyyətə malik ərazilərdən keçə bilər. Trassaları diqqətlə seçməklə, bufer zonaları yaratmaqla və mədəni irs ekspertləri və yerli icmalarla əməkdaşlıq etməklə bu obyektlərin xəritələşdirilməsi və qorunması bu dəyərli resursların mühafizəsinə kömək edəcək. Mədəni irsə təsirlərin hörmətlə və yerli adət və qanunvericilik tələblərinə uyğun olaraq idarə edilməsini təmin etmək təsirə məruz qalan ərazilərin mədəni bütövlüyünün qorunması üçün vacibdir.

8.2.1. HX-lərinin təsirinə məruz qalan torpaq sahələri, ev təsərrüfatları və LTMQT-lər

Layihə, xüsusilə də onun HX-ləri (Altlayihə 2 və 3) dayaqqların özüllərinin tikintisi üçün torpaq sahələrinin satın alınmasına təkan verəcək. Dayaqqların tutduğu torpaq sahəsi onun tipindən (aralıq və ya anker dayaqqları) asılı olaraq 64-100 m² təşkil edəcək. Aşağıdakı cədvəllər HX-lərinin təsirinə məruz qalan torpaq sahələri, ev təsərrüfatları və LTMQT-lərin sayını göstərir.

"Azərenerji" ASC Dünya Bankının Ətraf Mühit və Sosial Çərçivə (ƏMSÇ) sənədinin tələblərinə uyğun olaraq AZURE Layihəsi üçün Köçürülmə Siyasəti üzrə Çərçivə (KSÇ) sənədini hazırlamış və açıqlamışdır. Onun əsas məqsədi sonradan Köçürülmə üzrə Fəaliyyət Planının (KFP) və ya Köçürülmə üzrə Fəaliyyət Planlarının (KFP-lər) hazırlanmasında istifadə olunacaq prinsiplər və prosedurlara dair Azərbaycan

Respublikasının müvafiq səlahiyyətli orqanları və Dünya Bankı arasında razılaşma şərtlərini müəyyən etməkdir. Layihənin səlahiyyətli orqanları torpaqların alınması və ya təbii ehtiyatlara çıxışın və ya onlardan istifadənin məhdudlaşdırılması nəticəsində fiziki və ya iqtisadi yerdəyişmə ilə nəticələnəcək işlərin gözlənilədiyi hər hansı müqavilələr üçün tender təklifləri qəbul etməzdən əvvəl KFP-nin (və ya KFP-lərin) Dünya Bankı tərəfindən təsdiqi tələb olunur.

KSC fiziki və ya iqtisadi yerdəyişmə ilə bağlı hər hansı mənfi təsirlərin qarşısını almaq və ya minimuma endirmək və baş verə biləcək hər hansı mənfi təsirləri azaltmaq üçün tədbirləri təmin etmək məqsədi daşıyır. Layihənin istifadəsi üçün hər hansı torpaq sahəsinin alınması iqtisadi və ya fiziki yerdəyişmə ilə nəticələnərsə, Azərbaycan Hökuməti Dünya Bankının Ətraf Mühit və Sosial Çərçivəsinin ƏMSS5 standartına daxil edilmiş prinsipləri, prosedurları və standartları tətbiq etməyə razılaşıır.

Bu KSC sənədi ƏMSS5 prinsipləri və standartlarına uyğunluğa nail olmaq üçün zəruri olan hər hansı əlavə tədbirləri özündə birləşdirən Azərbaycan Respublikasının mövcud qanunvericilik və siyasət çərçivələrindən istifadə etmək məqsədi daşıyır.

Cədvəl 8-1: AZURE Layihəsinin təsirinə məruz qalan torpaq sahələri və ev təsərrüfatlarının sayı

№	HX-nin adı	Müddət	Layihənin təsirinə məruz qalan torpaq sahələrinin sayı		Say		
			Mülkiyyət	İcarə*	Ev təsərrüfatı	Ev təsərrüfatının üzvləri	Kirayəçilər
1	330 kV-luq təkdövrəli Mingəçevir SES - Nəvahi YS HX	220 km	278	114	277	976	28
2	500 kV-luq təkdövrəli Azərbaycan İES - Nəvahi YS HX	235 km	437	138	314	1241	9
3	330 kV-luq təkdövrəli Abşeron KES - Nəvahi YS HX	60 km	12	9	9	45	3
4	330 kV-luq təkdövrəli Qobustan KES - Qobu ES HX	20 km		5			2
5	330 kV-luq təkdövrəli Ələt AİZ YS - Nəvahi YS HX	20 km	19	9	9	69	2
CƏMİ			746	275	609	2331	44

Cədvəl 8-2: Layihənin təsirinə məruz qalan torpaq sahələri və ev təsərrüfatlarının sayı

№	HX-nin adı	Müddət	Layihənin təsirinə məruz qalan torpaq sahələrinin sayı		Say		
			Mülkiyyət	İcarə*	Ev təsərrüfatı	Ev təsərrüfatının üzvləri	Kirayəçilər
1	330 kV-luq ikidövrəli Biləsuvar GES - Nəvahi YS HX	90 km	78	64	71	238	20
2	330 kV-luq ikidövrəli Bankə GES - Nəvahi YS HX	90 km	34	2	35	127	4
3	500 kV-luq təkdövrəli Abşeron ES - Nəvahi YS HX	65 km	14	12	10	64	3
CƏMİ			126	75	116	429	27

*Qeyd: icarə torpaq sahəsinin dövlət və ya yerli bələdiyyəyə məxsus olmasını göstərir.

Təsirlərin əhəmiyyəti – Ümumi yanaşma

Ekoloji və sosial təsirlərin əhəmiyyəti, bir qayda olaraq, reseptorun "dəyərindən" və ya "həssaslığından" və təsirin "böyüklüyündən" və ya "miqyasından" asılıdır.

Reseptorun dəyərə həssaslığı

Reseptorun həssaslığı onun əhəmiyyəti, yəni ekoloji dəyəri / xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Həssaslıq ümumiyyətlə konkret bir sahəyə xasdır və reseptorun dəyişikliklərə uyğunlaşma qabiliyyətindən asılıdır. Həssaslıq, obyekt təsirə məruz qaldığı halda, onun bərpa olunmaq qabiliyyətini əks etdirir və aşağıdakı amillərlə müəyyən edilir:

- Uyğunlaşma qabiliyyəti – reseptorun təsirdən qaça, ona uyğunlaşa və ya təsirə məruz qaldıqdan sonra bərpa oluna bilmə dərəcəsidir.
- Tolerantlıq – reseptorun müvəqqəti və ya daimi dəyişikliklərə uyğunlaşma qabiliyyətidir.

- Bərpa olunma qabiliyyəti – reseptorun təsirə məruz qaldıqdan sonra bərpa olunma müddəti və dərəcəsidir.

Layihə üzrə qiymətləndirmə məqsədləri üçün reseptorun həssaslığını müəyyən etmək üçün ümumi meyarlara dair təlimatlar aşağıdakı Cədvəldə təqdim edilir. Prinsipcə, reseptorun həssaslığının qiymətləndirilməsi, təklif olunan layihənin təsirinə məruz qalan müvafiq əraziyə fərdi yanaşma əsasında peşəkar mütəxəssislər tərəfindən tətbiq olunan mühakimə mövzudur.

Cədvəl 8-1: Reseptorun həssaslığını/dəyərini müəyyən etmək üçün ümumi meyarlar və səciyyəvi xüsusiyyətlər

Reseptorun dəyəri	həssaslığı / Təsvir - səciyyəvi xüsusiyyətlər
Çox yüksək	<i>Reseptorun dəyişikliklərə (təsirlərə) uyğunlaşmaq qabiliyyəti çox məhduddur və ya ümumiyyətlə yoxdur - çox yüksək əhəmiyyətlidir və nadirdir, beynəlxalq miqyaslıdır və əvəz edilmə/dəyişdirilmə potensialı çox məhduddur.</i>
Yüksək	<i>Reseptorun dəyişikliklərə (təsirlərə) uyğunlaşmaq qabiliyyəti məhduddur - yüksək əhəmiyyətlidir və nadirdir, milli miqyaslıdır və əvəz edilmə/dəyişdirilmə potensialı məhduddur</i>
Orta	<i>Reseptorun dəyişikliklərə (təsirlərə) uyğunlaşmaq qabiliyyəti məhduddur - yüksək və ya orta əhəmiyyətlidir və nadirdir, regional miqyaslıdır və əvəz edilmə/dəyişdirilmə potensialı məhduddur.</i>
Aşağı	<i>Reseptorun dəyişikliklərə (təsirlərə) uyğunlaşmaq qabiliyyəti ortadır - aşağı və ya orta əhəmiyyətlidir və nadirdir, yerli miqyaslıdır və potensial olaraq əvəz edilə/dəyişdirilə bilər.</i>
Çox aşağı	<i>Reseptor ümumiyyətlə dəyişikliklərə və ya təsirlərə qarşı tolerantdır və onlara uyğunlaşa bilər - çox aşağı əhəmiyyətlidir və nadirdir, yerli miqyaslıdır, müəyyən edilmir və asanlıqla əvəz edilmir/dəyişdirilmir.</i>

Təsinin böyüklüyü və ya miqyası

Təsinin böyüklüyü adətən aşağıdakı bir sıra amillərlə müəyyən edilir, lakin bunlarla məhdudlaşmır:

- Məkan – təsinin baş verdiyi ərazi.
- Müddət – təsinin baş verdiyi vaxt.
- Ehtimal – baş vermə ehtimalı.
- Geri qaytarıla bilmə qabiliyyəti – ilkin vəziyyətinə qayıtmaq qabiliyyəti.
- İntensivlik – mövcud ekoloji şəraitlə əlaqəli dəyişiklik dərəcəsi.

Ətraf mühitin müxtəlif elementləri üçün səciyyəvi bir təsir qiymətləndirmə matrisası Layihə üzrə təsinin qiymətləndirilməsi prosesinə rəhbərlik etmək üçün hazırlanıb və aşağıdakı Cədvəldə təqdim olunur.

Cədvəl 8-2: Səciyyəvi təsir qiymətləndirmə matrisası

Təsirin böyüklüyünü müəyyən edən amil	Təsvir - səciyyəvi xüsusiyyətlər	
Məkan (Təsir dairəsi)	Məhdud (yarımstansiya ərazisində və ya hava ötürmə xətləri dəhlizi boyunca)	Layihənin tikinti və istismar ərazisində və ərazinin ətrafında
	Yerli	Bələdiyyə / qonşu bələdiyyələr daxilində
	Regional	Azərbaycan və qonşu ölkələr
	Qlobal	Qitə və daha geniş miqyasda
Müddət	Çox qısa	Bir neçə dəqiqədən bir neçə saata qədər
	Qısa	Bir neçə saatdan bir neçə həftəyə qədər
	Orta müddət	Bir neçə həftədən bir neçə aya qədər
	Uzun	Bir neçə aydan bir neçə ilə qədər
	Çox uzun	Onilliklər / əsrlər
Baş vermə ehtimalı (Ehtimal)	Ehtimal yoxdur	Normal istismar zamanı və şəraitdə baş verməməlidir
	Aşağı ehtimal	Mümkündür, lakin ehtimal azdır
	Orta ehtimal	Bəzən baş verə bilər
	Yüksək ehtimal	Layihənin həyat dövrü ərzində baş vermək ehtimalı var
	Mütləq ehtimal	Baş vermə ehtimalı mütləqdir
Geri qaytarıla bilmə qabiliyyəti	Əvvəlki vəziyyətə geri qaytarıla bilən (təsir)	Resurs / reseptor üzərində əvvəlki vəziyyətə geri qaytarıla bilən təsir, yəni ətraf mühitin əvvəlki vəziyyətə geri qaytarıla biləcəyi təsir
	Əvvəlki vəziyyətə geri qaytarıla bilməyən (təsir)	Resurs / reseptor üzərində əvvəlki vəziyyətə geri qaytarıla bilməyən təsir, yəni ətraf mühitin əvvəlki vəziyyətə geri qaytarıla bilməyəcəyi təsir
İntensivlik	A (çox aşağı / əhəmiyyətsiz)	Resursa / reseptora zərər vermədən heç bir dəyişiklik baş vermir və ya əhəmiyyətsiz zəif təsir baş verir
	B (aşağıdan ortaya)	Təsir ölçülə biləndir, lakin düzgün planlaşdırma ilə resursa / reseptora zərər vermir
	C (ortadan yüksəyə)	Təsir əhəmiyyətlidir, lakin müvafiq tədbirlər görməklə nəzarət edilə biləndir
	D (çox yüksək)	Təsir resursa / reseptora zərər verir
	E (kompensasiya)	Təsir kompensasiya tədbirləri tələb edir

Qiymətləndirmə məqsədləri üçün təsirin böyüklüyünü müəyyən etmək üçün səciyyəvi meyarlar və xüsusiyyətlər aşağıdakı Cədvəldə təqdim edilir. Bu Cədvəldə ümumi xarakterli təlimatlar verilsə də, qeyd etmək lazımdır ki, zəruri hesab edildiyi təqdirdə, təsirin böyüklüyü ilə bağlı konkret mövzular üçün xüsusi təlimatlar tələb oluna bilər.

Cədvəl 8-3: Təsirin böyüklüyünü / miqyasını müəyyən etmək üçün ümumi meyarlar və səciyyəvi xüsusiyyətlər

Təsirin böyüklüyü	Təsvir - səciyyəvi xüsusiyyətlər
Yüksək	Resursun və/yaxud resursun keyfiyyətinin və bütövlüyünün itirilməsi; əsas xüsusiyyətlərə, keyfiyyətlərə və ya elementlərə ciddi zərər (Mənfi)
	Resursun geniş miqyaslı və ya əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırılması; geniş miqyaslı bərpa və ya təkmilləşdirmə, xüsusiyyətlərin keyfiyyətinin əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırılması (Faydalı)
Orta	Resursun itirilməsi, lakin bütövlüyə təsir etməməsi, əsas xüsusiyyətlərin, keyfiyyətlərin və ya elementlərin qismən itirilməsi/zədələnməsi (Mənfi)
	Əsas xüsusiyyətlərə, keyfiyyətlərə və ya elementlərə müsbət təsir və ya əlavələrin edilməsi; xüsusiyyətlərin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması (Faydalı)
Aşağı	Xüsusiyyətlərdə, keyfiyyətdə və ya həssaslıqda ölçülə bilən bəzi dəyişikliklər, bir (bəlkə də bir neçə) əsas xüsusiyyətin, keyfiyyətin və ya elementin cüzi itirilməsi və ya dəyişməsi (Mənfi)
	Bir (bəlkə də bir neçə) əsas xüsusiyyətə, keyfiyyətə və ya elementə cüzi müsbət təsir və ya əlavələrin edilməsi, keyfiyyət üzərində müəyyən faydalı təsir və ya mənfi təsirin baş vermə riskinin azalması (Faydalı)
Çox aşağı	Bir və ya bir neçə xüsusiyyət, keyfiyyət və ya elementdə çox cüzi itki və ya zərərli dəyişiklik (Mənfi)
	Bir və ya bir neçə xüsusiyyət, keyfiyyət və ya element üzərində çox cüzi müsbət təsir və ya əlavələr (Faydalı)
Heç biri / dəyişiklik yoxdur	Xüsusiyyətlərin, keyfiyyətlərin və ya elementlərin itirilməməsi və ya dəyişməməsi, hər iki istiqamətdə nəzərə çarpan təsirin olmaması

Layihənin ətraf mühitə təsirlərini qiymətləndirilməsi zamanı bu təsirlərin həm tikinti, həm də istismar mərhələsində ciddilik dərəcəsi nəzərə alınacaq. Aşağıdakı hallarda təsirlərin əhəmiyyətli olması ehtimalı var:

- Geniş məkanı və ya zamanı əhatə etdikdə və ətraf mühitin assimilyasiya qabiliyyəti ilə əlaqədar intensiv olduqda.
- Ekoloji və ya sanitariya standartları və ya hədləri aşdıqda.
- Ekoloji və sosial siyasətlərə / torpaqdan istifadə planlarına əməl etmədikdə.
- Ekoloji cəhətdən həssas / mühüm ərazilərə və ya təbii irs resurslarına mənfi təsir göstərdikdə.
- İcmanın həyat tərzinə, ənənəvi torpaqdan istifadəyə və dəyərlərə mənfi təsir göstərdikdə.

Potensial təsirin əhəmiyyəti (və ya səviyyəsi) onun proqnozlaşdırılan böyüklüyü və təsirə məruz qalan resursun / reseptorun həssaslığı / dəyəri ilə bağlıdır. Reseptorun həssaslığı nə qədər yüksəkdirsə və miqyas nə qədər böyükdürsə, təsir də bir o qədər əhəmiyyətli olur. Təsiri əhəmiyyəti müəyyən bir kontekstdə müəyyənləşdirilməlidir və nisbi və müəyyən dərəcədə subyektiv ola bilər.

Ümumiyyətlə, təsir aşağıdakı əhəmiyyətlilik kateqoriyalarına (aşağıdakı Cədvəl) bölünə bilər:

- Əhəmiyyətsiz (neytral): ətraf mühitdə aşkar edilə bilən dəyişiklik baş vermir;
- Cüzi: ətraf mühitdə aşkar edilə bilən, lakin qeyri-maddi dəyişiklik baş verir;
- Orta: ətraf mühitdə maddi, lakin əsas olmayan dəyişiklik baş verir;
- Əhəmiyyətli: ətraf mühitdə əsas dəyişiklik baş verir.

Cədvəl 8-4: Səciyyəvi təsirin əhəmiyyəti matrisası

Reseptor un həssaslığı	Təsirin böyüklüyü				
	Yüksək	Orta	Aşağı	Çox aşağı	Yoxdur
Çox yüksək	Əhəmiyyətli	Əhəmiyyətli	Orta	Orta	Əhəmiyyətsiz
Yüksək	Əhəmiyyətli	Orta	Orta	Cüzi	Əhəmiyyətsiz
Orta	Orta	Orta	Cüzi	Cüzi	Əhəmiyyətsiz
Aşağı	Cüzi	Cüzi	Cüzi	Əhəmiyyətsiz	Əhəmiyyətsiz
Çox aşağı	Cüzi	Əhəmiyyətsiz	Əhəmiyyətsiz	Əhəmiyyətsiz	Əhəmiyyətsiz

Yuxarıdakı Cədvəl resursun və ya reseptorun həssaslığı / dəyəri ilə dəyişikliyin böyüklüyünün təsirin əhəmiyyətlik kateqoriyasını necə yaratdığını göstərir.

Təsirin əhəmiyyətini müəyyənləşdirmək üçün hava və ya suyun keyfiyyəti, səs-küy, elektromaqnit şüalanması kimi bəzi mövzularda kəmiyyət baxımından müəyyən edilə bilən (ölçülə bilən) hədlər və ya qanunla müəyyən edilmiş meyarlardan istifadə edilə bilər. Buna baxmayaraq, biomüxtəliflik və ya landşaft kimi digər mövzularda kəmiyyət və keyfiyyət əsaslı meyarlardan istifadə etmək zəruridir – hər bir halda peşəkar mühakiməyə əsaslanılmalıdır.

Təsirin əhəmiyyətinin müəyyən edilməsi əsaslandırılmış arqumentə, peşəkar mühakiməyə və səlahiyyətli təşkilatların fikir və tövsiyələrinin nəzərə alınmasına əsaslanır. Hər bir təsiri dörd əhəmiyyətlik kateqoriyasından birinə təsnif etmək, birbaşa müqayisəyə imkan vermək üçün müxtəlif mövzulardakı məsələləri eyni bir şkalaya düzməyə imkan verir. Dörd əhəmiyyətlik kateqoriyası aşağıdakı Cədvəldə təsvir olunur. Təsirin əhəmiyyətini müəyyən edərkən qiymətləndirici onun birbaşa və ya dolayı, qısamüddətli, orta və ya uzunmüddətli, daimi və ya müvəqqəti, müsbət və ya mənfi və ya kumulyativ olub-olmadığını da nəzərə almalıdır.

Cədvəl 8-5: Təsirin səciyyəvi əhəmiyyətlik kateqoriyaları və onların qərar qəbul etmə aspektləri

Təsir əhəmiyyətlik kateqoriyası	Səciyyəvi meyarlar	Təsvir - səciyyəvi xüsusiyyətlər
Əhəmiyyətli	Ətraf mühitdə əsas dəyişiklik	Normal şəraitdə yalnız mənfi təsirlərə bu əhəmiyyətlik səviyyəsi təyin edilir və qərar qəbul etmə prosesində əsas amilləri təmsil edir. Bu təsirlər adətən, lakin müstəsna olaraq, ən zərərli təsirlərə və bütövlüyün itirilməsinə məruz qala bilən beynəlxalq, milli və ya regional əhəmiyyətli əraziləri və ya obyektləri əhatə edir. Lakin yerli əhəmiyyətli ərazidəki və ya obyektəki əhəmiyyətli dəyişiklik də bu kateqoriyaya aid edilə bilər.
Orta	Ətraf mühitdə maddi, lakin əsas olmayan dəyişiklik baş verir	Bu faydalı və ya mənfi təsirlər vacib ola bilər, lakin əsas qərar qəbul etmə amilləri olmaq ehtimalı azdır. Belə amillərin kumulyativ təsirləri müəyyən bir resursa və ya obyektə ümumi mənfi təsirlərin artmasına səbəb olarsa, qərar qəbul etmə prosesinə təsir göstərə bilər.
Cüzi	Ətraf mühitdə aşkar edilə bilən, lakin qeyri-maddi dəyişiklik baş verir	Bu faydalı və ya mənfi təsirlər yerli amillərə aid edilə bilər. Onların qərar qəbul etmə prosesində həlledici olmaq ehtimalı azdır, lakin layihənin sonrakı mərhələlərində planlaşdırmanı yaxşılaşdırmaq üçün vacibdir.
Əhəmiyyətsiz (və ya neytral)	Ətraf mühitdə aşkar edilə bilən dəyişiklik baş vermir	Heç bir təsir yoxdur və ya təsir nəzərə çarpmayacaq dərəcədə, normal müxtəliflik diapazonu çərçivəsində və ya proqnozlaşdırma xətası həddindədir.

8.2.1 Havanın keyfiyyəti

Layihənin havanın keyfiyyətinə təsiri elədir ki, onun Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planında (ƏMSİP) müəyyənləşdiriləcək və nümunəvi sənaye təcrübələrini əhatə edəcək təsirazaldıcı tədbirlərlə idarə olunması əhəmiyyətli təsirlərin baş verməsinin qarşısını alacaq. Buna görə də, havanın keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi ƏMSSTQ hesabatına daxil edilmir. Bu barədə aşağıda daha ətraflı məlumat verilir. Tikinti mərhələsində havanın keyfiyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə biləcək narahatlıq doğuran əsas çirkləndiricilər aşağıdakılardır:

- Tikinti ilə əlaqəli fəaliyyətlər nəticəsində yaranan havadakı tozlar (insan reseptorlarına və ekoloji reseptorlara təsir göstərən), o cümlədən torpaq işləri, məsələn torpağın üst qatının soyulması, yer səthinin hamarlanması və qazıntı işləri, tikinti fəaliyyətləri, o cümlədən yeni bir strukturun tikilməsi və ya mövcud struktura dəyişikliyin edilməsi ilə bağlı hər hansı fəaliyyət və hər hansı Layihə üzrə yaşayış kompleksindən və ya sahənin girişindən ümumi yol şəbəkəsinə toz və kir daşıyan tikinti maşınları, bu zaman toz və kir yola çökə və yerli yollardan istifadə edən digər nəqliyyat vasitələri ilə yenidən qarışa bilər;
- Tikinti maşınlarının, xüsusən də ağırçəkili nəqliyyat vasitələrinin (ANV) hərəkəti nəticəsində yaranan azot oksidlərinin (NOx) işlənmiş qaz emissiyaları (insan reseptorlarına və ekoloji reseptorlara təsir göstərən) və kiçik bərk hissəciklər (ağciyərin funksiyalarına təsir göstərən) ; və
- Magistraldan kənarda istifadə edilən mobil texnikadan (insan reseptorlarına və ekoloji reseptorlara təsir göstərən) havaya buraxılan işlənmiş qaz emissiyaları.

Podratçı (Podratçılar) hər bir tikinti fəaliyyəti üçün müəyyən edilmiş toz təsiri riskindən, hər bir fəaliyyət üçün tələb olunan toza nəzarət səviyyələrini müəyyən etmək üçün istifadə edəcək və tozun əmələ gəlməsinə səbəb olan tikinti fəaliyyətləri nəticəsində əhəmiyyətli təsirin olmamasını təmin edəcək. Əhəmiyyətli təsirin olmamasını təmin etmək üçün aşağı səviyyədə yüksək səviyyəyədək bütün risklər üçün təsirazaldıcı tədbirlər görülməlidir.

Layihənin tikinti mərhələsi ilə bağlı gözlənilən nəqliyyat vasitələrinin sayı hələ tam məlum olmasa da, tikinti işlərinin əksəriyyəti mövcud yol-nəqliyyat səviyyəsinin aşağı olduğu və ümumilikdə havanın keyfiyyətinin hazırda yaxşı olduğu ucqar ərazilərdə aparılacaq. Bundan əlavə, elektrik veriliş xətlərinin çəkilməsi müvəqqəti xarakter daşıyacaq, çünki istənilən yerdə iş qısamüddətli olacaq. Azərbaycanın və ya Kreditorların göstərişi olmadığı halda, nəqliyyat vasitələrinin sayına dair Böyük Britaniya təlimatına (Böyük Britaniya Hava Keyfiyyətinin İdarə Edilməsi İnstitutunun (IAQM) "Torpaqdan istifadənin planlaşdırılmasına və inkişafına nəzarət: Havanın keyfiyyətinin planlaşdırılması" üzrə rəhbər sənədi) uyğun olaraq, həssas ərazidə hərəkət edən orta illik gündəlik nəqliyyat vasitələrinin sayı 100-dən çox olduqda, havanın keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi zəruridir. Bu hədd aşılmalıdır. Buna görə də, belə hesab edilir ki, Layihə ilə bağlı nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti ilə əlaqədar olaraq kiçik bərk hissəciklərin və azot oksidlərinin qısa və uzunmüddətli səviyyələrinə təsirlərin azaldılması yolu ilə havanın keyfiyyət həddinin aşması ehtimalı azdır və buna görə də yerli hava keyfiyyəti üzrə nəqliyyat vasitələrinin emissiyalarının qiymətləndirilməsi sonrakı qiymətləndirməyə daxil edilmir.

İstismar mərhələsində Layihənin icrası nəticəsində havaya heç bir əhəmiyyətli emissiyanın buraxılacağı gözlənilmir:

- Tikinti bitdikdən sonra istismarla bağlı nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti yalnız yüngül çəkili nəqliyyat vasitələri ilə aylıq yoxlamalardan ibarət olacaq. Buna görə də, istismar mərhələsinin təsirlərinin qiymətləndirməyə daxil edilməməsi və ƏMTQ-nin bir hissəsi kimi qəbul edilməməsi təklif olunur;
- Təklif olunan yarımstansiyalara elektrik izolyatoru kimi kükürd heksaflorid qazından (SF₆) istifadə edən qapalı qaz izolyasiyalı paylayıcı qurğular (GIS) daxil ola bilər. Bu, yerli hava çirkləndiricisindən daha çox istixana qazıdır. Hal-hazırda istehsalçılar sızmanın olmayacağına və ya minimum səviyyədə olacağına zəmanət verilən və yerli havanın keyfiyyətinə heç bir təsiri olmayan GIS paylayıcı qurğularını istehsal edirlər. Buna görə də, bunu hava keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinə daxil etməmək təklif olunur; və
- Kəskin qoxulu rəngsiz bir qaz olan ozon, elektrik veriliş xətlərində tac boşalması (keçiricini əhatə edən havanın ionlaşması nəticəsində yaranan elektrik boşalması) nəticəsində də əmələ gələ bilər, lakin əmələ gələn qazın miqdarı insan sağlamlığına zərər verə biləcək səviyyədə deyil. Layihəyə daxil olan tikinti fəaliyyətləri qoxuya səbəb ola biləcək xarakter daşımır və belə üsul və ya proseslərdən istifadə etməyəcək (qoxu qarşılıqlı təsir göstərən və qoxuya səbəb olan kimyəvi maddələrin qarışığından qaynaqlanır).

Beləliklə, Layihənin tikinti, istismar və istismardan çıxarılma mərhələsində belə bir təsirə səbəb ola biləcək əhəmiyyətli qoxu mənbələrinin olacağı gözlənilmir. Buna görə də, qoxu qiymətləndirməsinin ƏMSSTQ-yə daxil edilməməsi təklif olunur.

8.2.2 Səs-küy və titrəyiş

Layihə ilə bağlı tikinti işləri nəticəsində tikinti zamanı proqnozlaşdırılan səs-küyün və vibrasiyanın əsas mənbələrinə aşağıdakılar daxildir:

- İşçilərin, materialların, tikinti qurğuları və texnikasının təchizatı;
- Tikinti sahəsinin hazırlanması və komplekslərin və giriş yollarının tikintisi;
- Qüllələr üçün təməllər (qazma və ya dayaqqlar ilə);
- Yarımstansiyaların təməllərinin hazırlanması;
- Mövcud elektrik veriliş xətlərinin sökülməsi;
- Yarımstansiya avadanlıqlarının və qüllələrin quraşdırılması;
- Qaynaq və cilalama; və
- Bərpa işləri.

Bu fəaliyyətlərin əksəriyyəti həssas reseptorlardan uzaq yerlərdə həyata keçiriləcək. Xüsusi hallar istisna olmaqla, gecə vaxtı işləmək ümumiyyətlə təklif edilmir.

Layihə ilə əlaqədar tikinti zamanı səs-küyün təsirləri Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının (BMK) Ətraf Mühit, Sağlamlıq və Təhlükəsizlik (ƏMST) qaydalarına uyğun olaraq Podratçı (Podratçılar) tərəfindən idarə olunacaq ¹⁴(tikinti səs-küyü ilə bağlı Azərbaycan standartları olmadığı halda). Podratçı

¹⁴ <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2000/2007-general-ehs-guidelines-en.pdf>

(Podratçılar) müvafiq qaydaları tətbiq etmək və bununla da əhəmiyyətli təsirlərin qarşısını almaq üçün nümunəvi sənaye təcrübəsindən və təsirəzaldıcı tədbirlərdən istifadə edəcək. Tikinti zamanı səs-küyün qiymətləndirilməsi ƏMSSTQ hesabatına daxil edilmir. Vızılı və ya uğultu səsi çıxara bilən yarımstansiyalar və yüksək gərginlikli elektrik veriliş xətləri (330/500 kV) üçün istismar mərhələsi ilə əlaqəli səs-küyün yüksək səviyyədə kameral qiymətləndirilməsi aparılacaq. Səs-küy səviyyəsi BMK-nin ƏMST qaydalarına və Azərbaycan standartlarına (8 iyul 2008-ci il tarixli 796 nömrəli Fərman) uyğun olaraq nəzərə alınacaq¹⁵. Layihə ilə bağlı yaranan səs-küy davamlı olacağından, yaşayış yerləri üçün gecə vaxtı səs-küy səviyyələrinə aşağıdakı kimi daha sərt məhdudiyyətlər qoyulacaq:

- BMK-nin ƏMST qaydalarına uyğun səviyyə 45dB(A)
- Azərbaycanda yolverilən səviyyə (yaşayış otaqları və yataq otaqları üçün) 30dB(A)

BMK-nin ƏMST qaydalarına uyğun səviyyə binalardan kənarda əməl edilməli olan səviyyədir. Azərbaycanda yolverilən səviyyə daxili məhdudiyyətlə əlaqəlidir və açıq pəncərədən səs-küyün zəifləməsinə nəzərə alsaq (yəni 15 dB azalma¹⁶), onda bu da gecə vaxtı binalardan kənarda 45 dB(A) həddinə uyğundur.

Gecə vaxtı 45 dB(A) səs-küy həddinə əlavə olaraq, BMK-nin ƏMST qaydaları, həmçinin Layihə ərazisindən kənarda reseptorların təsirə məruz qaldığı ən yaxın yerdə mövcud səs-küy səviyyəsində maksimum 3 dB artım təyin edir. Beləliklə, Layihənin icrası nəticəsində yaranan səs-küy səviyyəsi bu məhdudiyyətlər çərçivəsində nəzərə alınacaq.

Aşağı gərginlikli elektrik veriliş xətləri (yəni Layihə çərçivəsində istifadə olunan 110 kV-lıq elektrik xətləri) bu xətlərdə nisbətən aşağı elektrik gərginliyi səbəbindən istismarda "praktik olaraq səssiz" hesab olunur. Müəyyən şərtlərdə, 330 kV-lıq bir xətdən aşağı səviyyədə səs-küy yaranı bilər ki, bu da yalnız xəttə yaxın olduqda nəzərə çarpa bilər. Bu səs-küyün səviyyəsi, baş vermə tezliyi və müddəti əhəmiyyətli hesab edilməyəcək dərəcədədir. Beləliklə, bu xətlərin istismarı nəticəsində yaranan səs-küyün qiymətləndirilməsi bu qiymətləndirməyə daxil edilmir.

8.2.3 Geologiya, torpaq və yeraltı sular

Suyun keyfiyyətinə (həm səth sularının, həm də yeraltı suların) təsirlər və daşqın riski ilk növbədə tikinti mərhələsi ilə, daha sonra isə torpağın strukturunun pozulması, drenaj işləri, su keçirməyən səthlərin yaradılması və çirkləndiricilərin təsadüfən buraxılması və ya su axarlarının yaxınlığında və ya daxilində görülən işlərlə əlaqəli olacaq. Bu təsirlər ümumiyyətlə infrastruktur tikinti layihələri ilə əlaqəlidir və bu səbəbdən ekoloji təsirlərin qarşısını almaq üçün tədbirlər diqqətlə hazırlanıb və həyata keçirilir. Qabaqlayıcı tədbirlərin, qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrin və layihə üzrə xüsusi təsirəzaldıcı tədbirlərin ƏMSİP-ə daxil edilməsi təklif olunur. Bunlar, Layihənin icrası nəticəsində əhəmiyyətli təsirlərin yaranmaması üçün həssas reseptorlara təsirlərin azaldılmasını təmin etməkdə kifayət qədər təsirli hesab edilir. Buna görə Layihənin suyun keyfiyyətinə və daşqın riskinə təsirinin ətraflı qiymətləndirilməsi qiymətləndirməyə daxil edilmir. Buna baxmayaraq, zəruri təsirəzaldıcı yanaşmaları əsaslandırmaq üçün ehtimal olunan məhdudiyyətlərin qoyula bilməsi məqsədilə əsas hidroloji xüsusiyyətlər (məsələn, çay keçidləri) xəritələşdiriləcək və ƏMSSTQ hesabatında təsvir ediləcək.

¹⁵ <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2000/2007-general-ehs-guidelines-en.pdf>

¹⁶ Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST), B.BerQlund, T.Lindvall, D.H.Şvela, *Məişət səs-küyünə dair Qaydalar*, 1999 <http://www.who.int/docstore/peh/noise/Comnoise-4.pdf>

Layihənin icrası nəticəsində geologiya və torpaqlara təsirlər də ilk növbədə tikinti mərhələsi ilə əlaqəlidir və potensial olaraq torpağın qeyri-sabitliyi və strukturunun pozulması nəticəsində baş verə bilər. İşlərin əksəriyyəti torpağın çirkənlənməsi probleminin yaranmadığı və əvvəllər işlənməmiş torpaqlarda aparılacaq. Potensial təsirlər elədir ki, onların ƏMSİP-ə daxil ediləcək qabaqlayıcı tədbirlər, nümunəvi beynəlxalq təcrübələr və layihə üzrə xüsusi təsirazaldıcı tədbirlər vasitəsilə idarə edilməsi, ehtimal ki, həssas reseptorlar üçün Layihənin icrası nəticəsində əhəmiyyətli təsirlərin olmamasını təmin etmək məqsədilə təsirlərin kifayət qədər azaldılmasını təmin edəcək. Buna görə də, geologiyaya və torpağa təsirlərin ətraflı qiymətləndirilməsi bu qiymətləndirməyə daxil edilmir.

Buna baxmayaraq, məhdudiyyətləri müəyyənləşdirmək və zəruri təsirazaldıcı yanaşmaları əsaslandırmaq üçün kifayət qədər ilkin məlumat əldə etmək məqsədilə geoloji risklərin (yamacın sabitliyi, aşınma) qiymətləndirilməsi aparılacaq və bu qiymətləndirməyə əsas xüsusiyyətlərin xəritələşdirilməsi daxil ediləcək.

8.2.4 Səth suları

Hidroqrafik cəhətdən, Azərbaycan Respublikası Xəzər dənizi hövzəsinə aiddir. Respublikanın hidroqrafik şəbəkəsi (çayları, gölləri) uzun geoloji dövrdə yaranmış və bu müddətdə xeyli dəyişikliklərə uğramışdır. Hazırda rast gəlinən bir sıra qədim çay dərələrinin qalıqları buna sübutdur. İndi də hidroqrafik şəbəkə təbii amillər və insanların təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində dəyişməkdədir. Süni su axarları (kanallar) və su anbarları da Azərbaycanın hidroqrafik şəbəkəsinə aid edilir.

Çaylar Azərbaycan Respublikasının hidroqrafik şəbəkəsinin əsasını təşkil edir. Respublika ərazisindən müxtəlif uzunluqlarda 8359 çay axır. Bunlardan 8188 çayın hər birinin uzunluğu 25 km-dən azdır. Uzunluqları 100 km-dən çox olan 24 çay var. Kür, Araz, Qanıx (Alazan), Qabırçı (İori), Samur, Tərtər, Türyan, Ağstafa, Həkəri, Viləş və s. Respublikanın ərazisindən axan ən böyük çaylardır. Ümumilikdə, Azərbaycanın çayları 3 qrupa bölünür:

- Kür hövzəsinin çayları, (Qanıx, Qabırçı, Türyan, Ağstafa, Şəmkir, Tərtər, Xaçın və s.);
- Araz hövzəsinin çayları (Arpaçay, Naxçıvan, Həkəri, Köndələnçay və s.);
- Bilavasitə Xəzər dənizinə tökülən çaylar (Samur, Qudyal, Vəlvələ, Viləş, Lənkəran və s.).

Kür (1515 km), Araz (792 km) və Samur (200 km) çayları Azərbaycanın ən uzun üç transsərhəd çayıdır, Kür çayı Zaqafqaziyanın ən böyük su arteriyasıdır. Azərbaycanın ən böyük su anbarı olan, sahəsi 605 km² olan Mingəçevir su anbarı Kür çayının Qərbi Azərbaycan ərazisindən axması nəticəsində yaradılıb. Kür çayında 7, Araz çayında 4, Samur çayında isə 1 bənd var. Kür çayının su anbarlarında təqribən 1000 meqavat hidroenerji istehsal olunur.

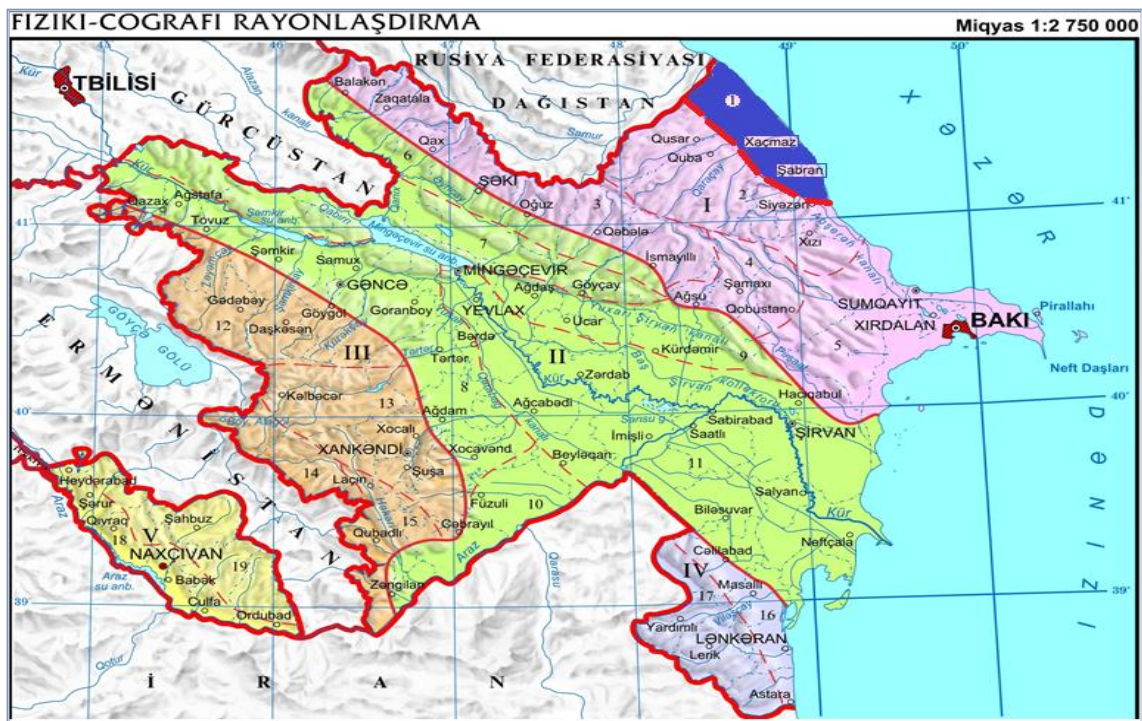
Azərbaycanda 250-dən çox göl var. Bunların əksəriyyəti kiçikdir, lakin Hacıqabul, Sarısu, Cəndərgöl, Göygöl və bir çox digərləri nisbətən böyük göllərdir. Azərbaycanda çayların axımını tənzimləmək məqsədilə 60-dan artıq su anbarı var. Şəmkir və Mingəçevir su anbarları layihənin icra olunacağı ərazilərdə yerləşən ən böyük və ən mühüm su anbarlarıdır.

Kür çayı hövzəsinin sahəsi (86 000 km²) Arazla qovuşana qədər Arazın hövzəsinin sahəsindən (101 937 km²) azdır. Lakin Kürün sululuğu Araz çayından iki dəfə çox olduğundan, onlar qovuşduqdan sonra da çay Kür adlanır.

Kiçik Qafqazın şimal-şərq yamacından axan Ağstafaçay, Tovuzçay, Əsrəkçay, Zəyəm, Şəmkirçay, Gəncəçay və Kürəkçay — Kürə qovuşaraq, onun sağ qollarını əmələ gətirir. Əsasən yağış (70%), qismən qar və yeraltı sularla qidalanır.

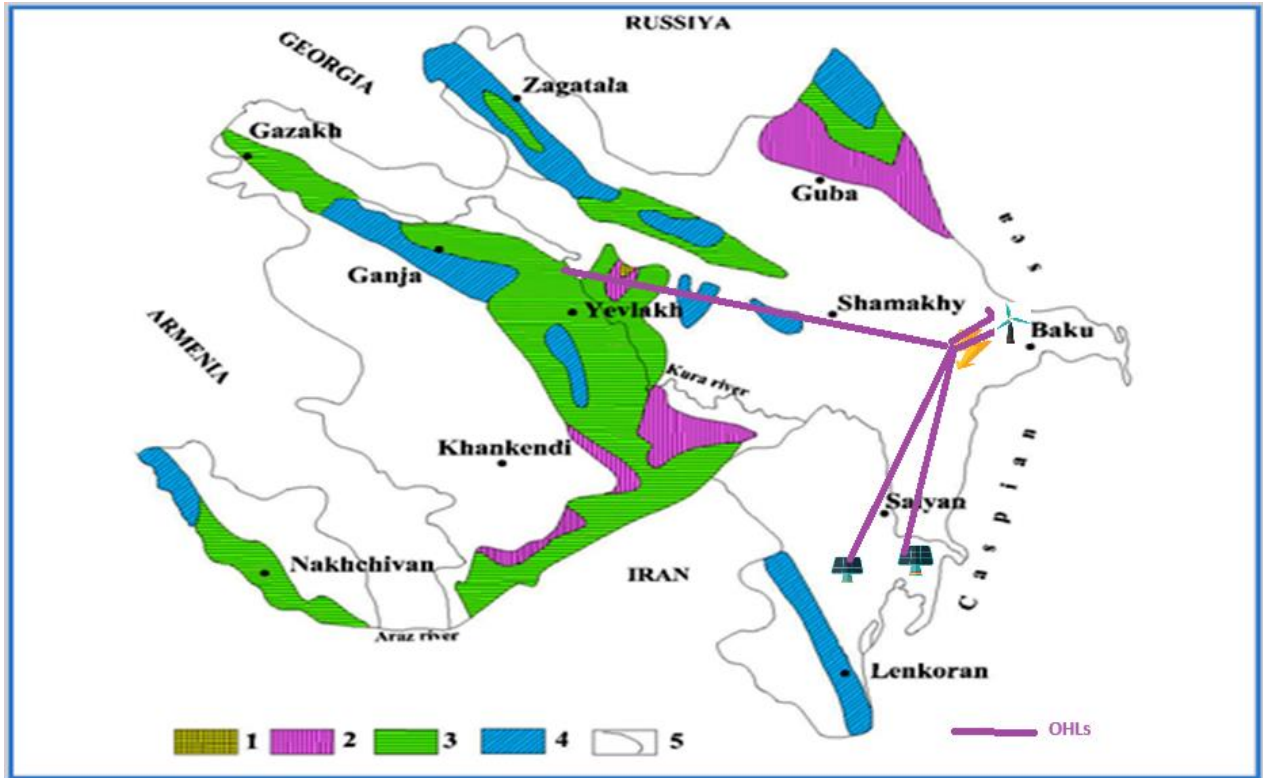
Kiçik Qafqazın cənub-şərq yamacından axan Tərtər, Xaçın, Həkəri, Oxçu və Qarqarçay — Mil və Qarabağ düzlərinin suvarılmasında istifadə edilir. Bu çaylar püskürülmüş vulkanik süxurlardan ibarət Qarabağ vulkanik yaylasında formalaşdıqlarından əsasən yeraltı sularla qidalanır. Belə süxurların geniş yayılması ərazidə çay şəbəkəsinin seyrək olmasına səbəb olub.

Layihə ərazisindəki yerüstü su obyektləri (çaylar və kanallar şəbəkəsi, göllər) Şəkil 8-3-də təqdim edilir.

Şəkil 8-3: Layihə ərazisindəki yerüstü su obyektlərinin xəritəsi

Yeraltı sular: Azərbaycanda içməli və zəif minerallaşmış yeraltı suların əsas hissəsi Kür-Araz ovalığının düzənliklərində və Samur-Qusarçay vadisi hövzəsindədir və Şəkil 15-də göstərilir.

Şərti işarə: İstifadəyə yararlı yeraltı su ehtiyatlarının səviyyəsi, l/s.km²; 1 - 0,1-ə qədər; 2 – 0,1-1,0; 3 – 1,0-10; 4 - 10-dan çox; 5 – qrup sularının müxtəlif ehtiyatlarına malik ərazilərin sərhədləri

Şəkil 8-4: Layihə ərazisində yeraltı su ehtiyatlarının göstərildiyi xəritə

Əsasən Qarabağ, Mil və Şirvan düzənliklərinin gətirmə konuslarının periferik zonalarında yuxarıdakı xüsusiyyətlərdən asılı olaraq təzə və zəif minerallaşmış yerlər çox duzlu və ya qismən duzlu sularla əvəz olunur. Qarabağ və Mil düzənliklərində olan biri məhdudlaşmayan və ikisi məhdudlaşan su qatının tərkibində minerallaşmış su var və onlar şirin su qatı ilə üst-üstə yerləşir.

Azərbaycanda yeraltı sular quyular və kəhrizlər vasitəsilə çıxarılır. Qarabağ, Mil və Gəncə-Qazax düzənliklərində qrup sularının istehsalı Azərbaycanın bütün digər hidrogeoloji bölgələrindən daha çoxdur. Məişət suyu təchizatı üçün yeraltı suların 8-10 faizi istifadə olunur; 3-4%-i sənaye məqsədləri üçün, 86-88%-i isə suvarma üçün istifadə olunur. Bununla yanaşı, su mənbələrinin qeyri-bərabər paylanması və su göturmə qurğularının olmaması səbəbindən əhəlinin böyük bir hissəsi çay və kanal sularından məişət ehtiyacları üçün istifadə etmək məcburiyyətində qalır.

Layihə əraziləri ölkənin müxtəlif regionlarında geniş yayıldığı üçün layihənin icra ediləcəyi rayonlardan bir neçə irili-xırdalı çay axır. Lakin əksər hallarda çaylar və digər su obyektləri layihə komponentlərinin yerləşdiyi yerlərdən çox uzaqdır və layihə su obyektlərinə mənfi təsir göstərə bilməyəcək.

Təklif olunan elektrik veriliş xətlərinin trassası bir neçə nöqtədə bir neçə çaydan keçir. Keçid məntəqələri boyunca ən yaxın yaşayış məntəqələri ötürmə xəttindən təqribən 700-800 metr nisbi məsafədə yerləşir. Aşağıdakı cədvəldə Layihənin hava ötürmə xətlərinin çay və kanallarla kəsişmə nöqtələri və onlara ən yaxın yaşayış məntəqələri göstərilir:

Cədvəl 8-6: Hava xətlərinin çaylarla kəsişmələri

Nö	HX	Kəsişən çay	Yer	Koordinatlar
1	330 kv-lıq ikidövrəli Biləsuvar-Nəvahi HX (90 km)	Kür	Salyan rayonunun Salmanlı kəndi	39°40'50.47"şim 48°57'31.21"şərq
2	330 kv-lıq təkdövrəli Nəvahi YS – Mingəçevir SES (220 km)	Girdimançay	Ağsu rayonunun Padar kəndi	40°34'08.61"şim 48°12'40.15"şərq
		Göyçay çayı	Göyçay şəhəri	40°40'17.91"şim 47°45'36.38"şərq
		Türyançay	Göyçay rayonunun Yuxarı Ağcayazı kəndi	40°41'54.95"şim 47°32'56.74"şərq
		Yuxarı Şirvan kanalı	Yevlax rayonunun Ərəş kəndi	40°45'44.03"şim 47°13'34.60"şərq
		Kür çayı	Yevlax rayonunun Hacısellı kəndi	40°42'34.96"şim 47° 3'50.42"şərq
3	500 kv-lıq təkdövrəli Nəvahi YS – Azərbaycan İES (235 km)	Girdimançay	Ağsu rayonunun Padar kəndi	40°34'08.61"şim 48°12'40.15"şərq
		Göyçay çayı	Göyçay şəhəri	40°40'17.91"şim 47°45'36.38"şərq
		Türyançay	Göyçay rayonunun Yuxarı Ağcayazı kəndi	40°41'54.95"şim 47°32'56.74"şərq
		Yuxarı Şirvan kanalı	Yevlax rayonunun Ərəş kəndi	40°45'44.03"şim 47°13'34.60"şərq

Regiondakı bütün çaylar sel rejimi ilə əlaqəlidir. Yazda qarın intensiv əriməsi və leysan yağışları zamanı tez-tez daşqınlar baş verir. Payızda güclü yağışlar sellərə səbəb ola bilər. İsti və quraq yay mövsümündən sonra torpağın səthi rütubətliyini itirir və asanlıqla su ilə yuyulur və yamaclar və çay yataqları boyunca toplanmış digər eroziv materiallarla birlikdə yayılır. Bu, çox vaxt yaşayış sahələrinə,

iqtisadiyyata və kənd təsərrüfatına təsir edən güclü sel axınlarına səbəb olur. Layihə ərazisində sel axınları adətən Ağsu, Göyçay və digər kiçik çaylarda baş verir. Yağışlar və qar əriməsi nəticəsində əmələ gələn bir çox çay 2000-3500 m yüksəklikdəki dağlardan axmağa başlayır və dərin yarğanlar boyunca axır, axdığı yollarda gur axınlar və şəlalələr əmələ gətirir və düzənliklərə çataraq çox sayda qollara parçalanır və ya yerin altına keçir, onların çox vaxt daimi yataqları olmur (yəni kor çaylar), çöllərdə itir və ya bataqlığa çevrilir.

8.2.5 Çirkab suları

Su təchizatı və sanitariya: Təhlükəsiz su təchizatı və sanitariya xidmətlərinə çıxış icmaların sağlamlığına və gigiyenasına təsir göstərir. ÜST-nin 2014-cü il üzrə statistikasına görə, Azərbaycan əhalinin 80%-nin dayanıqlı və yaxşılaşdırılmış su mənbələrinə (ev təsərrüfatlarının su təchizatına çıxış nöqtələri, ümumi istifadədə olan su kranları, qazma quyuları, mühafizə olunan qazma quyuları, mühafizə olunan bulaqlar və yağış suyu yığılımı) çıxış imkanı var. Gigiyena və sanitariya vəziyyətinə gəldikdə, vəziyyət bir qədər yaxşıdır, belə ki, əhalinin 82%-i yaxşılaşdırılmış sanitariya xidmətlərinə çıxış imkanına malikdir. Bu göstəricilər şəhər və kənd yerləri arasındakı böyük fərqi əks etdirmir (şəhərlərdə göstəricilər kənd yerlərindən xeyli yüksəkdir). "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı"nda deyilir ki, son 10 ildə 3,4 min km yeni su və 1,2 min km yeni kanalizasiya xətləri çəkilmişdir.

Son 5 ildə hökumət Mingəçevir, Hacıqabul, Salyan, Biləsuvar, Yevlax və Göyçay şəhərlərində su təchizatı və kanalizasiya infrastrukturunun yaxşılaşdırılması üzrə beynəlxalq maliyyə institutları tərəfindən maliyyələşdirilən layihələr həyata keçirib. Ağsu, Qobustan və Neftçala şəhərlərində su təchizatı, xüsusən kanalizasiya baxımından şərait nisbətən zəifdir.

8.2.6 Tullantıların idarə olunması

Tullantı "sahibinin atdığı və ya atmaq üçün nəzərdə tutduğu və ya atmalı olduğu hər hansı maddə və ya obyekt" kimi tərif olunur.¹⁷ Layihə, tullantıların qarşısının alınmasının prioritetləşdirilməsinə, ardınca təkrar istifadə, təkrar emal və bərpaya hazırlıq və nəhayət beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş tullantı iyerarxiyasına uyğun olaraq poliqonda utilizasiyaya yönəldiləcək (aşağıdakı Şəklə baxın).

¹⁷ *Al-nin Tullantılar üzrə Direktivi - Tullantı üzrə Çərçivə Direktivi (2008/98/EC)*

Şəkil 8-5: Tullantıların iyerarxiyası

Azərbaycanda tullantıların idarə olunması sistemi ümumiyyətlə zəifdir. Hökumət əsasən paytaxtda bir sıra layihələr həyata keçirir, lakin bir qayda olaraq, bütün ölkədə müasir bir sanitariya poliqon yoxdur. Bu baxımdan, layihə bölgələrindəki məişət tullantılarının böyük bir hissəsinin kiçik yerli poliqonlara atılması, qismən yandırılması və torpağa basdırılması gözlənilir. Zibillərin yığılması müvafiq bələdiyyə tərəfindən və görünür ki, məqbul tezliklə həyata keçirilir.

Layihənin həyat dövrü ərzində müxtəlif fəaliyyətlər nəticəsində yaranacaq tullantı növləri aşağıdakı Cədvəldə qısaca təqdim olunur.

Cədvəl 8-7: Tullantıların əmələ gəlməsinin əsas növləri

Layihə fəaliyyəti	Tullantıların əmələ gəlməsi
Sahənin hazırlanması / torpaq işləri / sahənin bərpası	- Artıq qazılmış materiallar. - Torpağın üst və alt qatının soyulması.
Sökmə / Tikinti	- Yenidənqurma işləri aparılacaq xətlərdə sökülmə işləri zamanı yaranan söküntü tullantıları. - Sahəyə gətirilən materialların qablaşdırmaları. - Artıq və qırılmış/zədələnmiş tikinti materialları. - Tikinti məqsədləri üçün istifadə olunan əlavələrin tullantıları və tənzimləyici maddələr. - Tikinti işçilərinin tullantıları.
İstismar və texniki xidmət	İstismar və texniki xidmət nəticəsində yaranan tullantılar (minimum olacağı gözlənilir).

Yuxarıda göstərilən fəaliyyətlərin potensial təsirləri aşağıdakı prinsiplərə əsaslanan tullantıların idarə edilməsi planını ehtiva edən Layihənin Tikinti, Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planına (TƏMSİP) uyğun olaraq tikinti işləri aparmaqla azaldıla bilər:

- Hər hansı bir materialın təkrar istifadəsi və təkrar emalı yolu ilə mümkün olduğu hər halda tullantıların miqdarı minimuma endiriləcək.

- Layihənin istismar mərhələsi zamanı əmələ gələn tullantıların çox az olacağı gözlənilməli olduğundan, bu cəhətlər ƏMSSTQ-yə daxil edilmir.

Layihə ərazilərində nəqliyyat əsasən avtomobil yolları vasitəsilə həyata keçirilir. M1, M2, M3 və M4 magistral yolları bu ərazilərdən keçən avtomagistralı təşkil edir. Layihə əraziləri və layihə ərazilərinin yaxınlığında yerləşən yaşayış evlərinin əksəriyyəti ikinci dərəcəli yolların və ya bir çox hallarda torpaq kənd yollarının kənarında yerləşir. Kiçik şəhər və kəndlərdəki yerli yollar adətən çox köhnəlmiş asfalt örtüyünə malikdir və ya asfalt örtüyü yoxdur və sadəcə torpaq yollardır. Bu yollar yayda tozlu, qışda palçıqlı olur ki, bu da sakinlər üçün narahatlıq yaradır.

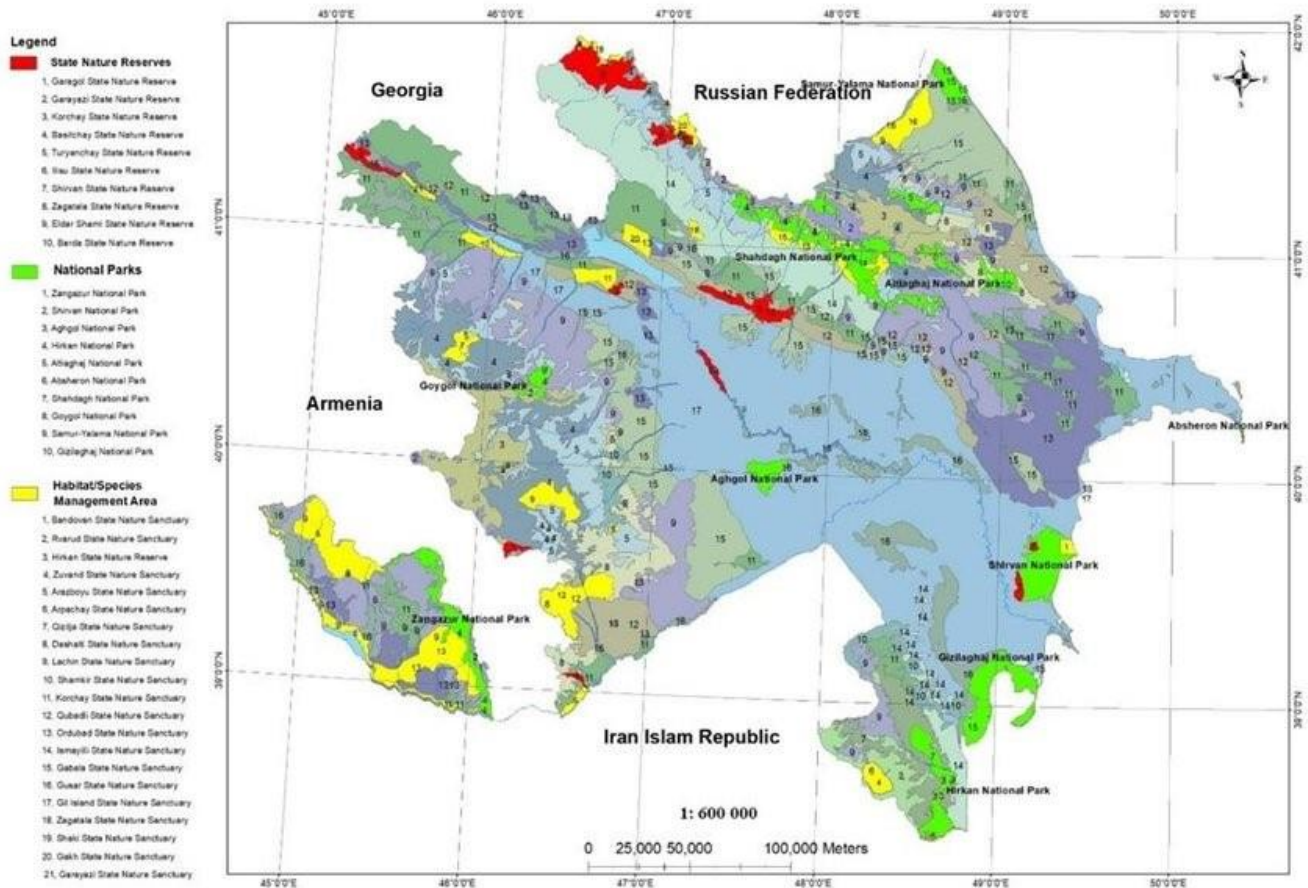

Şəkil 8-6: Azərbaycanın nəqliyyat və kommunikasiya xətləri

8.2.8 Biomüxtəliflik, mühafizə olunan ərazilər, bataqlıqlar

Azərbaycan mürəkkəb geoloji tarixi, fərqli iqlimi və Asiya ilə Avropanın sərhədindəki mövqeyinə görə ekoloji resurslarla nisbətən zəngindir. Burada endemizmin əhəmiyyətli bir hissəsi müşahidə edilir və ölkədə çox sayda relikv növü yaşayır. Lakin, ümumiyyətlə, bu resurslar sovet və postsovet hakimiyyəti dövründə çirklənmə və zəif idarəetmə nəticəsində qismən tükənmişdir. Təkmilləşdirmələr aparılır və biomüxtəlifliyə həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə daha çox diqqət yetirilir, lakin irəliləyişin sürəti yavaşdır. Azərbaycan bir sıra müvafiq beynəlxalq sazişlər, xüsusilə Bioloji Müxtəliflik haqqında Konvensiya imzalayıb.

Təklif olunan layihənin biomüxtəlifliyə, mühafizə olunan ərazilərə və bataqlıqlara potensial təsirinin ətraflı qiymətləndirilməsi ƏMSTQ-yə daxil ediləcək. Bu qiymətləndirmə, həssas və kritik yaşayış yerlərini, o cümlədən biomüxtəliflik baxımından dəyəri yüksək olan sahələr, nəslə kəsilməkdə olan növlərin yaşayış yerləri və əsas xidmətlər göstərən ekosistemləri müəyyənləşdirəcək. Bu ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatında bioloji və ekoloji cəhətdən əhəmiyyətli ərazilərin (məsələn, mühafizə olunan ərazilər, su hövzəsi keçidləri, bataqlıqlar) xəritələşdirilməsi təqdim edilir (baxın: Şəkil 8-7).

Şəkil 8-7: Azərbaycanda mühafizə olunan ərazilərin xəritəsi

Suyun təmizlənməsində, daşqına qarşı mübarizədə həlledici rol oynayan və müxtəlif növlərin yaşayış yerləri olan bataqlıqlar mümkün pozuntular üçün diqqətlə araşdırılacaq. Əsas məsələlər arasında yaşayış yerlərinin parçalanması, çirklənmə, su axınında və keyfiyyətində dəyişikliklər və insanların bu

həssas ərazilərə çıxış imkanının artırılması yer alır. Müəyyənləşdirmə prosesində çöl tədqiqatları, uzaqdan zondlama məlumatları və biomüxtəliflik mütəxəssisləri və yerli maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmələrdən istifadə ediləcək. Bu potensial təsirləri hərtərəfli anlamaqla, müvafiq ESTQ/ƏMSİP-lər çərçivəsində biomüxtəlifliyin qorunub saxlanması, mühafizə olunan ərazilərin bütövlüyünün qorunması və bataqlıqların dayanıqlılığının təmin edilməsi üçün məqsədyönlü təsirazaldıcı tədbirlər və mühafizə strategiyaları işlənib hazırlanacaq.

Layihə ərazisinin yaxınlığında 2 təbiət qoruğu var. Türyançay Qoruğu Mingəçevir və Ağdaş arasında elektrik veriliş xəttinin şimalında yerləşir. Şirvan Milli Parkı da elektrik veriliş xəttinin şimalında və aran ərazisindədir¹⁸. Elektrik veriliş xətlərinin dəhlizləri və yarımstansiyalar milli parklara, qoruqlara və ya mədəni və ya biomüxtəliflik dəyərinə görə qorunan və ya tanınan digər ərazilərə təsir göstərməyəcək. Beləliklə, yeni elektrik veriliş xətləri bu iki təbiət qoruğunun ərazisində kifayət qədər uzaq məsafədə və quşların qorunması üçün xüsusi mühafizə tədbirlərinin görülməsi ilə yerləşdirilir.

Şirvan Milli Parkı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 5 iyul 2003-cü il tarixli Sərəncamı ilə Qaradağ, Salyan və Neftçala inzibati rayonlarının ərazisində 543,74 km² sahədə yaradılmışdır. Onun yarımşəhra landşaftı və təqribən 40 km² sahəsi olan su hövzəsi var. Milli park son dərəcə zəngin ornitoloji faunaya malikdir. Nadir və qiymətli quş növləri (turac, bəzgək, dovdaq, qu quşu, flamingo, ağ və qara leyləklər və s.) bataqlıq ərazilərdə və suvarma zonaları ətrafında qışlayır və yuva qurur. Ceyranlar bu bölgədə ən çox yayılmış məməli heyvanlardır. Bölgənin ərazisi dağlıq və düzənlik hissələrə bölünür. Bu bölgə quraq keçən isti yayı və mülayim rütubətli qışı ilə xarakterizə olunur. Havanın orta illik temperaturu 9° C-dən 12° C-ə qədər dəyişir. Şirvan bölgəsinin ümumi sahəsi təqribən 1 milyon 340 min hektardır, bunun da 652 min hektarı kənd təsərrüfatı torpaqlarının payına düşür. Əkin sahəsi 246,5 min hektardır. Təqribən 174,6 min hektar əlavə sahə pambıqçılıq, taxılçılıq, üzümçülük və heyvandarlıq üçün istifadə olunur.

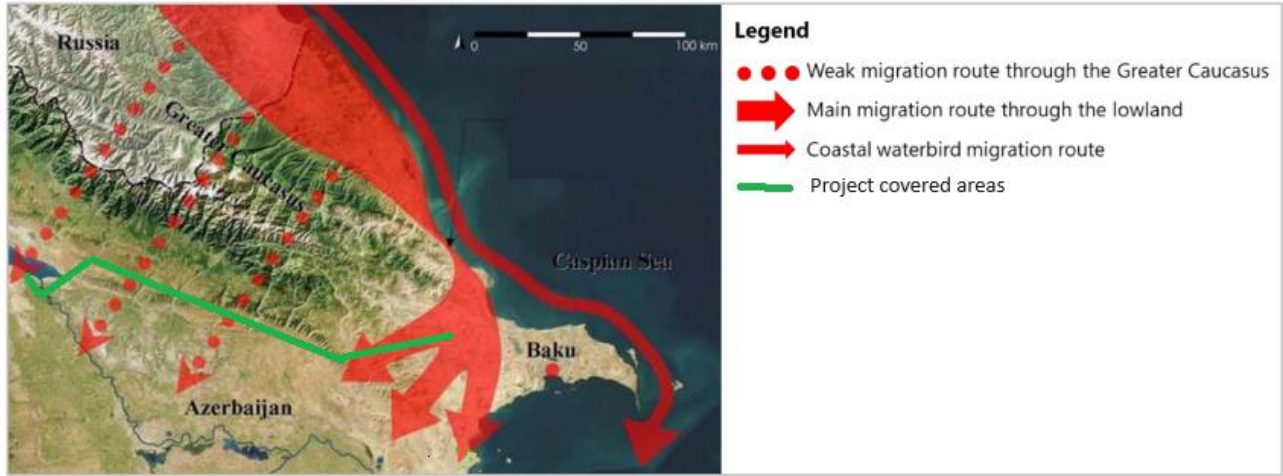
Türyançay Qoruğu 1958-ci il mayın 6-da Ağdaş və Yevlax rayonlarının ərazisində dəniz səthindən 400-450 m hündürlükdə təşkil olunmuşdur. Qoruğun ərazisində ümumi sahəsi 12,63 hektar olan arid landşaftlı təbii kompleks qorunur və bərpa olunur (www.ecogov.az). Xüsusən, burada söhbət Bozdağın (Türyançay və Əlicançay arasında) ardıc və püstə meşələrindən, faunasından, aşınma proseslərinə məruz qalan torpaqlarından və digər təbiət komplekslərindən gedir. Bozdağın yamacları bitki örtüyündən məhrum olan və güclü aşınmaya məruz qalan alçaq təpələrdən ibarətdir. Burada açıq şabalıdı və qəhvəyi torpaqlar üstünlük təşkil edir. Mülayim isti hava hökm sürür. Ərazisinin 73%-i meşələr, 26%-i isə meşəsiz ərazilərdir. Azərbaycan üçün səciyyəvi olan ardıc ağacının 6 növündən 4-ü burada bitir. Seyrək meşələrin əvəzinə burada yovşan, nadir fıstıq və ardıc ağacları ilə örtülmüş təpəli çöllər əmələ gəlib. İberiya palıdı, qarağac, İberiya ağcaqayını, qovaq, cənub söyüd, ziyilli qızılağac, dəryarpaq iydə və digər bitki növləri də burada geniş yayılmışdır. Bura ərazisində 60 növ ağac və kolun bitməsi ilə xarakterizə olunur və bunlardan nar və üzüm Qırmızı Kitaba daxil edilmişdir.

Faunası çox sıx olmasa da, burada bir çox heyvan növü yaşayır. Burada 24 növ məməli, 112 növ quş, 3 növ suda-quruda yaşayan heyvan yaşayır. 9 növ onurğalı heyvan Qırmızı Kitaba daxil edilib. Həmçinin əraziyə xas olan ayı, çöldonuzu, vəhşi pişik, dovşan, porsuq, kəklik, qırqovul, ağbaş kərkəs, qara qarğa və gürzəyə rast gəlinir.

¹⁸ Azərbaycan Ornitoloji Cəmiyyəti; www.aos.az

Quşlar

Azərbaycan ərazisində 360-dan çox quş növü məskunlaşıb. Köç və qışlama dövründə bölgənin sahil xəttinin və su-bataqlıq ərazilərinin əhəmiyyəti artır. Bunun səbəbi bütün il boyu mövcud olan quş növləri ilə yanaşı, çox sayda köçəri quşların da buraya gəlməsidir. Layihənin əhatə etdiyi ərazilər Şəkil 8-7-də geniş qırmızı xətlə göstəriləndi kimi, düzənlikdən keçən əsas miqrasiya yolundan uzaqda yerləşir. Ələt ərazisində və Abşeron yarımadasında payız köçü avqust ayının ikinci yarısından başlayır və dekabr ayının ortalarına qədər, yaxud qışda sərt hava şəraiti müşahidə edildiyi halda, yanvar ayının ortalarına qədər davam edir. Quşların payız köçünün ən pik vaxtı noyabr ayında müşahidə edilir. Şimal, şimal-qərb və ya şimal-şərq istiqamətində baş tutan yaz köçü isə fevral ayının ikinci yarısında başlayır və aprel ayında sona çatır. Bu zaman köçün ən pik dövrü mart ayında müşahidə edilir. Ümumiyyətlə, quşların çoxalma dövrü mart-avqust aylarına təsadüf edir, yaz və payız köçü isə müvafiq olaraq, mart-aprel və avqust-oktyabr ayları arasında baş tutur. Qışlayan quşlar oktyabr ayından mart ayına qədər sahil xəttində çox sayda olmaqla məskunlaşır.

Şəkil 8-8: Payız fəslində quşların mühüm miqrasiya yolları¹⁹

Şəkil mühüm miqrasiya yollarını göstərir (qırmızı): Böyük Qafqaz dağları və Xəzər dənizinin məhdudlaşdırıcı funksiyası bu nöqtədə köçəri quşların konsentrasiyasının artmasına səbəb olur. Qırıq-qırıq xətt = Böyük Qafqazdan keçən zəif miqrasiya yolu, enli xətt = düzənlik ərazilərdən keçən əsas miqrasiya yolu, dar xətt = sahilboyu su quşlarının miqrasiya yolu.

Nəvahi kəndi və Ağsu rayonu arasındakı bölgədə Nəvahi YS - Mingəçevir SES və Nəvahi YS - Azərbaycan İES-dən keçən quşların miqrasiya yolları. Nəvahi YS - Abşeron YS və Nəvahi YS - Abşeron KES də quşların miqrasiya yollarından keçir.

¹⁹ "2007-ci ilin oktyabrında Azərbaycan Respublikasının Xəzər dənizi bölgəsində sahil quşlarının köçü", Maykl Heys və Kay Goger - 2011.

Şəkil 8-9: Quşların miqrasiya yollarından keçən hava xətləri

Ümumiyyətlə, yayda yuvalayan quşlardan ən çox adi kəkilli torağay (*Galerida cristata*, ən az narahatlıq doğuran) və oynaq çaxraqçıl (*Oenanthe isabellina*, ən az narahatlıq doğuran), qışda isə tarla torağayısı (*Alauda arvensis*, ən az narahatlıq doğuran), adi sığırçın (*Sturnus vulgaris*, ən az narahatlıq doğuran) və zağcaya (*Corvus frugilegus*, ən az narahatlıq doğuran) rast gəlinir. Ev sərçəsi (*Passer domesticus*, ən az narahatlıq doğuran) və adi (Avrasiya) qaratoyuq (*Turdus merula*, ən az narahatlıq doğuran) bütün il ərzində ərazidə daimi yaşayan quşlardır. Quş faunasına həmçinin, adi qızılquş (*Falco tinnunculus*, ən az narahatlıq doğuran), çöl göyərçini (*Columba livia*, ən az narahatlıq doğuran), adi qurqur (*Streptopelia turtur*, həssas), dam xarabaçılı (*Athene noctua*, ən az narahatlıq doğuran) və adi kəkilli torağay (*Galerida cristata*, ən az narahatlıq doğuran) aiddir. Yayda yumurtlayan quşlardan ən çox oynaq çaxraqçıl (*Oenanthe isabellina*, ən az narahatlıq doğuran), səhra qızılquşu (*Falco naumanni*, ən az narahatlıq doğuran), yaşıl qızlarquşu (*Merops superciliosus*, ən az narahatlıq doğuran), pəsnək arıquşu (*Remiz pendulinus*, ən az narahatlıq doğuran), adi alaçöhrə (*Lanius collurio*, ən az narahatlıq doğuran) və qaraalın alaçöhrə (*Lanius minor*, ən az narahatlıq doğuran) geniş yayılmışdır.

Nə üçün hava elektrik xətlərində və dayaq dirəklərində quşları elektrik vurur?

Bütün dünyada olduğu kimi Azərbaycanda da hava elektrik xətlərinin səbəb olduğu quş ölümləri iki qrupa bölünür:

- Elektrik naqilləri ilə toqquşmadan qaynaqlanan;
- Qısaqapanma (elektrik cərəyanı) zamanı baş verən elektrik boşalması nəticəsində

Elektrik veriliş xətləri ilə toqquşma riski müxtəlif quş növlərinə görə dəyişir. Bu risk adətən, quşun ölçüsündən, çəkisindən, uçuş tərzindən, görmə sahəsindən, günün saatından və elektrik xətlərinin yaxınlığındakı yaşayış mühitlərinin xüsusiyyətlərindən asılı olur.

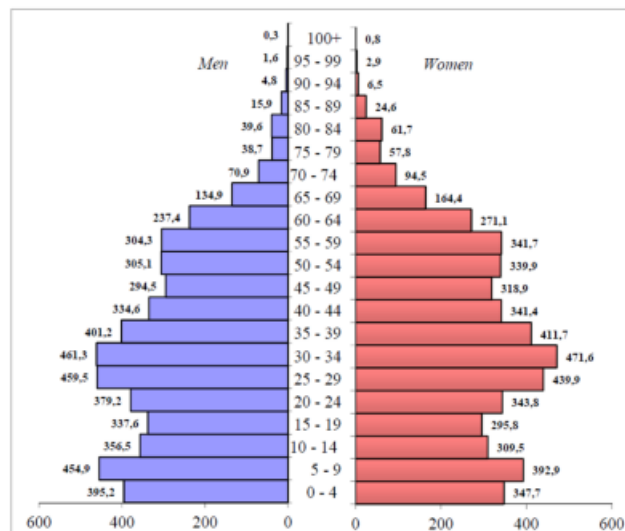
Nişanların qoyulması və görünmə qabiliyyətinin artırılması

- Quşları mühafizə qurğuları: Quşların daha aydın görməsi üçün elektrik veriliş xətlərinə quşları mühafizə qurğuları (məsələn, spiral nişanlar, rəngli toplar və fırlanan qanadlar) quraşdırmaq. Bu qurğular toqquşma səviyyəsini əhəmiyyətli dərəcədə azalda bilər.
- Nişanların qoyulması: Elektrik xətlərinin daha yaxşı görünməsi və quşların onlardan qaçınmasına kömək etmək üçün, xüsusilə quş axınının yüksək olduğu ərazilərdə naqillər üzərində yaxşı görünən nişanlardan istifadə etmək.

8.2.9 Layihənin sosial-iqtisadi aspektləri

Bu bölmədə layihənin sosial-iqtisadi şəraitə, yəni əhaliyə və iqtisadiyyata ehtimal olunan təsirləri müəyyənləşdirilir və qiymətləndirilir. Tikinti və/və ya istismar zamanı əraf mühitə təsirlər kimi, sosial-iqtisadi təsirlər də baş verə bilər və bu təsirlər müsbət və mənfi olaraq iki yerə bölünür. Bu təsirlər yerləşmədən, ölçüdə, müddətdən, məskunlaşma ərazilərinə olan məsafədən, torpaq mülkiyyətindən və digər amillərdən asılı olaraq dəyişəcək.

Azərbaycan əhalisinin çox hissəsini 30-34 yaşlı şəxslər təşkil edir (Şəkil 8-8). Bütün əhaliyə nəzər saldıqda görürük ki, ölkədə qadın-kişi nisbəti kifayət qədər bərabərdir (50,1% qadınlar və 49,9% kişilər). Bununla belə, əhalinin siyahıyaalınmasından əldə edilən faiz məlumatlarına əsasən, gənclər (0-25 yaş) arasında kişilər, 35 və yuxarı yaşda olan əhali arasında isə qadınlar daha çox üstünlük təşkil edir. Azərbaycanda Respublikasında gözlənilən orta ömür uzunluğu son iyirmi ildə ardıcıl olaraq artmış və 2019-cu ildə qadınlar üçün 78,8 yaş, kişilər üçün isə 74,0 yaş təşkil etmişdir (Şəkil 8-8). Bu şəkillər Layihənin əhatə etdiyi rayonlara da aid edilir.

Şəkil 8-10: 2020-ci ilin əvvəlinə Azərbaycan Respublikası əhalisinin cins və yaş qrupları üzrə tərkibi (min nəfər)

Azərbaycanda "Böyük Qayıdış" adlanan bu köçürmə proqramı, dövlətin yüz minlərlə Azərbaycanlının öz yurd-yuvalarından didərgin düşdüyü 1990-cı illərdəki münaqişə tarixinin aradan qaldırılmasına yönəlmiş yanaşmasının əsas hissəsidir. Proqrama 2022-ci ilin iyul ayında, 100-ə yaxın ailənin Zəngilan

rayonunun yeni salınmış Ağalı kəndinə köçürülməsi ilə start verilib. O vaxtdan bəri ailələr həmçinin Füzuli, Talış (Tərtər şəhəri yaxınlığındakı kənd) və Laçına, eləcə də qonşu Zabux kəndinə geri qayıdıblar. 2024-cü ilin aprel ayına olan məlumatlara əsasən, 6500-dən çox sakinin təxminən yarısı Füzuliyə, 2500-dən çoxu isə Laçına/Zabuxa köçürülüb. Azərbaycan hökuməti 2024-cü ilin sonuna kimi 5 şəhər və 15 kəndə 20 000, 2026-cı ilin sonuna qədər isə daha da qətiyyətli şəkildə 140 000 insanın torpaqlarına geri qaytarılmasını planlaşdırır.

Layihənin icra olunması nəticəsində əhəlinin bu kimi həssas qrupları mənfi təsirə məruz qalmayacaq. Əksinə, yaxşılaşdırılmış elektrik təchizatı və layihə nəticəsində ötürülən yaşıl enerji Qarabağda və Azərbaycanın qalan hissəsində məskunlaşan bu icmalara böyük faydalar verəcək.

Potensial təsirlər və əsas təsir azaltma tədbirləri

Müsbət təsirlər

- Tikinti zamanı yaranan iş imkanları

Tikinti zamanı Layihə istər ixtisaslı, istər yarımixtisaslı, istərsə də ixtisasız işçilər üçün müvəqqəti məşğulluq imkanları yaradacaq. Əsas sosial təsirlərdən biri işçilər və onların ailələri üçün gəlir mənbəyi təmin etmək, onların rifahına və həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına töhfə vermək olacaq. Bu imkanları artırmaq üçün tədbirlərə müxtəlif alətlər (məs., xüsusi Yerli İşə Qəbul Planına uyğun olaraq yerli işçi qüvvəsinin iş götürülməsinə üstünlük verilməsi, gələcək iş perspektivləri üçün faydalı hesab olunacaq təlim) daxil ediləcək.

- Yerli iqtisadiyyat və Təchizat Zənciri İmkanları

Layihənin icrası milli və ola bilsin ki, regional səviyyədə şirkətlərə mal və xidmətlər təqdim etmək imkanı verəcək. Layihə və tikinti zamanı işçilər tərəfindən bilavasitə yerli mal və xidmətlərin satın alınması yerli iqtisadiyyatın inkişafına töhfə verəcək. Bu, xüsusilə Layihənin bilavasitə təsirinə məruz qalan icmalara, eləcə də Layihə sahəsinə yaxın ərazidə yerləşən digər icmalara (məs., mümkün yaşayış məntəqələrindəki yerli yaşayış sahələri) aid olacaq.

- Milli/Regional Elektrik Enerjisi Sistemi

Layihə elektrik enerjisinə artan tələbatı ödəmək və mövcud, eləcə də planlaşdırılan enerji layihələrini, əsasən də bərpa olunan enerji mənbələrinin artımını inteqrasiya etmək məqsədilə Azərbaycanın Cənub-Şərqi və Mərkəzi Regionunda regional elektrik ötürücü şəbəkəsini gücləndirmək üçün "Azərenerji" tərəfindən bir neçə il ərzində həyata keçiriləcək strateji proqramın bir hissəsidir.

Daha dəqiq desək, Layihə aşağıdakıları təmin edəcək:

- Təchizatın etibarlılığının artırılması və
- Ölkənin cənub-şərq regionunda planlaşdırılan bərpa olunan enerji mənbələrinin təhlükəsiz və etibarlı inteqrasiyası, nəticədə CO2 emissiyalarının azalmasına dəstək.

Bütövlükdə, elektrik verilişi xətləri və yarımstansiyalar Azərbaycanın bütün elektrik ötürücü sistemini müasirləşdirəcək və etibarlılığını artıracaq ki, bu da bütün ölkə əhəlisinə faydalı təsir göstərəcək.

Torpaqların alınması

Layihə fəaliyyətləri müxtəlif əməliyyatlar üçün istifadə edilən müəyyən bir torpaq sahəsini daimi olaraq əhatə edəcək. HX dayaqlarının tikiləcəyi ərazilərə girişi təmin etmək məqsədilə tikinti zamanı torpaqların bir hissəsi yalnız müvəqqəti olaraq tutulacaq. Buna görə də, Layihə torpağın müvəqqəti və daimi olaraq alınmasını tələb edəcək ki, bu da Layihə ilə əlaqədar torpaqların alınması nəticəsində ictimaiyyətə xüsusi iqtisadi təsirlər (aktivlərin itirilməsi) və/və ya torpaqdan istifadəyə məhdudiyyətlərlə²⁰ nəticələnə bilər. İnsanların fiziki yerdəyişməsi (köçürülmə və ya evsiz qalma) gözlənilmir.

Daimi və ya müvəqqəti olaraq bütün torpaq sahəsinin alınması müvafiq Azərbaycan qanunvericiliyinə²¹ və beynəlxalq tələblərə (DB ƏMSS 5) uyğun şəkildə həyata keçiriləcək. Əgər torpaqların alınması icmaların iqtisadi yerdəyişməsinə səbəb olarsa, yaşayış vasitələri və həyat səviyyəsinin bərpasına kömək etmək məqsədilə uyğun tədbirlər Layihənin təfərrüatlı planına baxıldıqdan və təsirə məruz qalmış torpaq mülkiyyəti, habelə onun dəyəri haqqında ətraflı məlumat əldə edildikdən sonra hazırlanacaq müvafiq torpaqların alınması və köçürülməsi üzrə sənədlərə daxil ediləcək.

Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinə əsasən²², 330 kV-luq elektrik verilişi xəttinin yaşayış məntəqələrində, o cümlədən əkin üçün yararlı torpaqlarda yerdən minimum şaquli boşluqları 20 metrdir. Bu minimum şaquli boşluq adətən iki dayaq arasındakı orta məsafədən hesablanır. Buna görə də, sahədə hündürlüyü təqribən 10 metrə çatmayan mədəni bitkilər (məsələn, əkinlər, üzüm bağları, meyvə bağları, digər qiymətli ağaclar və s.) daxil olmaqla, bütün kənd təsərrüfatı fəaliyyətlərinin ləğvinə ehtiyac olmayacaq və elektrik ötürücü xəttin çəkilişindən əvvəlki kimi gələcəkdə də istifadə oluna bilər. Bundan əlavə, cərgələr daxilində əkinçilik və mal-qaranın otarılmasının müxtəlif formaları mövcud milli qanunvericiliklə məhdudlaşdırılmır və ya tənzimlənmir. Bununla belə, Bölmə 5.7-yə əsasən, LTMQİ-lərə kompensasiya ödənilməklə ailə kəndli təsərrüfatları ilə fərdi müqavilələrdə öz əksini tapacaq servitut mexanizmi vasitəsilə torpaqdan istifadə məhdudlaşdırılacaq və hüquqlar azaldılacaq.

8.2.10 Gender və əhəlinin həssas qrupları

Gender

Layihə ərazisində qadınlar ümumi əhəlinin 51%-ni təşkil edir, layihə ərazisində ümumi əhəlinin qadın-kəşi nisbəti 0,980 nəfərdir (1000 qadına 980 kişi), tədqiqat sahəsində həm qadınların, həm də kişilərin savadlılıq səviyyəsi 99%-dir. Sorğuda iştirak edən əhəlinin işçi qüvvəsində iştirakının təhlili göstərir ki, qadınların əksəriyyəti işçi qüvvəsi rolunda çıxış etmir. Məsləhətləşmələr isə bir çox qadının ödənişsiz ev

²⁰Torpaqların alınmasına həm əmlakın birbaşa satın alınması, həm də giriş hüququ, məsələn, servitutlar və ya keçid hüquqlarının əldə edilməsi daxildir. (Mənbə: Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (BMK), 5-ci fəaliyyət standartı: Torpaq sahələrinin əldə edilməsi və məcburi köçürülmə, 1 yanvar 2012-ci il)

²¹"Torpaqların dövlət ehtiyacları üçün alınması haqqında" 987-IIIQ sayılı Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 20 aprel 2010-cu il

²²"Gərginliyi 1000 voltadək olan elektrik şəbəkələrinin mühafizəsi Qaydaları"nın və "Gərginliyi 1000 voltadan yuxarı olan elektrik şəbəkələrinin mühafizəsi Qaydaları"nın təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 10 iyun 2005-ci il tarixli 103 nömrəli Qərarı

işləri və marjinal işlərlə məşğul olduğunu ortaya çıxarır. Buna görə də, qadınlar işçi qüvvəsində demək olar ki, heç təmsil olunmurlar.

Cədvəl 8-8: Azərbaycan Respublikasının iqtisadi rayonları və inzibati ərazi vahidləri üzrə gender tərkibinə görə əhalinin sayı (min nəfər) (1 iyul 2023-cü il tarixinə)²³

Rayonlar	Cəmi		Şəhərlər		kənd	
	qadın	kişi	qadın	kişi	qadın	kişi
Azərbaycan Respublikası	5087,5	5039,6	2807,9	2719,3	2279,6	2320,3
Abşeron rayonu	213,2	218,3	157,6	160,5	55,6	57,8
Ağsu rayonu	39,7	40,3	10,9	11,2	28,8	29,1
İsmayilli rayonu	43,2	43,4	14,8	14,7	28,4	28,7
Qobustan rayonu	23,0	23,4	5,0	5,1	18,0	18,3
Mingəçevir şəhəri	53,4	49,0	53,4	49,0	-	-
Ağdaş rayonu	53,1	53,2	17,5	16,7	35,6	36,5
Göyçay rayonu	58,7	59,1	17,4	16,9	41,3	42,2
Ucar rayonu	42,8	41,7	9,0	8,1	33,8	33,6
Yevlax rayonu	65,7	62,7	37,5	34,5	28,2	28,2
Biləsuvar rayonu	52,5	53,0	11,7	11,9	40,8	41,1
Hacıqabul rayonu	38,2	37,1	19,1	18,0	19,1	19,1
Neftçala rayonu	44,7	42,1	20,8	19,1	23,9	23,0
Salyan rayonu	69,6	69,0	23,1	21,4	46,5	47,6

Müxtəlif layihələr çərçivəsində, Ailə və Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi 10 rayonda (Biləsuvar, Neftçala, Salyan, Göyçay layihə rayonları daxil olmaqla) yaratdığı Qadın Resurs Mərkəzləri kənd və şəhərlərdə yaşayan qadınların iqtisadi və sosial həyatda fəal iştirakının dəstəklənməsi, onların işgüzar və sosial imkanlarının artırılması, eləcə də eləcə də iqtisadi fəal, sahibkar qadınlar arasında şəbəkə yaradılması istiqamətində fəaliyyətlərini genişləndirib.

Həssas əhali qrupları

Layihənin həssas əhali qruplarına təsir etmə ehtimalı var. Həssas qruplar digərlərinə nisbətən sabit iqtisadi vəziyyətin dəyişməsinin öhdəsindən çətinliklə gəldiyindən xüsusi köçürülmə yardımına ehtiyac duya bilərlər:

Torpaqdan istifadə məhdudiyyətləri və torpaqdan istifadə qaydasının dəyişdirilməsi ilə Layihənin potensial olaraq birbaşa təsirinə məruz qala biləcək həssas qrupların siyahısı tərtib edilib və aşağıda göstərilib:

- Yaşlı şəxslər.
- Hər iki valideynini itirmiş ailələr (atası-anası, yaxud atası və ya anası ölmüş şəxslər).
- Əlil övladı və ya əlil valideyni olan ailələr.
- Milli yoxsulluq həddində yaşayan aztəminatlı ailə. Dövlət Statistika Komitəsinin 2020-ci il üzrə təsnifatına (ən son dərc edilmiş məlumatlar) əsasən, bura ailə gəliri aylıq 195 manat (115 ABŞ dolları) və ya daha az olan yaxud da böyük miqdarda borcu olan ailələr daxil edilir.

²³ <https://www.stat.gov.az/source/gender/>

- 14 yaşına çatmamış iki və ya daha artıq uşaq böyüdən, digər qohumlarından ayrı yaşayan dul qadın.
- Tək valideynli ailələrdə uşaq böyüdən analar və ya atalar.
- Hər iki valideynin işsiz olduğu ailələr.
- Təkbaşına yaşayan təqaüdcülər.
- Məcburi köçkün ailələri.
- Sağlamlıq vəziyyəti pis olan və ya fermer yaxud da maldar ailəsindəki öyrənməkdən məhrum edilən şəxslər; və
- Etnik mənsubiyyətinə, inanc sisteminə, sağlamlıq vəziyyətinə (iiV daxil olmaqla), cinsi və ya gender oriyentasiyasına/kimliyinə görə cəmiyyətdə ayrı-seçkiliyə məruz qalan şəxslər.

8.2.11 Köçürülmə də daxil olmaqla, torpaqdan istifadə

Layihə yenidən qurulacaq/təkmilləşdiriləcək və yeni tikiləcək elementlər arasında əhəmiyyətli fərqlərlə tikinti və istismar mərhələləri zamanı mövcud torpaq örtüyü formalarına və istifadə xüsusiyyətlərinə təsir göstərəcək. Bu bölmə Layihənin torpaq örtüyünün cari ilkin şəraitinin, habelə potensial təsirlərin icmalını təqdim edir və təsirin azaldılmasına dair prinsipial yanaşmanı təsvir edir.

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsinin bu mərhələsində ilkin vəziyyəti daha geniş kontekstdə təqdim etmək üçün yarımstansiyanın yerləşdiyi yer (Altlayihə 1) də daxil olmaqla, 1 000 metr enində Yerüstü Hava Xətləri dəhliz(lər)indən (elektrik ötürücü xəttin uzununa oxundan hər iki tərəfdə 500 metr) istifadə olunur. Bu, daha geniş ərazi üzrə mövcud torpaq istifadəsini və strukturunu müəyyənləşdirmək və Layihənin dolayı təsirlərini qiymətləndirmək üçün nümunəvi xarakter daşıyır və kifayətdir.

ƏMSSSTQ Hesabatının məqsədləri üçün infrastruktur dəhlizi daxilində tədqiqat sahəsi (bu qiymətləndirmənin məqsədi üçün 100 metr enliyində dəhliz kimi müəyyən edilmişdir) cari əsas torpaq idarəçiliyi (məsələn, kənd təsərrüfatı torpaqları, meşələr, şəhər torpaqları və s.) birbaşa təsirləri və dəyişiklikləri nəzərə almaq üçün istifadə olunacaq. Bu zona Layihənin bilavasitə təsirinə məruz qalması gözlənilən, yəni elektrik verilişi xətlərinin tikintisi, istismarı və texniki qulluğu üçün müvəqqəti və/və ya daimi olaraq zəruri hesab olunan və əməliyyat zamanı hava elektrik xətlərinin texniki təhlükəsizliyini, insanların və ətraf mühitin mühafizəsini təmin etmək məqsədilə xüsusi torpaqdan istifadə qaydalarının müəyyən ediləcəyi torpaq sahələrinə əsaslanır.

İlkin şərtlər

Layihə komponentlərinin tədqiqat sahəsi daxilində torpaq örtüyünün müqayisəli şəkildə qiymətləndirilməsi torpaq örtüyünün nəzərdən keçirilməsi aşağıda təqdim olunan veb-sayta əsasən aparılır²⁴.

Altlayihə 1 - Yeni 500/330 kV-luq Nəvahi yarımstansiyası

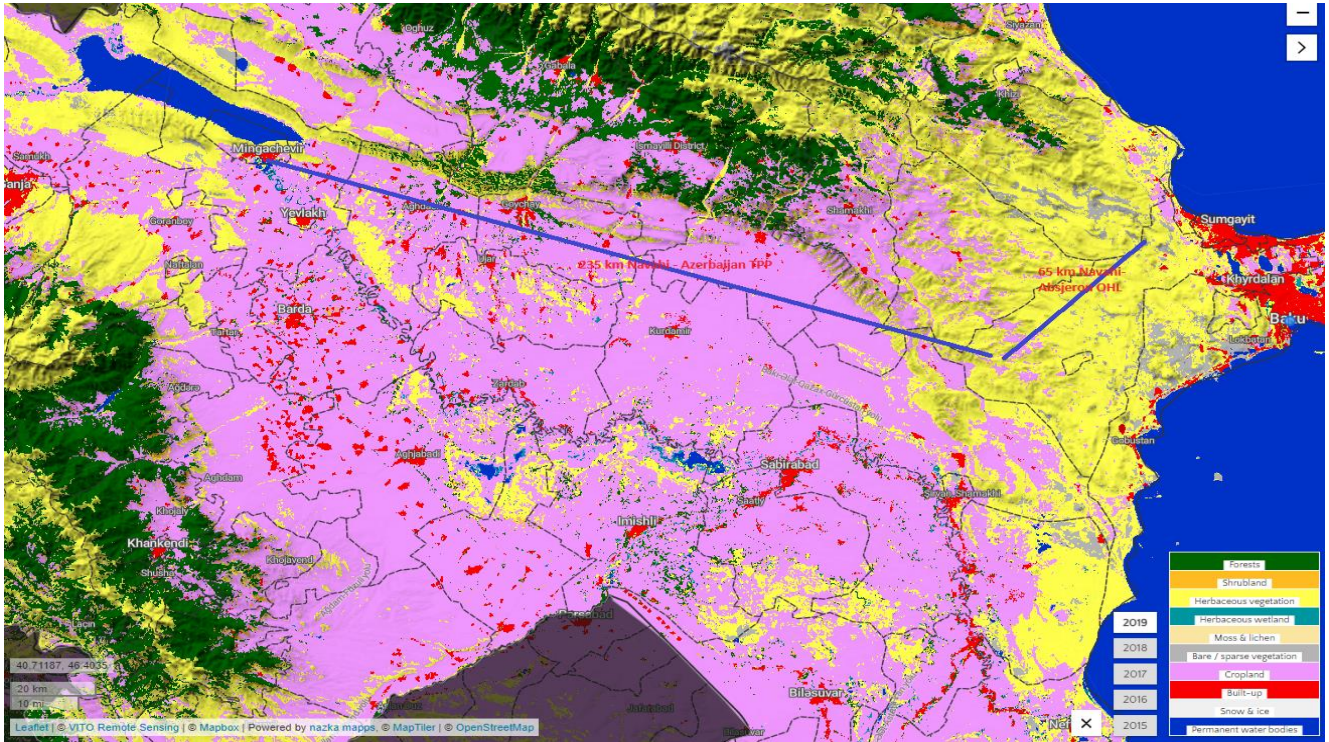
Bu altlayihə üçün ilkin torpaq örtüyü şərtləri aşağıda göstərilmişdir.

²⁴ <https://lcviewer.vito.be/2015/Azerbaijan>

- Təsirə məruz qalan ərazinin nisbətən kiçik olması səbəbindən burada bitki örtüyünün yalnız bir sinfi - ot bitkiləri yer alır. Rayonun torpaqları boz-qəhvəyi, boz-çəmən, şoran torpaqlardan ibarətdir.

Altlayihə 2: Yeni 500 kV-luq elektrik verilişi xətləri

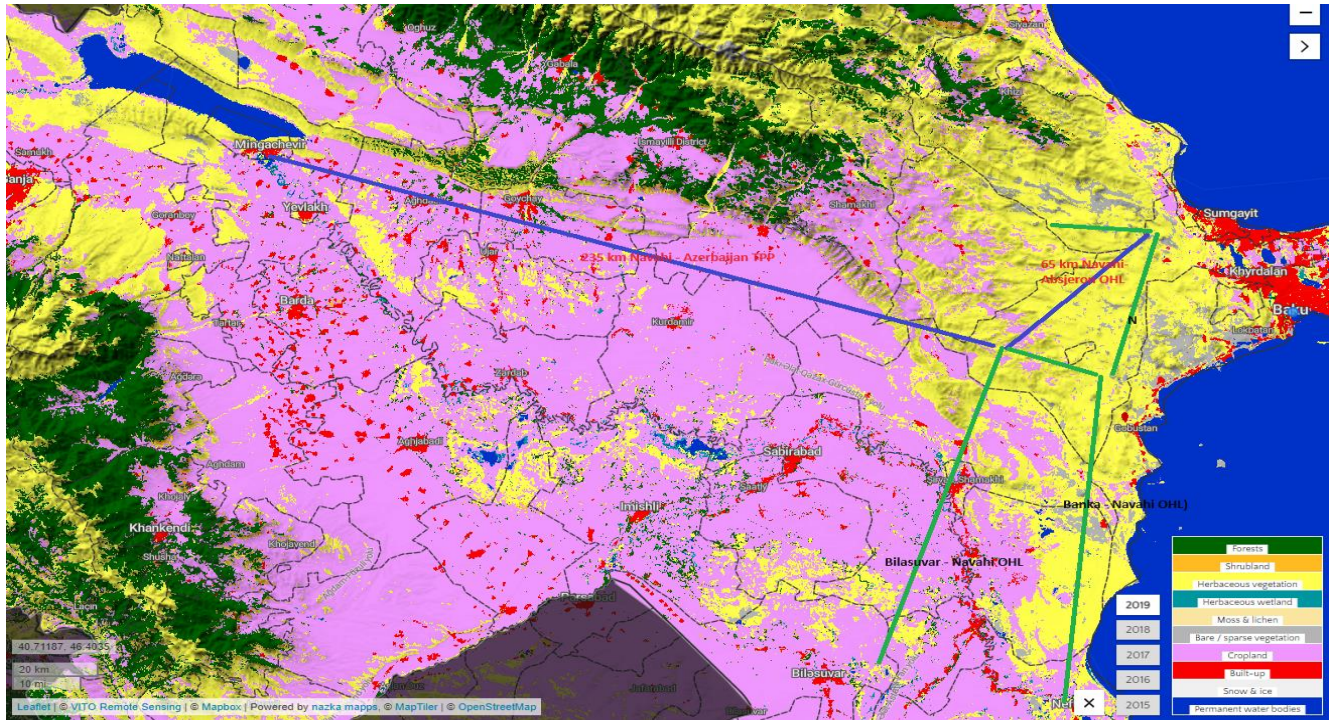
Layihənin bu komponentinin tədqiqat sahəsindəki torpaq örtüyündə (aşağıdakı şəkil) kənd təsərrüfatı örtüyü növləri (80%) üstünlük təşkil etməkdədir. Bu, həmçinin sahilyanı meşələrin kiçik faizi (6%), eləcə də şəhər və sənaye zonalarının əhəmiyyətli faizi (14%) ilə xarakterizə olunur. Layihə Tuqay meşələrinə heç bir mənfi təsir göstərməyəcək, çünki altlayihələr ərazidəki Tuqay meşəsinin heç bir sahəsinə təsir etmir.

Şəkil 8-11: Altlayihə 2 üçün nəzərdə tutulan trassanın torpaq örtüyü

Altlayihə 3: Yeni 330 kV-luq elektrik xətləri

Layihənin bu komponentinin tədqiqat sahəsindəki torpaq örtüyündə (aşağıdakı şəkil) ot bitkiləri (80%) üstünlük təşkil edir. Bu, həmçinin əkin sahələrinin kiçik payı (20%) ilə xarakterizə olunur.

Şəkil 8-12: Altlayihə 3 üçün nəzərdə tutulan trassanın torpaq örtüyü

Altlayihə 4: Mövcud yarımstansiyalarda genişləndirmə işləri

Bu Altlayihə torpaqdan istifadə strukturunda heç bir dəyişiklik tələb etmir, çünki layihə komponentləri "Azərenerji"yə məxsus mövcud yarımstansiyaların hüduqları daxilində həyata keçiriləcək.

Potensial təsirlər və əsas təsir azaltma tədbirləri

Ümumilikdə, Layihənin tikintisi və istismarı yeni 500/330 kV-luq yarımstansiya və nəzərdə tutulan yeni elektrik ötürücü xətlərlə əlaqədar olan müəyyən, lakin məhdudlaşdırılmış torpaqdan istifadəyə təsir göstərəcək. Bununla belə, bu hallarda torpağın transformasiyasının çox cüzi dərəcədə olması təxmin edilir və bu təsirlərin əhəmiyyəti çox güman ki, əhəmiyyətsizdir. Prinsipcə, Layihənin həyata keçirilməsi həm dövlət, həm də özəl torpaqlara təsir edəcək. Layihənin hazırlanması nəticəsində torpaqdan istifadədə yaranan dəyişikliklər həm ekoloji, həm də sosial elementləri nəzərdə tutur və prinsipcə, adətən aşağıdakı mövzuları əhatə edəcək:

- Yaşayış sahəsinin məhv edilməsi. Layihə tikinti işləri (o cümlədən giriş yolları) üçün bitki örtüyünün çıxarılmasını və hava xəttinin təmizlənməsi dəhlizinin yaradılmasını tələb edəcək. Bu da yaşayış sahəsinin, o cümlədən meşəlik ərazilərin müvəqqəti və daimi məhvi ilə nəticələnəcək. Yeni giriş yollarının tikintisi (zəruri hallarda) və mövcud yolların bərpası qeyri-qanuni ağac kəsmə, ov və ağacdən başqa, meşə məhsullarının toplanması hallarının artmasına kömək edə bilər. Bununla belə, Layihə ərazilərinin cari geniş əlçatanlıq səviyyəsinə görə bu risk ehtimalı aşağı kimi qiymətləndirilir.
- Yeni 500/330 kV-luq elektrik veriliş xətti şəbəkəsi (Altlayihə 2 və 3) olduqda, tədqiqat ərazisində üstünlük təşkil edən torpaq istifadəsi forması kimi kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar da daxil olmaqla, torpaqların istifadədən çıxarılması səbəbindən torpağın təyinatının dəyişdirilməsi.

Layihənin tikintisi kənd təsərrüfatı torpaqlarının müvəqqəti istifadəsi və tikinti fəaliyyətləri üçün torpaqdan istifadə (o cümlədən, giriş yollarının mövcud olmaması) səbəbindən torpağın təyinatının dəyişdirilməsini tələb edəcək. Zərurət yaranarsa, İES-ə elektrik verilişi xətlərinin dar zolaqlı şəkildə çəkilməsi üçün köçürülmə, eləcə də mövcud strukturların təmizlənməsi tələb olunacaq, lakin mövcud plan belə tədbirlərə tələb olmadığını göstərir. Toz əkin sahələrinə təsir edə, tikinti zamanı yaranan səs-küy və hərəkət sıxlığı mal-qaranı narahat edə bilər. Bundan əlavə, Layihə komponentləri çərçivəsində kənd təsərrüfatı torpaqlarının, əsasən kənd təsərrüfatı fəaliyyətini daimi olaraq poza biləcək yeni HX dayaqlarının tikintisi üçün lazım olan torpaq sahəsi daimi alınması (torpaqların istifadədən çıxarılması) tələb olunacaq. Bu, uzunmüddətli əməliyyat təsirləri ilə nəticələnən kənd təsərrüfatı fəaliyyətlərini qalıcı şəkildə pozacaq. Bundan əlavə, bu torpaq sahələrinin bölünməsinə də gətirib çıxara bilər.

Layihə üçün tələb olunan torpaqların istifadədən çıxarılması nəticəsində yaranan birbaşa qalıcı torpaq dəyişikliklərini/itkilərini azaltmaq üçün universal şəkildə tətbiq olunan heç bir tədbir yoxdur. Kənd təsərrüfatı və ya meşə torpaqlarının zəbt edilməsinin qarşısını almaq və insanların iqtisadi yerdəyişməsinə mümkün qədər minimuma endirmək üçün əsas inkişaf prinsipi kimi Torpaqların istifadədən çıxarılmasının təsirlərini azaltma tədbirləri Layihənin gələcək layihələndirmə prosesinə (yəni, HX dəhlizinin yerinin dəqiq tənzimlənməsi) daxil edilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinə əsasən²⁵, 330 kV-luq elektrik verilişi xəttinin yaşayış məntəqələrində, o cümlədən əkin üçün yararlı torpaqlarda yerdən minimum şaquli boşluqları 20 metrdir. Bu minimum şaquli boşluq adətən iki dayaq arasındakı orta məsafədən hesablanır. Buna görə də, sahədə hündürlüyü təqribən 10 metrə çatmayan mədəni bitkilər (məsələn, əkinlər, üzüm bağları, meyvə bağları, digər qiymətli ağaclar və s.) daxil olmaqla, bütün kənd təsərrüfatı fəaliyyətlərinin ləğvinə ehtiyac olmayacaq və elektrik ötürücü xəttin çəkilişindən əvvəlki kimi gələcəkdə də istifadə oluna bilər. Torpaqdan istifadə qaydasının dəyişdirilməsi üçün təsirin azaldılması tədbirləri tikinti dövründə müvəqqəti istifadə edilmiş torpaqların bərpası ilə bağlı olacaq.

8.2.12 Əmək və iş şəraiti

Əmək və iş şəraiti dedikdə, işçilərin təhlükəsizliyi, sağlamlığı və rifahının qorunması ilə əlaqəli multidissiplinar sahə nəzərdə tutulur.

İş şəraiti və işçilərin yerləşdirilməsi şəraiti Azərbaycan Respublikasının mövcud Əmək Qanunvericiliyinə əsasən müəyyən ediləcək. Layihənin icrası zamanı potensial mənfi təsirləri azaltma tədbirləri Ümumi sosial idarəetmə üzrə Layihənin TƏMSSİP-i çərçivəsində bir sıra tematik planların yaradılmasını əhatə edəcək. Həmin planlar (ən azı) aşağıdakılardır:

- Əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizliyin idarə edilməsi planı
- Əmək resurslarının idarə edilməsi planı
- İşçilərin yerləşdirilməsinin idarə edilməsi planı

²⁵ "Gərginliyi 1000 voltadək olan elektrik şəbəkələrinin mühafizəsi Qaydaları"nın və "Gərginliyi 1000 volt dan yuxarı olan elektrik şəbəkələrinin mühafizəsi Qaydaları"nın təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 16 may 2024-cü il tarixli 261 nömrəli Qərarı

- Fövqəladə hallara hazırlıq və cavab tədbirləri planı

İlkin qiymətləndirməyə və "Azərenerji"-nin təchizatçı və podratçılara tətbiq etdiyi sosial məsuliyyət proqramına əsasən, digər əmək riskləri əhəmiyyətli hesab olunmur. Uşaq əməyi və məcburi əməkdən istifadəni qadağan edən Əmək Məcəlləsinə əməl ediləcəyini nəzərə alsaq, əmək miqrasiyası və bununla əlaqədar yaranan gender əsaslı zorakılıq (GƏZ) və uşaq əməyi də daxil olmaqla, əmək resursları ilə bağlı risklər aşağıdır. GƏZ risklərinin azaldılmasına yönəlmiş təsir azaltma tədbirləri həmçinin Şirkətin Sosial Məsuliyyət Siyasəti və Ayrı-seçkilik, Təqib və Cavab Siyasətinə daxil edilmişdir. Layihə üçün hazırlanmış "Əmək Fəaliyyətinin İdarə Edilməsi Planı" layihədə iştirak edən bütün podratçılar və digər işəgötürənlər tərəfindən qəbul edilməli olan Korporativ Etik Davranış Kodeksini ehtiva edir.

Bu sənədlərdə mənfi təsirləri azaltma tələbləri müəyyənləşdiriləcək və Layihənin icrasının əmək və iş şəraiti sahəsindəki müvafiq standartlara və qanunvericiliyə uyğunluğunun təmin edilməsi üçün tədbirlər göstəriləcək.

Layihənin icrası zamanı əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizlik göstəriciləri Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin tələblərinə və eyni zamanda, digər məsələlərlə yanaşı əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizliyin idarə edilməsi sistemini də əhatə edən "Azərenerji" ASC-nin müvafiq siyasətlərinə uyğun gələcək²⁶.

8.2.13 Əmək miqrasiyasının idarə edilməsi

Kənar bölgədən gələn işçilərin kobud rəftar etməsi, xüsusən də kiçik icmalar daxilində yerli icma birliyinə xələl gətirə bilər. Bu, gender əsaslı zorakılıq da daxil olmaqla, qeyri adi və ya zorakı davranış formaları və/və ya yoluxucu xəstəliklərin artması səbəbindən baş verə bilər. Bu kimi hallar işçilərin müəyyən davranışları nəzərdə tutan, eləcə də digər işçilərdən buna riayət etməsini tələb edən İşçinin Davranış Kodeksinə uyğun davranmalarını təmin etməklə idarə olunacaq; podratçıdan Məcəlləyə əməl etməsi tələb ediləcək və əks təqdirdə, o, işdən azad edilmə daxil olmaqla, cərimələrə məruz qalacaq. Bundan əlavə, "Azərenerji", Sifarişçinin nümayəndəsi və podratçı yerli hakimiyyət orqanları və icma liderləri ilə məsləhətləşəcək. Bu, onların (yəni, layihə menecerlərinin) insidentlərdən xəbərdar olmasını və problem baş verərsə, müvafiq tədbirlər həyata keçirməsini təmin edəcək. Yekunda, "Azərenerji" ASC (Sifarişçinin nümayəndəsi vasitəsilə) və podratçı yerli hüquq-mühafizə orqanları ilə əlaqə saxlayacaq ki, onlar işçi qüvvəsinin axını, o cümlədən harada işləyib, yaşayacaqları barədə məlumatlı olsun və bu barədə müvafiq tədbirlər həyata keçirə bilsin.

Əmək miqrasiyası və bununla əlaqəli gender əsaslı zorakılıq (GƏZ), eləcə də uşaq əməyinin istismarı mövcud qanunlara əsasən aşağı kimi qiymətləndirilir. Tikinti işləri üzrə tender sənədlərində podratçıların məcburi əməkdən istifadəsini qadağan edən müddəalar yer almaqdadır. Məcburi əmək və gender əsaslı zorakılıq podratçılara nəzarət edən Layihənin İcra Qrupu (LİQ) rəsmiləri tərəfindən yoxlanılacaq və bu barədə hesabat veriləcək. İcmanın əmək miqrasiyası və ya layihə ilə bağlı hər hansı

²⁶ "Azərenerji" ASC müvafiq beynəlxalq standartlara (ISO 9001 - keyfiyyət idarəetmə, ISO 14001 - ətraf mühiti idarəetmə, ISO 45001 - peşə sağlamlığı və təhlükəsizliyi idarəetmə) əsasən sertifikatlaşdırılmış, keyfiyyət, ətraf mühit, sağlamlıq və təhlükəsizliyi özündə birləşdirən Siyasətlərə malikdir.

digər məsələ ilə əlaqədar şikayətlərini həll etmək məqsədilə layihə səviyyəsində Şikayətlərin Həlli Mexanizmi (ŞHM) yaradılacaq.

Xüsusilə "Nəvahi" yarımstansiyasının tikintisi üçün işçilərin axını nəticəsində yoluxucu xəstəliklərin yayılması riskinin yüksəlməsi və qeyri-qanuni davranış, eləcə də cinayət səviyyəsinin artması ehtimalı var; lakin gələn işçi qüvvəsinin sayı və keyfiyyətləri bu ehtimalı azaldır. Bütün işçilərdən işçinin davranış kodeksini imzalamaları tələb olunacaq və onlara davranış kodeksi qaydalarının pozulması halında görülməli intizam tədbirləri barədə məlumat veriləcək. Yerdən qalan bütün təsirlər əhəmiyyətsiz hesab olunur.

İşçi qüvvəsinin axını daxili və qısamüddətli və ya ortamüddətli olmaqla dolayı mənfi təsir göstərir. Təsirin əhəmiyyəti (mənfi) həm tikinti zamanı, həm də istismar zamanı əhəmiyyətsiz kimi qiymətləndirilir.

8.2.14 Əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizlik

İşçinin üzləşəcəyi əsas risklərin tikinti işləri zamanı fiziki, kimyəvi və bioloji təhlükələrə (ağır avadanlıqlardan istifadə, sürüşüb yıxılma təhlükəsi, səs-küyə və toza məruz qalma, hündürdən düşən obyektlər, təhlükəli materiallara, eləcə də alətlər və avadanlıqlardan istifadə edərkən elektrik təhlükələrinə məruz qalma) məruz qalma kimi elektrik verilişi xətlərinin qurulmasına dair sağlamlıq və təhlükəsizlik riskləri ilə əlaqədar olacağı təxmin edilir. Tikinti işləri təhlükəli olduğundan 18 yaşına çatmamış şəxslər layihəyə qəbul edilməyəcək. "Azərenerji"-nin lazımi araşdırmalar aparmaq məqsədilə layihə sahələrinə planlaşdırılmamış səfərlər edəcək daxili audit və keyfiyyət nəzarət departamenti fəaliyyət göstərir. Bir çox işçi iş yerində aşağıdakılar daxil olmaqla, lakin bunlarla məhdudlaşmayan, sağlamlıq və təhlükəsizlik risklərinə məruz qalacaq:

- Dartma işləri
- Hündürlükdə iş
- Elektrik cərəyanı və qövs xətası yanıqları
- Elektrik işləri
- Kimyəvi maddələrin təsirinə məruz qalma (boyalar, həlledicilər, transformator və açarlar üçün soyutma mayesi, sürtkü yağları və yanacaq kimi)
- Taxtaların mişarla kəsilməsi və hündürdən düşməsi
- Sıldırım və təhlükəli ərazilərdə iş
- Yol qəzaları
- Qazıntı təhlükələri
- Ağır konstruksiyaların qaldırılması
- Qəzalar
- Tikinti sahəsinin havasında olan maddələrin (toz, silisium və asbest) təsirinə məruz qalma
- Tikinti zamanı ergonomik təhlükələr
- Ətraf mühitlə bağlı təhlükələr (ilan, arı, əqrəb və s.)
- Qaynaq təhlükələri (tüstü, yanıqlar və güclü işıq şüası)
- Dayaqların quraşdırılması ilə əlaqəli təhlükələr (metal konstruksiyalar).
- Polad konstruksiyaların quraşdırılması zamanı təhlükələr

Bundan əlavə, Azərbaycanda tikinti layihələrinin həyata keçirilməsi təcrübəsinə əsasən, işçilərin məlumatlılığının olmaması, habelə FMV-nin taxılması və təhlükəsiz iş yeri təcrübəsi kimi ƏMTT tələblərinin yerinə yetirilməməsinin işçilər üçün potensial risk yarada biləcəyi güman olunur. İş yerindəki bu risklər "Əmək Fəaliyyətinin İdarə Edilməsi Planı"na daxil olan Siyasət və Qaydalara uyğun şəkildə azaldılmalıdır.

Torpaq işləri, qazma, polad quraşdırma və hündürlükdə iş kimi Layihənin aspektləri ilə bağlı bütün potensial risklər də daxil olmaqla, bu tip işlərin Əməyin Mühafizəsi və Texniki Təhlükəsizlik (ƏMTT) standartlarına tam uyğun olaraq həyata keçiriləcək. ƏMTT siyasət və qaydaları ƏMSS 2-də göstərilən yanaşmaya əsasən, bu sahə üzrə ən yaxşı təcrübə mexanizmlərini, standart idarəetmə risklərinin qiymətləndirilməsi iyerarxiyası və əlaqəli təcrübələr, o cümlədən zəruri hallarda bütün işçilər üçün xüsusi tapşırıqlar üzrə maarifləndirmə və təlimləri əhatə etməlidir.

8.2.15 İcmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyi

Ümumilikdə, tikinti və aparılan əməliyyatların yerli icmalara və onların üzvlərinə potensial təsiri insanların yaşadıkları yerin yeni elektrik veriliş xəttindən məsafəsindən asılı olaraq dəyişir. Dəyişdirilmiş xətlərin təhlilinə əsasən, qeyd olunan kənd/yaşayış məntəqələrində yerləşən ailə kəndli təsərrüfatlarına birbaşa və ya dolaylı təsir olmayacaq.

Cədvəl 8-9: Rayonlar üzrə yaşayış məntəqələri və onların altlayihəyə yaxınlıq məsafəsi

Rayonlar	Yaşayış məntəqəsi	Yaşayış məntəqəsinə nisbi məsafə
Biləsuvar	Biləsuvar şəhəri	20 km
Salyan	Aşağı Noxudlu	1 km
	Salmanlı	1 km
	Qardili	1 km
	Xələc	500 m
	Kürsəngi	1 km
Hacıqabul	Nəvahi	1200 m
Neftçala	Bankə	700 m
Salyan	Xıdırlı	500 m
Hacıqabul	Nəvahi	1200 m
Hacıqabul	Rəncbər	700 m
	Pirsaat	700 m
Ağsu	Ləngəbiz	500 m
	Göylər	500 m
	Bico	500 m
	Gəyəli	500 m
	Qaraqoyunlu	500 m
İsmayıllı	Qubaxəlilli	1,7 km
Göyçay	Qaraməryəm	500 m
	Qarabaqqal	1,2 km
	Mirzəhüseynli	1 km

Rayonlar	Yaşayış məntəqəsi	Yaşayış məntəqəsinə nisbi məsafə
	Arak	1 km
	Hüşün	1 km
Ağdaş	Yuxarı Ağcayazı	1 km
	Qoşa qovaq	1 km
	Ərəbocağı	1 km
Yevlax	Ərəş	1,5 km
	Yuxarı Bucaq	1 km
	Gülövşə	200 m
	Əxşam	100 m
	Havarlı	500 m
	Hacıselli	1,5 km
	Salahlı	1,5 km
	Hürüuşağı	500 m
	Boşçalı	500 m
	Tanrıqulular	1 km
Mingəçevir şəhəri	Mingəçevir şəhəri	500 m
Hacıqabul	Nəvahi	1200 m
	Qızılburun	1 km
	Atbulaq	1,5 km
	Qarakosa	1,5 km
Qaradağ	Ələt	2 km
Hacıqabul	Nəvahi	1200 m
Qobustan	----	
Qobustan	----	
Abşeron	Qobu	3 km
Ümumi		

Tikintidə nəqliyyatın hərəkəti

Aparılan tikinti işləri, ağır texnika və iriqabaritli nəqliyyat vasitələri, hərəkət intensivliyi və sıxlığının artması Layihə ərazisində normal yol hərəkəti rejiminə təsir göstərəcək. Tikinti düşərgəsində kifayət qədər inkişaf etmiş yol şəbəkəsi, habelə avadanlıq və materialların dəhliz boyunca daşınmasında çeviklik tələb olduğundan Layihənin icrasında istifadə edilən əsas nəqliyyat növünün avtomobil nəqliyyatı olması proqnozlaşdırılır.

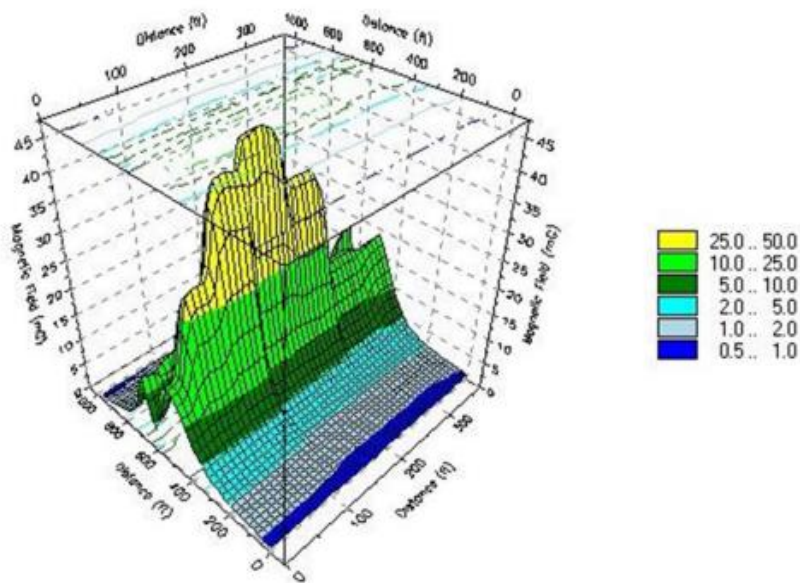
Aydındır ki, aparılan tikinti işləri bəzi yollarda, xüsusən də yerli yol şəbəkəsində və hərəkət sıxlığının adətən aşağı olduğu daxili yollarda avtomobil hərəkətinin artmasına səbəb olacaq. Tikinti işləri zamanı nəqliyyatın yaşayış məntəqələrinə təsirini minimuma endirmək üçün bir sıra təsirazaldıcı tədbirlər təklif edilməli və Layihənin Tikinti, Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planının (TƏMSİP) bir hissəsi kimi müfəssəl Nəqliyyatın İdarə Olunması Planı hazırlanmalıdır. Bu plan (i) tikinti nəqliyyatı vasitələri və sahə mexanizmlər parkının xüsusiyyətlərini müəyyən edəcək, (ii) Layihə çərçivəsində gözlənilən yol hərəkətini təsvir edəcək (səfərlərin tezliyi, iş saatları, konvoylar) və (iii) icmalarda tikinti nəqliyyatı

parkının səbəb olduğu narahatlıqları minimuma endirmək və qəza riskini azaltmaq üçün tikinti dövründə həyata keçiriləcək bütün sahəyə aid tədbirləri ətraflı təsvir edəcək.

Elektromaqnit sahəsi (EMS)

Elektromaqnit sahəsi (EMS) hər hansı elektrik cihazı, o cümlədən elektrik xətləri tərəfindən yayılır. Elektrik sahəsi (ES) iki nöqtə arasındakı potensiallar fərqi (yəni gərginlikdən) yaranır və kV/metr ilə ölçülür. Maqnit sahəsi (MS) elektrik cərəyanı ilə yaranır və mikrotesla (μT) və ya nanotesla (nT) ilə ölçülür — bir tesla (T) 10 000 Qaussa bərabərdir. Elektrik sahələrindən fərqli olaraq, maqnit sahələr əksər materiallardan keçir və onlardan qorunmaq çətindir. Həm elektrik, həm də maqnit sahələri məsafənin kvadratı ilə tərs mütənəssib şəkildə azalır. Buna görə də gərginliyin azalması Şəkil 8-11-də göstəriləndiyi kimi çox qısa məsafələrdə sürətlə baş verir. Birbaşa yüksək gərginlikli xəttin altında EMS 100 μT və ya daha yüksək səviyyəyə çatır, lakin 25 metrdən sonra adətən 10-20 μT olsa da, 1 μT qədər aşağı ola bilər.

Son 30 il ərzində EMS-yə məruz qalmanın sağlamlığa və ya ətraf mühitə mənfi təsirlərinin olub-olmadığını müəyyənləşdirmək üçün Avropa İttifaqında, ABŞ-da, eləcə də bütün dünyada geniş spektrdə tədqiqat işləri aparılmışdır. Ümumiyyətlə, EMS-yə məruzqalma elektrik mənbələrinin növləri, mənbəyə olan məsafə və bu mənbələrin yaxınlığında sərf olunan vaxtın miqdarından asılı olaraq dəyişir. Elmi tədqiqatlarda diqqət daha çox maqnit sahələrinə yönəldilir, çünki ağac və divar kimi obyektlər elektrik sahələrini asanlıqla bloklayan və qoruyan fiziki maneələrdir.

Şəkil 8-13: 500 kV-luq gərginlikli dövrədən məsafə ilə elektromaqnit sahəsinin gücünün azalması (Üfüqi ox futla (0,331), Şaquli ox mT (Miqyasa bax) ilə göstərilir)

Maqnit sahələrinin intensivliyi mənbədən uzaqlaşdıqda sürətli şəkildə azaldığından HX-lərin, eləcə də yarımstansiyanın elektrik verilişi xətlərindən kifayət qədər uzaqda yerləşdiyini nəzərə alsaq (bax: yuxarıda Cədvəl 8-4), Layihənin ailə kəndli təsərrüfatlarında maqnit sahəsinin səviyyəsinə təsir etməsi gözlənilmir. Əksinə, yaşayış məntəqələrində maqnit sahəsi səviyyələrinin əsas mənbələri evin içərisindəki elektrik cihazlarıdır. Aydınliq gətirmək üçün qeyd edək ki, əksər evdə AC maqnit sahəsinin

səviyyəsi orta hesabla 0,1 ilə 10 μT arasındadır. Bunun səbəbi isə elektrik cərəyanının ev və məişət texnikası daxilindəki naqillərdən, habelə evdən kənarda elektrik xətlərindən keçməsidir. Gündəlik ortalama məruzqalma miqdarı ani, daha yüksək səviyyədə (məsələn, elektrik xəttinin altında avtomobil idarə etmək kimi) və uzunmüddətli, aşağı səviyyədə məruzqalma müddətinin (məsələn, ev daxilindəki naqillər kimi) cəmidir.

"Azərenerji" bütün layihələrində həm BMK, həm də Avropa İttifaqının tövsiyə etdiyi kimi, Qeyri-ionlaşdırıcı Radiasiyadan Mühafizə üzrə Beynəlxalq Komissiya (ICNIRP) Zamanla Dəyişən Elektrik, Maqnit və Elektromaqnit Sahələrinin Təsirinin Məhdudlaşdırılması üzrə Təlimatlarına əməl etməyi öhdəsinə götürür²⁷. Bununla yanaşı, "Azərenerji" ASC Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən hələ də istifadə olunan keçmiş Sovet İttifaqının sənədi olan Əhalinin sənaye tezlikli dəyişən cərəyanın hava elektrik veriliş xətlərinin yaratdığı elektrik sahəsinin təsirindən qorunması üçün sanitariya Normaları və Qaydalarına əməl etməyi öhdəsinə götürür.

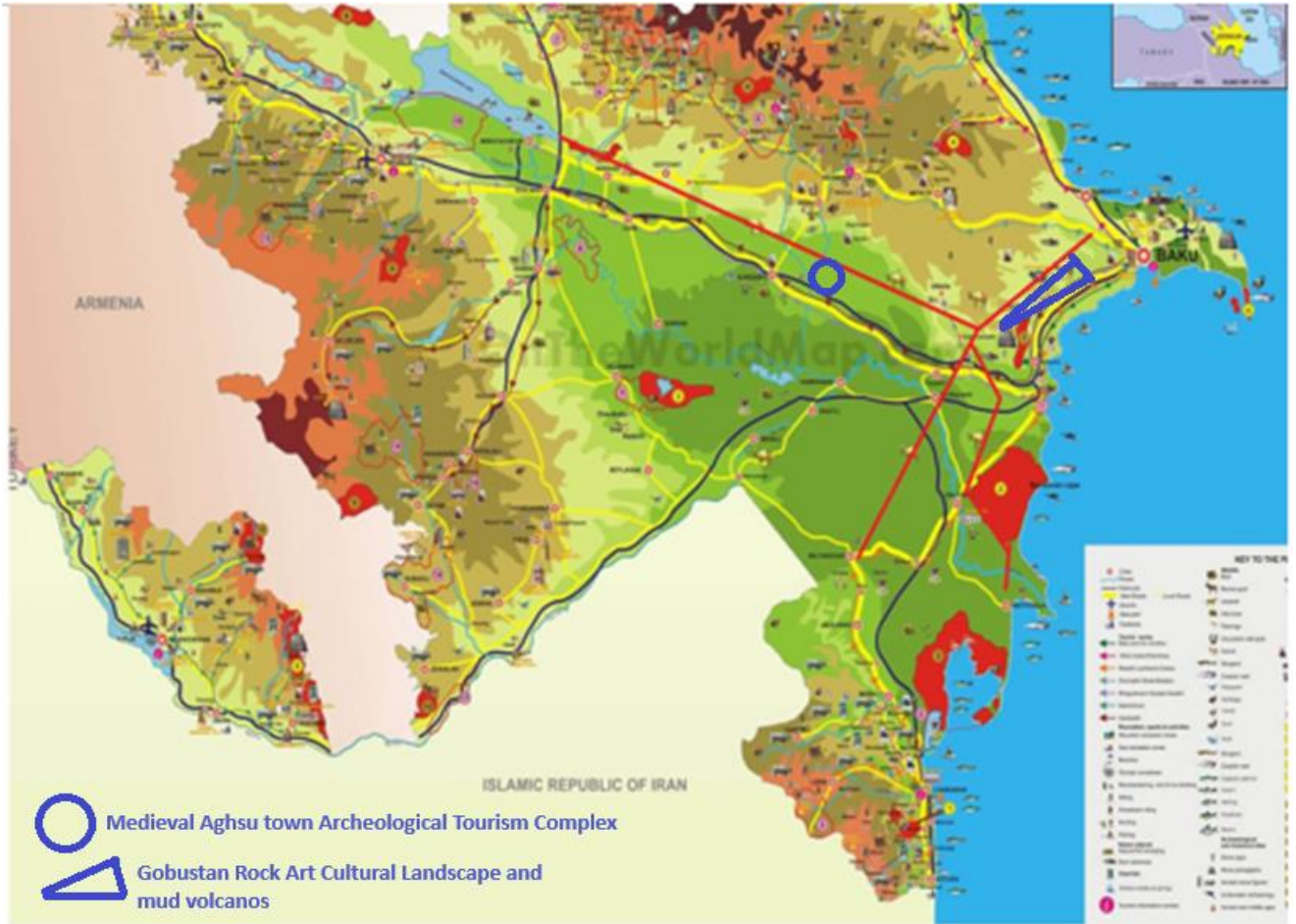
Elektrik avadanlıqlarından istifadə nəticəsində yaranan EMS-lər təyin edilən məruzqalma qaydalarına cavab verərsə, EMS-lərin təsiri əhəmiyyətli dərəcədə olmayacaq. Hər bir Layihə Komponenti üçün EMS-lərin qiymətləndirilməsi ƏMSSTQ hesabatında təqdim ediləcək. "Azərenerji" ASC EMS ilə bağlı ictimai narahatlıqları qəbul edir və Layihələrin ictimaiyyətə açıqlanması üçün EMS haqqında bütün müvafiq məlumatların təqdim edilməsini təklif edir.

8.2.16 Mədəni irs

Tədqiqat sahəsi

İlkin qiymətləndirmə məqsədləri üçün tədqiqat sahəsinə Layihə komponentləri ətrafında 200 metrlik ərazidə qorunan mədəni irs obyektləri daxildir. Bu məsafə fiziki və tarixi keyfiyyətlər, eləcə də tikinti zamanı səs-küy, hava keyfiyyəti və yol hərəkətində baş verən dəyişikliklər səbəbindən təsirə məruz qalma ehtimalı olan ərazi hesab edilir. ƏMSSTQ hesabatı təklif olunan bufer zonaları və layihənin təsirinə məruz qala biləcək vacib irs obyektlərini təsdiqləmək və ya genişləndirmək məqsədilə mədəni irsin təfərrüatlı qiymətləndirilməsini əhatə edəcək. Şəkil 8-12-də Azərbaycanın HX-ləri və mədəniyyət nümunələri göstərilmişdir.

²⁷ *Al Şurasının (1999) 12 iyul 1999-cu il tarixli "İctimaiyyətin 0 Hz - 300 GHz arasında elektromaqnit sahələrinə məruz qalmanın məhdudlaşdırılması" haqqında Təvsiyə qərarı (1999/519/EC).*

Şəkil 8-14 Azərbaycanın HX-ləri və mədəniyyət nümunələri.

İlkin şərtlər

1) Altlayihə 1: 500/330kV-luq yarımstansiya

Nəzərdə tutulan yarımstansiya ərazisində və onun yaxınlığında mədəni irs resursu mövcud deyil.

2) Altlayihə 2: 500 kV-luq elektrik verilişi xətləri

Nəzərdə tutulan 500 kV-luq HX trassası (Nəvahi YS - Azərbaycan İES və Nəvahi YS - Abşeron YS) heç bir məşhur mədəni irs obyektinə və ya mədəni əhəmiyyətli yerlərdən keçmir. "Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksi" adlanan yeganə mədəni irs obyektinə 500 Kv-luq Nəvahi YS-Azərbaycan İES HX-nin nəzərdə tutulan trassasından təhlükəsiz məsafədə (200 m) yerləşir. HX-lərin yaxınlığında aşkarlanmış dörd vulkandan Qoturdağ və Daşgil turistlərin marağını cəlb edən təbii sərvət hesab edilir; bu vulkanlar HX-dən 3 km cənubda və təxminən 2 km şimal-qərbdə yerləşir (Baxın - aşağıda Şəkil 7-17).

3) Altlayihə 3: 330 kV-luq elektrik verilişi xətləri

Nəzərdə tutulan 330 kV-luq HX trassası (220 km uzunluğunda Nəvahi-Mingəçevir SES, 20 km uzunluğunda Nəvahi YS-Ələt AİZ YS) heç bir məşhur mədəni irs obyektinə və ya mədəni əhəmiyyətli yerlərdən keçmir. "Orta əsr Ağsu şəhəri Arxeoloji Turizm Kompleksi" adlanan yeganə mədəni irs obyektinə 330 kV-luq Nəvahi YS-Mingəçevir SES HX-nin nəzərdə tutulan trassasından təhlükəsiz məsafədə (250 m) yerləşir. HX-lərin yaxınlığında aşkarlanmış dörd vulkandan Qoturdağ və Daşgil turistlərin marağını cəlb edən təbii sərvət hesab edilir; bu vulkanlar HX-dən 3 km cənubda və təxminən 2 km şimal-qərbdə yerləşir (Baxın - aşağıda Şəkil 7-17).

4) Altlayihə 4: Mövcud yarımstansiyalarda genişləndirmə işləri

"Qobu", "Abşeron", "Mingəçevir" və "Azərbaycan" yarımstansiyaları üçün nəzərdə tutulan genişləndirmə işləri "Azərenerji" ASC-yə məxsus mövcud yarımstansiyaların hüduqlarında, mədəni irs obyektləri və ya mədəni əhəmiyyətli artefaktların olmadığı ərazidə həyata keçiriləcək.

8.2.17 Potensial təsirlər və əsas təsir azaltma tədbirləri

Layihənin icrası zamanı əsas potensial təsir, torpağın qazılması səbəbindən məlum olmayan mədəni irs obyektlərinin (kəşf edilməmiş arxeoloji elementlər) qismən və ya tam çıxarılması və ya məhv edilməsi riski ilə əlaqədardır və bu, təsirin azaldılması yanaşmasının işlənilib hazırlanmasını zəruri edir.

Tikinti işləri zamanı Layihənin TƏMSSİP-i çərçivəsində protokol ("təsədüfi tapıntı" proseduru) hazırlanmalı və tətbiq edilməlidir. Bu protokol mədəni irsin qorunmasına dair milli qanunvericiliyə uyğun olmalıdır²⁸. İşçilər bu prosedurun tətbiqi ilə əlaqədar təlimatlandırılmalıdır.

Layihənin həyata keçirilməsi zamanı mədəni irs sərvətlərinə dəyən təsir çox az olacağına görə, bu aspektlər qiymətləndirməyə daxil edilmir.

8.2.18 Kumulyativ təsirlər

Kumulyativ təsirlər dedikdə, qiymətli ekoloji və sosial komponentlər üzərində antropogen dəyişikliklərin zamanla və məkan boyunca ümumiləşdirici və ya interaktiv şəkildə toplanması nəzərdə tutulur. Beləliklə, kumulyativ təsirlər eyni yerə və ya əraziyə yaxın yerləşən iki və ya daha çox tikinti düşərgəsinin ətraf mühitdə yaratdığı dəyişikliklər məcmusudur və tikinti və ya istismara təsir növləri oxşar xarakterə, eləcə də qarşılıqlı təsir potensialına malikdir. Kumulyativ təsirlər, kumulyativ effektlər və ya kumulyativ ətraf mühit dəyişiklikləri sinonim kimi işlədilən ifadələrdir. Bir qayda olaraq, əsas kumulyativ təsirlər Layihələrarası təsirlər kimi baş verir – Layihənin yaxınlığında təklif edilən, tikilməkdə

²⁸ "Azərbaycan Respublikasında mədəni irs nümunələrinin qorunması, bərpası və istifadəsi Qaydası"nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 14 iyul 2015-ci il tarixli 266 nömrəli qərarı

olan və ya razılaşdırılmış oxşar tipli və miqyaslı digər bir sıra tikintinin təsiri tövsiyə olunan layihənin təsirləri ilə birləşdirildikdə tədricən artan əhəmiyyətli təsirə malik ola bilər.

Prinsip etibarilə, bu elektrik ötürücü xəttin qurulması üçün kumulyativ təsirlər çox güman ki, inşaat zamanı tikinti işləri ilə bağlı tipik təsirlər (havanın çirklənməsi, tikinti işlərinin səs-küyündən yaranan narahatlıq, yol hərəkətinin pozulması və s.) şəklində və ya istismar müddətində ətrafdakı oxşar tipli (məsələn, digər elektrik ötürücü xətt layihələr, külək enerjisi sahəsində inkişaf və s.) və ölçülü layihələrlə qarşılıqlı əlaqə nəticəsində baş verə bilər.

Layihənin Ətraf Mühitə və Sosial sahəyə təsirinin qiymətləndirilməsi məqsədilə Layihənin icrası nəticəsində yaranan kumulyativ təsirlərin digər təklif olunan inkişaflarla birlikdə qiymətləndirilməsi, ilk növbədə, qiymətləndirmə ilə əlaqəli hesab olunan planlaşdırma sənədlərinin analitik tədqiqatını təşkil edəcək. Analitik tədqiqatın mərkəzində müvafiq layihələrin arxa planı, ehtimal olunan başa çatma müddəti və mümkün nəticələri ilə bağlı məlumat toplanacaq. Bundan əlavə, bu proseslər onların Layihə ilə potensial zaman və məkan qarşılıqlı əlaqəsini qiymətləndirmək məqsədilə nəzərdən keçiriləcək.

9. NƏTİCƏ

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatı təklif olunan layihə üçün hərtərəfli və əhatəli Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirlərin Qiymətləndirilməsi (ƏMSSTQ) üçün bünövrə yaratmışdır. İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatı ətraflı ilkin vəziyyət tədqiqatları, maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmələr və ilkin təsir qiymətləndirmələri vasitəsilə diqqətlə nəzərdən keçirilməli və idarə edilməli əsas ekoloji, sosial, sağlamlıq və mədəni irs məsələlərini müəyyən etmişdir.

Hesabat biomüxtəlifliyə, mühafizə olunan ərazilərə, bataqlıqlara və yerli icmalara, həmçinin sosial-iqtisadi, sağlamlıq və mədəni irs məsələlərinə potensial təsirləri vurğulamışdır. O, birbaşa, dolayı və yığılmış təsirləri qiymətləndirmək üçün hərtərəfli yanaşmanın qəbul edilməsinin və tədbirlərin həm effektiv, həm də davamlı olmasını təmin etməyin vacibliyini vurğulayır.

Bu əsas məsələlərin layihənin planlaşdırma prosesinin erkən mərhələsində müəyyən edilməsi bizə sağlam idarəetmə və təsiri azaltma strategiyaların hazırlamaq imkanı verir. Bu proaktiv yanaşma yalnız mənfi təsirləri minimuma endirməyə kömək etmir, həm də potensial faydaları maksimuma çatdıraraq, layihənin ətraf mühitə və təsirlənmiş icmaların rifahına müsbət töhfə verməsini təmin edir.

ƏMSSTQ-nin növbəti mərhələsinə keçərkən ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi prosesi zamanı toplanmış məlumatlar və baxışlar ətraflı təsir qiymətləndirmələrini və hərtərəfli idarəetmə planlarının hazırlanmasına istiqamət verəcək. Maraqlı tərəflərlə davamlı iş prioritet olaraq qalacaq və onların rəyləri və narahatlıqları layihənin planlaşdırılması və icrasına integrasiya olunacaq.

Bu ilkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatında göstərilən prinsiplərə riayət etməklə, "Azərenerji" ASC iqtisadi artımı ətraf mühitin mühafizəsi və sosial məsuliyyətlə tarazlaşdıran dayanıqlı inkişafın təşviqinə səy göstərir. ƏMSSTQ-nin qarşıdakı mərhələləri bu bünövrəyə əsaslanaraq, milli və beynəlxalq ekoloji və sosial dayanıqlılıq standartlarına uyğun bir layihə təqdim etməyi hədəfləyəcək.

Bu tədqiqat layihənin ilkin planlaşdırma mərhələsində başlamışdır. Ətraf mühitə təsirləri qiymətləndirmək üçün ilkin və ikinci dərəcəli məlumatlar istifadə edilib. Ətraf mühitə potensial təsirlər hərtərəfli şəkildə qiymətləndirilib. Hesabat layihə ilə əlaqədar ətraf mühitə bütün potensial təsirlərin hərtərəfli mənzərəsini və tövsiyə olunan münasib təsiri azaltma tədbirlərini təqdim edir. Bu tədqiqat layihə prosesi zamanı Dünya Bankının tələblərinə cavab vermək üçün, bəzi əlavə araşdırmaların aparılmasını, xüsusilə ƏMSİP-in integrasiyasının və tədbirlərin və monitorinqin icrasının təftişinin aparılmasını tövsiyə edir.

Planlaşdırma mərhələləri üçün bəzi əlavə nəzərə alınmalı məqamlar var (məsələn, Azərbaycan qanunlarına əsasən layihə üçün icazənin alınması), lakin şəbəkənin genişləndirilməsi işlərinin ətraf mühitə təsirləri əsasən tikinti mərhələsində baş verəcək. Əməliyyat mərhələsi üçün də səs-küy təsirləri və tullantıların idarə edilməsi məsələləri mövcuddur və bunlar müfəssəl layihələndirilmə mərhələsində və ətraf mühit amillərini nəzərə alan satınalma vasitəsilə həll edilməlidir. Müfəssəl layihələndirmə mərhələsində elektrik verilişi xətlərinin dayaqqlarının sayı və dəqiq yerləri ətraflı araşdırmalara əsasən dəyişə bilər, lakin təsirlər əksər yerlərdə ümumilikdə oxşar olacaq və təsirlər ƏMSSTQ hesabatının ətraf mühitə təsir bölməsində nəzərdən keçirilməlidir.

Müfəssəl layihələndirmə mərhələsində bir sıra vacib tədbirlər həyata keçirilməlidir. Tikintidən əvvəl, "Azərenerji" ASC Azərbaycan hökumətindən icazə sertifikatı almalı və Ətraf Mühitə və Sosial İdarəetmə

Planını (ƏMSİP) tamamlamalı və bu planları müfəssəl layihələndirmə və ümumi layihə idarəetməsinə daxil etməlidir. Bu planlar Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən nəzərdən keçirilməli və qəbul edilməli, hər hansı podratçılarla müqavilə imzalanmadan əvvəl onlarla razılaşdırılmalıdır. Bu hesabatda təqdim olunan məlumatlar gələcəkdə müvafiq Nazirliklərə təqdim olunacaq hər hansı əlavə məlumatın əsası ola bilər.

Trassa bu hesabatda göstərilən genişləndirmələrlə məhdudlaşır, lakin tələb olunan torpaq sahəsi, habelə torpağın şəxsi torpaq olduğu və torpağın alınması, kompensasiya və köçürülmənin nəzərdə tutulmadığı hallarda trassa boyunca nəzərdə tutulan hər hansı digər təkmilləşdirmə işləri barədə əlavə məlumatlar tələb olunur. Lakin, zərurət olduqda, müvafiq tərəflərə məhsullara və yaşayış yerlərinə görə kompensasiya verilməlidir. Təklif olunan trassalara əsasən, Köçürülmə üzrə Fəaliyyət Planında (KFP) bununla bağlı müddəalar nəzərdə tutula bilər. KFP bütün layihə üçün ƏMSSTQ ilə paralel hazırlanmalıdır.

10. ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

İlkin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi hesabatı çərçivəsində təklif olunan layihə ilə əlaqəli potensial təsirlərin hərtərəfli və dəqiq qiymətləndirilməsini təmin etmək üçün bir sıra nüfuzlu mənbələrdən istifadə edilib. Əsas istinad olunan mənbələr:

1. Dünya Bankının Ətraf Mühitə və Sosial Çərçivəsi (ƏMSÇ): Dünya Bankı Qrupu, 2016. Bu çərçivə layihələrin dayanıqlı və inklüziv olmasını təmin etmək üçün ətraf mühit və sosial risklərin idarə olunması üzrə rəhbər qaydaları təmin edir.
2. Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirlərin Qiymətləndirilməsi (ƏMSSTQ) Təlimatları: Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (BMK), 2012. Bu təlimatlar ətraf mühitə və sosial sahəyə təsirlərin qiymətləndirmələrinin aparılması üçün ətraflı metodologiya təqdim edir.
3. Təsir Qiymətləndirməsində Biomüxtəliflik və Ekosistem Xidmətləri: Təsirlərin Qiymətləndirilməsi üzrə Beynəlxalq Assosiasiya (IAIA), 2018. Bu sənəd biomüxtəliflik və ekosistem xidmətlərinə təsirlərin qiymətləndirilməsi və azaldılması üçün qabaqcıl təcrübələri təsvir edir.
4. Layihə ilə əlaqədar müvəqqəti işçi axınının icma üzərindəki mənfi təsirlərini idarə etmək üçün təlimat: Dünya Bankı, 2016. Bu sənəd layihə ərazilərində işçi axınının sosial təsirlərini idarə etmək üçün strategiyalar təqdim edir.
5. Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi İnkişaf Edən Ölkələrdə İnkişaf Layihələri üçün Təlimatlar: Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühitə Proqramı (BMTƏMP), 2002. Bu mənbə inkişaf kontekstində ƏMSSTQ aparılması üçün əhatəli təlimatlar təqdim edir.
6. Sosial Təsirin Qiymətləndirilməsi: Integrating Social Issues in Development Projects (İnkişaf layihələrində sosial məsələlərin inteqrasiyası): Vanclay, F. and Esteves, A.M. (Eds.), 2011. Bu kitab effektiv sosial təsir qiymətləndirmələri üçün metodologiyalar və təcrübələr haqqında məlumat verir.
7. "Azərenerji" ASC-nin 2024-2034-cü illər üçün Strateji İnkişaf Proqramı - Proqram "McKinsey" şirkəti tərəfindən hazırlanıb və "Azərenerji" üçün inkişaf istiqamətlərini, o cümlədən planlaşdırılan investisiya layihələrini müəyyən edir.
8. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, illik statistik məcmuə "Azərbaycanda nəqliyyat", 2020.
9. USAID, Azərbaycanla bağlı biomüxtəlifliyin təhlili haqqında yeniləmə (Biodiversity Analysis Update for Azerbaijan), 2010.
10. "2007-ci ilin oktyabrında Azərbaycan Respublikasının Xəzər dənizi bölgəsində sahil quşlarının köçü", Maykl Heys və Kay Goger - 2011.

Onlayn mənbələr

- <http://www.aera.gov.az/en/legal-acts/laws>
- <http://www.birdlife.org/>
- <http://www.keybiodiversityareas.org/site/mapsearch>
- <http://www.ramsar.org/>
- <http://www.worldwildlife.org/ecoregions>
- <https://data.worldbank.org/country/AZ>
- <https://ibat-alliance.org/visual-data-map>
- <https://issuu.com/zoienvironment/docs/cc-azerbaijan-en>
- <https://minenergy.gov.az/en/dovlet-proqramlari/azerbaycan-respublikasi-regionlarinin-2019-2023-cuillerde-sosial-iqtisadi-inkisafi-dovlet-proqrami>
- <https://unfccc.int/resource/docs/natc/azenc3.pdf>
- <https://weatherspark.com/y/104854/Average-Weather-in-Qobustan-Azerbaijan-Year-Round>
- <https://www.adb.org/documents/safeguard-policy-statement>
- www.equator-principles.com
- <https://www.ebrd.com/news/publications/policies/environmental-and-social-policy-esp.html>
- https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11200:0::NO::P11200_COUNTRY_ID:102556
- <https://www.iucn.org/theme/protected-area>
- https://www.meteoblue.com/en/weather/historyclimate/climatemodelled/qobustan_azerbaijan_585223
- <https://www.nature.scot/handbook-environmental-impact-assessment-guidance-competentauthorities-consultees-and-other>
- <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/ClimateChange/Impact/Azerbaijan.pdf>
- <https://www.protectedplanet.net/country/AZ>
- <https://www.stat.gov.az/>
- <https://www.stat.gov.az/source/environment/?lang=en>
- www.iucnredlist.org
- <https://lcviewer.vito.be/2019/Azerbaijan>

Əlavə A. Maraqlı tərəflərin siyahısı

Ad	Kateqoriya
Layihənin təsirinə məruz qalan tərəflər	
<i>Hava xətləri istiqamətləri boyunca əmlak sahibləri</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Layihənin həyata keçirildiyi ərazilərdə yaşayan insanlar</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
Aşağıdakı bələdiyyələrin/kəndlərin bələdiyyə və kənd nümayəndələri:	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Nəvahi qəsəbəsinin (Hacıqabul) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Rəncbər kəndinin (Hacıqabul) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Qızılburun kəndinin (Hacıqabul) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Pirsaat kəndinin (Hacıqabul) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Bankə qəsəbəsinin (Neftçala) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Şirvanlı kəndinin (Neftçala) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Yuxarı Noxudlu (Salyan) kəndinin inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Salmanlı kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Xurşud kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Çuxanlı kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Abadkənd kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Xələc kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Şəkərli kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Yenikənd kəndinin (Salyan) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Göylər kəndinin (Ağsu) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Ləngəbiz kəndinin (Ağsu) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Bico kəndinin (Ağsu) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Qaraqoyunlu kəndinin (Ağsu) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Qubaxəlilli kəndinin (İsmayıllı) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Qaraməryəm kəndinin (Göyçay) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>

<i>nümayəndəsi</i>	
<i>Qarabaqqal kəndinin (Göyçay) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Mirzəhüseynli kəndinin (Göyçay) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Arak kəndinin (Göyçay) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Hüşün kəndinin (Göyçay) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Yuxarı Ağcayazı kəndinin (Ağdaş) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Qoşa qovaq kəndinin (Ağdaş) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Ərəbocağı kəndinin (Ağdaş) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Ərəş kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Əxşəm kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Gülövşə kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Havarlı kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Hacıselli kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Salahlı kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Hürüuşağı kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Tanrıqulular kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Boşçalı kəndinin (Yevlax) inzibati nümayəndəsi</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
<i>Layihə ərazisində yerləşən və layihənin müsbət və ya mənfi təsir göstərə biləcəyi biznes müəssisələri</i>	<i>Layihə sahəsi üzrə maraqlı tərəf</i>
Layihə üzrə digər maraqlı tərəflər	
<i>Hacıqabul rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Biləsuvar rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Neftçala rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Salyan rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Ağsu rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>
<i>Yevlax rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi</i>	<i>Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri</i>

Mingəçevir rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Ağdaş rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Göyçay rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Qobustan rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Abşeron rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Qaradağ rayonunun icra hakimiyyətinin nümayəndəsi	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Energetika Nazirliyi	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
"Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Səhiyyə orqanları	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Məktəb nümayəndələri	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
DEEA/Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi	Milli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi	Milli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Mədəniyyət Nazirliyi	Milli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyi	Milli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Gigiyena və Epidemiologiya Mərkəzi	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
"Masdar" Azərbaycan	Yerli səviyyədə özəl sektor nümayəndələri
"Azərenerji" ASC-nin əməkdaşları	Layihə heyəti
QHT-lər, həmkarlar ittifaqları və s.	QHT
KİV nümayəndələri	KİV
Komponent 2 və 3 üzrə Layihənin təsirinə məruz qalan tərəflər	
"Azərenerji" ASC-nin əməkdaşları	Layihə heyəti
Konsaltinq şirkətləri	Layihə heyəti
Komponent 2 və 3 üzrə digər maraqlı tərəflər	
Energetika Nazirliyi	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri
Fövqaladə Hallar Nazirliyi	Yerli səviyyədə hökumət nümayəndələri

ƏLAVƏ B. ƏMSSTQ üçün Texniki Tapşırıq

ƏLAVƏ C. MARAQLI TƏRƏFLƏRLƏ YAZIŞMALAR

Dövlət Ekoloji Ekspertiza Agentliyinə ƏMSTQ-nin iş həcminin müzakirəsinə dair görüş üçün müraciət məktubu

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
«AZƏRENERJİ» AÇIQ SƏHMDAR CƏMİYYƏTİ

AZ 1005, Bakı şəhəri, Akademik
Əbdülkərim Əlizadə küçəsi 10

Tel: (+99412) 490-09-22
Faks: (+99412) 598-55-23

azerenerji@azerenerji.gov.az
Web: www.azerenerji.gov.az

« 10 » May 2024 il

№ 13-9/2-1420/9/2024

Azərbaycan Respublikasının
Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
Dövlət Ekoloji Ekspertiza Agentliyinin
İdarə Heyətinin sədri

cənab Mirsalam Qənbarova

Hörmətli Mirsalam müəllim,

Bildiyiniz kimi, **Möhtərəm cənab Prezidentin** apardığı uğurlu beynəlxalq siyasət əsasında iqlim dəyişikliyi üzrə mötəbər COP29 tədbirinin ölkəmizdə keçirilməsinə qərar verilmiş və **cənab Prezident tərəfindən** 2024-cü il "Yaşıl Dünya" naminə həmrəylik ili" elan edilmişdir. "Azərenerji" ASC tərəfindən bu tədbirlərlə əlaqədar yaşıl enerjiyə sürətli keçid istiqamətində zəruri addımlar atılır.

Energetika naziri cənab Pərviz Şahbazov "Masdar" şirkətinin tikəcəyi cəmi gücü 1000 MvT olan BOEM əsaslı 3 elektrik stansiyasının (445 MvT "Biləsuvar" GES, 315 MvT "Bankə" GES və 240 MvT "Qobustan" KES) enerji sistemində təhlükəsiz inteqrasiyasını təmin etmək məqsədilə Dünya Bankının rəhbərliyi ilə müzakirələr apararaq, bu layihələr üçün kredit vəsaitinin cəlb olunmasını razılaşdırmışdır.

Dünya Bankının maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilməsi planlaşdırılan "Bərpa olunan enerji mənbələrinin şəbəkəyə inteqrasiyası" layihəsinin (AZURE layihəsi) icrası Azərenerji ASC-yə tapşırılaqqla layihə çərçivəsində tələb olunan işlərin və xidmətlərin satın alınması üçün Dünya Bankının siyasət və qaydalarına uyğun tender keçirilməsi məqsədilə hazırlıq işlərinə başlamaq göstərişi verilmişdir.

Məlumat üçün bildiririk ki, Energetika nazirliyi və Dünya Bankı ilə razılaşdırılmış iş həcmi əsasında 1000 MvT BOEM layihələrinin enerjisi sistemə inteqrasiyası üçün 500/330 kV-luq "Nəvahi" yarımstansiyasının, 500 kV-luq birdövrəli "Nəvahi-Abşeron" (65 km), 500 kV-luq "Nəvahi-Az İES" (235 km), 330 kV-luq birdövrəli "Nəvahi-Mingeçevir SES" (220 km), 330 kV-luq birdövrəli "Nəvahi-Ələt AİZ" (20 km), 330 kV-luq ikidövrəli "Bankə GES – Nəvahi YS" (80 km), 330 kV-luq ikidövrəli "Biləsuvar GES – Nəvahi YS" (90 km), 330 kV-luq birdövrəli "Qobustan KES – Nəvahi YS" (60 km), 330 kV birdövrəli "Qobustan KES – Qobu ES" (20 km) EVX-lərin tikintisi, eləcə də 500/330/220 kV-luq "Abşeron" YS-də və "Qobu" ES-də 330 kV-luq tərəfdə genişlənmə işlərinin həyata keçirilməsi planlaşdırılır.

Bildirmək istədik ki, Bank daxili prosedurlara əsasən bütövlükdə layihə üçün Ekoloji və Sosial Səirlərin Qiymətləndirilməsi aparılmalı və müvafiq hesabat hazırlanaraq Banka təqdim edilməlidir. Azərenerji ASC tərəfindən sözügedən ekoloji və sosial qiymətləndirmənin aparılması üçün texniki tapşırıq hazırlanmış və Bankla razılaşdırılmışdır. Bildiyiniz kimi, bu tip irimiqyaslı layihələrin icrasına başlamazdan əvvəl maraqlı tərəflərlə görüşlərin keçirilməsi

və müzakirələr aparılması, onların tövsiyə və təkliflərinin alınması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqsədlə Azərenerji ASC nəzdində yaradılmış Layihə İcra Qrupunun əməkdaşları rəhbərlik etdiyiniz qurumun aidiyyəti məsul şəxsləri ilə görüşərək layihə çərçivəsində aparılacaq ekoloji və sosial qiymətləndirmə üçün hazırlanmış texniki tapşırıqı və hazırlanacaq ƏMSTQ hesabatında əhatə olunması nəzərdə tutulan məsələləri müzakirə etmək niyyətindədir.

Hörmətli Mirsalam müəllim,

Diqqətinizə çatdırmaq istədim ki, Masdar şirkətinin icra qrafikinə əsasən sözügedən BOEM layihələri 2026-cı ilin I rübündə enerji istehsalına başlayacaqdır və Azərenerji ASC-nin qarşısında həmin tarixədək yuxarıda qeyd olunan ötürücü infrastruktur obyektlərini vaxtında tikib istismara vermək kimi mühüm vəzifə dayanır. Vaxt məhdudiyyətini nəzərə alaraq rəhbərlik etdiyiniz qurumun nümayəndələri və Layihə İcra Qrupunun əməkdaşları ilə bu görüşün ən qısa vaxtda keçirilməsi üçün aidiyyəti üzrə göstəriş verməyinizi xahiş edirik.

Qoşma: ƏMSTQ üçün Texniki Tapşırıq (15 vərəq)

Hörmətlə,

Ziyəddin Quliyev

"Azərenerji" ASC-nin
vitse-prezidenti

500/330 kV-luq Nəvahi YS-ə daxil olan/çıxan xətlərin təklif olunan trassasının razılaşdırılmasının koordinasiyasına rayon məsul şəxsləri tərəfindən köməklik göstərilməsinə dair Hacıqabul Rayon İcra Hakimiyyətinə göndərilmiş məktub və icra hakimiyyətinin başçısının təsdiq cavabı

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

HACIQABUL RAYONU İCRA HAKİMİYYƏTİ BAŞÇISININ APARATI

AZ 2400 Hacıqabul şəhəri, İ.Qayıbov küçəsi, 7
e-Poçt: mail@haciqabul-ih.gov.az

tel: /021/ 204-32-33
faks: /021/ 204-12-40

№ 5-48/0-111-10-214/2024

« 03 » mart 2024-cü il

"Azərenerji" ASC-nin
vitse-prezidenti
cənab Ziyəddin Quliyevə

Hörmətli Ziyəddin müəllim,

"Azərenerji" ASC-nin 4 mart 2024-cü il 13-9/2-655/17/2024, 13-9/2-662/17/2024, 13-9/2-664/17/2024, 14 mart 2024-cü il 13-9/2-813/17/2024, 13-9/2-814/17/2024, 13-9/2-823/17/2024 və 13-9/2-832/17/2024 nömrəli məktublarına əsasən Hacıqabul rayonunun Nəvai qəsəbəsində tikiləcək 500/330/10 kV-luq "Nəvai" yarımstansiyasının enerjisistmə integrasiyası və dayanıqlığının möhkəmləndirilməsi, eyni zamanda Biləsuvar GES və Banka GES-in enerjisistmə integrasiyası məqsədilə çəkiləcək 500 kV-luq bir dövrlü "Azərbaycan İES- Nəvai YS", 500 kV -luq iki dövrlü "Abşeron YS- Nəvai YS", 330 kV -luq bir dövrlü "Mingəçevir SES- Nəvai YS", 330 kV -luq iki dövrlü "Biləsuvar GES-Nəvai YS", 330 kV -luq iki dövrlü "Banka GES-Nəvai YS", 330 kV-luq bir dövrlü "Ələt AİZ-Nəvai YS", 330 kV -luq bir dövrlü "Qobustan KES-Nəvai YS" HX-lərinin Hacıqabul rayonunun inzibati ərazisinə düşən hissəsinin trassası (təqdim edilən döngə nöqtələrinin koordinatları üzrə) dövlət, bələdiyyə, icarə və xüsusi mülkiyyətdə olan torpaq sahələrindən keçir.

HX-lərinin trassalarının Hacıqabul rayonunun inzibati ərazisinə düşən hissəsinin dövlət mülkiyyəti istisna olmaqla, digər marağına toxunulan icra hakimiyyəti orqanları, o cümlədən, bələdiyyə, mülkiyyətçilər və torpaq istifadəçiləri ilə razılaşdırmaq şərti ilə ayrılmasına etiraz etmərik.

Hörmətlə,

İcra Hakimiyyəti Başçısının
birinci müavini:

Saleh Ələskərov

"AZƏRENERJİ" ASC	
UMUMİ ŞÖBƏ	
№ 02	DAXL OLMA TARİXİ 13-9/1-834/2024
<03> 04 20 24	

500/330 kV-luq Nəvahi YS-ə daxil olan/çıxan xətlərin təklif olunan trassasının razılaşdırılmasının koordinasiyasına rayon məsul şəxsləri tərəfindən köməklik göstərilməsinə dair Biləsuvar Rayon İcra Hakimiyyətinə göndərilmiş məktub və icra hakimiyyətinin başçısının təsdiq cavabı

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI BİLƏSUVAR RAYON İCRA HAKİMİYYƏTİ

AZ1300, Biləsuvar şəhəri, M.A.İbrahimov küçəsi 50, Tel.: (025) 295-01-83 Faks: (025) 295-01-83 Elektron poçt: mail@bilesuvar-ih.gov.az

1 aprel 2024-cü il

5-39/2-214/2024

Azərbaycan Respublikası "Azərenerji"
Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin vitse-
prezidenti cənab Ziyəddin Quliyevə

(Sizin 04 mart 2024-cü il tarixli 13-9/2-678/17/2024 nömrəli məktubunuza cavab)

Hörmətli Ziyəddin müəllim,

Biləsuvar rayonunun inzibati ərazisində tikintisi planlaşdırılmış "Biləsuvar Günəş Elektrik Stansiyası"nın enerji sistemində inteqrasiyası məqsədilə çəkiləcək 330 kV-luq "Biləsuvar GES-Nəvai YS" HX-nin Biləsuvar rayonunun inzibati ərazisinə düşən hissəsinin trassasına mütəxəssislərin iştirakı ilə yerində baxış keçirilmiş və sözügedən ərazidə heyvandarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fermerlərlə söhbətlər aparılmışdır.

Bildirik ki, 330 kV-luq "Biləsuvar GES-Nəvai YS" HX-nin Biləsuvar rayonunun inzibati ərazisinə düşən hissənin trassasının ayrılmasına etiraz etmirik.

Hörmətlə,

Faiq Qurbatov

"AZƏRENERJİ" ASC	
№ 02	ÜMUMİ SÖBƏ
DAXİL OLMA № 13-9/1-333/214	
03	04 2024/1

Elektron Sənəd Dövləti Sistem
İnzatçı: Faiq Qurbatov / Rəhbərlik / İcra başçı

Qeyd: "Elektron sənəd və elektron sənəd haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda və Qanun 3-cü maddəsinə əsasən elektron sənədünün qüvvəsi ilə bərabər hüquqi qüvvəyə malikdir. Elektron sənədə şəxsin kağız dəyişdiyi üzərədəli məhkəmə tərtibatı edilməyən qaydada bəşvə qılınır.

Sənədin elektron nüsxəsinə ünvan:
<https://ezy2.esd.azn.gov.az/efile/azn/7/1/MF/LC/BN/3u/3q/1T/Emy/GT/BN/ST/DC/TV/M/G/5/3D>

500/330 kV-luq Nəvahi YS-ə daxil olan/çıxan xətlərin təklif olunan trassasının razılaşdırılmasının koordinasiyasına rayon məsul şəxsləri tərəfindən köməklik göstərilməsinə dair Salyan Rayon İcra Hakimiyyətinə göndərilmiş məktub və icra hakimiyyətinin başçısının təsdiq cavabı

Azərbaycan Respublikası
Salyan Rayon İcra Hakimiyyətinin Başçısı

Az3200, Salyan şəhəri, T.Nərimanlı küçəsi, 126. Telefon: 021-295-50-10. Faks: 021-295-50-31. E-məl: mail@salyan-il.gov.az

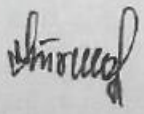
No 5716-229/2024 "04" aprel 2024-cü il

**"Azərenerji" ASC-nin
vitse-prezidenti
cənab Ziyəddin Quliyevə**

Hörmətli Ziyəddin müəllim,

"Azərenerji" ASC-nin 13-9/2-653/17/2024 və 13-9/2-663/17/2024 nömrəli, 4 mart 2024-cü il tarixli məktublarına əsasən müvafiq olaraq Neftçala rayonunda tikiləcək Banke GES və Biləsuvar rayonunda tikiləcək Biləsuvar GES-in enerji sistemində inteqrasiyası məqsədilə çəkiləcək 330 kV-luq iki dövrəli "Banke GES-Neval YS" və 330 kV-luq iki dövrəli "Biləsuvar GES-Neval YS" HX-lərinin Salyan rayonunun inzibati ərazisinə düşən hissəsinin trassası (təqdim edilən döngə nöqtələrinin koordinatları üzrə) dövlət, bələdiyyə və xüsusi mülkiyyətdə olan torpaq sahələrindən keçir.

HX-lərinin trassalarının Salyan rayonunun inzibati ərazisinə düşən hissəsinin dövlət mülkiyyəti istisna olmaqla, digər marağına toxunulan hüquqi və fiziki şəxslər, o cümlədən, bələdiyyə, mülkiyyətçilər və torpaq istifadəçiləri ilə razılaşdırmaq şərti ilə ayrılmasına etiraz etmirik.

Hörmətlə,

Sevinc Hatemov

"AZƏRENERJİ" ASC
ÜMUMİ ŞÖBƏ
DAXİL CƏMA HƏ 13-9/2-338/17/24
04 04 2024

500/330 kV-luq Nəvahi YS-ə daxil olan/çıxan xətlərin təklif olunan trassasının razılaşdırılmasının koordinasiyasına rayon məsul şəxsləri tərəfindən köməklik göstərilməsinə dair Neftçala Rayon İcra Hakimiyyətinə göndərilmiş məktub və icra hakimiyyətinin başçısının təsdiq cavabı

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
NEFTÇALA RAYON İCRA HAKİMİYYƏTİ**

Poçt indeksi Az.4700, Neftçala şəhəri, H.Əliyev pr.25 Tel: 02126 – 3-42-43
Faks: 02126 – 3-42-43, elektron poçtu mail@neftchala-ir.gov.az

"01" aprel 2024-cü il

№ 5-67/2-444/2024

**"Azərenerji" ASC-nin vitse-prezidenti
cənab Ziyəddin Quliyevə**

04 mart 2024-cü il tarixli 13-9/2-657/17/2024 nömrəli
məktubun icrası barədə

Hörmətli Ziyəddin müəllim,

Neftçala rayonunun inzibati ərazisində tikiləcək Bankə Günəş Elektrik Stansiyasının enerjisistemə integrasiyası məqsədilə çəkiləcək 330 kV-luq iki dövrəli "Bankə GES-Nəvai YS" hava xəttinin, Neftçala rayonunun inzibati ərazisinə düşən hissəsinin trassası (təqdim edilən döngə nöqtələrinin koordinatları üzrə) dövlət, bələdiyyə, icarə və xüsusi mülkiyyətdə olan torpaq sahələrindən keçir.

Bələdi, hava xəttinin trassasının 4,7 km-i Neftçala rayonunun inzibati ərazisinə daxil olan Şirvan Milli Parkının sanitariya zonasına, 3,05 km-i Neftçala rayonu Yenikənd Bələdiyyəsinin mülkiyyətində olan kənd təsərrüfatı təyinatlı örüş uqodiyalı torpaq sahəsinə, 3,25 km-i 46 fiziki şəxsin xüsusi mülkiyyətində olan kənd təsərrüfatı təyinatlı əkin uqodiyalı pay torpaq sahəsinə, 0,8 km-i Yenikənd Bələdiyyəsinin mülkiyyətində olmaqla icarə hüququ ilə 1 fiziki şəxsin istifadəsində olan kənd təsərrüfatı təyinatlı örüş uqodiyalı torpaq sahəsinə düşür.

Hava xəttinin trassasının Neftçala rayonunun inzibati ərazisinə düşən hissəsinin dövlət mülkiyyəti istisna olmaqla, digər marağına toxunulan icra hakimiyyəti orqanları, o cümlədən, bələdiyyə, mülkiyyətçilər və torpaq istifadəçiləri ilə razılaşdırmaq şərti ilə ayrılmasına etiraz etmirik.

Xahiş edirik nəzərə alınız.

Əlavə : 2 verəq

Hörmətlə,

**Neftçala rayonu İcra Hakimiyyəti başçısının
müavini - Sosial-iqtisadi inkişafın təhlili və
proqnozlaşdırılması şöbəsinin müdiri**

Burcalı Ağayev

"AZƏRENERJİ" ASC	
ÜMUMİ ŞÖBƏ	
NO	01
DAXİL OLMA NO 13-9/2-657/17/2024	
< 03 >	04/
2024 II	

500/330 kV-luq Nəvahi YS-ə daxil olan/çıxan xətlərin təklif olunan trassasının razılaşdırılmasının koordinasiyasına rayon məsul şəxsləri tərəfindən köməklik göstərilməsinə dair Neftçala Rayon İcra Hakimiyyətinə göndərilmiş məktub və icra hakimiyyətinin başçısının təsdiq cavabı

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
YEVLAX ŞƏHƏR İCRA HAKİMİYYƏTİ BAŞÇISININ
APARATI

AZ-6600, Yevlax şəhəri,
Azərbaycan küçəsi 3.

Tel: (022)336-01-00 faks: (022)336-01-01
E-mail: mail@yevlax-ih.gov.az

№ 59/2-606/2024

«19» aprel 2024-cü il

Azərbaycan Respublikası "Azərenerji" Açıq
Səhmdar Cəmiyyətinin Vitse-prezidenti
cənab Ziyəddin Quliyevə

Hörmətli Ziyəddin müəllim,

14 mart 2024-cü il tarixli 13-9/2-810/17/2024 və 13-9/2-819/17/2024 nömrəli məktublarınıza əlavə edilmiş 330 kV-luq birdövrəli "Mingəçevir SES-Nəvai YS" və 500 kV-luq birdövrəli "Azərbaycan İES-Nəvai YS" hava xətlərinin Yevlax rayonunun inzibati ərazisinə düşən hissəsinin trassası razılaşdırılaraq Sizə göndərilir.

Qoşma: 330 kV-luq birdövrəli "Mingəçevir SES-Nəvai YS" trassası-1vərəq
500 kV-luq birdövrəli "Azərbaycan İES-Nəvai YS" trassası-1vərəq

Yevlax Şəhər İcra Hakimiyyəti
Başçısının birinci müavini

[Signature]

Xaliq Əliyev

J. Baxışov

Y. Qayıbov

[Signature]

"AZƏRENERJİ" ASC	
ÜMUMİ SÖBƏ	
№ 02	DAXİL OLMA № 13-9/1-385/2/24
22	04 2024 il

Layihənin keçdiyi rayonlarda yerli və beynəlxalq səviyyədə qorunan tarixi mədəniyyət abidələri ilə bağlı məlumatların təqdim edilməsi üçün Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidmətinə göndərilmiş məktub

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
«AZƏRENERJİ» AÇIQ SƏHMDAR CƏMİYYƏTİ

AZ 1005, Bakı şəhəri, Akademik
Əbdülkərim Əliyeva küçəsi 10

Tel: (+99412) 490-09-22
Faks: (+99412) 598-55-23

azerenerji@azerenerji.gov.az
Web: www.azerenerji.gov.az

«27» 06 2024 il

Nö. 13-9/2-1956/9/2024

Azərbaycan Respublikasının
Mədəniyyət Nazirliyi yanında
Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və
Bərpası üzrə Dövlət Xidmətinin
reisi

Səbinə xanım Hacıyevaya

Hörmətli Səbinə xanım,

Bildiyiniz kimi, **Möhtərəm cənab Prezidentin** apardığı uğurlu beynəlxalq siyasət əsasında iqlim dəyişikliyi üzrə mötəbər COP29 tədbirinin ölkəmizdə keçirilməsinə qərar verilmiş və **cənab Prezident tərəfindən** 2024-cü il "Yaşıl Dünya naminə həmrəylik ili" elan edilmişdir. "Azərenerji" ASC tərəfindən bu tədbirlərlə əlaqədar yaşıl enerjiyə sürətli keçid istiqamətində zəruri addımlar atılır.

Bu istiqamətdə Azərbaycan hökumətinin və Dünya Bankının maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilməsi planlaşdırılan "Bərpa olunan enerji mənbələrinin şəbəkəyə inteqrasiyası" layihəsinin (AZURE layihəsi) icrası Azərenerji ASC-yə tapşırıqla layihə çərçivəsində tələb olunan işlərin və xidmətlərin satın alınması üçün Dünya Bankının siyasət və qaydalarına uyğun tender keçirilməsi məqsədilə hazırlıq işlərinə başlamaq göstərişi verilmişdir.

Məlumat üçün bildiririk ki, BOEM layihələrinin enerjisi sistemə inteqrasiyası üçün

- 500/330 kV-luq "Nəvahi" yarımstansiyasının,
- 500 kV-luq birdövrəli "Nəvahi-Abşeron" (65 km), 500 kV-luq "Nəvahi-Az İES" (235 km),
- 330 kV-luq birdövrəli "Nəvahi-Mingəçevir SES" (220 km), 330 kV-luq birdövrəli "Nəvahi-Ələt AİZ" (20 km),
- 330 kV-luq ikidövrəli "Bankə GES – Nəvahi YS" (80 km),
- 330 kV-luq ikidövrəli "Biləsuvar GES – Nəvahi YS" (90 km),
- 330 kV-luq birdövrəli "Qobustan KES – Nəvahi YS" (60 km),
- 330 kV birdövrəli "Qobustan KES – Qobu ES" (20 km) EVX-lərin tikintisi işlərinin həyata keçirilməsi planlaşdırılır.

Bildirmək istədik ki, Bank daxili prosedurlara əsasən bütövlükdə layihə üçün Ekoloji və Sosial Təsirlərin Qiymətləndirilməsi (ƏMSTQ) aparılmalı və layihənin əhatə etdiyi ərazilərdə mövcud tarixi-mədəni irs abidələri öyrənilərək müvafiq hesabatda daxil edilməklə Banka təqdim edilməlidir.

"Azərenerji" ASC tərəfindən sözügedən ƏMSTQ hesabatının hazırlanması istiqamətində işlərə başlanılmış və layihələndirilən yüksək gərginlikli yarımstansiya və elektrik veriliş xətlərinin (EVX) trasları boyunca tarixi-mədəni irs abidələrinin mövcudluğu öyrənilmişdir.

Məlumat üçün bildiririk ki, bu tip irimiqyaslı layihələrin icrasına başlamazdan əvvəl maraqlı tərəflərlə müzakirələr aparılması, onların tövsiyə və təkliflərinin nəzərə alınması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Hörmətli Səbinə xanım,

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən layihələndirmə işlərində nəzərə alınması və layihənin icra mərhələsində lazımi mühafizə tədbirlərinin görülməsi məqsədilə məktuba əlavədə qeyd olunan EVX-lərin keçdiyi rayonlar və kəndlərdə mövcud olan yerli və beynəlxalq əhəmiyyətli tarixi-mədəni irs abidələri barədə məlumatların mümkün ən qısa zamanda "Azərenerji" ASC-nin Layihə İcra Qrupuna (direktor Yusif Qayıbov, yusif.qayıbov@azerenerji.gov.az, telefon 0502786595) göndərilməsi üçün göstəriş verəyinizi Sizdən xahiş edirik.

Qoşma: Əlavə 1 (EVX-lərin trasları üzrə rayon və kəndlərin siyahısı)

Hörmətlə,

Ziyəddin Quliyev

"Azərenerji" ASC-nin
vitse-prezidenti

Əlavə 1

Hacıqabul rayonunun Nəvahi qəsəbəsində tikiləcək 500/330/10 kV-luq "Nəvahi" yarımstansiyasının enerjisi sistemə inteqrasiyası məqsədilə çəkilməsi nəzərdə tutulan EVX-lərin trasları barədə məlumat

1) 330 kV birdövrəli Biləsuvar-Nəvahi EVX (90 km)

S/s	Rayon	Kəndlər
1	Salyan	Xurşud kəndi
		Aşağı Noxudlu
		Yuxarı Noxudlu
		Çuxanlı kəndi
		Abadkənd
		Xələc
		Yenikənd
		Şəkərli
		Xələc bələdiyyəsi
		Salmanlı kəndi
2	Hacıqabul	Qızılburun kəndi
3	Biləsuvar	Nəvahi kəndi
		Biləsuvar rayonu

2) 500 kV birdövrəli Nəvahi-Abşeron EVX (65 km)

S/s	Rayon	Kəndlər
1	Hacıqabul	Nəvahi kəndi
2	Abşeron	Burunsuz qış otağı 47№-li qış otağı

3) 330 kV ikidövrəli Banke-Nəvahi EVX (80 km)

S/s	Rayon	Kəndlər
1	Hacıqabul	Qızılburun kəndi
		Nəvahi kəndi
2	Neftçala	Şirvanlı kəndi
		Banke qəsəbəsi

4) 330 kV-luq bir dövrəli "Əlat AİZ YS-Nəvai YS" EVX (20 km)

S/s	Rayon	Kəndlər
1	Hacıqabul	Qızılburun kəndi
		Nəvahi kəndi
2	Qaradağ	Qaradağ rayonu
3	Abşeron	Atbulaq

5) 330 kV-luq birdövrəli "Mingəçevir SES-Nəvahi YS" EVX (220 km)

S/s	Rayon	Kəndlər
1	Hacıqabul	Nəvahi kəndi
		Rəncbər kəndi
		Pirsaat kəndi
2	Ağsu	Ləngəbiz
		Göylər
		Ülgüc kəndi
		Göylər kəndi
		Qaraqoyunlu
		Bico
3	İsmayilli	Qubaxəlilli kəndi
4	Göyçay	Qaraməryəm kəndi
		Qarabaqqal
		Mirzəhüseynli kəndi
		Araq
		Hüşün
5	Ağdaş	Yuxarı Ağcayazı kəndi
		Qoşaçovaq
		Ərəbocağı kəndi
		Ərəş
6	Yevlax	Axşam kəndi
		Gülövşə kəndi
		Havarlı kəndi
		Hacısellikəndi
		Salahlı kəndi
		Hürüuşağı kəndi
		Tanrıqulular
		Boşçalı kəndi
7	Mingəçevir	Mingəçevir şəhəri

6) 330 kV-luq birdövrəli "Qobustan KES – Nəvahi YS" EVX (60 km)

S/s	Rayon	Kəndlər
1	Hacıqabul	Nəvahi kəndi
2	Qobustan	Qobustan rayonu

7) 330 kV-luq birdövrəli "Qobustan KES-Qobu ES" hava EVX (20 km)

S/s	Rayon	Kəndlər
1	Abşeron	Qobu kəndi
2	Qobustan	Qobustan rayonu

EVX-lərin Google Xəritə üzərində təsviri

Yaşıl - 500 kV Nəvahi-Az. İES 235 km

Açıq göy - 330 kV Nəvahi-Mingəçevir SES 220 km

Açıq bənövşəyi - 330 kV Bilasvar GES-Nəvahi YS 90 km

Tünd bənövşəyi - 330 kV Bankə GES - Nəvahi YS 80 km

Qırmızı - 500 kV Nəvahi YS - Abşeron YS 65 km

Tünd mavi - Nəvahi YS - Qobustan KES

Mavi - 330 kV Nəvahi YS - Əlat AİZ YS 20 km

Mavi - 330 kV Qobustan KES - Qobu İES 20 km

Əlavə D. Vacib mədəni irs obyektlərinin siyahısı

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MƏDƏNİYYƏT NAZİRLİYİ YANINDA
MƏDƏNİ İRSİN QORUNMASI, İNKİŞAFI VƏ BƏRPASI ÜZRƏ DÖVLƏT XİDMƏTİ**

AZ 1000, Bakı şəhəri, Hökumət evi, Tel.: (+99412) 565 01 47
Ü. Hacıbəyli küçəsi, 84 Elektron poçt: info@heritage.gov.az

02 avqust 2024-cü il 3-24-1/2-01-826/2024

**"Azərenerji" Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin
vətəş prezidentli
cənab Ziyəddin Quliyevə**

27 iyun 2024-cü il tarixli
13-9/2-1956/9/2024 nömrəli məktubə dair

Hörmətli Ziyəddin müəllim,

"Bərpa olunan enerji mənbələrinin şəbəkəyə inteqrasiyası" layihəsinin iarası ilə əlaqədar elektrik veriliş xətlərinin trasları boyunca yerləşən daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələri barədə məlumatları təqdim edirik (süretli əlavə olunur).

Eyni zamanda bildiririk ki, "Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 14-cü maddəsinə əsasən, magistral mühəndis kommunikasiyalarının (neft, qaz kəmərlərinin və s.) çəkilişi və digər inşaat işləri zamanı, hektardan çox ərazini əhatə edən sahələrdə inşaat işləri aparılarkən texniki-iqtisadi əsaslandırma mərhələsində bu işləri həyata keçirən təşkilat tərəfindən görülməli işlər barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi elmi təşkilata müraciət edilməli və abidələrin ikinci axtarış işlərinin aparılması üçün vəsait ayrılmalıdır.

Həmin zonada arxeoloji abidə aşkar olunarsa, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) icazəsi olmadan və lazımi elmi tədbirlər görülmədən inşaat və təsərrüfat işlərinin aparılmasına yol verilmir.

Qeyd olunan Qanunun 13-cü maddəsinə əsasən, inşaat və digər təsərrüfat işləri görülməli abidə aşkar edilərsə, dərhal işlər dayandırılmalı, bu barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqana (quruma) və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi elmi təşkilata məlumat verilməli, həmin orqan (qurum) və elmi təşkilat tərəfindən iki ay müddətində bu Qanunla nəzərdə tutulmuş tədqiqatlar aparılmalı və digər tədbirlər görülməlidir. Bu halda inşaat və digər təsərrüfat işləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi elmi təşkilatın və mütəxəssislərin rəyi əsasında müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) icazəsi ilə davam etdirilə bilər.

Sabina Hacıyeva

Nəzərə almağınızı xahiş edirik.

Qoşma: 4 vərəq.

Hörmətlə,
Rais

"AZƏRENERJİ" ASC
NO 02 ÜMUMİ SÖBƏT 44/2
DATE: 02.08.2024

Hava xətlərinin (HX) trassası boyunca yerləşən tarixi və mədəniyyət abidələrinin siyahısı					
No	Abidənin adı	İnventar nömrəsi:	Abidənin ünvanı	Abidənin koordinatları	Qeydlər
1	Hamam	4004	Abşeron rayonu, Qobu qəsəbəsi	40°24'43.20"şim 49°43'7.10"şərq	
2	Şəhərgah	1708	Şamaxı rayonu, Çölgöylər kəndi	40°26'19.80"şim 48°37'40.80"şərq	
3	"Şəhərgah" abidəsi və kurqan	yeni aşkar edilib	Şamaxı rayonu, Çölgöylər kəndi yaxınlığında	40°26'6.20"şim 48°37'16.60"şərq	
4	Saxsılıtaxta yaşayış yeri	1710	Şamaxı rayonu, Çölgöylər kəndi	40°26'6.74"şim 48°37'16.75"şərq	
5	Pirabağdad nekropolu	1711	Şamaxı rayonu, Çölgöylər kəndi	40°25'46.40"şim 48°36'53.30"şərq	
6	"Nəcəf" ilk orta əsr yaşayış yeri	yeni aşkar edilib	Şamaxı rayonu, Çölgöylər kəndi	40°24'6.30"şim 48°38'54.90"şərq	
7	Köhnə qəbiristanlıq	1709	Şamaxı rayonu, Çölgöylər kəndi	40°25'49.20"şim 48°37'0.80"şərq	
8	Sofu Sadiq yaşayış yeri və ovdan	6014	Şamaxı rayonu, Çölgöylər kəndi	40°24'17.20"şim 48°38'46.20"şərq	

Hava xətlərinin (HX) trassası boyunca yerləşən tarixi və mədəniyyət abidələrinin siyahısı					
№	Abidənin adı	İnventar nömrəsi:	Abidənin ünvanı	Abidənin koordinatları	Qeydlər
9	Yaşayış yeri	6013	Şamaxı rayonu, Çölgöylər kəndi	40°25'44.80"şim 48°36'57.30"şərq	
10	Tapadibi yaşayış yeri	6012	Şamaxı rayonu, Çölgöylər kəndi	40°25'39.89"şim 48°37'7.85"şərq	
11	Şəhərgah qəbiristanlığı	1709	Şamaxı rayonu, Çölgöylər kəndi	40°25'49.20"şim 48°37'0.80"şərq	
12	Türk şəhidlərinin xatirəsinə abidə	yeni aşkar edilib	Göyçay rayonu, Bığır kəndi	40°38'7.20"şim 47°51'30.30"şərq	
13	Küp qəbirləri nekropolu	1073	Göyçay rayonu, Ərəbcəbirli 1 kəndi	40°39'3.30"şim 47°42'7.60"şərq	
14	Qəbiristanlıq	1074	Göyçay rayonu, Ərəbcəbirli 2 kəndi	40°39'6.40"şim 47°42'20.80"şərq	
15	Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuş soydaşlarımızın xatirə abidəsi	5641	Göyçay rayonu	40°39'52.20"şim 47°44'31.60"şərq	
16	Qəbiristanlıq	1076	Göyçay rayonu, Qaraməryəm kəndinin yaxınlığında	40°36'2.60"şim 48° 0'0.60"şərq	
17	Nərgizava nekropolu	yeni aşkar edilib	Ağsu rayonu, Gəgəli kəndi	40°31'28.54"şim 48°30'21.29"şərq	
18	Şıxəlibəyli xəndəyi	yeni aşkar edilib	Ağsu rayonu, Gəgəli kəndi	40°31'41.50"şim 48°29'6.20"şərq	
19	Orta əsr Ağsu şəhəri	808	Ağsu rayonu, Ülgüc kəndi	40°32'36.18"şim 48°22'35.48"şərq	
20	Xurşud yaşayış yeri	5983	Salyan rayonu, Xurşud kəndi	39°37'9.51"şim 48°55'1.98"şərq	
21	Xurşud nekropolu	5984	Salyan rayonu, Xurşud kəndi	39°38'18.28"şim 48°53'23.87"şərq	

Hava xətlərinin (HX) trassası boyunca yerləşən tarixi və mədəniyyət abidələrinin siyahısı					
№	Abidənin adı	İnventar nömrəsi:	Abidənin ünvanı	Abidənin koordinatları	Qeydlər
22	Noxudlu yaşayış yeri	1679	Salyan rayonu, Noxudlu kəndi	39°39'8.22"şim 48°56'25.79"şərq	
23	Qırxçıraq yaşayış sahəsi	5980	Salyan rayonu, Xələc kəndinin cənub-şərqində	39°31'7.82"şim 49° 1'5.82"şərq	
24	Yuxarı Xələc yaşayış yeri	5981	Salyan rayonu, Xələc kəndi	39°44'13.35"şim 49° 3'15.21"şərq	
25	Bankə yaşayış yeri	1630	Neftçala rayonu, Bankə qəsəbəsi	39°24'23.22"şim 49°14'57.87"şərq	
26	İnzibati bina	4936	Neftçala rayonu, Bankə qəsəbəsi	39°24'31.22"şim 49°15'4.48"şərq	
27	Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuş soydaşlarımızın xatirə abidəsi	5677	Neftçala rayonu, Bankə qəsəbəsi	39°24'32.17"şim 49°15'1.89"şərq	
28	Körpü	yeni aşkar edilib	Hacıqabul rayonu, Qızılburun kəndi	40° 00'13.2"şim 49°12'44.00"şərq	
29	Hacı Həşim hamamı	yeni aşkar edilib	Hacıqabul rayonu, Rəncbər kəndi	40° 5'43.32"şim 49° 4'5.53"şərq	
30	Ərəş şəhər ərazisi	yeni aşkar edilib	Yevlax rayonu, Ərəş kəndi	40° 44'55.42"şim 47°13'40.42"şərq	
31	Ərəş qalasının qalıqları	yeni aşkar edilib	Yevlax rayonu, Ərəş kəndi	40° 44'55.42"şim 47°13'40.42"şərq	